

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2007/2

Ⓜ KÖNYVTÁRAK ÉS OLVASÁSI, KÖNYVTÁRHASZNÁLATI SZOKÁSOK ÖTVEN ÉV TÁVLATÁBAN A KSH ADATAI ALAPJÁN Ⓜ A KIVONATKÉSZÍTÉS SAJÁTOS SÁGAI EGY FELMÉRÉS TÜKRÉBEN Ⓜ ÚJ WEBSZOLGÁLTATÁSOK AZ OSZK-BAN Ⓜ OLVASÓEGYELETEK A DUALIZMUSBAN Ⓜ DÉLKELET-ÁZSIAI KÖNYVTÁRI KÖRKÉP Ⓜ INFORMÁCIÓS MŰVELTSÉG: PEDAGÓGIAI FORRADALOM A KÖNYVTÁRBAN? Ⓜ A KÖNYVTÁRAK SZPONZORÁLÁSA Ⓜ

A TARTALOMBÓL:

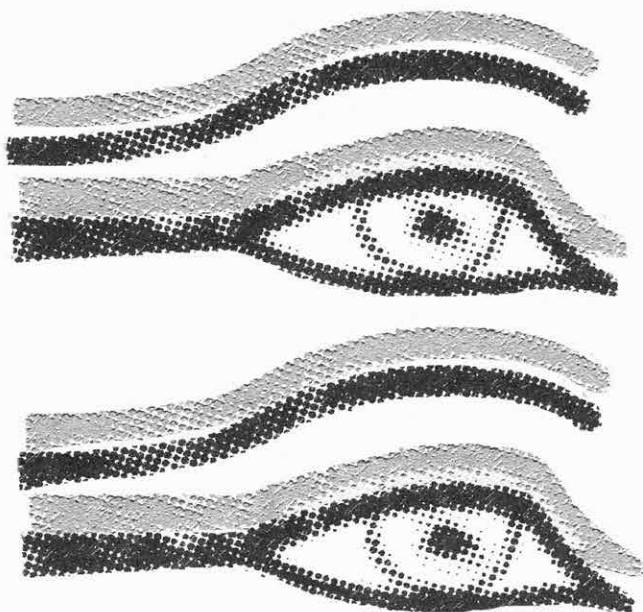

Könyvtári
Intézet

FROM THE CONTENTS:

- 👁 LIBRARIES, READING HABITS AND LIBRARY USE IN THE PAST 50 YEARS, BASED ON DATA OF HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE
- 👁 SPECIAL FEATURES OF ABSTRACTING IN THE MIRROR OF A SURVEY'S DATA
- 👁 NEW WEB SERVICES IN THE NATIONAL SZÉCHÉNYI LIBRARY. A NEW VERSION OF "JELES NAPOK"
- 👁 READING SOCIETIES IN THE ERA OF DUALISM (1867–1918)
- 👁 LIBRARIANSHIP IN SOUTHEAST ASIA. A PANORAMA
- 👁 INFORMATION LITERACY: AN EDUCATIONAL REVOLUTION IN THE LIBRARY?
- 👁 WHO WILL BE THE "PATRON SAINT" OF HUNGARIAN LIBRARIES? AN AMERICAN MODEL
- 👁 SOME THOUGHTS ON OBTAINING FINANCIAL RESOURCES AND BEING EFFICIENT

17. (53.) ÉVFOLYAM, 2007. 2. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: dr. Dippold Péter

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

✂ **Szerkesztőbizottság:** dr. Bényei Miklós, dr. Hangodi Ágnes, Haraszti Pálné, Hegyközi Ilona, dr. Jacsó Péter, Káldos János, dr. Mader Béla, dr. Murányi Lajos, dr. Murányi Péter, Pallósiné dr. Toldi Márta, Rácz Ágnes. ✂ **Borítóterv:** Gerő Éva, grafikus **Műszaki szerkesztő:** Gerő Éva. ✂ **Szerkesztőség:** Könyvtári Intézet, 1827 Budapest, Budavári Palota F épület, **Telefon:** 224-3795, 224-3796, **Fax:** 224-3795, 3759-984, **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu ✂ **Megjelenik:** negyedévenként. **Egy szám ára:** 1200.-Ft + 5% áfa + postaköltség. **Éves előfizetés:** 4800.-Ft + 5% áfa + postaköltség. **Külföldi előfizetési ára:** 100 euró. ✂ **Terjeszti:** Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető: a szerkesztőség címén. ✂ **Kiadja:** az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: dr. Monok István. ✂ **Nyomda:** AKAPRINT Nyomdaipari Kft. Budapest; Felelős kiadóvezető: Freier László ✂ **HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott, HU ISSN 1586-5193 (Online))**

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

Bibliografia analityczna bibliotekoznawstwa informacji naukowej
(a Przegląd Biblioteczny c. folyóirat melléklete)

EBSCO Publishing

HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)

Library Literature and Information Science adatbázis (The Wilson Co.)

LISA (Library and Information Science Abstracts)

LISTA (Library, Information Science & Technology Abstracts, Ebsco)

MANCI (Magyar és Nemzetközi Cikkek adatbázisa)

A folyóirat megjelenését az Oktatási és Kulturális Minisztérium és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

www.okm.gov.hu

www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a
<http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat

E számunk szerzői, közreműködői: BADA Zoltán (Accelsiors Services, Bp.), BÁNKESZI Katalin (OSZK, Bp.), BÁRDOSI Mónika (KSH Könyvtára, Bp.) BERKE Barnabásné (BME OMIKK, Bp.), DANCS Szabolcs (MTA Könyvtára, Bp.), ÉGER Veronika (Magyar Nemzeti Galéria Könyvtára, Bp.), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), HAJDU Katalin (könyvtáros, Bp.), HANGODI Ágnes (Könyvtári Intézet, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet, Bp.), KATSÁNYI Sándor (a FSZEK ny. fősztályvezetője, Bp.), KÉGLI Ferenc (OSZK, Bp.), KOLTAY Tibor (Szent István Egyetem, Alkalmazott Bölcsészeti Kar, Jászberény és Berzsényi Dániel Főiskola, Könyvtár- és Információtudományi Tanszék, Szombathely), KÖBÖLKUTI Katalin (Berzsényi Dániel Könyvtár, Szombathely), KRÁNITZ Lászlóné (a Néprajzi Múzeum Könyvtárának ny. munkatársa, Bp.) LENGYELNÉ MOLNÁR Tünde (Eszterházy Károly Főiskola, Médiainformatica Intézet, Informatikai Tanszék, Eger), MIKULÁS Gábor (GM Consulting, Kecskemét), MOHOR Jenő (az ELTE BTK Központi Könyvtárának ny. igazgató-helyettese, Bp.), NEMES Erzsébet (KSH Könyvtára, Bp.), ORBÁN Éva (Szent István Egyetem Állat-orvostudományi Kar Központi Könyvtára, Bp.), PAJOR Enikő ((Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Könyvtártudományi Tanszék, Szeged), PRÓKAI Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc), REISZ László (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Bp.), SONNEVEND Péter (Kaposvári Egyetem, Egyetemi Könyvtár), VASBÁNYAI Ferenc (Könyvtári Intézet, Bp.), VISZECSEKNÉ PÉTERI Éva (BME OMIKK, Bp.).

ABSTRACTS	205
------------------------	-----

TANULMÁNYOK

NEMES Erzsébet – BÁRDOSI Mónika: Könyvtárak és olvasási, könyvtárhasználati szokások 50 év távlatában a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján	209
---	-----

LENGYELNÉ MOLNÁR Tünde: A kivonatkészítés sajátosságai egy felmérés adatainak tükrében	227
---	-----

BÁNKESZI Katalin: Új webszolgáltatások az OSZK-ban. A „Jeles napok” új verziója	248
--	-----

REISZ László: Olvasóegyletek a dualizmusban	254
--	-----

KITEKINTÉS

SONNEVEND Péter: Délkelet-ázsiai könyvtári körkép. (Vietnam, Maláj Államszövetség, Dél-Korea és Szingapúr)	265
---	-----

KOLTAY Tibor: Információs műveltség: pedagógiai forradalom a könyvtárban?	278
--	-----

BADA Zoltán: A Szentgyörgyi-hagyaték és szerepe az Országos Idegennyelvű Könyvtár délszláv nyelvű gyűjteményében	289
---	-----

HAJDU Katalin: Ki lesz a magyarországi könyvtárak „védőszentje”? Az amerikai modell	278
--	-----

MIKULÁS Gábor: Gondolatok a pénzszerzésről és a hatékonyságról 311

KÖBÖLKUTI Katalin: A Berzsenyi Dániel Könyvtár szponzor-szerző tevékenysége 317

KÖNYVSZEMLE

Mit kell (kellene) tudni az időszaki kiadványokról?

Szilvássy Zoltánné: Az időszaki kiadványok – és egyéb folytatódó források – könyvtári kezelése. (Ism.: Berke Barnabásné) 319

„Ódondások” segédkönyve

Pogány György: A könyvszakma segédkönyvei. (Ism.: Kégli Ferenc) 324

A József Attila Megyei Könyvtár évkönyve 2006.

(Szerk. Monostori Imre) (Ism.: Kégli Ferenc) 328

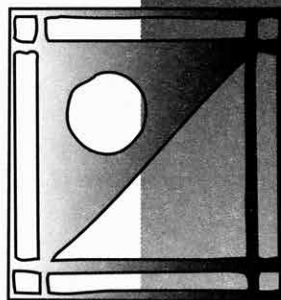
KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ

(REFERÁTUMOK) 333

A számot szerkesztette:

Kovács Katalin és Feimer Ágnes

STUDIES

Libraries, reading habits and library use in the past 50 years, based on data of the Hungarian Central Statistical Office

NEMES Erzsébet – BÁRDOSI Mónika

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 209–227.

The authors survey library use in the period 1950 to 2004 in Hungary. Their analysis is based on the four basic service indicators of official library statistics (number of libraries, size of the book collections, number of registered readers and borrowed items) and the data showing the changes in way of living. The provision of library statistics is prescribed by a government regulation; the data-owner is the Ministry of Education and Culture, the task of data collection belongs to the Hungarian Library Institute.

In Hungary there are community, workplace, academic, school and special libraries, but from another point of view they belong to the following categories: public (open for all) and non-public, and partly-public libraries. The number of libraries was 9311 in 2004 with more than 2 million registered readers. The book collection has grown from 3 million to 158 million items in the last fifty years. The number of circulated items was 49.5 million in 2004, slightly stagnating.

The indicators of library use in public libraries show some declining tendency to a different extent, that corresponds with the increasing time spent on watching television programmes and using the world wide web (while the percentage of Internet use in Hungary is in the lowest 25% in the rank list of EU member states). It is to be noted that the library use of children under 14 is also decreasing, while the library collections are growing and circulations in school libraries are continuously increasing.

The library data of higher education institutions are characterised by an increasing trend as well, owing to an increase in the number of institutions and the number of students in the last decade.

All in all, the numbers of studying young adults over 14 have the best indicators concerning library use. The daily time spent on reading has declined further, while that spent on watching television programmes and computer use has increased. Official statistics and the data of surveys on library use and reading habits, conducted by the Hungarian Library Institute (see *Könyvtári Figyelő*, 2006. nos 1 and

4, make up a picture from which many important conclusions can be drawn.

Special features of abstracting in the mirror of a survey's data

LENGYEL-MOLNÁR Tünde

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 227–247.

It was the aim of the survey to reveal the characteristics of abstracting for designing an automated abstracting programme. The author selected from two national LIS journals (*Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* and *Könyvtári Figyelő*) one article each, and had them abstracted by different sample groups: LIS students from different library schools; practising librarians; as well as students from other courses of study as a control group (such as those studying Hungarian language and literature). It was examined if the outcome depends on educational degree or expert knowledge based on practice.

The professional articles dealt with different topics, and the task constituted in selecting important sentences of the text for the abstracts. The relationship between keyword choice and the sentences taken over to the abstract were also analysed.

It was found that abstracting was independent from the students' educational specialisation, while a significant difference existed between the abstracts made by students and by library professionals. Students preferred the sentences at the beginning of the text, and their marking the ranking of lead sentences were more uniform than those of professionals working with whole text, and having specialised knowledge in several disciplines.

New web services in the National Széchényi Library. A new version of "Jeles napok"

BÁNKESZI Katalin

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 248–253.

The Neumann János Digital Library and Multimedia Centre Public Benefit Company (f. 1997) has gone through a significant transformation in 2005. It has integrated the National Digital Archive (NAVA) and the National Digital Database (NDA), and the propri-

etor has changed as well. From 2007 the digitising and content providing tasks were moved to other institutions. NAVA and NDA continue to belong to the Neumann Public Benefit Company, while the Petőfi Literary Museum took over the Digital Literary Academy (DIA). Other content provision services were taken over by the National Széchényi Library: the Balassi Bálint virtual exhibition (about the life work of a 16th-century Hungarian poet), the Bibliotheca Hungarica Internetiana (BHI), and the digital educational material *Jeles napok* (Holydays). BHI has become part of the Hungarian Electronic Library (MEK). The educational collection *Jeles napok* was developed to a knowledge repository, and may be extended based on the collections of the national library. The Internet catalogue *WebKat.hu* is to be continued.

Reading societies in the era of dualism (1867-1918)

REISZ László

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 254–263.

Research into the activity of Hungarian reading societies between 1867 and 1918 – beyond its professional curiosity – helps us to understand the cultural and political environment of this era. The forms and scope of the activities of these societies always reflect the relationship between the state and its citizens. The development of societies began after the Compromise of 1867. After the legislative framework had been set up, the state did not interfere into questions of founding and managing, and declared that the choice of language used in the society was a citizens' right.

A society was defined as a group organised with common aims in mind. Among the different (e.g. industrial, charity, mutual aiding, firearm etc.) societies the reading society was the real „classical“ type, because it was organised on a voluntary basis in a given micro-community, and it gave its members no financial advantage – unlike the others. A survey in 1878 registered 3995 societies in Hungary. (There were nearly four times so many in Austria at the time.) The author analysed the societies by type, the type of their community, population size and the cultural niveau of inhabitants; and came to the conclusion that reading societies played a very important role in 19th-century Hungary by forming micro-communities, mediating culture and community life as they were autonomous and fulfilled existing demands.

FROM ABROAD

Librarianship in Southeast Asia.

A panorama

SONNEVEND Péter

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 265–277.

The study reviews the librarianship in four Asian, in Europe less known, dynamically developing countries (Vietnam, Malaysia, South Korea and Singapore). The review starts with general geographic, historical characteristics of these countries, then describes the library field, LIS education and important statistical data. At the end the reviewer highlights remarkable general trends.

Information literacy: an educational revolution in the library?

KOLTAY Tibor

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 278–288.

It is very difficult to give a single definition of information literacy (IL). The term is not identical with computer literacy, and there are some related misunderstandings as well, which are criticised by the author. IL is not identical with the competencies in information technology either. It is not true that students in higher education possess adequate skills in IL. Their IL education cannot be solved by library-centred training. The author thinks that IL must be integrated into the curriculum at every level of education, i.e. in primary, secondary schools and higher education as well. In the second part of the study the author reviews some significant models of IL.

The Szentgyörgyi donation and its role in the South Slavic collection of the National Library of Foreign Literature, Budapest

BADA Zoltán

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 289–297.

In 2003 the National Library of Foreign Literature

(NLFL) took over most of Ivan Szentgyörgyi's private library, who was a teacher and librarian in Subotica (Serbia). At the end of his life he donated the NLFL his valuable books, journals and his huge press-clippings collection. The material contains Serbian, Croatian, Slovenian and Macedonian books, as well as a remarkable Hungary-related material. According to the donation contract librarians of the NLFL catalogued the materials in the OPAC. The study describes the relevant work processes.

Who will be the „Patron Saint“ of Hungarian libraries? An American model

HAJDU Katalin

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 298–310.

Culture has always needed support from other resources in addition to state funds. The author illustrates the American charity approach with the example of the steel tycoon, Andrew Carnegie, who supported a library building programme at the end of the 19th century, and draws attention to the importance of similar support by the private sector for the libraries of our times.

Some thoughts on obtaining financial resources and being efficient

MIKULÁS Gábor

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 311–316.

Financial balance in libraries can be reached in many ways, e.g. by extra financial sources or by enhancing effectiveness. The author overviews the main tools of reaching a financial balance. Based on the models presented he thinks that it may be worthwhile for libraries to consider some options: in his view developing fee-based services and increasing internal efficiency may be advantageous also in the long run.

The Berzsenyi Dániel Library's activities for attracting sponsors

KÖBÖLKUTI Katalin

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 317–318.

In financing its operation the County Library in Szombathely involves – beside state financial funds – various civil organisations, actors of the business life, support of the media and donations by its readers. The author reports on the ways of establishing contacts and fundraising.

BOOK REVIEWS

What should we know about serials? Basic serials – and other continuing resources - management handbook
Szilvássy Zoltánné: Az időszaki kiadványok – és egyéb folytatódó források – könyvtári kezelése.

(Reviewed by Berke Barnabásné)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 319–323.

Reference works of the book trade
Pogány György: A könyvszakma segédkönyvei.

(Reviewed by Kéglí Ferenc)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 324–327.

Yearbook of the József Attila County Library 2006

A József Attila Megyei Könyvtár évkönyve 2006 / ed. by Imre Monostori).

(Reviewed by Éger Veronika)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 328–332.

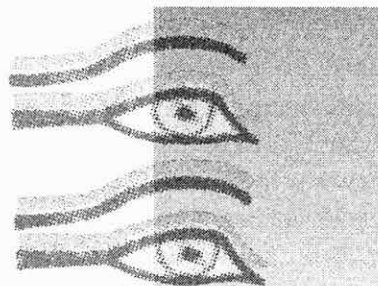
FROM FOREIGN LIBRARY AND INFORMATION JOURNALS

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 17. (53.) no. 2. pp. 333–402.

A megvalósulás küszöbéhez ért az EU 'kulturális lemaradása' miatt aggódóknak tavaly beigért Európai Digitális Könyvtár: a párizsi könyvvásáron bemutatták a nagyközönségnek az internetes gyűjtemény első, a start pillanatában 12 ezer művet tartalmazó verzióját. A könyvtárkezdeményt elsősorban az a szándék hívta életre, hogy Európa versenytársat állítson a Google amerikai közkönyvtárakat érintő – értelemszerűen angol túlsúlyú – digitalizálási akciójának. A dokumentumok jelenleg három nyelven – franciául, magyarul és portugálul – férhetők hozzá, a teljes gyűjtemény mintegy 10 százaléka, az Országos Széchényi Könyvtár közreműködésének köszönhetően magyar nyelvű.

Forrás: máj. 31., <http://www.nol.hu/cikk/448478/>

Könyvtárak és olvasási, könyvtárhasználati szokások 50 év távlatában, a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján

NEMES Erzsébet – BÁRDOSI Mónika

A következő tanulmány a 2006. augusztus 7-e és 10-e között Budapesten rendezett Nemzetközi Olvasástársaság (International Reading Association) 21. olvasás világtalálkozóján, a „Betűhidak – a műveltség összekötő” főcímet viselő konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata, melynek célja az volt, hogy elemezze az elmúlt 50 év könyvtárhasználati és olvasási szokásainak változásait, a hivatalos könyvtári statisztika, a Központi Statisztikai Hivatal által publikált adatokkal alátámasztva.

A könyvtárak négy alapvető forgalmi mutatójának (a könyvtárak száma, a könyvtárak könyvvállománya, a beiratkozott olvasók száma, a kölcsönzött könyvtári egységek száma) felhasználásával, valamint az életmódban, olvasási szokásainkban bekövetkezett változásokat alátámasztó adatok segítségével mutatják be a tendenciákat.

Az első hivatalos könyvtári statisztikának Magyarországon az iskolai és oktatási intézmények könyvtárainak felmérése céljából 1868-ban kibocsátott kérdőívek alapján készült felmérést tekinthetjük, amely rögtön a magyar hivatalos statisztika megszervezését követő évben készült, vagyis a Köz-

ponti Statisztikai Hivatal (KSH) megalapítását (1867) követően. György Aladár (1844–1906) nevéhez fűződik a 19. sz. végének egyik legnagyobb volumenű könyvtári felmérése KSH kérésekben, „Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben” címmel (Bp., 1886–1887). Rendszeres adatszolgáltatást 1899 óta ad a könyvtárakról a KSH.

Ma a könyvtári statisztikák gyűjtését kormányrendelet írja elő, s az az Országos Statisztikai Adatgyűjtő Program keretében zajlik. Adatgazdája a kulturális minisztérium, maga a felmérés a Könyvtári Intézet szakmai koordinálásával történik, tehát „több lábon áll”. A könyvtárstatisztika módszertanán, fogalmi összehangolásán együtt dolgozik könyvtáros, statisztikus, s külön műfaj a kulturális statisztikákon belül.

A kulturális helyzetről – hasonlóan más társadalmi jelenségekhez – a statisztika módszereivel csak bizonyos korlátok között nyerhetünk információkat, a befogadás és a feldolgozás, vagyis a kulturális élmény hatása ilyen eszközökkel nem vizsgálható. A statisztikai elemzések ezért csak a kulturális eszközök és szolgáltatások kínálatának és ezek „fogyasztásának” mennyiségére szorítkozhatnak a szolgáltatást nyújtó intézmények működési adatai, valamint az ehhez a szférához szorosan tartozó, illetve kapcsolódó információk alapján.¹

A kulturális alapellátást, a hagyományos művelődési intézményhálózatot a gazdasági és jogi környezet változása miatt gyorsuló erózió jellemzi. Ez egyaránt igaz a minőségi, a tartalmi működésre, az épületek állapotára, a működési költségek mértékére, a szakemberekkel való ellátottságra stb., ami társadalmilag különösen azért súlyos gond, mivel ezen intézményeket – viszonylagos olcsóságuk miatt is – elsősorban a társadalom szegényebb, alacsonyabb jö-

vedelemmel rendelkező, ugyanakkor a kulturális juttatásokra nagyon is rászoruló rétegei veszik igénybe.²

A kulturális élet, a művelődési szolgáltatások átrendeződéséhez jelentős mértékben hozzájárult a 90-es évek gazdasági átalakulása. A piacgazdaságra történő átmenet a szellemi élet területén is érezte hatását. A korábban csak állami működtetésű intézmények és vállalatok körében is megindult a privatizáció, működtetésük többszektörűvé vált, a gazdaságosság vált a fő meghatározó elemmé. A vizsgált területeket érintő árdotációk, kedvezményes lehetőségek fokozatosan megszűntek, és az igénybevétel egyre nagyobb anyagi ráfordítást igényel.³

A közösségi kulturális lehetőségek közül a lakosság legszélesebb körében igénybe vehető intézmények a könyvtárak. Az intézményhálózat részben a fenntartó szervezetek tulajdonviszonyainak változása, részben az állami támogatások szűkülése miatt az utóbbi tíz évben jelentősen csökkent. Ugyanakkor a továbbra is működő könyvtárak tevékenysége folyamatosan bővült, hagyományos funkciói mellett kiegészült egyéb tevékenységekkel, amelyek révén az információs társadalom és a dokumentumok digitalizálásának alapintézményévé válhatnak.⁴

A leggyakoribb összehasonlításokban a könyvtárak számát, a könyvvállományt, a kölcsönzött köteteket és a beiratkozott olvasókat szokás az összehasonlítás alapjának tekinteni.

Magyarországon a könyvtárak száma és tipologizálása jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben. Jelenleg települési, munkahelyi, felsőoktatási és szakkönyvtárakat különböztetünk meg, melyek kiegészülnek az iskolai könyvtárakkal. Csoportosítják a könyvtárakat aszerint is, hogy nyilvános könyvtárak körébe tartoznak-e avagy sem.

1. táblázat

Könyvtárak összesített adatai⁵

	A könyvtárak száma	A könyvtárak könyvállománya 1000 db	A beiratkozott olvasók száma* 1000 fő	A kölcsönzött könyvtári egységek 1000 db
1950	10 489	3 273	403	4 300
1960	18 209	40 329	1 627	31 971
1970	17 213	63 187	2 225	60 372
1980	14 881	71 787	2 400	60 365
1990	11 353	111 687	2 059	57 649
2000	8 640	142 545	1 866	51 251
2001	9 362	148 263	1 994	53 457
2002	9 377	154 089	2 074	52 806
2003	9 622	158 031	2 207	52 672
2004	9 311	158 333	2 189	49 500

* iskolai könyvtárak nélkül; 1950, 1960, 1970-ben tudományos könyvtárak adatai nélkül

Az 1950–2004 közötti időszokról bemutatott táblázat alapján láthatjuk, hogy a könyvtárak száma csökkenő. Míg 1950-ben több mint tíz és fél ezer könyvtár volt hazánkban, napjainkban ez a szám több mint ezerrel csökkent, nem sokkal több 9 ezernél (9311). A 2004-ben 2 millió 189 ezer fős beiratkozott olvasói szám, szinte egyenletes, „kisimul” a görbe. De ez a különböző könyvtártípusoknál más és más. A könyvtárak könyvállománya összesen 1950-ben a hivatalos statisztika szerint 3 millió 273 kötet volt, addig 2004-ben ez 158 millió 333 ezer kötetre emelkedett, (a rendszerváltást követő, jelentős

állományapasztás mellett és a kultúrára jutó egyre csökkenő állami támogatások ellenére) növekvő tendenciát mutat, viszont a kölcsönzött kötetek száma az 1970-es évektől valamelyest csökkent, 2004-ben 49 millió 500 ezer egység volt. A régen közművelődésinek, ma településinek mondott könyvtárak alatt az önkormányzati fenntartású és közösségi igényeket szolgáló intézményeket értjük. Ennek a könyvtártípusnak kell a legnagyobb változatosságot mutató olvasóközönséget kiszolgálnia, és közben gyorsan reagálnia az újdonságokra, hogy eleget tehesen funkcióinak.

2. táblázat

Települési könyvtárak

Év	A könyvtárak száma	A könyvállomány (1000 kötet)	A beiratkozott olvasók száma (1000 fő)	A kölcsönzött dokumentumok (1000 kötet)
1950	1 739	1 115	224	4 300
1955	4 461	3 747	854	18 132
1960	4 668	6 249	919	21 425
1965	5 403	12 280	1 551	40 221
1970	5 293	17 725	1 583	43 530

a táblázat folytatódik

1975	5 069	23 039	1 550	42 723
1980	4 915	30 475	1 601	40 720
1985	4 644	37 342	1 672	39 545
1990	4 179	40 925	1 486	35 915
1995	3 648	41 958	1 382	37 175
2000	3 132	43 906	1 357	34 494
2004	3 192	45 058	1 452	32 082

Számuk az ötven év alatt megkétszereződött, sőt a 60-as évek közepén az 5400-at is meghaladta, ami 2000-rel volt több, mint napjainkban. A könyvállomány mára 45 millió darabot tesz ki, ami egyenletes emelkedést mutat, de a használók számában a rendszerváltozás éveitől kezdve csak kis mértékű növekedést tapasztalunk. A

kölcsönzött kötetek száma hullámzóan alakult, az ötvenes évekhez képest óriási, hatszoros az emelkedés, de a csúcsidőszakot, a hatvanas évek végét, meg sem közelíti.

A települési könyvtárak látogatói között kiemelten foglalkozik a statisztika a 14 éven aluli használókkal.

3. táblázat

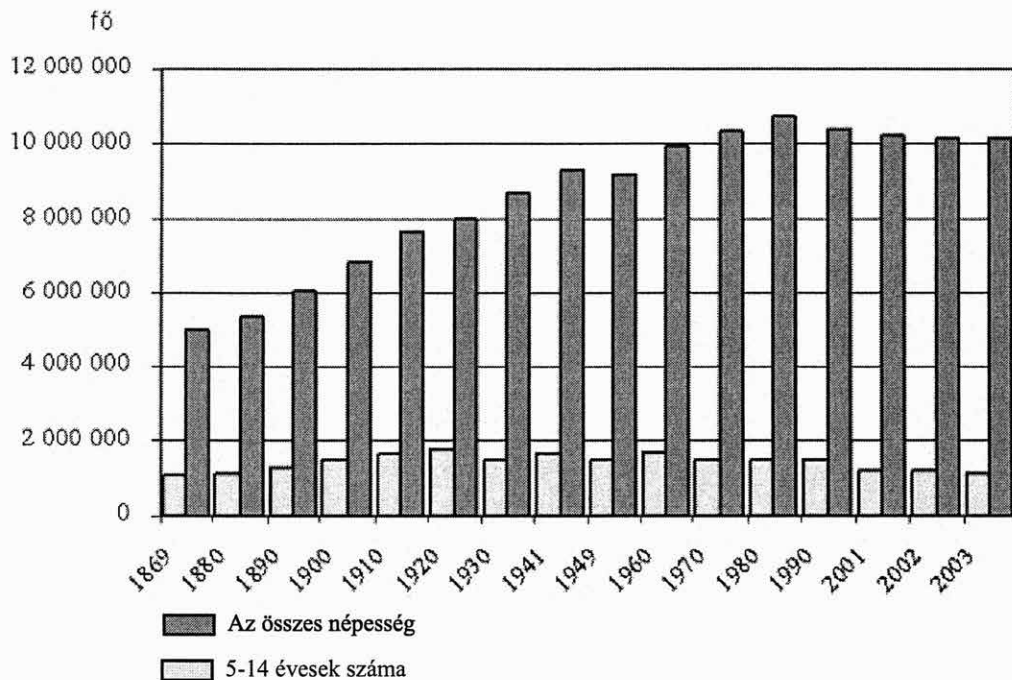
A 14 éven aluliak könyvtárhasználati szokásai

Év	Beiratkozott olvasó (fő)	Könyvtárlátogató (fő)	Kölcsönző (fő)	Kölcsönzött könyvtári egység (db)
ezerben				
1970	586	7 811	"	18 538
1980	660	7 839	"	17 776
1990	645	9 271	5 543	14 957
1995	491	6 638	4 438	12 252
1996	476	6 202	4 199	11 714
1997	475	6 201	4 129	11 371
1998	482	6 984	3 931	11 316
1999	493	6 150	3 938	10 752
2000	497	6 143	3 888	10 582

A 14 éven aluliak könyvtárhasználatát bemutató táblázat adatai szerint majdnem minden mutató csökkenést jelez. A beiratkozott olvasók száma 1995-től szinte változatlan, de a könyvtárlátogatók, a kölcsönzők és a kölcsönzött könyvtári egységek száma szinte évről évre csökken. Ez minden bizonnyal szoros összefüggésben van az életmódbeli változásokkal. A 14 éven aluli korosztály számának csökkenő tendenciája is egyér-

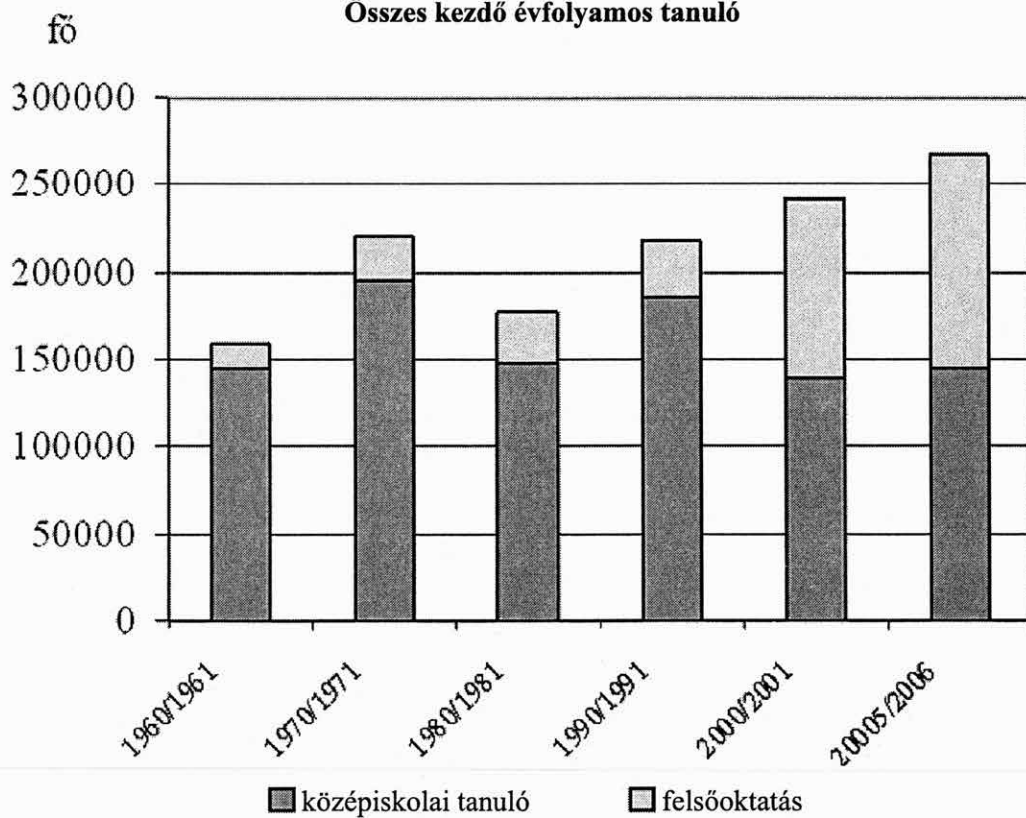
telmű összefüggést mutat a beiratkozott olvasók hasonlóan csökkenő számával. (1. ábra)
A szabadidő megnövekedése, a televízió térhódítása, az olvasási szokások megváltozása ezt a korosztályt különösen érzékenyen érintette. Mégis a könyvtárak iránti állandó igényt jelzi, hogy a csökkenő tendencia ellenére az általános iskolások jelentős arányát teszik ki a települési könyvtárak használóinak.

1. ábra

2. ábra

Összes kezdő évfolyamos tanuló

4. táblázat

Az iskolai könyvtárak adatai

	Könyvtárral rendelkező iskolák száma	Könyvtári állomány összesen (1000 db)	Könyvtári állományból könyv (1000 db)	Kölcsönzések száma (1000 db)
<i>Általános Iskola</i>				
1960	6 307	..	3 238	1 406
1970	5 480	..	6 340	2 792
1980	3 472	10 698	10 338	4 560
1990	3 092	18 786	17 865	..
<i>Középiskola</i>				
1960	419	..	2 029	396
1970	547	..	3 559	816
1980	531	5 696	5 491	1 196
1990	556	7 880	7 880	..
<i>Szaktanácsképző</i>				
1960
1970
1980	260	1 733	1 712	702
1990	234	2 231	2 231	..
<i>Iskolai könyvtárak</i>				
2000	4 280	40 200	..	9 890
2004	4 438	45 511	41 477	9 575

A tanulók olvasói igényeit szolgálják – a települési könyvtárak mellett – az iskolai könyvtárak. Ezek állománya 2004-ig közel kilencszerezésre nőtt, a kölcsönzött kötetek száma pedig az 1960. évi 1,4 millióról 9,5 millióra emelkedett. (2. ábra)

A képzőhelyek bővülésével, illetve a középső és felsőfokú oktatásba bekapcsolódók számának emelkedésével ezen típusú könyvtárak is jelentős változásokon mentek át az elmúlt ötven évben.

5. táblázat

Kezdő évfolyamos tanulók

	Szakiskola	Spec. szakisk.	Gimn.	Szakközépisk.	Középiskolai tanuló	Felső oktatás	Összes kezdő évfolyamos tanuló
1960/1961	53 992	383	47 617	41 834	143 826	14 619	158 445
1970/1971	89 464	231	48 785	57 129	195 609	25 435	221 044
1980/1981	63 896	642	35 254	47 861	147 653	29 324	176 977
1990/1991	87 932	2087	42 646	53 242	185 907	32 067	217 974
2000/2001	35 891	1574	50 029	50 839	138 333	103 905	242 238
2005/2006	33 615	2684	55 926	51 821	144 046	122 901	266 947

Mint látjuk, a kezdő évfolyamos középiskolai tanulók száma visszaesett az 1970/1971-es évi számhoz képest, de a felsőoktatásban míg 1960/1961-ben a kezdő évfolyamos hallgatók száma 14 619 volt, addig 2005/2006-ban ez a szám 122 901-re, több mint nyolcszorosára emelkedett.

6. táblázat
A szakkönyvtárak összefoglaló adatai

Könyvállomány (1000 db)	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
OSZK	3 982	4 789	5 290	5 211	5 943	6 485	7 041	7 625
Egyetemi Könyvtár	1 066	1 148	1 217	1 265	1 310	1 352	1 386	1 340
MTA Könyvtár	897	1 096	1 246	1 405	1 561	1 744	1 916	2 171
Országos Műszaki Könyvtár	400	483	834	967	1 262	1 408	1 404	965
Látogatók száma (1000 fő)	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
OSZK	93	94	63	69	139	116	197	223
Egyetemi Könyvtár	92	122	105	68	53	81	52	135
MTA Könyvtár	24	40	60	44	48	34	26	72
Országos Műszaki Könyvtár	131	122	90	154	121	76	45	196
Kölcsönzött dokumentum (1000 db)	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
OSZK	622	539	451	520
Egyetemi Könyvtár	170	225	175	145
MTA Könyvtár	122	213	93	114
Országos Műszaki Könyvtár	298	348	350	396

A szakkönyvtárak egy-egy meghatározott szakterület, tudományág igényeit elégítik ki. Az e csoportba tartozó könyvtárak állománya a legnagyobb, és ennek 37%-a felsőoktatási intézményhez tartozik.

Az összes szakkönyvtárról csak az utóbbi évekből rendelkezünk adatokkal, ugyanis az adatgyűjtés régen csak a kiemelt szakkönyvtárak adataira vonatkozott. Napjainkban 400-nál több szakkönyvtárral rendelkezünk, 850-et is meghaladó szolgáltató hellyel.

(Ld. a következő oldalon lévő 7. táblázatot)

Az elmúlt időszakban a felsőoktatási intézmények könyvtárainak, valamint a szakkönyvtárak állománya bővült a legjelentősebben, összességében a könyvállomány meghaladja az 53 milliót.

A szakkönyvtárak állományának gyarapítására 2003-ban 5,3 milliárd forintot fordítottak. Meg kell jegyezni, hogy ezen könyvtárak között szerepelnek azok is, amelyeknek éves állomány-növekedésében jelentős hányadot tesznek ki a kiadói kötelempéldányként kapott könyvek.

A települési könyvtárak állománygyarapítására

1999-ben 1370 millió forintot költöttek, 2003-ban ennek összege elérte az 1,8 milliárd forintot. Ebből egy lakosra átlagosan az 1999. évben 88.- Ft, 2003-ban 155.- Ft jutott, de a nominális növekedés csak a könyvek és egyéb könyvtári egységek (folyóirat, audiovizuális anyagok stb.) áremelkedését egyenlítette ki.

A települési könyvtárak üzemeltetését a kissé nö-

vekvő költségvetési támogatás ellenére, (amely a könyvtárak drágulását sem ellensúlyozza), is nehezen tudják biztosítani a fenntartók, így elsősorban a kistelepüléseken lévő könyvtárak szüntették meg tevékenységüket. A munkahelyi, ill. szakszervezeti könyvtárak a vállalati struktúra átalakulásával fokozatosan megszűntek, a néhány még működő ilyen jellegű könyvtár az

7. táblázat

A szakkönyvtárak adatai 2000, 2003

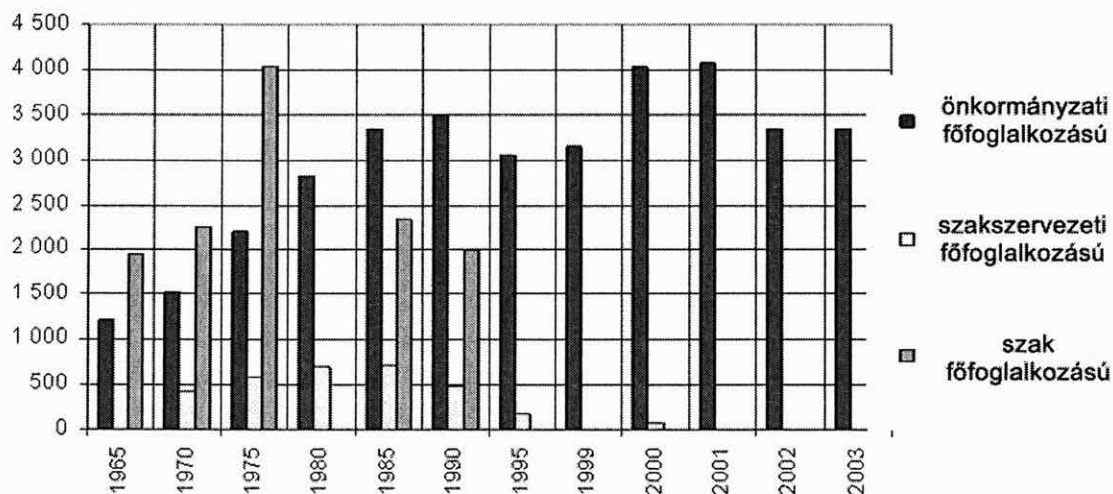
2000	OSZK	Országos Szak- könyvtárak	Felsőoktatási Intéz- mények könyvtárai	Egyéb Szak- könyvtárak
Önálló könyvtárak száma	1	10	141	250
Szolgáltató helyek száma	6	21	401	800
Könyvállomány (1000 db)	7 626	6 083	19 752	24 978
Látogatók száma (1000 fő)	223	547	3 788	1 059
Beiratkozott olvasók (1000 fő)	28	56	285	140
Kölcsönzők száma (1000 fő)	0	125	1 383	705
Kölcsönzött dokumentum (1000 db)	1	301	4 168	2 397
2003	OSZK	Országos szak- könyvtárak	Felsőoktatási intéz- mények könyvtárai	Egyéb szak- könyvtárak
Önálló könyvtárak száma	1	11	207	444
Szolgáltató helyek száma	5	20	715	858
Könyvállomány (1000 db)	7 893	5 703	24 286	28 729
Látogatók száma (1000 fő)	204	420	7 113	3 896
Beiratkozott olvasók (1000 fő)	23	42	410	179
Kölcsönzők száma (1000 fő)	0	197	2 871	695
Kölcsönzött dokumentum (1000 db)	1	241	5 467	2 269

egyéb szak- és munkahelyi könyvtáraknál szerepel az adatok között. Az iskolai könyvtárak számának emelkedése az új iskolák, illetve feladat-ellátási helyek növekedésével magyarázható.⁶

A könyvtárosi munkakörben foglalkoztatottak bemutatásánál láthatjuk azt, hogy a több mint 6 és fél ezer szakszervezeti könyvtár az 1990-es évektől drasztikusan csökkent, majd 2000-től szinte teljesen megszűnt. Viszont a felsőoktatási könyvtárak minden mutatója nagyon megugrott az elmúlt években.

3. ábra

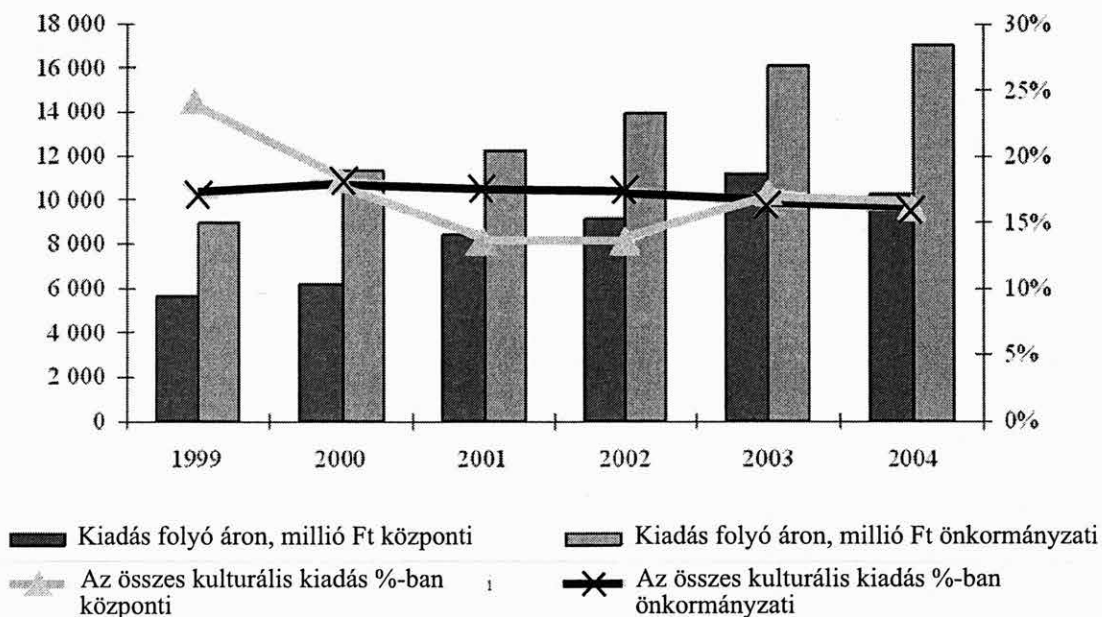
A könyvtáros munkakörben foglalkoztatottak

A könyvtárak működését szolgálja a települési könyvtárakban dolgozó több mint 4300 könyvtáros, akiknek több mint a háromnegyede főfoglalkozású. A szakkönyvtárak több mint 3600 könyvtárost foglalkoztatnak.

4. ábra

A költségvetés könyvtári kiadásai

A piacgazdaság törvényei, illetve a gazdaságosság szempontjai napjainkra általánossá váltak és rázúdultak a kulturális fogyasztásra is. Az állam gyorsuló mértékben kivonult a kultúra központi finanszírozásából, a privatizáció ezt a területet is áthatotta. A legtöbb kulturális cikk ára megrágult. Az egyébként erősödő magántőke, civil társadalom és alapítványi rendszer, a kulturális mecenatúra sem tudta pótolni a kultúra pénzügyi deficitjét. A nemzetközi tőke, a multinacionális cégek, a tömegszórakozás globalizációja, a technicizálódás és digitalizálódás, a humán értelmiség és a vállalkozói tulajdonosi rétegek közötti olló szélesre nyílása mind összefügg a kultúra háttérbe szorulásával, finanszírozásának szűkülésével.⁷

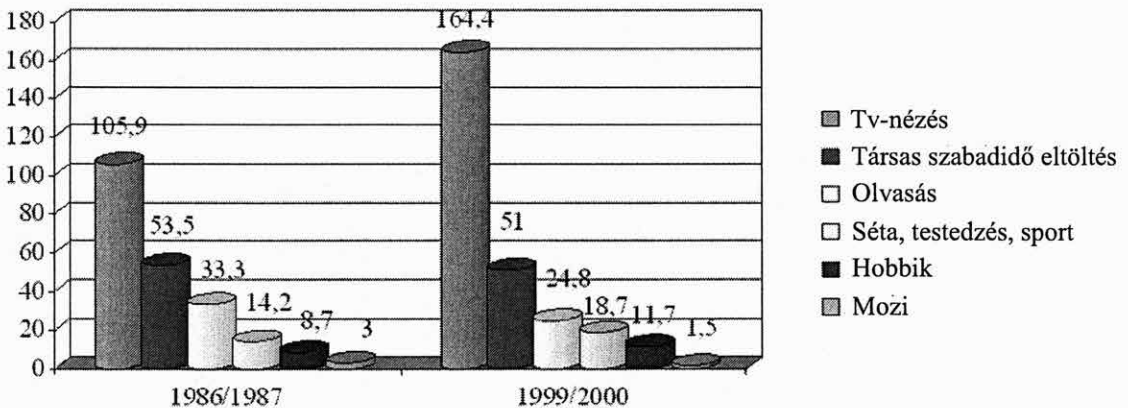
Ezzel párhuzamosan az elmúlt évek időfelhasználás vizsgálatai, amelyekben a társadalom munka- és szabadidős tevékenységének alakulásáról kapunk képet, azt mutatják, hogy

a gazdasági fejlődés következtében csökken a társadalom kereső-termelő munkára fordított idejének összessége, miközben egyre inkább növekszik a szabadon felhasználható időmennyiség. E megnövekedett szabadidőből a lakosság idejének számottevő részét a tévénézésre fordította, fordítja. Sőt, a népesség egészen belül az erre fordított idő növekedése (58,5 perc/nap) meghaladja a szabadidő növekedését (54 perc/nap) is.

A KSH által 1986/87-ben és 1999/2000-ben⁸ végzett életmód-szabadidő felmérések összehasonlító adatai alapján (*Falussy Béla* nevét itt feltétlenül meg kell említeni, aki nemzetközi szinten is elismert szaktekinétye ennek a területnek) a szabadon végzett tevékenységre fordított időn belül tévénézésre 1986/87-ben 105,9 percet, 1999/2000-ben már 164,4 percet fordítottunk naponta. Ugyanakkor könyvolvasásra 1986/87-ben csak napi 33,3 percet, 1999/2000-ben pedig csak 24,8 percet.

5. ábra

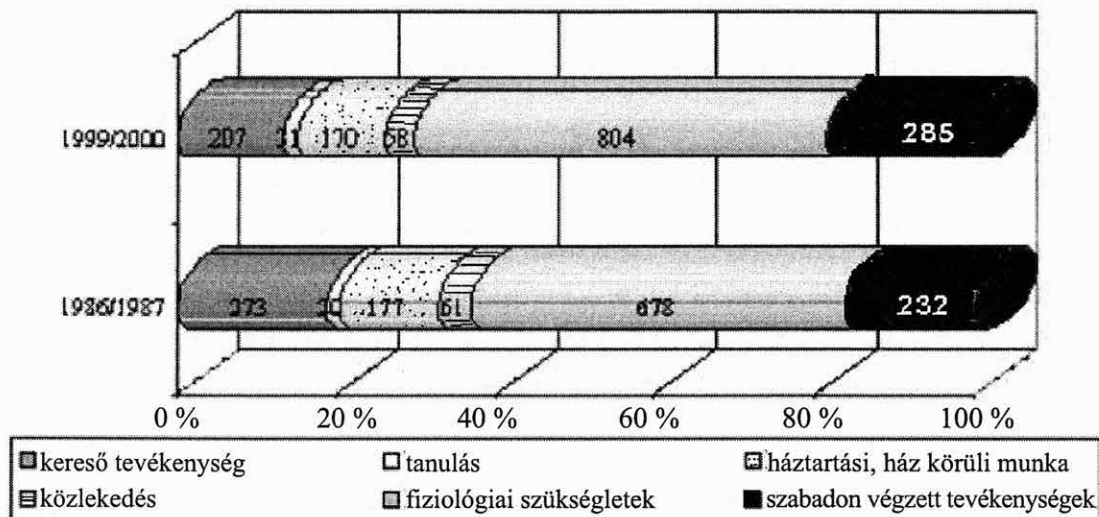
Szabadidős tevékenységekkel töltött napi átlagos időmegoszlás a 15–84 évesek körében (perc)

Az 1990-es évektől tovább növekedett a lakosság munkatevékenységen, háztartási és ház körüli munkán, gyermeknevelésen, közlekedésen és a fiziológiai szükségletek kielégítésén felüli ideje. Ez az idő a társadalom egészére nézve 1986-hoz képest 2000-re közel 50 perccel nőtt.

6. ábra

**Napi átlagos időfelhasználás tevékenységcsoportok szerint
a 15-84 éves népesség körében (perc)**

Míg az 1986/1987. évben kereső tevékenységre 273 percet, addig az 1999/2000. évben már csak 207 percet fordítottunk. A szabadon végzett tevékenységekre 1986/1987-ben 232 perc, 1999/2000. évben már 285 perc, vagyis több mint négy óra jutott naponta átlagosan.

8. táblázat

Olvasásra fordított átlagos napi időfelhasználás percben kifejezve

Tevékenységek	Együtt				Férfiak				Nők			
	1977	1986	1993	2000	1977	1986	1993	2000	1977	1986	1993	2000
Újság- és folyóiratolvasás	15	22	16	15	22	29	19	18	9	17	13	11
Könyvolvasás	13	11	11	9	16	11	9	8	10	11	14	10

Magyarországon a lakosság olvasással töltött ideje a két utolsó időmérleg felvétel adatai szerint (annak ellenére, hogy az utóbbi időmérleg felvétel kérdései között az egyre népszerűbb internetezést is az olvasáshoz sorolták) a szabadidő jelentős emelkedése ellenére is csökkent, átlagosan napi 8,5 perccel.

Az újságolvasással töltött idő háromnegyedére esett vissza, a könyvolvasás csekélyebb mértékben (négyötödére) csökkent, melyek összesen az egész napból még 25 percet sem tettek ki a vizsgálatok alapján. A könyvolvasás és az újságolvasás egymáshoz viszonyított aránya alapvetően nem változott a két időmérleg felvétel között eltelt idő során.

9. táblázat

A különböző típusú sajtótermékek rendszeres olvasói (Az ország felnőtt lakosságának százalékában)

	1964	1985	2000	2005
Napilap	60%	75%	42%	43%
Hetilap	37%	66%	44%	22%
Folyóirat	23%	27%	15%	15%

Rendszeres napilap-olvasónak a hatvanas években a felnőtt lakosság 60%-a vallotta magát, ez 2005-re már a 40%-ot is alig haladta meg. Roszszabb a helyzet az egyéb típusú periodikáknál, hiszen negyven év alatt majdnem felére csökkent

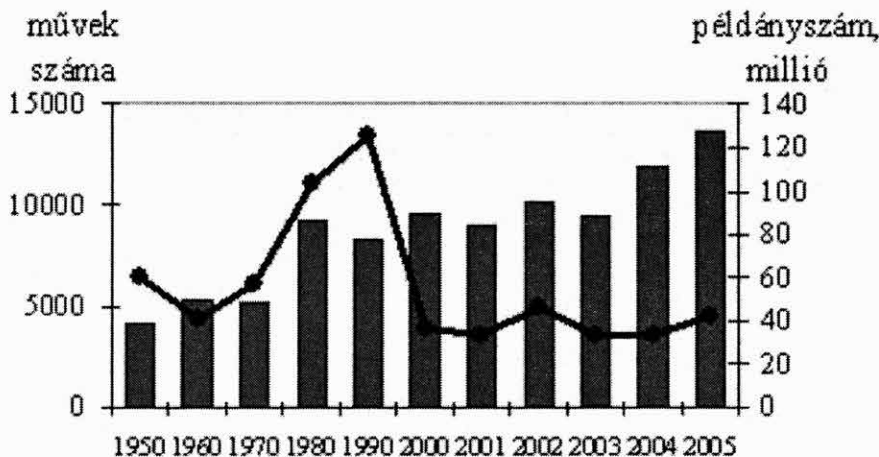
ment a magukat újságolvasónak tekintő felnőtté száma.

A könyvolvasók közül a budapestiek kétszer annyit töltek ezzel a tevékenységgel, mint az átlag. Újságolvasásra a megyeszékhelyeken élők 16–20%-kal fordítottak több időt, mint a települési hierarchia többi szintjén élők.

A könyvkiadás, a könyvforgalom és az olvasásra fordított idő között szoros kapcsolat van. A növekvő szabadidő ellenére az olvasásra fordított idő, valamint az olvasásra időt fordítók aránya csökkenésének megfelelően a kiadott művek éves összpéldányszámának folyamatos visszaesése volt megfigyelhető az elmúlt évtized folyamán.

7. ábra

A könyvek számának és példányszámának alakulása

■ Könyvek és füzetek száma —●— Könyvek és füzetek példányszáma, millió

A példányszámok változása ugyanakkor nem járt együtt a kiadott művek számának ugyanilyen arányú csökkenésével.

A lakosság kulturális, szórakoztató tevékenységre fordítható idejének négyötödét köti le a televízió-nézés, videózás (a kettő együtt átlagosan több mint napi 2,5 órát tölt ki, ami tízszerese például az újságolvasásra fordított időnek⁹). A szabadidő felhasználás egytizedét az olvasás (újság, folyóirat, könyv) teszi ki, és csak a maradék egytized rész jut az egyéb tevékenységekre,

illetve rendezvénylátogatásokra.

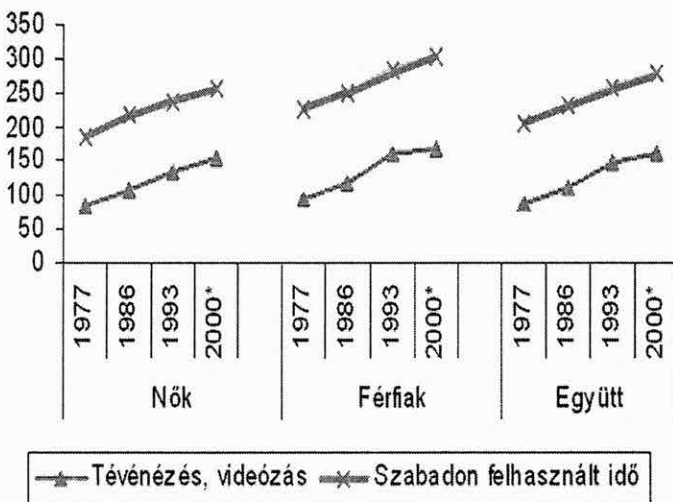
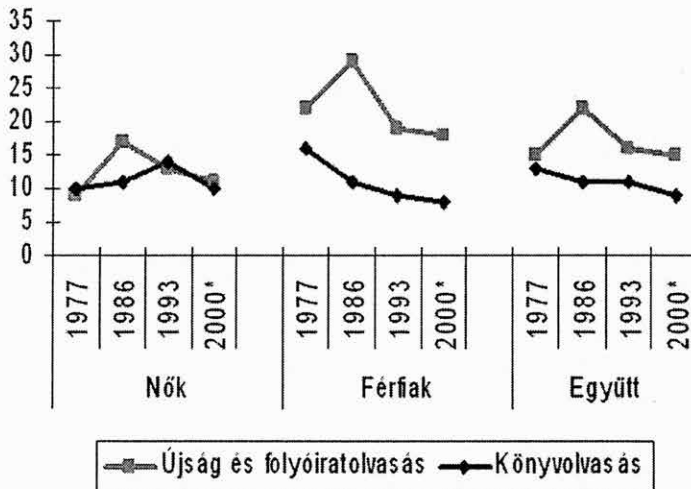
Megfigyelhető, hogy a házon kívüli kulturálódási lehetőségeket kevésbé veszik igénybe. A kulturális fogyasztás visszaesése összefüggésben van a könyv és a sajtótermékek árainak emelkedésével is.

Megállapíthatjuk, hogy a növekvő szabadidő ellenére az olvasásra fordított idő felére csökkent, a megnövekedett szabadidő nagy részét televízió-nézéssel töltjük.

A gazdasági változásokkal szoros összefüggés-

ben a könyvtárak száma csökkent, bár az utóbbi időben számuk stagnál. A könyvkiadásra fordított összeg nőtt, de ezzel párhuzamosan jelentősen nőtt a dokumentumok beszerzési ára.

8. ábra
Átlagos napi időbeosztás a nemek szerint (perc)

A 8. sz. ábrán a nemek szerint megvizsgálva az olvasási szokások alakulását, jól láthatjuk a csökkenő tendenciát mindkét nemnél az újság- és könyvolvasásnál egyaránt, illetve a szabadon felhasználható idő és a televíziózás egyenletes növekedését. A férfiak valamivel többet töltenek újságolvasással, a nők inkább a könyvolvasást részesítik előnyben.

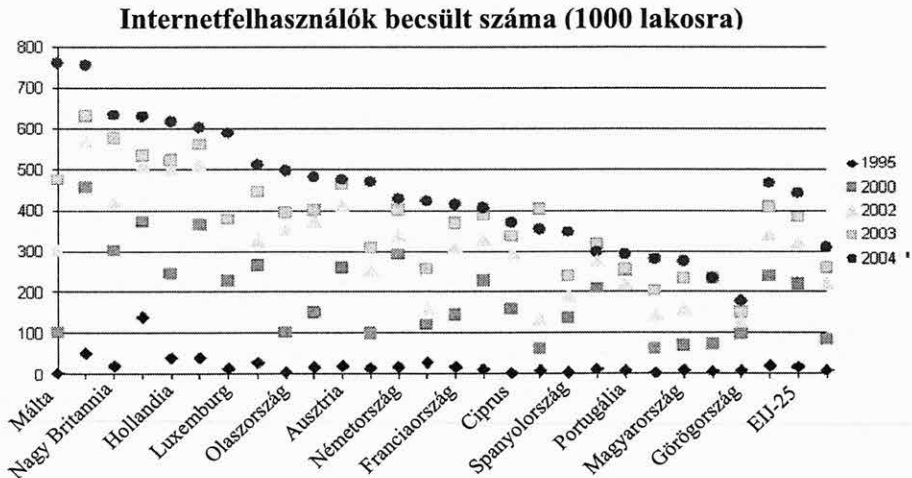
Az életmódváltozásnak és ebben a szabadidős tevékenységek változásának a könyvtárhasználati szokások alakulásában nagy szerepe van. Az elmúlt ötven év alatt nagy tért hódított a televíziózás, napjainkban pedig az internetezés, összefüggésben a számítógéppel ellátott háztartások számának növekedésével.

10. táblázat
Televízió-előfizetők száma

Év	Televízió-előfizetők száma			
	Budapesten	többi városban	községekben	összesen
1958	12 396	1 743	1 899	16 038
1960	63 596	20 884	19 178	103 658
1970	459 827	538 567	770 167	1 768 561
1980	597 092	960 278	1 208 640	2 766 010
1990	572 430	2 357 386		2 929 816
1991	525 599	1 267 142	1 059 300	2 852 041
1992	523 310	2 339 702		2 863 012
1993	493 088	1 305 734	1 019 903	2 818 725
1994	458 486	2 278 990		2 737 476
1995	437 863	1 265 708	960 960	2 664 531
1996	402 738	2 132 336		2 535 074
1997	419 223	1 255 000	916 000	2 589 659
1998	412 809	2 287 571		2 700 380
1999	359 200	2 319 300		2 678 500
2000	340 906	2 303 410		2 644 316
2001	322 266	2 287 282		2 609 548
2002 ¹⁰	310 000	2 290 000		2 600 000

A magyar televíziózás hivatalos megindulása évét követően, 1958-ban alig több mint 16 ezer előfizető volt, amit akkor gyors elterjedése követett. 45–50 év alatt gyakorlatilag minden háztartásban megjelent a televízió. 2002-ben a hivatalos statisztika szerint az országban 2 millió 600 ezer televízió-előfizető volt.

9. ábra

Az internet használata, mint új típusú elfoglaltság, egyre népszerűbb, de még nem beszélhetünk akkora térhódításáról, mint a televíziózás esetében.

Magyarország az internethasználók becsült számában az uniós országok sorában az utolsó negyedben helyezkedik el, annak ellenére, hogy tíz év alatt számuk közel negyvenszeresére nőtt.

Mindezek függvényében a 2000 utáni könyvtári összehasonlító adatokat vizsgálva és figyelembe

véve a gazdasági, társadalmi, ezen belül az életmódbeli változásokat, amelyekről fentebb szoltunk, a következő tendenciák láthatók.

A rendszerváltás után érezhetően nagy szükség volt a változó könyvtári fogalomrendszer újrafogalmazására. A könyvtári törvényre 7 évet kellett várni. Az 1997-es törvény bevezetését követően, illetve az adatgyűjtés elektronikussá válásának következtében az utóbbi öt évben úgymond „kissimulnak” a görbék.

11. táblázat

Könyvtárak összefoglaló adatai könyvtártípusok szerint

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004
Nemzeti és országos szakkönyvtárak					
Könyvtár	27	19	19	25	24
Ebből önálló könyvtárak	11	11	11	12	12
Összes állomány (1000 könyvtári egység)	13 709	12 904	13 070	13 596	13 665
Látogató (ezer)	770	460	652	624	461
Beiratkozott olvasó (ezer)	84	68	66	65	88
Kölcsönzők száma (ezer)	125	197	..
Kölcsönzött könyvtári egység (ezer)	302	191	219	242	231
Települési könyvtár					
Könyvtár	3 132	3 429	3 200	3 209	3 192
Összes állomány (1000 könyvtári egység)	43 906	45 630	44 907	45 031	45 058
Beiratkozott olvasó (ezer)	1 357	1 416	1 425	1 487	1 452
Kölcsönzött könyvtári egység (ezer)	34 494	35 019	34 390	33 556	32 082
Felsőoktatási és egyéb szak- és munkahelyi könyvtárak					
Könyvtár	1 201	1 450	1 604	1 867	1 657
Összes állomány (1000 könyvtári egység)	44 730	47 165	52 637	54 887	54 099
Beiratkozott olvasó (ezer)	425	510	583	655	649
Kölcsönzött könyvtári egység (ezer)	6 565	7 285	8 738	8 957	7 612
Iskolai könyvtár					
Könyvtár	4 280	4 464	4 554	4 521	4 438
Összes állomány (1000 könyvtári egység)	40 200	42 564	43 475	44 517	45 511
Kölcsönzött könyvtári egység (ezer)	9 890	10 962	9 459	9 917	9 575

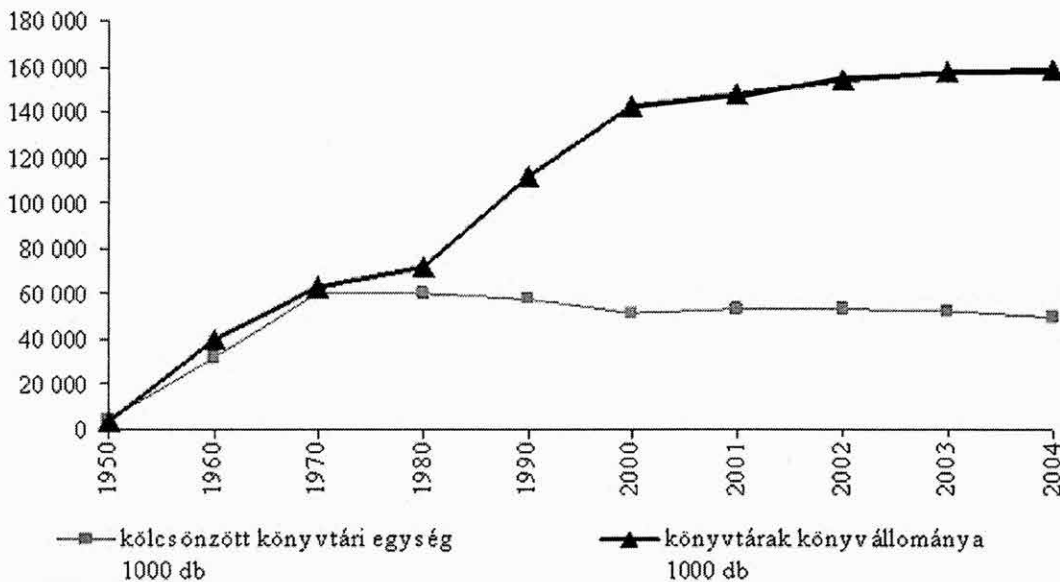
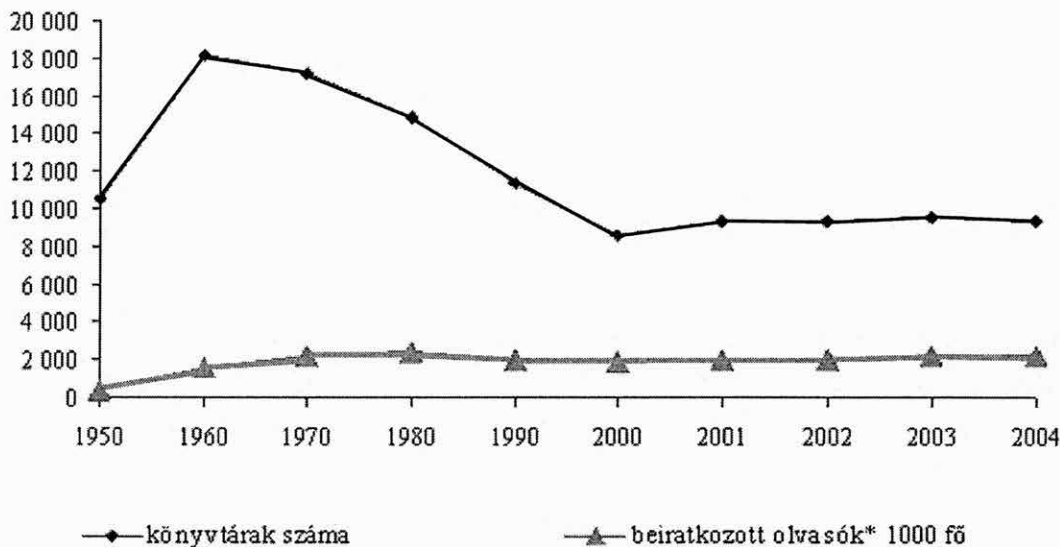
A 2000–2004 közötti időszak összefoglaló adatai azt mutatják, hogy az 1997-es könyvtári törvény megszületése utáni időszakban a könyvtárakban összességében csökkent a beiratkozott olvasók száma, viszont a települési és felsőokta-

tási könyvtárakban nőtt. A kölcsönzött kötetek száma stagnál, de a felsőoktatási könyvtárakban ez a szám növekszik. A könyvtárak könyvállománya növekedést mutat, a szakkönyvtáraké azonban csökkenést.

Ha az utóbbi évek adatait összevetjük a fél évszázaddal korábbi számokkal, a legfontosabb könyvtárforgalmi-adatokat figyelembe véve, a következő trendeket figyelhetjük meg.

10. ábra

Könyvtárak összefoglaló adatai

Az elmúlt 50 év alatt megnőtt a szabadon felhasználható idő, amit sajnos nem olvasással töltünk. Az olvasásra fordított idő a felére csökkent. Új, kiugró szabadidős tevékenység az internethasználat és stabilan tartja magát a televíziózás. A könyvtárak száma csökkent, de az utóbbi időkben a számuk nem változik szignifikánsan. A könyvkiadásban ugyan az utóbbi évtizedben nőtt a művek, a féleségek száma, de lényegesen csökkent a kiadott példányszám, a nyolcvanas, kilencvenes évek fordulója példányszámának már csak töredéke.

A könyvtárak iránti változatlan igényt jelzi, hogy a változások ellenére a beiratkozott olvasók, kölcsönzések és a kölcsönzők számában csak kisebb mértékű visszaesés tapasztalható. Minden hetedik lakos valamilyen könyvtár beiratkozott olvasója; egy olvasó átlagban kéthetente kölcsönöz könyvet. A közművelődési könyvtárak olvasóinak nagy része a fiatalabbak közül kerül ki, minden harmadik regisztrált olvasó 14 éves vagy annál fiatalabb.

A beiratkozott olvasók száma valamelyest csökkent, de a települési és a felsőoktatási könyvtárakban nőtt, így a görbe itt is inkább kiegyenesedő. A kölcsönzött kötetek száma stagnál, de a felsőoktatási könyvtárakban lényegesen nőtt, ami szoros összefüggésben van a könyvek árainak és a hallgatók számának a növekedésével. A megnövekedett felhasználói igényekkel párhuzamosan a könyvtárak könyvvállománya jelentősen emelkedett, egyedül a szakkönyvtáraké csökkent.

Életünk minden területén hódít az új információhordozó, a számítógéppel ellátott háztartások száma folyamatosan nő, s elkerülhetetlennek látszik a könyvtárak funkcióváltása.

A Könyvtári Figyelő 2006/1. számában Nagy Attila és Péterfi Rita tollából megjelent *Olvasókönyvtár- és számítógép-használat* című cikkben hasonló képet kapunk. Eszerint „*a könyvet nem olvasók tábora nő, a regisztrált könyvtárlátogatók száma stagnál, de jól érzékelhetően nő a számítógépet, internetet használók rétege.*”

A piacgazdaság és a többpártrendszerű jogállam új kereteket biztosított. A nyitottság, pluralizmus és a tényleges szabadság immár valóság. A felnőttoktatásban, a felsőoktatásban résztvevők száma kétszeresére nőtt. Minden beáramlik hozzánk, az ország nyitott az egyetemes értékekre és a világpiacon, de az információk szabad áramlása együtt járt azzal, hogy sok értéktelen, silány dolog is érkezett vele. A könyvtáraknak fontos szerepük lehet abban, hogy a hagyományos funkcióik mellett a releváns információhoz jutás intézményei legyenek.

Újfajta szolgálat ez, mellyet az ismeretek tárházán kívül inkább a tudáshoz való hozzájutás „házává” válhat. Ahhoz, hogy a könyvtárak a jövőben a tudásalapú társadalom alapintézményei maradhassanak, a dokumentumalapú könyvtár helyett szolgáltatás központúvá kell válniuk.

„A kulturális örökséghez tartozó javak múltunk és jelenünk megismerésének pótolhatatlan forrásai, a nemzeti és az egyetemes kulturális örökség egészének elválaszthatatlan összetevői, szellemi birtokbavételük minden ember alapvető joga. Az e fogalomkörbe tartozó értékek különös védelme, megőrzése és fenntartása, valamint a nyilvánosság számára történő széles körű és egyenlő hozzáférhetővé tétele a mindenkori társadalom kötelezettsége. Az információs társadalom és a demokratikus jogállam működésének alapfeltétele a könyvtári rendszer, amelyen keresztül az információk szabadon, bárki számára hozzáférhetőek. A könyvtári ellátás fenntartása és fejlesztése az állampolgárok és a társadalom egésze szempontjából szükséges, a könyvtári és információs szolgáltatás állami fenntartása stratégiai jelentőségű. A könyvtári rendszernek az állampolgárok érdekeit kell szolgálnia. A nemzeti, nemzetiségi és etnikai kisebbségi kulturális hagyományok megőrzése, méltó folytatása, a közösségi és egyéni művelődés személyi, szellemi, gazdasági feltételeinek javítása, a polgárok életminőségét javító, értékhordozó tevékenységek, valamint az ezek megvalósulására létrejött intézmények és szervezetek működésének elősegí-

tése a társadalom közös érdeke.” – olvashatjuk a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény bevezetőjében.

A törvény bevezetőjében leírtak fényében próbáltuk megvizsgálni a könyvtárak, az olvasási szokások elmúlt ötven évbéli változását a hivatalos statisztikai adatok alapján. A statisztikai adatok láthatóvá tesznek olyan folyamatokat, melyekből „...a közösségi és egyéni művelődés személyi, szellemi, gazdasági feltételeinek javítása”-hoz remélhetőleg hasznos következtetéseket lehet levonni.

Jelen elemzés a KSH könyvtári intézményi adatait csak 2004-ig vizsgálta, a 2005. évi adatok akkor még nem voltak publikusak.

Az 1986/87-ös, illetve az 1999/2000-ben végzett életmód és szabadidő felméréshez hasonlót kisebb mintán a Szociológiai Intézet publikált 2004-ben. A szabadidő-kutatás területén belül, az olvasási, könyvtárhasználati szokások elemző kutatása csak a könyvtáros szakma bevonásával képzelhető el. A könyvtáraknak is nagy szükségük van a jól használható adatokra a valós állapotok megismeréséhez, illetve a stratégiai tervekben megfogalmazott jövőkép kialakításához.

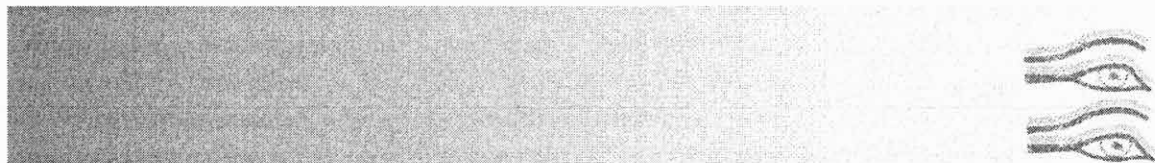
Az adatok forrásai:

1. Hírközlés-statisztikai évkönyv, 2003. – Bp., KSH, 2004.
2. Időfelhasználás 1986 és 1999 őszén. – Bp., KSH, 1987 –
3. A könyvkiadás adatai, 1990/1994–2000/2004. – Bp., KSH, 1995.

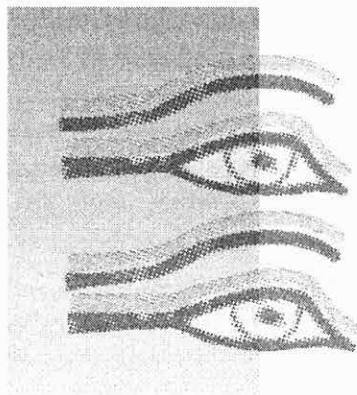
4. Demográfiai évkönyv, 2002. – Bp., KSH, 2003.
5. Közgyűjtemények adatai, 1999–2003. – Bp., KSH, 2004.
6. KSH feldolgozási táblái, 1950 – 2004.
7. A Kulturális Minisztérium adatközlései, 1960 –
8. Magyar Statisztikai Évkönyv, 1950 – 2004. – Bp., KSH, 1950 –
9. Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1950–2004. – Bp., KSH, 1950 –
10. Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, 1964–2004. – Bp., KSH, 1965 –
11. Oktatás, művelődés / Adattár, 1950–1990. – Bp., KSH, 1950 –

Jegyzetek:

1. Közgyűjtemények adatai 1999-2003. – Bp., KSH. 2004
2. Közgyűjtemények adatai 1999-2003. – Bp., KSH 2004
3. Közgyűjtemények adatai 1999-2003. – Bp., KSH 2004
4. A közművelődés adatai 2000-2004
5. Az előadás elhangzásakor a 2005. év adatai még nem publikáltak.
6. Közgyűjtemények adatai
7. Közgyűjtemények adatai
8. A KSH Időmérleg-felvételéhez hasonló 2003-ra vonatkozó felmérést a Szociológiai Intézet készítette
9. Időmérleg-felvétel, 1999/2000, Bp. KSH 2001.
10. 2002. év folyamán megszűnt a tv-előfizetési díj, ezért számuk 2002. évre becsült.

A kivonatkészítés sajátosságai egy felmérés adatainak tükrében*

LENGYELNÉ MOLNÁR Tünde

Kutatásaim egy automatikus kivonatoló program tervezésére irányultak, melynek nélkülözhetetlen előfeltételét jelentette az emberi kivonatkészítés sajátosságainak vizsgálata. Ennek megismerésére készítettem egy felmérést, melyben két különböző témájú szakcikk kivonatolására kértem fel több mint 250 főiskolai és egyetemi hallgatót, valamint könyvtáros szakembereket, továbbá kontrollként magyar szakos, szövegekkel bánti, azokat értelmezni tudó hallgatókat.

A felmérés alapjául szolgáló egy-egy cikket a *Könyvtári Figyelő*ből¹, illetve a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatósból*² választottam.

A felmérésben résztvevőktől azt kértem, hogy készítsék el mindkét cikk kivonatát, annak leglényegesebb mondatainak megjelölésével. Mivel a cikkeknek 20%-os tömörítését vártam el a felmérésben résztvevőktől, ezért mindkét cikk esetén 17 mondatot kellett megjelölniük. Még azt is kértem tőlük, hogy a megjelölt mondatokat tegyék fontossági sorrendbe, és adják meg, hogy a cikk hányadik legfontosabb mondatának

tartják. Így egy 1 és 17 közé eső számmal jelölték a rangsort. A felmérésben szereplő szakemberektől a kivonat mondatainak rangsorolását számítógépen, egy online kérdőív kitöltésével egybekötve kértem.

A hallgatókkal papíron végeztem el a kivonatkészítést, megkönnyítve számukra az áttekinthetőséget, de a megoldások számítógépes feldolgozása utólagos adatbevitellel történt.

A felmérésben résztvevők

A felmérésbe igyekeztem minél több olyan felsőoktatási intézményt bevonni, ahol informatikus könyvtáros képzés folyik. Az egyetemi hallgatók bevonása során sajnos nem volt lehetőségem teljes mintavételt alkalmazni, így az egyetemek közül: a Debreceni Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, valamint a Szegedi Tudományegyetem könyvtár-informatika szakos hallgatóit kértem fel közreműködésre. Ezen intézményeknél az adott tanszéken tanító kollégák

* A tanulmány a szerző *Automatikus referátumkészítés* című PhD-disszertációjának lapunk számára átdolgozott, rövidített fejezete.

gondoskodtak a kitöltetésről.³

A főiskolai hallgatók az Eszterházy Károly Főiskola informatikus-könyvtár szakos hallgatói, akik közül a nappali és távoktatásos hallgatók teljes⁴ létszámmal részt vettek a felmérésben.

Mivel szerettem volna adatokat gyűjteni a szakemberek által készített referátumok jellemzőiről is, ezért a diákokon kívül felkértem a KATALIST könyvtáros levező listát olvasó szakembereket, hogy látogassanak el egy adott weboldalra⁵, ahol néhány kérdésre kellett válaszolniuk, és a két cikk kivonatát elkészíteniük. Mivel erre csak kevesen vállalkoztak, ezért több könyvtáros szakembert magánlevélben kértem fel a kitöltésre.

A felmérésben arra is kíváncsi voltam, mennyire fontos a szaktudás a kivonatok készítésekor, ezért egy kontroll csoportot is bevontam a felmérésbe: az Eszterházy Károly Főiskola magyar szakos hallgatóit. Azért kértem fel őket is a kivonatok elkészítésére, mert úgy gondoltam, ők biztosan rendelkeznek jártassággal különböző hosszúságú és témájú szövegek tömörítésében, a művek lényegének kiemelésében, de nem rendelkeznek könyvtártudományi szakismeretekkel, így alapot adnak a szaktudás és a kivonatkészítésben való jártasság értékének elemzésére. A végső minta 336 főből állt, megoszlásuk a következő volt:

ELTE	20 fő
Szegedi Tudományegyetem	31 fő
Debreceni Egyetem	5 fő
Eszterházy Károly Főiskola (magyar szak)	48 fő
Eszterházy Károly Főiskola (informatikus-könyvtáros szak)	180 fő
Szakemberek	52 fő
<i>Összesen:</i>	<i>336 fő</i>

A felmérés módja

A felmérés anyagát minden esetben tanóra alatt töltötték ki a hallgatók, kivéve a Debreceni Egyetem hallgatóit, akik otthon végezték a ki-

töltést. A hallgatók nem kaptak időlimitet a kitöltésre, de a tanóra kerete egyfajta korlátozásként jelent meg.

A szakemberektől, valamint az Eszterházy Károly Főiskola informatikus könyvtáros szakos hallgatóitól a kitöltő személyére vonatkozó néhány kérdésen túl a lényeges mondatok kiválasztását és rangsorolását kértem, az egyetemek hallgatóitól, valamint a magyar szakos hallgatóktól a fenti feladatokon kívül kértem, hogy jelöljék meg az általuk hasznosnak, relevánsnak ítélt szavakat is.

Eredmények

A következőkben a kapott értékeket előbb cikkenként vizsgáljuk, majd összevetjük egymással az eredményeket.

A „KOLTAY Tibor: Szöveg, információ, relevancia: néhány adalék a témakörhöz” c. cikkből készült kivonatok elemzése

Informatikus-könyvtáros hallgatók válaszai

A felmérésben résztvevő informatikus-könyvtáros szakos hallgatók 67,8%-a főiskolai szintű képzésben vesz részt, a 32,2%-uk jár egyetemi szintű képzésre.

A képzésben résztvevők átlag életkorának elemzéséből az derül ki, hogy a BA-szintű nappali képzésben inkább a középiskolát nemrég elhagyók vesznek részt (20 év alatti átlagéletkorukkal), míg az ELTE hallgatóinak közel 28 éves átlagéletkora azt tükrözi, hogy a felmérésben résztvevők 45%-a esti vagy levelező képzésben tanul. A Szegedi és Debreceni Tudományegyetemről résztvevő egyetemi hallgatók mindegyike nappali tagozatos, ami 23,0 és 22,8 éves átlagéletkorukban is megjelenik. A főiskolai szintű képzésben résztvevő szegedi hallgatók nappali tagozatosak (21,84 éves átlaggal), az Eszterházy Károly Főiskola felmérésében résztvevő hallgatóknak 60%-a távoktatási képzésben vesz részt, akiknek 26,57 éves átlagéletkora 7 évvel magasabb, mint a nappali tagozatos hallgatóké.

A megjelölt mondatok elemzése

Az első cikk kivonatát 208 informatikus-könyvtáros hallgató készítette el, ami 28 fővel kevesebb a minta létszámánál. A mondatok több mint 98%-a került megjelölésre valamely kitöltő személynél, azaz a felmérésben résztvevők által megjelölt mondatok széles skálán mozognak. Ez a spektrum jelentősen csökkenthető, ha kivesszük azokat a mondatokat, melyeket a kitöltők kevesebb, mint 10%-a jelölt meg. Így az eredeti mondatszámot 43%-kal csökkenthetjük. Ez azt jelenti, hogy azon mondatok, melyeket a kitöltők több mint 10%-a relevánsnak ítélt a szöveg feléből kerül ki. A további elemzések már nem ilyen látványosak.

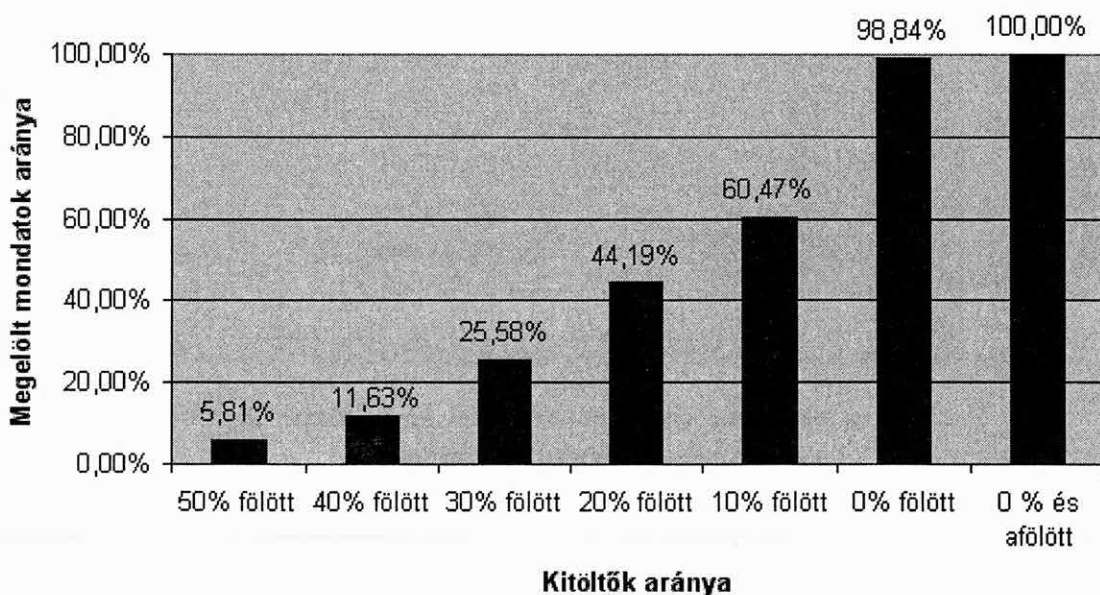
A legtöbb jelölést kapott mondatok vizsgálatakor kiderül, hogy 5 olyan mondata van a cikknek – az összes 86 mondat közül –, melyet a kitöltők több mint fele megjelölt valamilyen helyezéssel. Az 1. ábráról leolvasható, hogy ez a szöveg 5,81 %-át teszi ki.

A diagramról leolvashatjuk azt is, hogy a kitöltők több mint 30%-a megjelölte a szövegnek a 25,58%-át. Ebből már le is vonhatjuk azt a következtetést, hogy a szöveg 20%-os kivonatának mondatai adottak? A kitöltők 30%-a által megjelölt mondatok ugyanis kiteszik ezt a szöveganyagot. Ez a következtetés azért nem vonható le, mert nem hagyhatjuk figyelmen kívül a mondatok helyezéseit. Melyik mondat fontosabb: amelyet sokan megjelöltek, de rangsorukban csak az utolsó helyre tettek, vagy az a mondat, melyet fele annyian jelöltek meg, de előkelő helyezést adtak neki? A probléma kiküszöbölésére egy súlyozással történő vizsgálat bevezetésére volt szükség. Az eredmények megtekintése előtt érdemes még egy kis figyelmet szentelni a rangsoroknak, és összevetni a fentebb ismertetett eredményekkel.

A mondatok rangsorolásának elemzését kezdjük a legrelevánsabbal, azaz első helyre rangsorolt mondatok vizsgálatával (2. ábra). Két mondatot érdemes kiemelni:

1. ábra

A megjelölt mondatok alakulása informatikus-könyvtáros szakos hallgatók esetén

- a kitöltők 40%-a a cikk legelső mondatát tartotta a legrelevánsabbnak,
- ezt követte a cikk harmadik mondata, melyet a kitöltők 16,35%-a tartotta a leglényegesebbnek.

Látható, hogy a fenti mondatok a kitöltők fele által megjelölt első helyet foglalják magukban. A többiek első helyre tett mondatai 30 mondat között oszlanak el.

Ha bővítjük a kört és megnézzük mely mondatok kapták az első három hely valamelyikét, a kép nem változik sokat. A szöveg

- első mondatát a kitöltők 45,6%-a
- a harmadik mondatát a kitöltők 34,13%-a
- 2. és 14. mondatát a kitöltők 17,79%-a tette az első három helyezés valamelyikére.

A cikk első három mondatának mindegyike 1–1 önálló bekezdést is jelentett. Az első mondatok

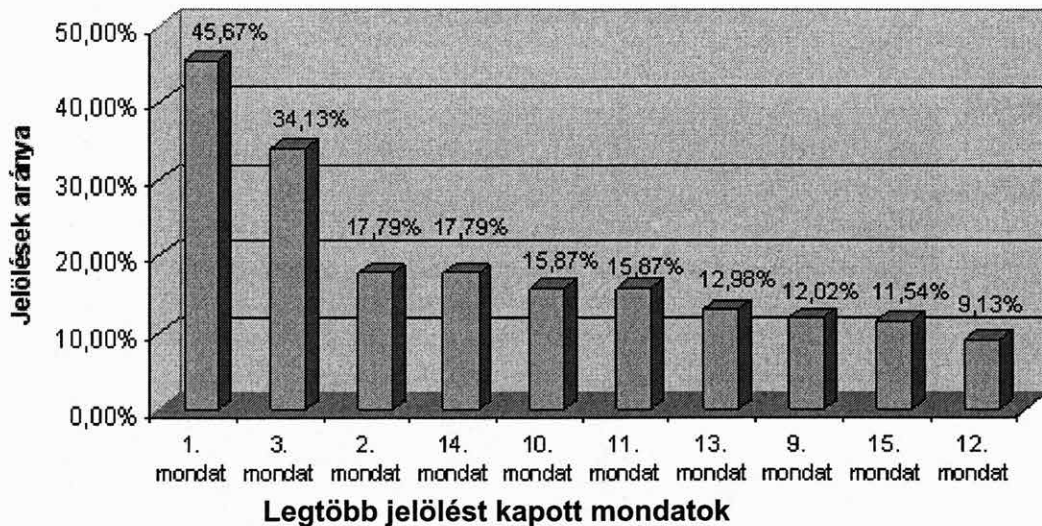
bekerülése a releváns mondatok közé nem meglepő. A tartalomelemző eljárások közül több is részletesen kitér az első bekezdés fontosságára, mivel a szerző itt vezeti be mondanivalóját, amit rendszerint olyan formában tesz meg, hogy ad egy összefoglaló gondolatsort a cikk tartalmáról, felsorolva a tárgyalt leglényegesebb témaköröket.

A teljesség kedvéért még néhány mondatot be kell vonni az értékelésbe, hiszen a 10. és 11. mondatot is megjelölte a kitöltők több mint 15%-a, továbbá még három mondat van, melyet a kitöltők több, mint 10%-a az első három hely valamelyikére rangsorolt.

Tekintsük meg annak a tíz mondatnak a sorszámtát, melyeket a legtöbben tettek az első három legfontosabb mondat közé:

2.ábra

Első három helyre rangsorolt mondatok elemzése informatikus-könyvtáros hallgatók esetén

Az első bekezdéseket súlyozó elméletek ugyanilyen fontosnak tartják az utolsó bekezdést is, mivel ott a szerző összegzi a cikkben foglaltakat, felsorolja, majd lezárja az elért eredményeket. A diagramon szereplő adatok alapján látható, hogy az utolsó bekezdés mondatai nem szerepelnek az első három helyre rangsorolt mondatok között, sőt az első három helyre a cikk első 15 mondatának valamelyike került a kitöltők több mint 60%-ánál.

Tegyük teljesebbé az elemzést egy súlyozás bevezetésével, melynél a helyezések megszámlálását súlyozott pontszám bevezetésével helyettesíttem. Az első helyre tett mondatot n -es súllyal vettem figyelembe, ahol „ n ” a megjelölhető mondatok számát jelenti, azaz a legnagyobb rangsorbeli elemet, majd a második helyre rangsorolt mondatok $n-1$ -es súllyal látam el, az utolsó helyre rangsorolt mondatokat pedig 1-es súllyal vettem figyelembe. Ezzel az eljárással kiküszöbölhető az a probléma, hogy melyik számít relevánsabb mondatnak, amit 10 ember első helyre tesz, vagy melyet 25 ember a

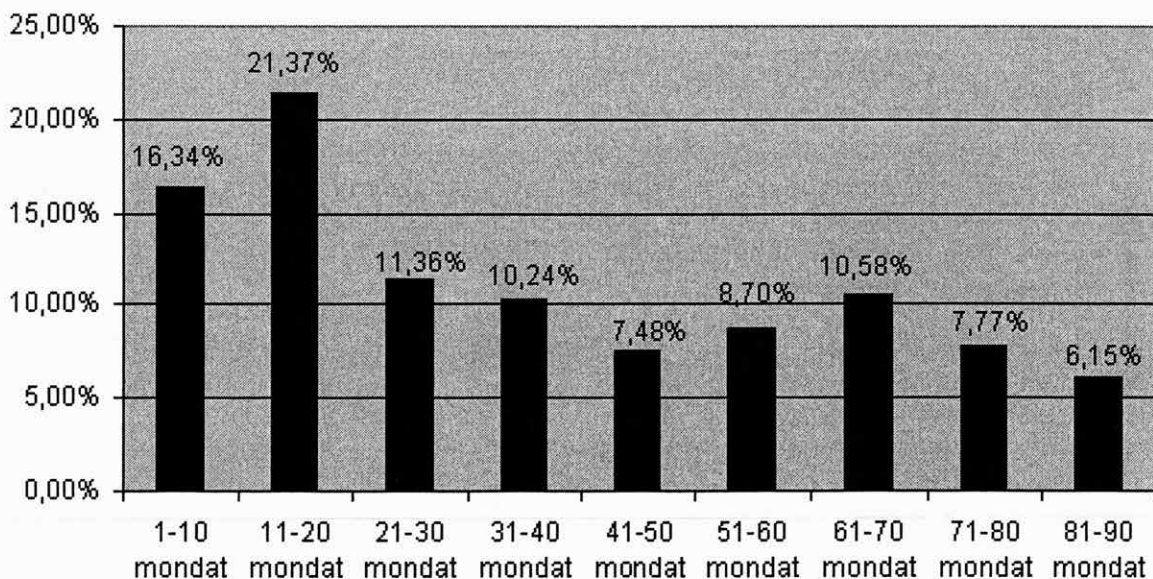
10. helyre rangsorol? Összesítettem a mintában szereplő személyek által adott jelölések alapján a mondatokhoz tartozó súlyozott értékeket, így a magasabb pontszámmal rendelkező mondatok megelőzik az alacsonyabb súlyozott értéket kapott mondatokat.

Ennek eredményeként a legrelevánsabbnak tartott mondat magasan a cikk első mondata, melyet a 3. mondat követ. Összegezve: a cikk első harmadából került ki a legtöbb mondat, a szöveg első harmadán túli részből összesen 3 mondatot fedezhetünk fel.

Az egyetemista könyvtár-informatikus hallgatóknál a felmérés részét képezte a releváns szavak megjelölése is. Sem mennyiségi korlát, sem rangsorolási feladata nem volt a hallgatóknak, csupán aláhúzással kellett jelölniük az általuk lényegesnek tartott szavakat.

Érdeemes megvizsgálni a szavak elemzése során készített kimutatást, melyből kiderül, hogy a megjelölt szavak a szöveg mely mondataiból származnak.⁶ Összhangban van-e ez a releváns mondatok megjelölésével?

3.ábra
Megjelölt szavak elhelyezkedése

A kivonat mondatainak 82,35%-a származik a szöveg első harmadából. A megjelölt hasznos szavaknak 44,5 %-a származik a szöveg ugyan-ezen részéből. Az összes mondathoz rendelt súlyozott értékek, valamint a mondatokban megjelölt kulcsszavak összevetése, tehát szoros kapcsolatra utal. Mindkét cikk esetén valamivel 0,8 feletti korrelációs értékek álltak elő, melyek az összes mondatot alapul véve, megerősítik a szoros kapcsolatot a két eredmény között.

A szakemberek válaszainak elemzése

A szakemberek számára készült online kérdőívet és kivonatot 52 fő töltötte ki. A kitöltők átlagos életkora 39,17 év, melyhez alacsony szórás érték párosult: 9,06 év. A legfiatalabb kitöltő 25 éves, a legidősebb 55 éves volt.

A megjelölt mondatok elemzése

A szakemberek válaszainak elemzésekor az első szembetűnő adat, hogy nagyon kevesen jelölték meg a kért 17 mondatot. Az első cikk kivonatát

48 fő készítette el, és átlagosan 10,35 mondatot jelöltek meg, míg ez az érték az informatikus-könyvtáros hallgatóknál 16,95 mondat.⁷

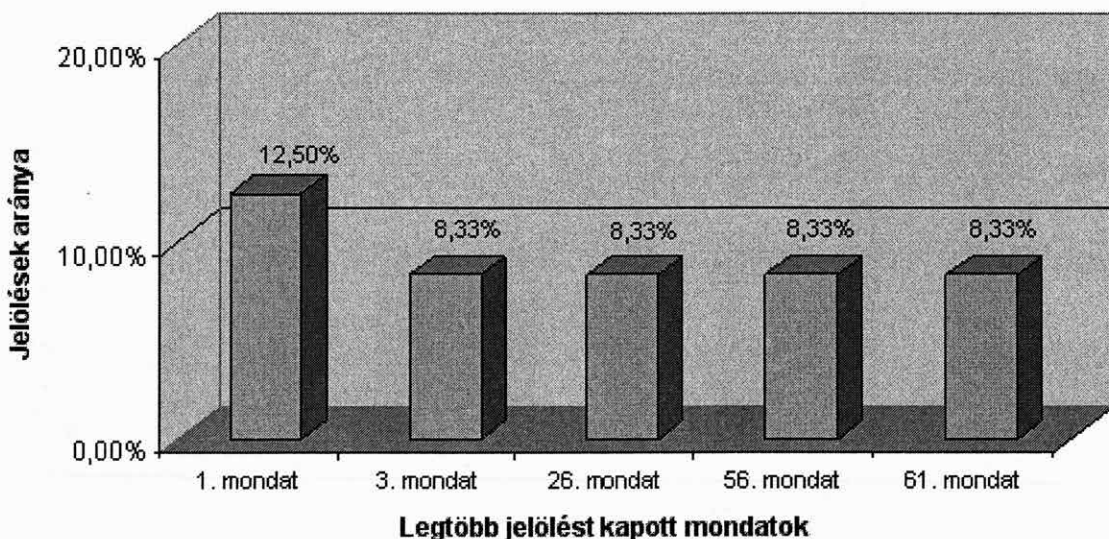
Ezzel szemben a mondatok eloszlása lefedi a teljes spektrumot, nincs olyan mondata a szövegnek, melyet senki sem jelölt meg.

A legtöbb jelölést kapott mondat is csak a kitöltők 25%-ának jelölését tudhatta magáénak, míg az egyetemista informatikus-könyvtáros hallgatók esetén az első mondatot 70,77%-uk jelölte meg. A főiskolai informatikus-könyvtáros hallgatóknál a 31. mondat kapta a legtöbb jelölést, melyet a kitöltők 66,43%-a tartott relevánsnak. A szakembereknél a 14. mondat kapta a legtöbb jelölést, mely az egyetemistáknál a negyedik, a főiskolásoknál pedig a nyolcadik helyen állt a jelölések számát alapul véve.

A legtöbb első helyezést a szakembereknél is az első mondat kapta, ezután azonban a hallgatói listától eltérő kép fogad minket. Az első három helyezést alapul véve a szakembereknél a 6. mondattól kezdve 15 mondat azonos számú jelölést kapott. Nézzük meg diagramon (4. ábra) ábrázolva az első 5 mondatot!

4. ábra

A szakemberek által első három helyre rangsorolt mondatok elemzése

Az első mondaton túl csupán a 3. mondat található meg az egyetemista és főiskolás hallgatóknál is, az egyetemista hallgatóknál még a 26. mondat szerepel a listában. Kibővítve a kört a 15 azonos jelölést kapott mondattal, a szakemberek által első három helyre tett mondatok közül még két mondat található meg a hallgatók hasonló kimutatásában.

Összegezve elmondható: míg a hallgatóknál az első 15 mondat a domináns, addig a szakembereknél a mondatok szövegen belüli elhelyezkedése sokkal egyenletesebb.

Nézzük meg, mely mondatok képeznék a 20%-os kivonatot a szakemberek válaszait alapul véve, súlyozva a jelöléseiket, majd a kapott eredményt összehasonlítjuk az egyetemista és a főiskolai hallgatók kivonatával.

Mondatok sorrendje	Szakemberek	Informatikus könyvtáros Egyetemista hallgatók	Informatikus könyvtáros Főiskolai hallgatók
1	1. mondat	1. mondat	1. mondat
2	2. mondat	14. mondat	3. mondat
3	31. mondat	26. mondat	31. mondat
4	3. mondat	15. mondat	14. mondat
5	14. mondat	11. mondat	26. mondat
6	16. mondat	3. mondat	24. mondat
7	67. mondat	31. mondat	37. mondat
8	12. mondat	50. mondat	15. mondat
9	65. mondat	24. mondat	50. mondat
10	55. mondat	18. mondat	23. mondat
11	32. mondat	2. mondat	13. mondat
12	26. mondat	10. mondat	10. mondat
13	51. mondat	13. mondat	16. mondat
14	70. mondat	9. mondat	11. mondat
15	76. mondat	16. mondat	19. mondat
16	42. mondat	12. mondat	18. mondat
17	47. mondat	37. mondat	9. mondat

A szakemberek 17 mondatos kivonatából az egyetemista hallgatók kivonatában 8 mondat szerepel, míg a főiskolai hallgatók kivonatával 6 mondatban egyezik meg. Ez 47%-os, illetve 35%-os átfedést jelent.

A kapott értékek arra utalnak, hogy a szakemberek releváns mondatkiválasztása jelentősen eltér az informatikus-könyvtáros hallgatók mondatkiválasztásától.

Az egyetemista és főiskolás hallgatók esetén az összes 86 mondathoz rendelt súlyozott pont-

számok összevetésekor kapott 0,9003-es korreláció nagyon szoros pozitív értéket mutat, amit úgy értelmezhetünk, ha egy mondat az egyik csoportnál magas értéket kapott, akkor a másik csoport tagjai is hasonlóan magas helyezéssel látták el az adott mondatot. Ezzel szemben a szakemberekkel történő összevetés során nem fedezhető fel szoros kapcsolat, bármely csoport is áll a másik oldalon. Az egyetemisták súlyozott pontszámai és a szakemberek válaszai 0,4862-es korrelációs értéket képeznek, mely laza, de

pozitív összefüggést mutat. A főiskolásokkal összehasonlítva a szakemberek válaszait, még lazább, pozitív összefüggést kapunk 0,4452-es korrelációs értékkel.

Ez az eredmény arra utal, hogy a szakemberek kivonatkészítése jelentősen eltér a hallgatók releváns mondatkiválasztásától. Az eddigi adatok tükrében az informatikus-könyvtáros hallgatók a szöveg elejét részesítik előnyben, míg a szakemberek a teljes korpuszból merítik a releváns mondatokat.

A kontroll csoport válaszainak elemzése

Már a vizsgálat elején foglalkoztatott a kérdés, hogy van-e összefüggés a szakmai cikkek és a kivonatkészítő szaktudása között, vagy ez a tu-

dás helyettesíthető a kivonatkészítésben való jártassággal. Ezért vontam be a kísérletbe az Eszterházy Károly Főiskola magyar szakos nap-pali tagozatos hallgatói közül 48 diákot.

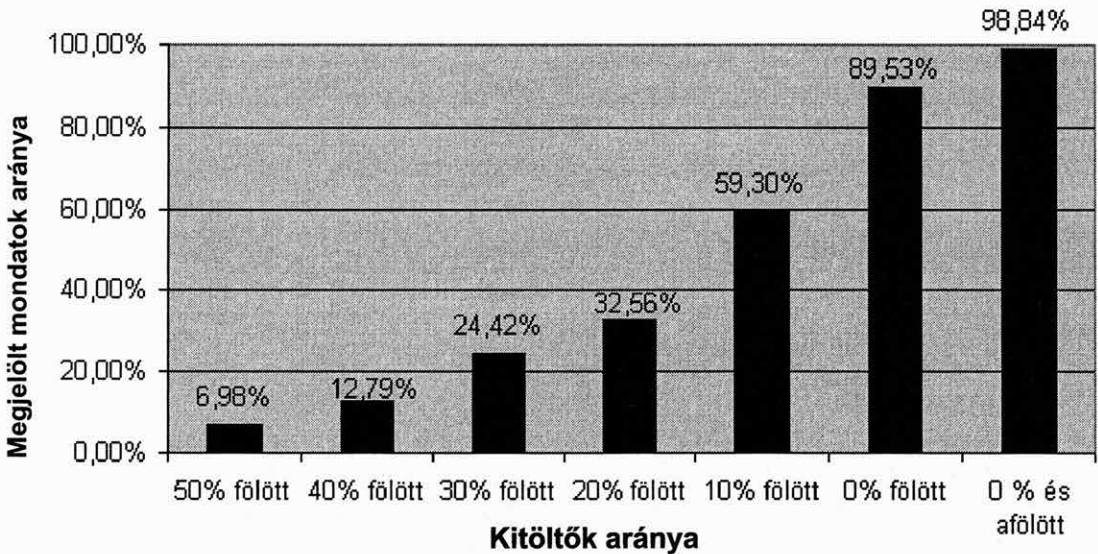
Nézzük meg, ők milyen rangsorokkal látták el Koltay Tibor cikkének mondatait.

A magyar szakos hallgatóknál 5 fő volt, aki csak a másik cikk kivonatát készítette el. A 43 kitöltő esetén azonban a másik három csoporthoz viszonyítva elég magas a meg nem jelölt mondatok száma. A 86 mondatból 8-at senki sem jelölt meg. A szakembereknél nincs olyan mondat, melyet senki sem rangsorolt volna, míg az egyetemistáknál két ilyen mondat van, a főiskolásoknál pedig három.

Így a magyar szakos hallgatók által megjelölt mondatok megoszlása a következő módon alakult.

5.ábra

A megjelölt mondatok alakulása kontroll csoport esetén

A legelső mondatot a kitöltők 74,42%-a jelölte meg, melyet a 11. mondat követ 62,79%-os jelöléssel. A magyar szakos hallgatók esetén kicsit magasabb a 40% fölötti jelölést kapott mondatok aránya, mint a többi csoportnál, mely érték a tizenegy mondatával az összes mondat 12,79%-át teszi ki.

Ez a két tényező, mely szerint kevesebb mondat között oszlanak meg a jelölések, illetve, hogy több mondat kapott magas számú jelölést, arra utal, hogy a magyar szakos hallgatók válaszaiban nagyobb az egyezés, nem szóródnak olyan széles spektrumon a válaszok, mint a másik három csoportnál.

Nézzünk meg egy összefoglaló táblázatot a megjelölt mondatok alakulásáról a négy minta esetén.

Mondatok által kapott jelölések aránya	Mondatok száma			
	<i>Szakemberek</i>	<i>Egyetemista hallgatók</i>	<i>Főiskolás hallgatók</i>	<i>Magyar szakos hallgatók</i>
0%	0,00%	2,33%	3,49%	9,30%
0,1% és 10 % között	24,42%	32,56%	38,37%	30,23%
10,1% és 20 % között	66,28%	25,58%	13,95%	26,74%
20,1% és 30 % között	9,30%	11,63%	17,44%	8,14%
30,1% és 40 % között	0,00%	16,28%	16,28%	11,63%
40,1% és 50 % között	0,00%	6,98%	4,65%	5,81%
50,1% és 60 % között	0,00%	3,49%	3,49%	5,81%
60,1% és 70 % között	0,00%	0,00%	2,33%	1,16%
70,1% és 80 % között	0,00%	1,16%	0,00%	1,16%

A szakemberek jelölési technikája tér el legjelentősebben a többi csoport rangsorolásaitól. Bár a magyar szakosoknál több a magas jelölést kapott mondat, a 20 és 40% közti középmezőny jóval alacsonyabb, mint az informatikus-könyvtáros hallgatóknál, az eltérés mégsem mondható jelentősnek. Nézzük meg a következő korrelációs mátrixot, melynek alapja, hogy a kitöltők hány százaléka jelölte meg az adott mondatot (mind a 86 mondat adatát összevetve a 4 mintacsoportban).

Korrelációs mátrix a megjelölt mondatok alapján	Szakemberek	Egyetemista hallgatók	Főiskolás hallgatók	Magyar szakos hallgatók
Szakemberek	1			
Egyetemista hallgatók	0,4442	1		
Főiskolás hallgatók	0,3965	0,8876	1	
Magyar szakos hallgatók	0,2852	0,8260	0,8089	1

A korrelációs értékek azt mutatják, hogy a szakemberek által megjelölt mondatok alakulása egyetlen másik csoporttal sincs korrelációs viszonyban, illetőleg az egyetemistákkal van egy gyenge, kimutathatóan pozitív korrelációs viszony, ezzel szemben a hallgatók jelölései szaktól függetlenül szoros pozitív korrelációs viszonyban állnak 0,8 fölötti értékükkel. A legerősebb összhang az informatikus-könyvtáros egyetemista és főiskolás hallgatók között van.

Nézzük meg hogyan alakultak a jelölések a magyar szakos hallgatók csoportjában!

A legtöbb első helyezést az első mondat kapta, melyet a kitöltők 60,47%-a rangsorolt az első helyre. Ezt a 3. mondat követi, melyet már csak a kitöltők 11,63%-a jelölt meg legrelevánsabb mondatként. A magyar szakosok egységesebb jelölését támasztja alá az is, hogy náluk összesen csupán 10 mondat szerepelt az első helyezett között, míg a szakembereknél 32 olyan mondat

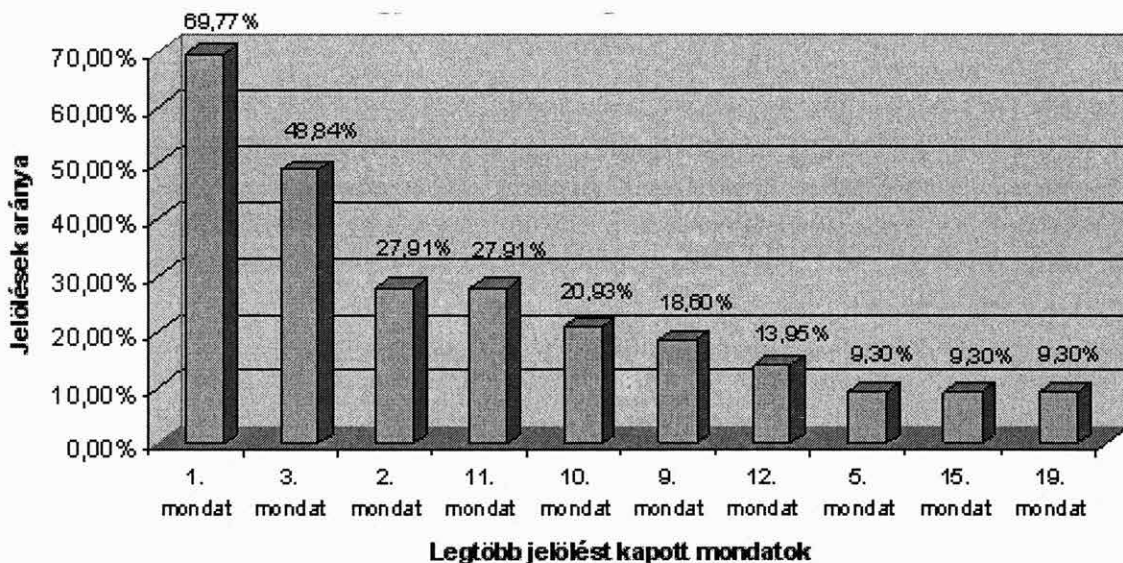
található, melyet valaki első helyre rangsorolt. Ez az érték az informatikus-könyvtáros hallgató egyetemista rétegénél 18, a főiskolások mintacsoportja esetén pedig 28 mondat.

Az első három helyre rangsorolt mondatok esetén is jóval szűkebb a megjelölt mondatok listája:

	Első három helyre rangsorolt mondatok száma
Magyar szakos hallgatók	23
Egyetemista hallgatók	44
Főiskolás hallgatók	57
Szakemberek	67

A megjelölt mondatok alakulása azonban már nem tér el olyan jelentős mértékben a szakhallgatók jelöléseitől:

6. ábra
Az első három helyre rangsorolt mondatok elemzése magyar szakos hallgatók esetén

Az első három helyre rangsorolt mondatoknál az első 15 mondat kapta a vezető szerepet, mint az eddigi hallgatói csoportok esetén is.

Mind a négy minta esetén az első helyezett a legelső mondat, melyet szintén mind a négy csoportnál a 3. mondat követ. Ezen túlmenően még említésre méltó, hogy a fenti diagram első 6 oszlopa teljesen megegyezik az informatikus-könyvtáros szakos egyetemisták által rangsorolt mondatokkal.⁸ A magyar szakosok tíz mondata közül az egyetemistáknál 8, a főiskolás hallga-

tóknál 7, a szakembereknél pedig 4 mondat található meg ugyanezen kimutatást alapul véve.

A leglényegesebbek természetesen a kivonatba kerülő mondatok.

Vizsgáljuk meg ezen a területen milyen eredményt kapunk, ha a magyar szakos hallgatók válaszait vesszük alapul!

A súlyozott pontszámok alapján a táblázatban található mondatok képezik a kivonat 17 mondatát, melyet hasonlítsunk most össze a másik három minta kivonatával!

Mondatok sorrendje	Magyar szakos hallgatók	Informatikus könyvtáros hallgatók		Szakemberek
		Egyetemista szakon	Főiskolai szakon	
1	1. mondat	1. mondat	1. mondat	1. mondat
2	11. mondat	14. mondat	3. mondat	2. mondat
3	3. mondat	26. mondat	31. mondat	31. mondat
4	15. mondat	15. mondat	14. mondat	3. mondat
5	12. mondat	11. mondat	26. mondat	14. mondat
6	19. mondat	3. mondat	24. mondat	16. mondat
7	10. mondat	31. mondat	37. mondat	67. mondat
8	23. mondat	50. mondat	15. mondat	12. mondat
9	2. mondat	24. mondat	50. mondat	65. mondat
10	31. mondat	18. mondat	23. mondat	55. mondat
11	14. mondat	2. mondat	13. mondat	32. mondat
12	9. mondat	10. mondat	10. mondat	26. mondat
13	26. mondat	13. mondat	16. mondat	51. mondat
14	16. mondat	9. mondat	11. mondat	70. mondat
15	13. mondat	16. mondat	19. mondat	76. mondat
16	24. mondat	12. mondat	18. mondat	42. mondat
17	50. mondat	37. mondat	9. mondat	47. mondat

Az informatikus-könyvtáros főiskolás és egyetemista hallgatók kivonatától csak két mondatban tér el a magyar szakosok kivonata. Ez 88%-os egyezőséget jelent. Érdekesség, hogy az egyetemisták és főiskolások kivonata is 2 mondatban tér el egymástól, a magyar szakosoknál pedig mind a 2–2 eltérő mondat megtalálható.

A szakemberek kivonata ezzel szemben lényegesen különböző, az azonos mondatok csupán a kivonat 47%-át teszik ki.

Nézzük meg a súlyozott pontszámokhoz tartozó korrelációs értékeket!

A következő értékek meghatározása során a 86 mondatához tartozó súlyozott pontszámokat vettem alapul a négy minta esetén:

Súlyozott pontszámokból képzett korrelációs mátrix				
	<i>Informatikus-könyvtáros egyetemista hallgatók</i>	<i>Informatikus-könyvtáros főiskolás hallgatók</i>	<i>Szakemberek</i>	<i>Magyar szakos hallgatók</i>
Informatikus-könyvtáros egyetemista hallgatók	1			
Informatikus-könyvtáros főiskolás hallgatók	0,9167	1		
Szakemberek	0,4863	0,4452	1	
Magyar szakos hallgatók	0,8716	0,8559	0,4414	1

A súlyozott pontszámokhoz tartozó korrelációs értékek alátámasztják az eddigi elemzéseket. A hallgatói csoportok között minden irányban szoros korrelációs viszony áll fenn, mely alapján, ha valamely hallgatói rétegnél az adott mondathoz alacsony vagy magas pontszám tartozik, akkor a többi hallgatói rétegnél is hasonlóan alacsony, vagy magas pontszám állt elő. A legszorosabb viszony az informatikus-könyvtáros egyetemista és főiskolás hallgatók között van 0,9167-es korrelációs értékkel, majd az egyetemista könyvtárosok eredményéhez áll a legközelebb a magyar szakos hallgatók adataiból nyert súlyozott pontoszlop 0,8716-os korrelációs érték alapján. A főiskolás informatikus-könyvtáros hallgatók és a magyar szakos hallgatók 17 mondatból álló kivonatára igaz, hogy csak két mondatban tér el, mégis amikor az összes mondatot vesszük alapul, akkor a köztük lévő viszony alacsonyabb korrelációt mutat, mint az egyetemistákkal való kapcsolat, de a 0,8559-es érték, még mindig szoros pozitív viszonyt mutat.

A szakemberekkel való összehasonlítás során jóval alacsonyabb értékeket láthatunk, melynek 0,4 fölötti számadatai ugyan még pozitív korrelációról tanúskodnak, de ez a viszony elég

laza kapcsolatot takar, mivel épphogy átlépi a kimutatható kapcsolat határát.

Kivételt az egyetemista hallgatók jelentenek, mivel ezen csoport rangsoraiból képzett súlyozott értékkel szorosabb 0,4863-as korreláció alakult ki, mely erősebb kapcsolatot jelent, mint a másik két mintával számított érték.

A magyar szakos hallgatók is részt vettek a kivonat előállításán túl a szöveg kulcsszavainak megjelölésében. A szöveg első felének előnyben részesítése nemcsak a kivonatkészítésre jellemző, hiszen a kivonatnak a 88,23%-a a szöveg első harmadának mondataiból állt össze, de a lényegesnek tartott szavak 50,17%-a is a szöveg ezen részéből került ki.

A későbbi vizsgálatok azt az eredményt hozták, hogy a hallgatók által megjelölt preferált szavak a szöveg első részéből származnak, bár a szöveg teljes területéről történt a szókiválasztás (mindkét cikk esetében).

Az összes mondathoz rendelt kulcsszavak és a rangsorolásból származó súlyozott értékek korrelációs elemzése szoros pozitív kapcsolatot mutat. Ez az érték a magyar szakos hallgatók esetén mindkét cikknél 0,7697.⁹

A szöveg	Koltay Tibor cikke esetén	Prokné Palik Mária cikke esetén
	<i>A kulcsszavak aránya</i>	<i>A kulcsszavak aránya</i>
<i>I. negyede</i>	45,62%	37,37%
<i>II. negyede</i>	21,69%	22,49%
<i>III. negyede</i>	15,05%	21,11%
<i>IV. negyede</i>	17,64%	19,03%

Az első cikk elemzése után azt mondhatjuk el, hogy a hallgatói csoportoknál nem jelent számottevő különbséget a szakmai tudás adta előny a kivonatkészítésben való jártassághoz képest. Azonban a hallgatók releváns mondatkiválasztási technikája jelentősen eltér a szakmai tapasztalatokkal rendelkező szakemberek kivonatkészítési eredményeitől.

Nézzük meg, hogy a másik cikk elemzése alátámasztja-e, vagy elveti ezt a végkövetkeztetést!

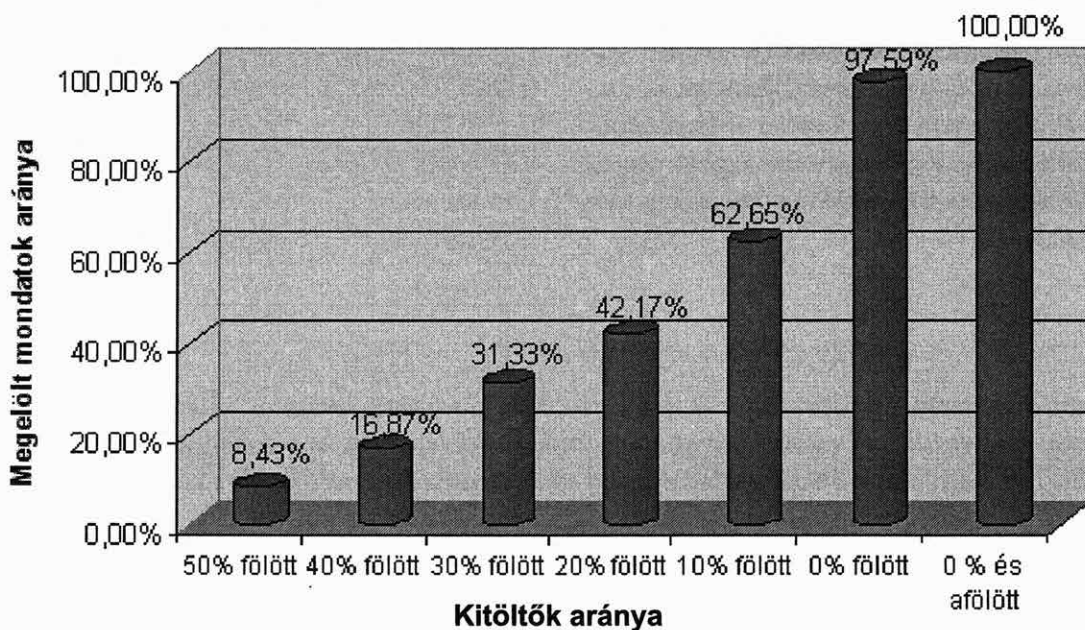
PROKNÉ Palik Mária: *A tartalmi feltárás problémái online könyvtári katalógusokban című cikkéből készült kivonatok elemzése*

Informatikus-könyvtáros hallgatók válasza

A második cikk 83 mondatot tartalmaz, ebből csupán 2 olyan mondat van, melyet az informatikus-könyvtáros hallgatók közül senki sem jelölt meg. A mondatok 37,35%-a kevesebb, mint

a kitöltők 10%-ánál szerepel a rangsorolásban. A második cikk kitöltését a 236 informatikus-könyvtáros hallgatók közül 201 fő készítette el. Őket alapul véve, nézzük meg, hogy a megjelölt mondatok a kitöltők hány százalékának jelölésével rendelkeznek:

7. ábra
**A megjelölt mondatok alakulása
 informatikus-könyvtáros hallgatók esetén**

Két mondat van, melyet a kitöltők több, mint 70%-a megjelölt, ezen felül még 5 mondat jelölése kapott 50% feletti jelölést. A magas arányú jelölések száma több, mint az első cikknél tapasztalt érték, azonban a teljes gyakorisági táblázatot alapul véve hasonló jelölési technikát láthatunk a két cikk esetén.

Az első hely 30 mondat között oszlik meg. A legtöbben a legelső mondatot tartották a legrelevánsabbnak, melyet a kitöltők 32,34%-a rangsorolt a leglényegesebb mondatként. Ezt a második mondat követi a kitöltők 10,95%-ának első helyezését magának tudva, majd a sort a tizedik mondat folytatja a kitöltők 9,95%-ának első helyezéssel.

Ugyanezzel a három mondattal találkozunk akkor is, ha az első három helyre rangsorolt mondatokat számláljuk meg, és viszonyítjuk az ös-

zes informatikus-könyvtáros hallgató válaszához. Az első három helyre tett vezető tíz (azonos jelölések miatt tizenegy) mondat elemzésének eredményeként azt kapjuk, hogy ezen cikk esetén is túlmenően a szöveg elején lévő mondatok dominálnak, de emellett a szöveg legvégén lévő mondat is szerepel a tízes listán. Ez mindenképp eltér az első cikknél tapasztaltaktól, ahol a szöveg első 15 mondatán túl elhelyezkedő mondatok nem kaptak előkelő rangsorolásokat ugyan ezen mintacsoport esetén.

A megjelölések elemzésekor figyelembe kell venni az eredeti szöveg felépítését is. A cikk első bekezdése 6 mondatból áll. Mindenképp említésre méltó, hogy ebből a 6 mondatból csupán egy (a 3.) mondat nem szerepel az első három helyezésből képzett tízes listán. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kitöltők

nagy százaléka az első bekezdés mondatait tette az első három hely valamelyikére.

Számszerűsítve az adatokat: a kitöltők 53,23%-a tette az első helyre az első 6 mondat valamelyikét, 41,79%-uk adta a második helyezést ezen 6 mondat egyikének, illetve a mintacsoport 26,37%-ánál a 6 mondat egyike birtokolja a harmadik helyezést.

A legtöbb jelölést kapott mondatok azonban egyáltalán nem az első bekezdésből kerültek ki, sokkal nagyobb hangsúly tevődik a szöveg második felére. A tíz legtöbb jelölést kapott mondat között három mondat a szöveg utolsó negyedéből származik.

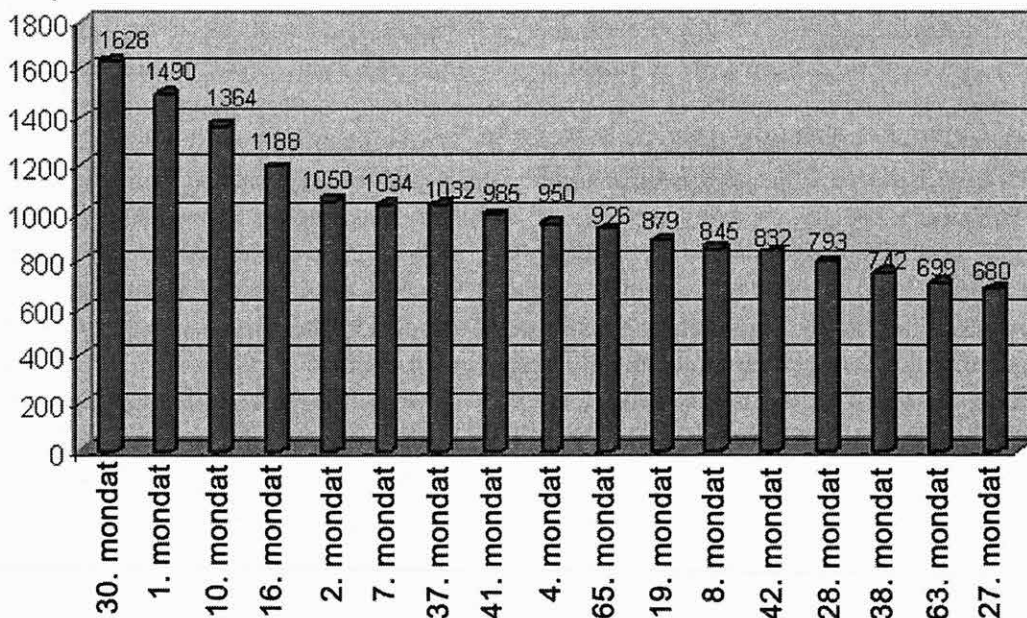
Legtöbb jelölést kapott mondatok		
Mondat sorszáma	A kitöltők hány százaléka jelölte meg?	Átlagos helyezés
30. mondat	77,11%	7,41
65. mondat	75,12%	12,46
81. mondat	57,71%	14,75
41. mondat	57,21%	9,39
63. mondat	55,72%	12,07
1. mondat	51,74%	3,67
37. mondat	51,24%	7,99
10. mondat	49,25%	4,30
42. mondat	49,25%	9,64
16. mondat	46,77%	5,32

Nézzük meg, mely mondatok képezik az informatikus-könyvtáros hallgatók válaszaiból előállt kivonatot! A súlyozott pontszámítás elve természetesen a második cikk esetén is megegyezik az eddig alkalmazott módszerrel. Ennek eredményeként a következő 17 mondat került a kivonatba:

8. ábra

A kitöltők által legrelevánsabbnak tartott mondatok informatikus-könyvtáros hallgatók esetén

súlyozott pontszám

A kivonatban a szöveg első bekezdésének hat mondata közül hármat találunk meg, illetve még három mondat (a 7., 8. és 10.) is a szöveg elejéről származik.

Ezen cikk esetén nem kap akkora szerepet a szöveg első negyede, mint a Koltay-cikk esetében. Hasonlítsuk össze a kivonatba került mondatok elhelyezkedését az eredeti szövegek alapján!

A szöveg	Koltay Tibor cikke esetén		Prokné Palik Mária cikke esetén	
	Mondatszám	A kivonat hány %-a?	Mondatszám	A kivonat hány %-a?
I. negyede	11	64,7%	8	47%
II. negyede	5	29,41%	6	35%
III. negyede	1	5,88	1	5,88%
IV. negyede	0	0	2	11,76%

Vessük össze ezt a kimutatást a megjelölt kulcsszavak elhelyezkedését mutató táblázattal:

A szöveg	Koltay Tibor cikke esetén	Prokné Palik Mária cikke esetén
	A kulcsszavak aránya	A kulcsszavak aránya
I. negyede	43,08%	34,75%
II. negyede	19,66%	22,41%
III. negyede	15,21%	24,40%
IV. negyede	22,05%	18,43%

A második cikknél a kulcsszavak elhelyezkedése sokkal egyenletesebb. Bár itt is a szöveg első negyedéből származik a legtöbb kiválasztott szó, azonban a szöveg többi részében található kifejezések sem lettek figyelmen kívül hagyva.

A szakemberek válaszainak elemzése

Az 52 kitöltő szakember közül mindenki elkészítette a kivonatát *Prokné Palik Mária* cikkének, igaz kevesen jelöltek meg 17 releváns mondatot (átlagosan 11,42 mondat került megjelölésre.) Az előző cikknél tapasztalt jelenség, mely szerint jóval kevesebb mondat van, amely magas számú jelölést ért el ennél a mintacsoportnál is felfedezhető. Egyetlen mondat van, amelyet nem jelölt meg senki: ez a főiskolás szakhallgatóknál a 2. mondat, az egyetemistáknál pedig az 5. mondat. Azonban a legtöbb jelölést kapott mondat is csak a kitöltők 28,85%-ánál került be a releváns mondatok közé, míg ez az érték az informatikus-könyvtáros hallgatók esetén 70, illetve 80% fölötti.

A legtöbb jelölést kapott mondat azonban meg-

egyeznek a hallgatók eredményével: a 30. mondat vezeti a listát a szakembereknél is. (A főiskolás hallgatóknál ez a második leggyakrabban megjelölt mondat, de csak 1%-kal kevesebb jelölést birtokolva, mint a vezető mondat, az egyetemisták esetében pedig ez a legtöbb jelölést szerzett mondat.) A szakembereknél még másik két mondatot kell megemlíteni, melyek a 30. mondattal azonos számú jelölést kaptak, ezek az 1. és a 7. mondatok.

A legtöbb első helyezést kapott mondatban is egyetértés van a három mintacsoport között, mindegyiknél a szöveg első mondata került az élre. (Bár a szakembereknek csak a 7,69%-a rangsorolta legrelevánsabb mondatként). Az ezt követő mondatok a szakembereknél már jelentős mértékben eltérnek a hallgatók véleményétől. Nem beszélhetünk egységes álláspontról, mivel az 52 szakember 37 különböző mondatot rangsorolt az első helyre. A főiskolások majd háromszoros kitöltő létszáma mellett 27 mondat került az első helyre, a hasonló számú egyetemisták legrelevánsabb mondatai 16 mondat között oszlanak meg.

Az első három helyezést alapul vevő listán 7 mondat van, mely kiemelhető, a következő 13 mondat azonos számú jelölést kapott.

A szakembereknél is kiemelkedő jelölést kaptak az első bekezdés mondatai. A bekezdés hat mondatából öt mondat kapta a legtöbb dobogós

helyezést. A hét mondatból négy található meg a főiskolás szakhallgatók hasonló elemzésében, és öt mondatban egyezik meg az egyetemista szakhallgatók jelölésével.

Nézzük meg a súlyozott pontszámok alapján előálló kivonat mondatait!

Mondatok sorrendje	Szakemberek	Informatikus-könyvtáros szakos egyetemista hallgatók	Informatikus-könyvtáros szakos főiskolás hallgatók
1	30. mondat	30. mondat	30. mondat
2	3. mondat	1. mondat	10. mondat
3	1. mondat	2. mondat	1. mondat
4	2. mondat	7. mondat	16. mondat
5	6. mondat	10. mondat	37. mondat
6	7. mondat	28. mondat	41. mondat
7	5. mondat	16. mondat	4. mondat
8	65. mondat	42. mondat	7. mondat
9	51. mondat	65. mondat	2. mondat
10	39. mondat	8. mondat	65. mondat
11	72. mondat	37. mondat	19. mondat
12	41. mondat	19. mondat	8. mondat
13	31. mondat	4. mondat	27. mondat
14	23. mondat	41. mondat	42. mondat
15	9. mondat	63. mondat	38. mondat
16	47. mondat	38. mondat	28. mondat
17	19. mondat	81. mondat	63. mondat

A szakemberek kivonata csak 7–7 mondatban egyezik meg a szakhallgatók kivonatával. Ez 41%-os egyezést jelent. A kapott érték összhangban van az előző cikknél kapott értékekkel, mert

ott 47%, és 35%-os volt az egyezés.

Érdeemes még megnézni, hogy a szakembereknél hogyan alakul a kivonat mondatainak elhelyezkedése az eredeti szöveghez viszonyítva.

A szöveg	Koltay Tibor cikke esetén		Prokné Palik Mária cikke esetén	
	Mondatszám	A kivonat hány %-a?	Mondatszám	A kivonat hány %-a?
I. negyede	6	35,29%	8	47,05%
II. negyede	4	23,53%	5	29,41%
III. negyede	3	17,64%	2	11,76%
IV. negyede	4	23,53%	2	11,76%

Az első cikk esetén egyenletesebb a releváns mondatkiválasztás, mint a szakhallgatók esetén, akik a szöveg elejét preferálták. A második cikk esetén viszont a releváns mondatok eloszlása megegyezik a szakhallgatóknál kapott adatokkal.

A kontroll csoport válaszainak elemzése

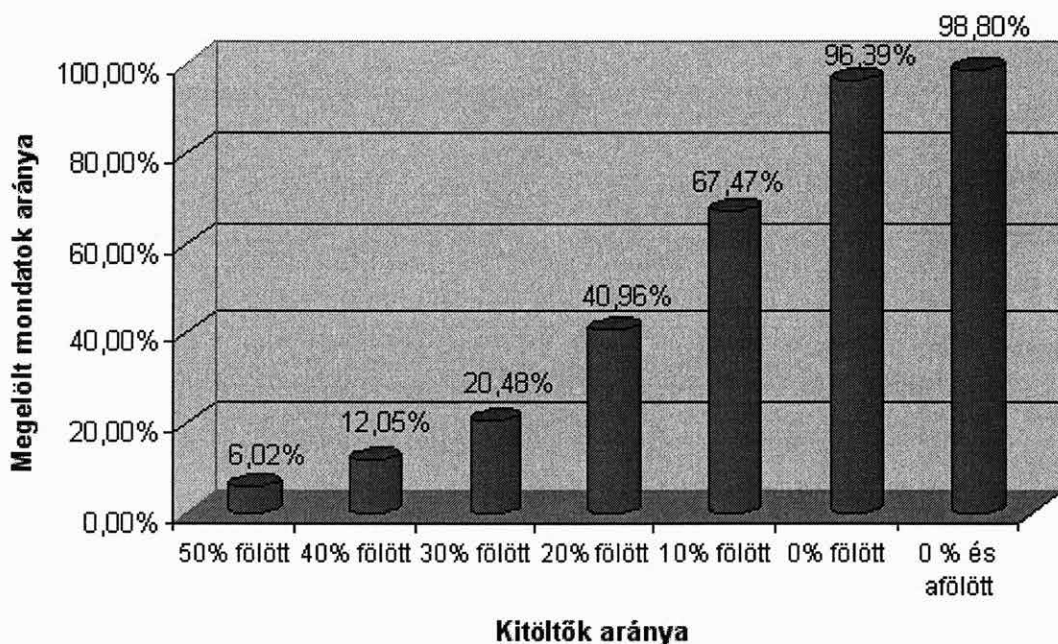
A magyar szakos hallgatók közül hat fő nem készítette el a második cikk kivonatát, így 42 fő rangsorolásának elemzésére van lehetőségünk. Két olyan mondata van a szövegnek melyet nem jelölt meg közülük senki, mely lényegesen alacsonyabb az előző cikknél tapasztalt 8 mondatos

értéktől, de nem tér el jelentősen a másik három mintacsoportban kapott eredménytől.¹⁰

A legtöbb jelölést az első mondat tudhatja magáénak, melyet a kitöltők több, mint 70%-a megjelölt. 10%-al kevesebben jelölték meg a második helyre szorult 30. mondatot. (Mely a szakembereknél és egyetemistáknál a legtöbb jelölést kapta, a főiskolásoknál szintén a második helyen van).

9. ábra

A megjelölt mondatok alakulása kontroll csoport esetén

A diagramról azt olvashatjuk le, hogy a magas jelölések elmaradnak a szakhallgatók jelöléseitől. A 30% feletti jelölések 12–15%-kal maradnak el a másik két hallgatói csoporttól, viszont a szakemberek magas arányú jelöléseit messze fölül múlják, hiszen náluk olyan mondattal nem is találkozunk, melyet a kitöltők több, mint 30%-a megjelölt volna. Koltay Tibor cikkénél nem volt ilyen jelentős eltérés a mintacsoportok között.

A legtöbb első helyezést az első mondat kapta, melyet a kitöltők közel 60%-a¹¹ tartott a legre-

levánsabbnak. Ebben mind a négy mintacsoport egyetért, és a folytatásban sem találunk eltérést. A magyar szakos hallgatóknál ezt a 2. majd a 10. mondat követi, mely sorrend teljesen megegyezik a főiskolás informatikus-könyvtáros hallgatók első helyre rangsorolt mondatainak sorrendjével, az egyetemista szakhallgatóknál is ez a két mondat folytatja a listát, csak fordított sorrendben, a szakembereknél azonban csak a tizedik helyre kerültek ezen mondatok¹² a legrelevánsabbnak tartott mondatok listáján.

A legnagyobb egyetértés a kitöltők között ebben

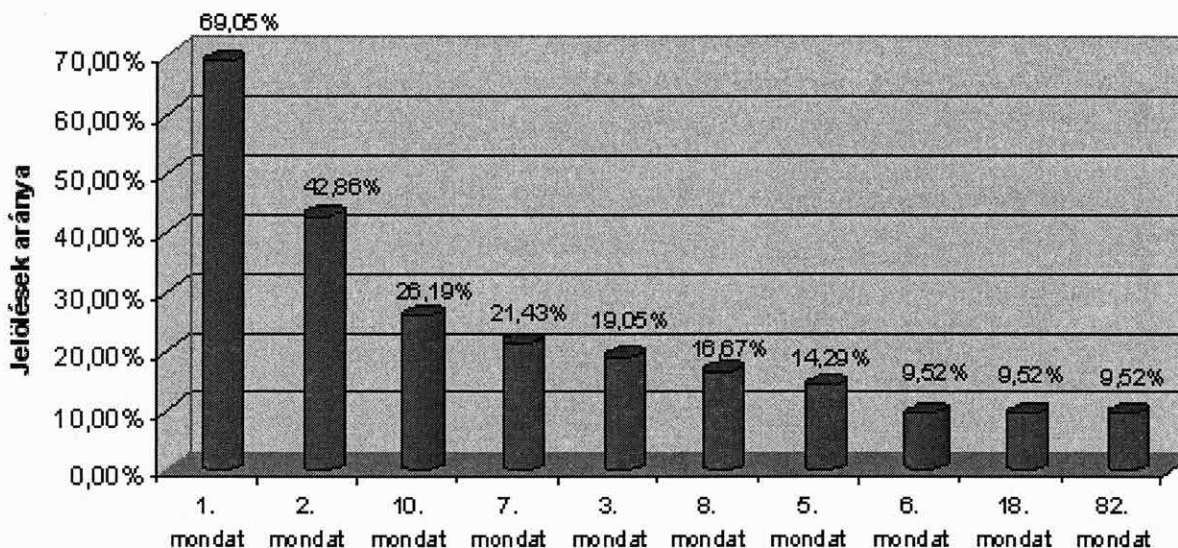
a csoportban tapasztalható, összesen tíz mondat került fel az első helyre rangsorolt mondatok közé.

Az első három rangsorbeli helyezés összesítése után is ugyanez a három mondat vezeti a listát, és az előző mintacsoportokhoz hasonlóan a legelső bekezdés mondatai közül csupán egy nem

került a listára. A magyar szakosoknál és a szakembereknél az első bekezdés mondatai közül a negyedik mondat maradt ki a preferált mondatok közül, míg az informatikus-könyvtáros hallgatóknál ez megtalálható, de a harmadik mondat kapott alacsony számú jelölést.

10. ábra

Az első három helyre rangsorolt mondatok elemzése a kontroll csoport esetén

Legtöbb jelölést kapott mondatok

A szöveg utolsó mondatainak kiemelése viszont a hallgatók körében jelent meg, a 82. (utolsó előtti) mondat a főiskolás szakhallgatóknál is, illetve a magyar szakos hallgatóknál is kiemelkedő számú dobogós helyezést kapott, míg az egyetemista hallgatók a 81. mondatot preferálták hasonló képen. A szakembereknél viszont a szöveg utolsó mondatai nem kerültek be egyetlen kimutatásba sem.

Most azt nézzük meg mely mondatok alkotják a kontroll csoport kivonatát (*ld. a következő oldalon lévő táblázatot!*)

A magyar szakos hallgatók kivonatában nem található a szöveg utolsó negyedéből származó mondat. A szakhallgatók kivonatától ugyanabban az öt mondatban tér el, illetve az egyetemisták kivonatától hat mondatos az eltérés. Ez a főiskolai szakos informatikus-könyvtáros

A kontroll csoport megállapításai

Mondatok sorrendje	Magyar szakos Hallgatók	Informatikus könyvtáros hallgatók		Szakemberek
		<i>Egyetemista szakon</i>	<i>Főiskolai szakon</i>	
1	1. mondat	30. mondat	30. mondat	30. mondat
2	2. mondat	1. mondat	10. mondat	3. mondat
3	7. mondat	2. mondat	1. mondat	1. mondat
4	10. mondat	7. mondat	16. mondat	2. mondat
5	30. mondat	10. mondat	37. mondat	6. mondat
6	8. mondat	28. mondat	41. mondat	7. mondat
7	16. mondat	16. mondat	4. mondat	5. mondat
8	19. mondat	42. mondat	7. mondat	65. mondat
9	42. mondat	65. mondat	2. mondat	51. mondat
10	3. mondat	8. mondat	65. mondat	39. mondat
11	37. mondat	37. mondat	19. mondat	72. mondat
12	5. mondat	19. mondat	8. mondat	41. mondat
13	23. mondat	4. mondat	27. mondat	31. mondat
14	18. mondat	41. mondat	42. mondat	23. mondat
15	27. mondat	63. mondat	38. mondat	9. mondat
16	41. mondat	38. mondat	28. mondat	47. mondat
17	36. mondat	81. mondat	63. mondat	19. mondat

hallgatók kivonatával több, mint 70%-os egyezőséget, az egyetemista hallgatók kivonatával pedig 64,7%-os átfedést jelent. A magyar szakos hallgatók kivonatának van a legtöbb közös mondata a szakemberek kivonatával, nyolc mondatban tér el attól, ami 52,94%-os egyezőséget jelent. (A szakemberek kivonata a szakhallgatókkal 47%-os, illetve 35%-os egyezést mutatott.)

Pontosabb képet kapunk a mintacsoportok mondatkiválasztási technikájának hasonlóságáról, ha a súlyozott pontszámokhoz tartozó korrelációs mátrixot elemezzük. A mátrix alapja a 83 mondathoz rendelt súlyozott pontszám a négy mintacsoport esetén.

Súlyozott pontszámokból képzett korrelációs mátrix				
	<i>Informatikus könyvtáros egyetemista hallgatók</i>	<i>Informatikus könyvtáros főiskolás hallgatók</i>	<i>Szakemberek</i>	<i>Magyar szakos hallgatók</i>
Informatikus könyvtáros egyetemista hallgatók	1			
Informatikus könyvtáros főiskolás hallgatók	0,9361	1		
Szakemberek	0,5261	0,4708	1	
Magyar szakos hallgatók	0,8781	0,8487	0,5758	1

Mind a négy csoport között pozitív korrelációs kapcsolat mutatható ki, melyek erősebbek, mint Koltay Tibor cikkénél. A legerősebb viszony most is az informatikus-könyvtáros hallgatói réteg között áll fenn, melynek 0,9361-es értéke nagyon hasonló gondolkodásmódot tükröz. Ezt követően ugyanúgy, mint az előző cikknél a magyar szakos hallgatók és az egyetemista szakhallgatók mondatkiválasztási technikája áll a legközelebb egymáshoz, melyet csak kicsivel alacsonyabb értékkel a főiskolás szakhallgatók és magyar szakosok kapcsolata követ. Mindkét esetben szoros pozitív korrelációról beszélhetünk 0,8 fölötti értékekkel.

A kivonatot elkészítő szakemberek mondat-megjelölési technikájához a magyar szakos hallgatók eredménye áll a legközelebb, mely korrelációnak 0,5758-as értéke egyáltalán nem elhanyagolható. Bár nem éri el a 0,7 fölötti szoros viszonyra utaló korrelációs értéket, de jóval magasabb, mint az előző cikknél kapott, a kimutatható kapcsolat határán lévő 0,4414-es korrelációs érték. Az informatikus-könyvtáros hallgatókkal is szorosabb a kapcsolat, mint a Koltay-cikk esetében: az egyetemista hallgatókkal 0,5261-es, a főiskolai szakhallgatókkal pedig 0,4708-as pozitív korrelációs kapcsolat áll fenn.

Összefoglalás

A két cikk elemzése során kapott értékek összhangban vannak, alátámasztják egymást.

Az informatikus-könyvtáros hallgatói réteg egyetemista és főiskolás szakra járó felosztását követő elemzéskor kapott releváns mondatok kiválasztási és rangsorolási technikája megdöbbentő hasonlóságot mutat. Ez alapján kijelenthetjük, hogy a kivonatolás nem függ a szakhallgatók képzésének fokától.

A magyar szakos hallgatók rangsorolási technikáját elemző súlyozott pontszámok is mindkét cikk esetén 0,8-as korrelációs szint fölötti egyezést mutatnak mindkét szakhallgatói csoporttal. Ennek következményeként elmondhatjuk, hogy szakmai cikkek kivonatolása során a szaktudás és a szaktudás nélküli, de a tömörítésben, lényegkiemelésben való jártasság nem eredményez számottevő eltérést a hallgatói csoportok esetén.

Jelentős eltérést tapasztalunk azonban a hallgatók és a szakemberek kivonatolása között. A hallgatók esetében a szöveg elején elhelyezkedő mondatok voltak a preferáltak, míg a szakemberek a kivonat mondatait a szöveg teljes spektrumából merítették.

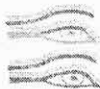
A hallgatói jelölések sokkal egységesebbek,

mint az eltérő szakmai háttérrel rendelkező, a szakma különböző szakterületeiről származó szakemberek rangsorolásai.

A felmérés célja a kivonatolás automatizálása során figyelembe veendő sajátosságok feltárása volt. Ennek eredményeként a legfontosabb megállapítás az, hogy a kivonatolás automatizálását célzó eljárásoknál mindenképp figyelembe kell venni a bevezető mondatok preferáltságát, mely mind a négy mintacsoportnál kimutatható volt. Másik eredmény, a mondatonkénti kulcsszavak és a rangsorolás során kapott értékek közötti szoros korreláció, mely megerősíti a szignifikáns szavak alapján történő kivonatolás létjogosultságát.

Jegyzetek

1. KOLTAY Tibor: Szöveg, információ, relevancia: néhány adalék a témakörhöz. In: Könyvtári Figyelő. 2005. (51. évf.) 3. sz. pp.514–518.
2. PROKNÉ Palik Mária: A tartalmi feltárás problémái online könyvtári katalógusokban. In: Tudományos és Műszaki Tá-
3. Szeretném megköszönni a Szegedi Egyetemről Barátné Hajdu Ágnes, valamint a Debreceni Egyetemről Bényei Miklós és Boda István segítségét.
4. A felmérés időpontjában a konzultáción jelen lévő hallgatók.
5. A felmérés elérhető a www.ekt.hu/1/1mt/ webcímen.
6. A felmérés során megjelölt releváns szavak részletes elemzése a következő kiadványban jelenik meg: Lengyelne Molnár Tünde: Az emberi és gépi referátumkészítés hatékonyságának elemzése. In: Agria Media 2006. Konferencia Kiadvány. Eger: Líceum Kiadó (megjelenés alatt)
7. Ha elhagyjuk azokat a hallgatókat, akik nem jelöltek meg egyetlen mondatot sem. Az érték azon hallgatók figyelembevételével, akik a következő cikknél elkészítették a kivonatot, de a Koltay-cikk kivonatánál nem jelöltek meg egyetlen mondatot sem: 16 és 28
8. A mondatok sorrendjét alapul véve.
9. Koltay Tibor cikke esetén: 0,769775; Prokné Palik Mária cikke esetén: 0,769793
10. Informatikus-könyvtáros főiskolás hallgatóknál 2 mondat, egyetemista mintacsoportnál 5 mondat, szakembereknél 1 mondat.
11. 59,52%
12. Azonos számú jelöléssel.

Az Országos Széchényi Könyvtár gondozásában várhatóan 2007 novemberében megjelenik a *Régi Magyarországi Szerzők (RMSZ) I. A kezdetektől 1700-ig c.* kiadvány.

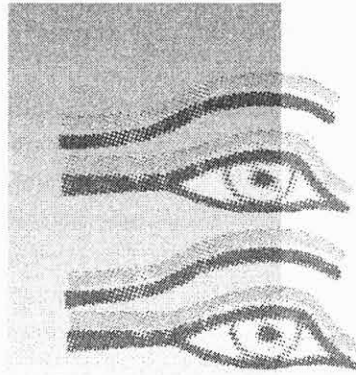
Az RMSZ első változata 1989-ben jelent meg kéziratban Szabó Géza adatgyűjtésének felhasználásával Pintér Gábor szerkesztésében, elsősorban az OSZK-ban folyó bibliográfiai gyűjtőmunka segédeszközeként. A kutatók és bibliográfusok részéről hamarosan megfogalmazódott az igény, hogy az adatokat pontosítani és bővíteni kellene.

Jelen kötet azoknak a magyarországi

szerzőknek az életrajzi adatait tartalmazza betűrendben, akik a kezdetektől 1700-ig éltek, ill. a 18. században haltak meg, de 1701 előtt már ismeretes legalább egy nyomtatott munkájuk. A korábbi kötetben 3782 magyarországi szerző adata szerepelt, a mostaniban 6484 szerző adatai találhatóak, 8076 rájuk vonatkozó utalóval. A munkálatokat Wix Györgyné kezdte el, s az RMNY Szerkesztőség munkatársai Kis Elemérné, Kovács Zsuzsanna és P. Vársárhelyi Judit fejezték be.

További információk a kiadvány megrendelhetőségéről: kiadvany@oszk.hu

(Katalist, 2007. június 8.)

Új webszolgáltatások az OSZK-ban

A „Jeles napok” új verziója

Bánkeszi Katalin

bankeszi@oszk.hu

Előzmények

Az 1997 novemberében alakult Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht. – akkori nevén Neumann János Kulturális Szolgáltató Kht. – 2005-ben jelentős változáson esett át. A Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) és a Nemzeti Digitális Adattár (NDA) a közhasznú társaságba integrálódott, míg a korábbi feladatokat – szintén a közhasznú társaság keretein belül – a Digitális Könyvtár Igazgatóság folytatta. A három részegység irányítását szakmai igazgatók végezték, míg a kht. ügyvezető igazgatója *Kitzinger Dávid* lett. A tulajdonosi szerkezet is átalakult: a kht. az Informatikai és Hírközlési

Minisztérium és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának közös tulajdona lett.

2006 őszén indult el az a folyamat, melynek eredményeként a digitalizálási és tartalomszolgáltatási feladatok ez év januárjától más intézményekbe kerültek át.

A NAVA és az NDA továbbra is a kht.-ban folytatja tevékenységét, melyet jelenleg alapvetően a Gazdasági Minisztérium finanszíroz. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium is részt vállal a működési költségekből, mivel az intézmény tervei között szerepel a könyvtárak részére egy zárt hálózat kialakítása is, melynek célja a jogvédett anyagok elérhetővé tétele lesz.

Neumann-ház
Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kft.
Digitális Könyvtár Igazgatóság

Keresés
Csonkolás *-gal

Ujdonság

- 06.12.11. Bánkeszi Katalin: Merre tart a könyvtáros világ? - gondolatok egy nemzetközi konferencia kapcsán
- 06.11.29. Jeles napok az eFestival-on - III. helyezés
- 06.11.27. Kiegészítés a CD-ROM diszkográfiához
- 06.11.21. Bánkeszi Katalin: Merre tart a könyvtáros világ? - gondolatok egy nemzetközi konferencia kapcsán
- 06.11.21. Kitzinger Dávid: Lesz-e magyar tartalompiac?

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM

Intézményünk országos és nemzetközi hálózati kapcsolatát az NIIF program biztosítja
Powered by Apache Cocoon

Nyitólap
Magyar CD-ROM diszkográfia
CD-ROM kiadványaink

Tanulmányok a digitális könyvtárról
Könyvtári jogszabályok

Magunkról
Küldetésnyilatkozat
Adatvédelmi nyilatkozat
Nevadónk, Neumann János
Beszámoló tevékenységünkről
Munkatársaink
Előadásaink, fotóalbum
Publikációk, sajtóanyagok

Educatio - online folyóirat
Tudománytörténeti dokumentumok

Archívum

Kapcsolat
Vendégkönyv
Hírlevél

Támogatók

Honlapterkép

BHI
Bibliotheca Hungarica Internetiana
Magyar Szövegtár

Digitális Irodalmi Akadémia
Kortárs magyar irodalom

Jeles napok
Oktatási segédanyag

WebKat.hu
Magyar internet katalógus

Olvasni jó!
Gyermekirodalom

Virtuális Diafilm-történeti Múzeum
Diafilmek

Képek a magyar irodalomból
Képek és diafilmek

Balassi Bálint virtuális kiállítás
Versek, versfelvételek, énekelt versek

A Neumann-ház költöző tartalom-szolgáltatásai

A Digitális Irodalmi Akadémia program a Petőfi Irodalmi Múzeumba került, ahol már más finanszírozási keretek között, remélhetőleg a korábbinál stabilabb anyagi támogatással folytatódik. A tervek szerint megújul a weboldal is. Az **Olvasni jó!** című, gyermekeknek szóló irodalmi oldal az Egyszervolt.hu Alapítvány kezelésébe került, ahol az eddigivel azonos szemlélettel folytatódik az oldal gyarapítása. A korábbi szerkesztők is részt vesznek a művek válogatá-

sában és a tartalom kialakításában. Az oldal továbbra is a <http://www.olvasnijo.hu> címen lesz elérhető.

Két diafilmes szolgáltatásunk – a Virtuális **Diafilm-történeti Múzeum** és a **Képek a magyar irodalomból** – sorsáról a gyűjtemény tulajdonosával egyetértésben döntöttünk. Mindkét szolgáltatást a Közép-Európa Egyetem Nyílt Társadalom Alapítványa vette át, és az üzemeltetésen kívül vállalták a további fejlesztést is. A domain nevet (<http://www.diafilmmuzeum.hu> és <http://www.irodalmikepek.hu>) is átadtuk, így a felhasználók változatlan webcímen érhetik el az oldalakat.

A nemzeti könyvtárba települt tartalom-szolgáltatások

A **Balassi Bálint virtuális kiállítás** egyelőre változatlan formában lesz elérhető az Országos Széchényi Könyvtár szerveréről, de hosszabb távú terveink szerint további gyarapítás várható. A nemzeti könyvtárban számos kapcsolódó forrásdokumentum található, melyeket szeretnénk digitalizálni és a kiállítás gazdagítására felhasználni.

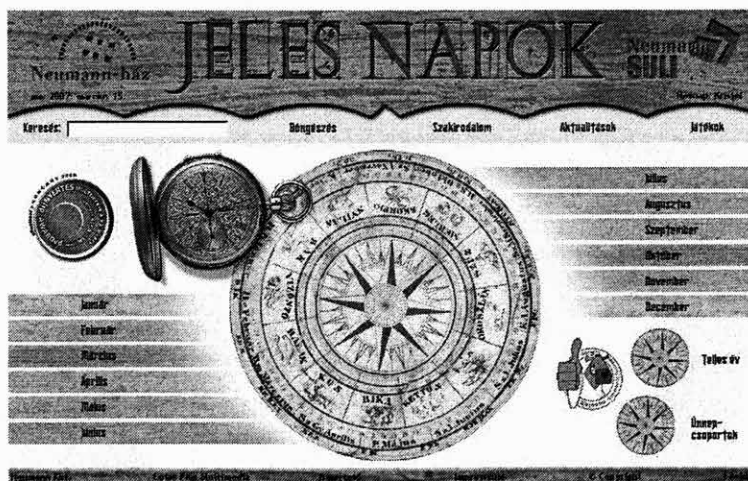
A digitális gyűjteményünk, amely a **Bibliotheca Hungarica Internetiana (BHI)** nevet viselte, szintén a nemzeti könyvtárba, egész pontosan a Magyar Elektronikus Könyvtárba (MEK) települt, ahol fokozatosan beépül a gyűjteménybe. A BHI is megmarad, de gyűjtőköre változik. A szakirodalom egyelőre bekerül a MEK szolgáltatásába, és az új-BHI elsősorban a szépirodalmi műveket és a vonatkozó szakirodalmat tartalmazza majd, vagyis a MEK archívumának egyfajta „irodalmi metszete” lesz. Mivel a jogi háttér rendezése nem egyszerű feladat, és a tervezett átalakítás fejlesztői kapacitást is igényel, az új BHI-val csak kicsit később jelenünk meg az olvasók előtt.

A **Jeles napok** néven ismert oktatási segédanyag folyamatosan gazdagodó tudástárrá fejlődött az elmúlt közel egy év során. A Szabadalmi Hivattal folytatott együttműködés jelentős mennyi-

ségű tudománytörténeti információval gyarapította az összeállítást. A nemzeti könyvtár páratlan gyűjteménye korlátlan lehetőségeket rejt a mennyiségi és minőségi bővítésre. Terveink között szerepel további ünnepcsoportok kialakítása: az irodalom, történelem, zenetörténet, színháztörténet stb. ismert és kevésbé ismert egyéniségeiről és jelentős eseményeiről állítunk majd össze újabb ünnepoldalakat.

A Neumann-ház rövidesen megszűnő tartalomszolgáltatása

A WebKat.hu gyarapítása már 2005 végén leállt, de az adatbázis és a keresőoldal jelenleg is elérhető. Az internetkatalógus rekordjainak sorsáról még nem született végleges döntés. A Neumann-ház várhatóan megszünteti ezt a szolgáltatást. A digitális gyűjtemény metaadatait – amely a WebKat.hu-nak mintegy 10%-át képezte – betöltöttük az NDA adatbázisába. Javasoltuk, hogy az interneten található, más szolgáltatóknál elérhető tartalmak rekordjait vegye át az NDA, de ez egyelőre nem történt meg. Ilyen típusú betöltésre nem készült fel az NDA, ugyanis ebben az esetben egy adatbázisból több adatgazda metaadatait kellene azonosítottan letölteni, míg ez jelenleg általában úgy történik, hogy az egyes adatgazdák rekordjai külön-külön adatbázisból töltődnek be harveszteléssel.

A Jeles napok c. tudástár bemutatása

Az egyik „átköltöző” tartalom-szolgáltatás, – amely talán a legígéretesebb jövő elé néz – a Jeles napok oktatási segédanyag, amely a Magyar Elektronikus Könyvtár kezelésébe került. Az interneten ingyenesen elérhető weboldalt a megnyitása óta is folyamatosan bővítjük, tartalma az elmúlt év

során jelentősen megnövekedett. Mintegy 1300 ünnepoldal található a gazdag gyűjteményben. Alig van olyan naptári nap, amihez ne tartozna legalább egy világnap, nemzeti ünnep, jeles nap, évforduló vagy egyéb kiemelt esemény. A Szabadalmi Hivatallal folytatott együttműködésnek köszönhetően minden naphoz legalább egy, de sok esetben több tudománytörténeti eseményről vagy neves személyről szóló oldal kapcsolódik. Terveink szerint tovább bővül az ünnepek sora: színház-történeti, irodalmi, történelmi és egyéb vonatkozású események is helyet kapnak, sőt gasztronómiai válogatás is színesíti majd a nagyobb ünnepekről készült összeállításokat.

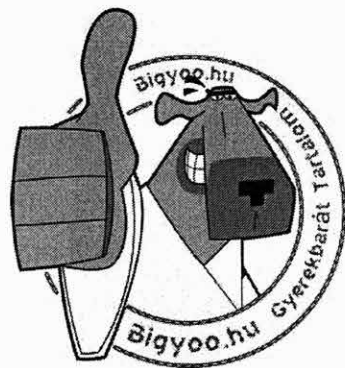
Egy-egy ünnepoldal az ismertető jellegű bevezető szöveggel – ünnepleírással – kezdődik, de emellett idézeteket, képeket, hanganyagokat és más multimédia elemeket is tartalmaz. Ahol csak lehet, további ugrópontok is találhatóak, méghozzá olyan internetes tartalmakra mutatnak, amelyek más szolgáltatóknál jelentek meg valamilyen kapcsolódó témában. Ily módon ez az összeállítás messze túlmutat a saját gyűjteményeink határain. Mára már több mint 14 000 elemből áll az adatbázis, amely a böngészési lehetőségen kívül kulcsszavas keresést is biztosít. Az egyes ünnepeket szakirodalmi részletekkel, irodalmi idézetekkel, továbbá képek, hanganyagok és multimédia elemek segítségével mutatjuk be. Ahol lehetséges volt, az idézetek címére kattintva elérhetővé tettük a gyűjteményeinkben található teljes digitalizált szöveget. Ilyen módon oktatási és magáncélra lehetővé válik a művek letöltése, nyomtatása stb.

Számos művész – pl. fotós, zenekar, festő – ajánlotta fel műveit ingyenes közzétételre a Jeles napok céljaira, amiért ezúton is köszönetet mondunk.

A játékos kedvű olvasókra is gondoltak a szerkesztők. Puzzle, memóriajáték és 1200 kérdéses quiz is készült, méghozzá az ünnepekhez kapcsolódó tartalmakkal.

A Jeles napok oktatási tudástár a 2006-os

eFesztiválon az eLearning kategóriában díjat nyert, ami nagy elismerés a szerkesztőknek. A bigyoo.hu felvette a Barátságos internet oldalak közé, így a „Gyerekbárát tartalom” minősítő jelet is feltehetjük a Jeles napok nyitó oldalára.

Lázár Ervin emléke

Lázár Ervin halálhírére a Szent László Gimnázium diákjai – tanáraik vezetésével – a szerző meséihez kapcsolódóan különleges technikával illusztrációkat készítettek, és ezekből kiállítást is rendeztek a középiskolában. A kiállítás lebontása után felajánlották az alkotásokat a Magyar Elektronikus Könyvtárnak (MEK), amelynek gyűjteményében a mesemondó művei digitálisan is megtalálhatóak. Ez adta az ötletet, hogy egy virtuális kiállítás keretében jelenítsük meg a különleges rajzokat és a meséket.

Rajzpályázatot írtunk ki további gyermekrajzok készítésére. Ezúttal színes képeket vártunk, mert Lázár Ervin születésének évfordulójára ezekkel a képekkel kiszínesítjük az addig fekete-fehér oldalt, jelezvén, hogy a népszerű szerző meséinek színes világa tovább él az olvasókban.

A kezdeményezést a MEK-en kívül támogatta az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Olvasástársaság, a Magyarartanórok Egyesülete és az Egyszervolt.hu Alapítvány. A rajzpályázat ünnepélyes eredményhirdetése az Országos Széchényi Könyvtár új stratégiáját bemutató sajtótájékoztató keretében, május 3-án volt. A támogatóknak köszönhetően a nyerteseket számos ajándékkal lephettük meg.

Ez az első olyan weboldal, amelynek elkészítésében a Neumann-ház volt irodalmi szerkesztői már az OSZK égisze alatt vettek részt.

Emlékezések a Tündérről
Mesék Galéria
Művek
Impresszum
Hívtóoldal

Pályázati felhívás

Csukás István: Kurta mese Lázár Ervintől
 (részlet a *Költők élköppon* című kötetből)

Talán kezdjük úgy e kurta mesét, hogy ballag az utcán egy nagy bajuszú, rozsnárabajuszú, harcsabajuszú, lelógó varjúsárnybajuszú férfi. Lassú medveléptekkel ballag. Vagyis súlyosan, de egy kissé lomhán is. Nem tudni, hova ballag, ő se igen tudja, de ez most nem érdekes. Már estefelé jár az idő, furcsa árnyékok nyújtózkodnak az utcán, s a nagy bajuszú, rozsnárabajuszú, harcsabajuszú, lelógó varjúsárnybajuszú férfi dűnnyög az árnyékoknak. Ezt dűnnyögi: „Te árnyék, te ott nagyon hasonlítasz valamire! Vagy valakire! Még nem tudom, hogy mire vagy kire, de mindjárt kitalálom. Mert író lennék, vagy mi a csuda? Ki is találtam, hogy kire hasonlítasz! Énrám hasonlítasz, Lázár Ervinre! De hát úgy nem hívhatlak, úgy engem hívnak. Enevezlek hát Tejbajuszánknak! Vagy Szegény Dzsóninak! Vagy inkább Berzsián szeretnél lenni? Nem, nem, legyél csak Tejbajuszán, olyan tatáros képű alak vagy! És legközelebb megírlak az egyik könyvemben!”

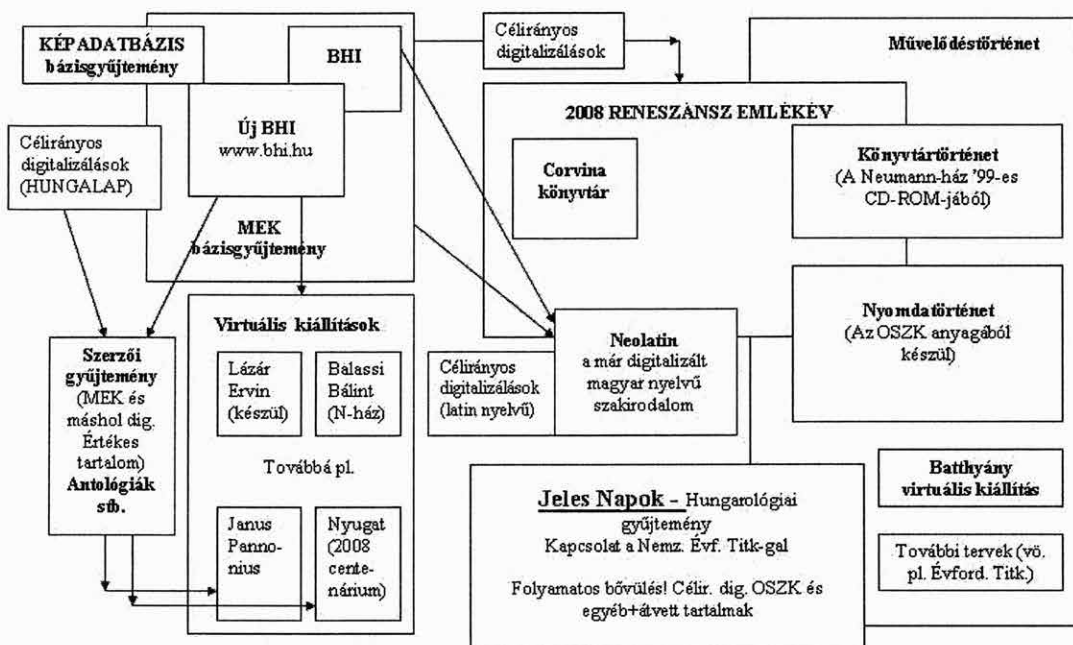
Országos Széchényi Könyvtár - Magyar Elektronikus Könyvtár Osztály

IN MEMORIAM
LÁZÁR ERVIN

Országos Széchényi Könyvtár - Magyar Elektronikus Könyvtár Osztály

További tervek

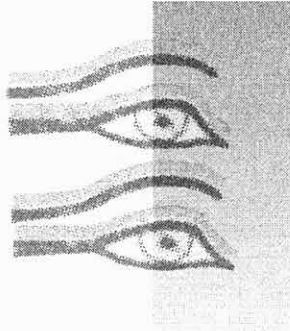

A szolgáltatások áthelyezésén kívül számtalan új terven is dolgoznak a tartalomszerkesztők. Az OSZK hatalmas gyűjteménye és páratlan kincsei végeláthatatlan lehetőséget nyújtanak az oktatást és az ismeretterjesztést segítő webszolgáltatások létrehozására. A nemzeti könyvtár a tudományos kutatás eredményeinek bemutatása mellett egyre nagyobb figyelmet fordít arra, hogy gyűjteményének egyes szeletei minél szélesebb olvasóközönséghez eljussanak.

A kiemelt ünnepekhez kapcsolódva több internetes oldal, virtuális kiállítás készül, amelyek reményeink szerint egyre több olvasót vonzanak majd a könyvtár weboldalára. A digitalizált dokumentumokat egy közös archívumban őrizzük, de változatos tartalmú összeállításokat, különféle metszeteket készítünk belőlük, hogy közel vihessek az olvasókhöz a ritka, értékes dokumentumokat, és a csak helyben olvasható könyveket, folyóiratokat, nyomtatványokat.

Olvasói felmérés az OSZK-ban – 2007 május 12-től öt héten át, a hét más-más napján a Könyvtári Intézet az OSZK Olvasó- és Tájékoztató Szolgálaton keresztül felmérte a nemzeti könyvtár olvasóinak használati szokásait és a szolgáltatásokkal kapcsolatos elégedettséget. A felmérés elsődleges célja, hogy kedvezőbbé tegyék a könyvtár szolgáltatásait a használók számára.

(OSZK-lista, 2007. május 8.)

Olvasóegyletek a dualizmusban

REISZ László

Történelmi körülmények

A dualizmus kori (1867–1918) olvasóegyletek nemcsak szakmai szempontból érdekesek, hanem azért is, mert gazdag háttér-információval szolgálnak a vizsgált korszak társadalmi, politikai és kulturális viszonyairól. Az egyleti aktivitás formája és mértéke hatékony mércéje volt az államhatalom és az állampolgárok közötti viszonyoknak és kifejezte az adott rendszer politikai stabilitásának fokát is.

Ha megnézzük az egyletesedés jogi-társadalmi környezetét, láthatjuk, hogy a kiegyezést megelőzően hiányzott az egyleti élet részletes jogi szabályozása. Az egyesülési szabadság elvileg adott volt, de a hatóságok fenntartották maguknak az egyesület jogi személyként való elismerésének jogát, amihez előbb jóvá kellett hagyatni az adott társulás alapszabályait. A jóváhagyás 1848-ig a helytartótanács, azt követően a kiegyezésig a bécsi császári és királyi belügyminiszter hatásköre volt.

A kiegyezést követően liberalizálódási folyamatok indultak meg az országban. Az 1868. évi XLIV. törvénycikk 26. §-a értelmében az egyletek nyelvént az alapítók szabadon határozhatták

meg, az 1869. évi IV. törvénycikk pedig illetékmentességet biztosított az egyesületi beadványok és iratok részére.

Az 1934/1873. sz. belügyminisztériumi rendelet mintegy fél évszázadon keresztül úgy szabályozta a kérdést, hogy az állam felügyeleti jogát a minimumra korlátozta, ami azt jelentette, hogy szerepét gyakorlatilag a visszaélések elleni fellépésre redukálta, s az egyletek alapítását, tevékenységét, nyelvének megválasztását állampolgári jogként deklarálta. Kötelező jelleggel csak az egyletek alapszabályainak kormányhatósági láttamoztatását és a törvényhatóságoknál lévő egyesületi nyilvántartás vezetését írták elő.

Az 5008/1875. sz. belügyminiszteri rendelet részletesen szabályozta az engedélyezés körülményeit, s megfogalmazta az egyletalakítás adminisztratív feltételeit, illetőleg bizonyos korlátait. Ez utóbbiak közül két rendelkezést emelünk ki: tiltották a különböző tevékenységi profillal rendelkező egyletek közös alapszabállyal történő működését, valamint előírták, hogy nemzetiségi egyesületek csak irodalmi, vagy kulturális egyletként alakulhattak. Mindkettő, de különösen az utóbbi az államhatalom

önvédelmi intézkedésének tekinthető, érthetően – mindenekelőtt a nemzetiségek tekintetében – mert nem kívánták egy esetleges államellenes tevékenység szervezeti kereteit liberalizálni. Más kérdés, hogy ennek következményeként a nemzetiségi egyletek egy részében a kulturális tevékenységként megfogalmazott célok fedőtevékenységként jelentek meg.

Egyesületek és az olvasóegyletek

A hivatalos definíció szerint az „*egyesület olyan alakulat, amelyet több természetes vagy jogi személy alakít abból a célból, hogy valamely közösen kitűzött célt, vagy célokat egyesült erővel, meghatározott formák és keretek között, amelyek az alapszabályokban vannak megállapítva, minél eredményesebben megvalósítsanak.*”¹

Mivel a „közösen kitűzött cél” fogalma számos markánsan eltérő tevékenységet takarhat, egyletnek ezért a különféle közös cél érdekében egyesült csoportot nevezhetjük.

Hol a helye az olvasóegyleteknek ebben az egyleti struktúrában?

Véleményünk szerint az olvasóegylet teljes egészében „klasszikus” „igazi” egylettípusnak tekinthető. Számos egyesület ugyanis a tagok anyagi érdekeit védendő közös teher-, illetve kockázatviselésen alapuló érdekközösségként működött – a temetkezéstől, tűzkármentesítéstől, biztosítástól a kiházásításig – valamilyen hiányzó társadalmi vagy piaci szolgáltatás helyettesítését szolgálva. Más, impozáns taglétszámú egyesület esetében a „társadalmi élet” elvárásainak való megfelelés, olykor rivalizálás volt a fő egyletalkotó erő. Az árvákat, szegényeket gyámolító, vagy akár valamely közcél, közhaszon elérését segítő csoportosulások jelentős része esetében a részvétel presztízse tekinthető a tagtoborzás leghatékonyabb indokának. Zárójelben utalunk rá, hogy az egyleti aktivitásban, különösen a presztízscélok elérése kapcsán jelentős szerepet játszik az etnikai, illetve felekezeti rivalizálás is, kisebb mértékben, de kimutathatóan

jelen van a „felső körök” mintakövetése is (például a *polgári* kaszinók esetében).

Az olvasóegylet azért tekinthető „reprezentatív”-nak, mert egy adott mikrotársadalom, egy kisközösség alulról szerveződő önkéntes csoportosulása, mely az egyleti tevékenységen túlmutató előnyökkel nem járt a tagok számára.

Természetesen lehetnek átfedések a közelebről nem definiált ún. társas egyletek – pl. társalgó egyletek – és az olvasókörök között, s nem egy olvasóegylet társalgókörként (vagy akként is) működött, de általános jellemzőiket tekintve, jól elkülöníthetők.

Vargha Gyula, a téma korabeli szakértője igen elutasító hangnemben írt a körökről:

*„Sok társas egylet, ahelyett, hogy az önművelés gyakorlati iskolája volna, mely lassanként a honpolgárok minden rétegének megadná a szükséges képességet politikai jogaik ésszerű gyakorlására, hogy az eszmecserék magvait pattantáná ki, s hol a válogatott kézi könyvtár mind szélesebb körben terjesztené el a műveltséget: majd játék-barlang, mely elrabolja az időt, pénzt, sokszor a becsületet is, majd mokrakör, hol a bor és pipaszó mellett intézi a magas politikát s szidja a hazai intézményeket a mesterember, ahelyett, hogy műhelye után látna vagy mesterségében igyekeznék magát tökéletesíteni...”*²

Véleménye, mondhatni „kelet-európai” tekintetben, jellemző: szűkebb értelemben az értelmiségi lenézése a „nép” kezdeményezésével szemben, tágabb értelemben a paternalista, jótékonykodó, „nevelő”, a „nép kultúráját emelő” hatalom bizalmatlansága a tőle független kezdeményezések irányában, mely szakmailag a központilag szabályozott népkönyvtár és a magánkezdeményezés ellentétéként fogalmazódott meg.

Az egyesülek számbavétele

A kedvező feltételek hatására az egyleti élet a múlt század hatvanas, hetvenes éveiben ugrásszerű fejlődésnek indult. Az egyletek és az egy-

leti tagság számában megnyilvánuló növekedés indokoltá tette felmérésüket, kataszterük összeállítását.

1862-ben *Hunfalvy János* a Magyar Tudományos Akadémia statisztikai bizottsága támogatásával hozzáfogott az országban működő egyesületek összeírásához. Az összeírás különböző hivatalos adatok felhasználásával történt.³

Az 1878-as felmérés során Magyarországon 3995 egyletet regisztráltak. Viszonyításként megjegyezzük, hogy Ausztriában egy 1877-es kataszteri adat szerint már 11 017 egylet létezett, de ez a különbség nem von le semmit a kibontakozó magyarországi egyleti szerveződések aktivitásából.

Az egyletek működésével, s az adott közösség életében játszott szerepükkel kapcsolatos vizsgálódásunkhoz a következő forrásokból merítettük az adatokat:

1. A Központi Statisztikai Hivatal által végzett adatgyűjtésből, mely az 1874. évi XXV. tc. 5. paragrafusában foglaltak alapján regisztrálta az ország területén működő egyesületeket, társadalmi szervezeteket. Az adatgyűjtés eredménye Vargha Gyula nevével fémjelvezve 1880-ban önálló kötetben jelent meg.⁴
2. Az 1881-es Népszámlálás községsoros adataiból, melyeket az egyletstatisztika anyagával összekapcsoltan elemeztünk.⁵

Említettük, hogy az összeírás idején 3995 egylet adatait regisztrálták. A valóságban azonban ennél kevesebb volt a feldolgozási körbe bevont egyletek száma. Az eltérés az adott évről vonatkozó teljes vagy részleges adathiányból (megszűnések, szüneteltetések az 1878-as évben) fakadt.

A hazai egyletek átlagos működési ideje mintegy 10 évet ölelt fel, ami természetesen jelentős mértékben szóródott az egyes egylettípusok függvényében. Az egyletek átlagos taglétszáma 169 fő volt, ami ismét típusfüggő változó, de arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy az egylet maga igazi valójában önszerveződő társadalmi kiscsoportnak tekinthető, ahol a tagok interper-

sonális kapcsolatai – melyek történetesen egyleti keretek között jelentkeznek –, nagy szerepet játszanak, ez a körülmény pedig jelentős mértékben behatárolja a ‘valódi’ egyletek taglétszámát anélkül, hogy ebből az egylet működésének intenzitására következtethetnénk.

A nagyvárosi egyesületek fennállásának átlagos időtartama 13,3 év, a községi egyletek esetében ez mindössze 8,6 év; a városi egyletek taglétszámának átlaga 260 fő, szemben a községi egyletek 137,1 fős átlagával. Ennek kapcsán tekintettel kell lennünk arra a körülményre is, hogy a forrásunk által városi egyletként definiált egyletek valójában ‘nagyvárosi’ egyleteknek számítanak, márpedig egy nagyváros mérete és lakosság száma kedvezőbb helyzetet teremt a magasabb egyleti taglétszámhoz. Voltak olyan egylettípusok is – például a közös kockázatvállaláson alapuló –, amelyek hatékonyan csak magas taglétszám esetében működhettek.

Olvasóegyletek

Az olvasóegyletek komoly hagyományokkal rendelkeztek, noha működésüket nem egy esetben befolyásolták politikai-hatalmi döntések, esetleges betiltások is. Arra is találhatunk példákat, hogy e típus olyan progresszív társadalmi mozgalmak szervezeti keretétül szolgált, amelyek törekvései messzemenően túlhaladták a hagyományos értelemben vett egyleti élet kereteit, ilyeneképpen igazolva a hatalom bizalmatlanságát.

A francia forradalom hatására radikalizálódott, magát jakobinusnak valló ‘értelmiség’ egy része már a 18. század végén önművelés, de sokkal inkább eszméik terjesztése érdekében klubokat, olvasóköroket hoztak létre. Például Pesten már 1791-től működött egy szabadkőműves olvasóköri⁶ és tudunk hasonlók alakulásáról az ország más városaiban is (például Kassán, Késmárkon, Lőcsén, Nagyváradon, Budán). Közülük a legnevezetesebb az 1792-ben *Berzeviczy Gergely* által alapított, magát ‘Műveltek társaságának’

(Societas Eruditorum) nevező *Budai Olvasókör* volt.

Aligha hisszük, hogy eszméik széles tömeget érintettek volna. A francia forradalom szellemiségének illetően követése, némi Habsburgellenességgel vegyítve, egy meglehetősen szűk réteg jellemzője volt. Az olvasókör annyit mindenesetre elért, hogy a hatalom – teljes joggal – nagyfokú bizalmatlansággal viseltetett a többi, hasonló jellegű szervezettel szemben.

Egyleti adatok

A továbbiakban megnézzük az egyletek működését bemutató adatok közül az egyletek egyes típusai, a települések típusa, a településeken lakók száma, az egyleti koncentráció jellemzői, és az egyes településen lakók műveltsége szerinti adatokat, s összehasonlítjuk az olvasóegyletek mutatóit a többi egylettípus jellemzőivel.

1. táblázat

Az egyletek jellemzői típusuk szerint⁷

Az egylet típusa	Az egylet fennállása	Egyleti tagság		Az egyletek	
	(éves átlag)	összesen	átlaga	száma	%
Kulturális	10,2	63704	206,8	309	7,8
Ipartársulati ⁸	3,7	65986	51,7	1279	32,1
Olvasó	8,0	29150	67,3	433	10,9
Önsegélyező	13,6	101029	300,7	337	8,5
Jótekonysági	16,8	146969	311,0	475	11,9
Önkéntes tűzoltó	4,1	39205	164,8	237	5,9
Kaszinó	17,2	25048	104,8	239	6,0
Temetkezési	16,8	149396	636,0	233	5,8
Dalárda, zenei	9,5	18795	119,0	159	4,0
Társalgó, szabadidős	16,3	33787	119,4	284	7,1
Összesen	9,8	673069	169,1	3985	100,0

Látható, hogy az olvasóegyletek részarányukat tekintve alig maradnak el a jótekonysági egyletek, társalgó egyletek, kaszinók mögött, ugyanakkor, ha a tényleges egyleti aktivitást néznénk, akkor az olvasóegyletek megelőzik a jótekonysági egyleteket, hiszen utóbbiak tagjaik önkéntes társulásai, amit a közös, egyleti aktivitást létrehozó érdekeken kívül semmi sem motivál,

míg a jótekonysági egyletek esetében szóltunk már róla, hogy esetükben igen jelentős befolyása volt a társadalmi presztízsnak, annak, hogy a jótekonyság tiszteletreméltó gesztusa egy adott társadalmi pozícióhoz kötődő elvárás volt, s mint ilyen a társadalmi élet kapcsolatainak részeként jelentkezett.

2. táblázat

Az egylettípusok megoszlása a települések jellege szerint

Megnevezés	Községi		Nagyvárosi		Összesen	
	egylet- szám	%	egylet- szám	%	egylet- szám	%
Kulturális egylet	163	5,5	146	14,1	309	7,7
Ipartársulati egylet	1037	35,0	243	23,5	1280	32,1
Olvasóegylet	406	13,7	28	2,7	434	10,9
Önsegélyző egylet	151	5,1	186	18,0	337	8,4
Jótevény egylet	290	9,8	187	18,1	477	11,9
Önkéntes tűzoltó egylet	215	7,3	24	2,3	239	6,0
Kaszinó egylet	215	7,3	24	2,3	239	6,0
Temetkezési egylet	173	5,8	62	6,0	235	5,9
Dalárda, zeneegylet	111	3,8	48	4,6	159	4,0
Társalgó, szabadidős egyletek	197	6,7	87	8,4	284	7,1
Összesen	2958	100,0	1035	100,0	3993	100,0

A típusok megoszlása az esetek jelentős részében az egyleti aktivitás településjellemzők függvényében történő alakulását mutatja.

A kulturális egyletek aránya mintegy háromszoros a nagyvárosi egyletek körében a községiekhez viszonyítva. Ez azonban csak részben jelent tényleges különbséget. A különbség egy része a települések lakosságszámából adódik: például okáért egy színházpártoló egylet működése értelemszerűen színház nélkül nem lehetséges, viszont egy színház működése értelemszerűen feltételezi a 'nagyvárost'.

Meglepően alacsony a nagyvárosokban az olvasóegyletek aránya: a községekben elért 13,7%-os részarányukkal szemben a nagyvárosokban mindössze 2,6%. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a nagyvárosi jellegből eredően a kulturális tevékenység alternatívái megoszlának. Ez még az egyéni olvasás estében is igaz lehet, így az

olvasóegyletek létjogosultságát a községekben indokoltá tévő körülmények a nagyvárosokban kevésbé állnak fenn. Ezzel egyidejűleg arra a megállapításra juthatunk, hogy nem is az a biztos, hogy a községi olvasóegyletek igen magas aránya tekinthető a normálisnak, hanem esetükben sokkal inkább arról lehet szó, hogy azok valamilyen hiányzó kulturális és egyéb társas lehetőségek pótlékeként szerepelnek. Persze, azt sem zárhatjuk ki, hogy a különbséget legalább részben a kistépelülések erősebb személyi kapcsolatrendszerére, illetve a nagyvárosi elidegenítő hatására vezessük vissza.

Az egyletek működési területeiről még pontosabb képet alkothatunk, ha a Népszámlálás adataival összevetve a „város” „falú” közigazgatási kategóriákat pontosítva a települések lélekszáma szerinti bontást vizsgáljuk.

3. táblázat

Az egylettípusok megoszlása a települések lélekszáma alapján

Egylettípus	50 000 fő felett	10 000-49 000 fő	5000-10 000 fő	2000-5000 fő	2000 fő alatt
Kulturális egylet	15,6	10,7	6,3	3,9	1,8
Ipartársulati egylet	22,0	27,8	37,8	35,6	37,0
Olvasóegylet	1,6	7,7	10,8	16,3	18,7
Önsegélyző egylet	20,8	10,5	4,0	5,0	5,7
Jótekonysági egylet	18,5	16,2	10,8	6,4	6,2
Önkéntes tűzoltó	0,9	3,8	5,4	8,9	12,3
Kaszinó egylet	1,6	4,7	6,5	9,5	6,2
Temetkezési egylet	6,9	6,8	7,1	4,4	2,5
Dalárda, zeneegylet	3,9	4,1	4,4	3,9	3,2
Társalgó, szabadidős egylet	8,2	7,8	6,9	6,2	6,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Markánsan jelentkeznek az egyes típusok megoszlásainak preferenciái: az általános értelemben vett kulturális egyletek egyértelműen létszámfüggők: működési területük eleve olyan, ami feltételezi bizonyos kulturális infrastruktúra meglétét. Erre pedig értelemszerűen sokkal nagyobb esély van egy nagyobb lélekszámú településen.

Az olvasóegyletek esetében korábbi megállapításaink erősítődnek meg: az olvasóegylet is erősen függ a település lélekszámától: legmagasabb arányban e típus is a 2000 fő alatti településeken jelentkezik (18,7%), s mint arra már korábban is utaltunk, feltehetőleg azért válhatott tipikus kultúra-közvetítővé, mert számos olyan egyéb kulturális funkciót is betölt – ha pótlékként is – amire az adott település között méreteinél fogva sem nyílna más lehetőség.

E sajátos jelleg mellett további megfontolások állnak. Az olvasóegylet természeténél fogva pusztán technikai értelemben is mikroközösség, melyet sarkítva egyfajta „virtuális asztaltársaságként” is definiálhatnánk, s mint ilyen, lényege szerint nem lehet nagy létszámú. Elvi-

leg tehát egy nagyobb lélekszámú közösségben nagyobb esélye lehet a kis taglétszámmal, ám nagyobb számban előforduló egyesületnek.

Miért nincs így, pontosabban miért működik fordítva mindez az olvasóegyleteknél?

Miért egyedi, specifikus egyletforma mégis az olvasóegylet?

Nézzük meg a hozzá leginkább közelálló társalgó, illetve szabadidős egyesületek lakosságszám szerinti megoszlását.

Ez pontosan fordítottja az olvasóegyletének: előfordulása a magasabb lélekszámú településeken a legnagyobb. Jóllehet a különbségek meg sem közelítik az olvasóegyletek esetében tapasztalt eltéréseket, jól láthatjuk, hogy itt tényleges tevékenységében határozottan eltérő funkciót el-látó-betöltő társulási típusról van szó.

Végezetül vizsgáljuk meg, hogy milyen helyet töltöttek be az olvasóegyletek a többi egyesület-hez viszonyított struktúrában, egy adott település „egyletesedésében”.

A Népszámlálás anyagának az egyleti adatbázishoz csatolásával számos újabb információra tehetünk szert. A település lélekszáma alapján

lehetőségünk nyílik az egyleti tagok adott településre vonatkozó arányának, más néven az ún. ‘egyletesedési mutató’ számításának. E mutató alapján lehetőségünk van a települések e szempont szerinti kategorizálására is.

Ezen mutató értékei nem egy esetben hasonlítanak a korábban, más összefüggésben elemzett megoszlásokhoz, különösen a településtípusok alapján történt besorolás vonatkozásában. Ez nem adatismétlés, vagy párhuzamos elemzés következménye, hanem abból következik, hogy az egyletesedési mutató értéke milyen jelentős jelentős mértékben függ a település lélekszámától.

Az egyleti települések körébe 882 település tartozik. Ezek megoszlása alapján zömük (76,9%) egyletesedési mutatója alacsony. Alig több mint 15,6% esetében tekinthető a közepesnek, s csak e települések 7,4%-a esetében beszélhetünk magas értékről.

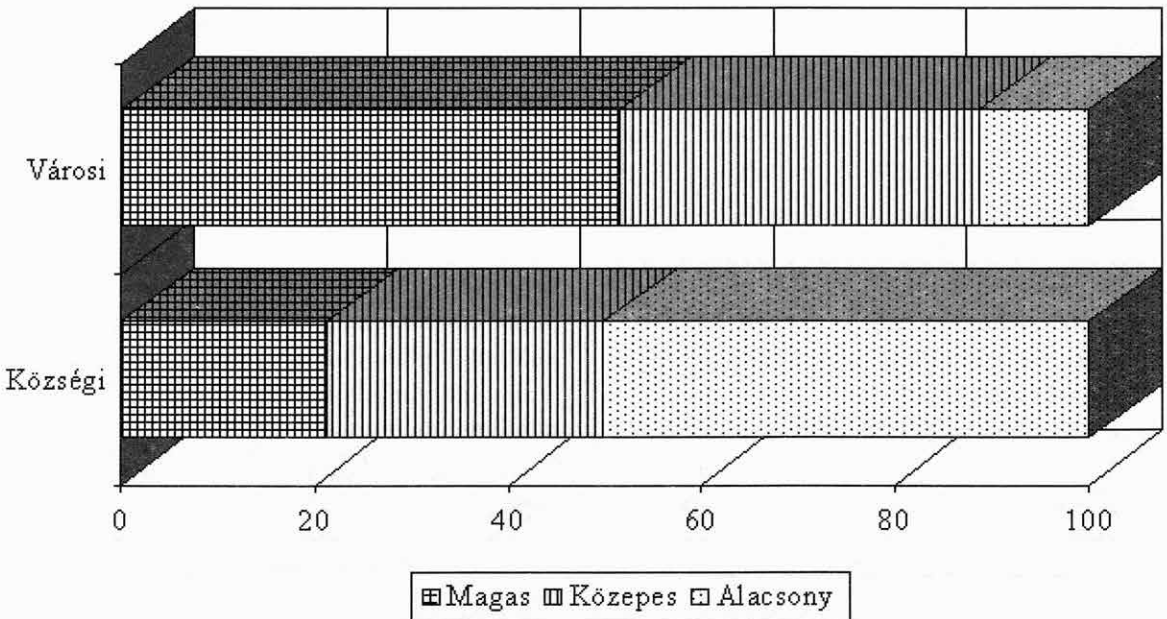
Ez a megoszlás azonban nem sokat mond szá-

munkra az egyes kategóriákon belüli települések egyleti jellemzőiről. Ha az egyleteket az egyletesedési mutató konkrét kategóriáinak szintjén vizsgáljuk, úgy ebben az esetben mindenekelőtt a település típusa szerinti megkülönböztetést kell alkalmaznunk. A ‘községi’, illetve ‘nagyvárosi’ megkülönböztetés alkalmazását indokolja, hogy a településtípus hatása minden kategória tekintetében kimutatható.

A községi egyleteknek mindössze 21,2%-a működik olyan településeken, ahol az egyletesedés mértéke magas, szemben a nagyvárosi egyletek 51,5%-ával. A községi egyletek 28,8%-a működik a közepesen egyletesedett településeken, ám a nagyvárosi egyletek aránya itt is nagyobb: 37,1%. A településtípus hatása a legmarkánsabban az alacsony egyletesedési kategória esetében mutatkozik. A községi egyleteknek ugyanis 50%-a működik ilyen településeken, míg a nagyvárosi egyletek esetében ez az arány mindössze 11,4%.

1. ábra

Az egyletesedés mértéke településtípus szerint

Társadalmi rétegapcsolataik alapján egyleteinket az alábbi három csoportba oszthatjuk:

1. jellemzően nagyvárosi egyletek (értelmiségi, gazdasági, kereskedő, szabadkőműves)
2. községekre jellemző egyletek (polgári)
3. település jellegétől független egyletek (földműves, iparos-munkás, réteghez nem köthető)

4. táblázat

Az egyleti koncentráció jellemzői az egylet típusa és a település jellege szerint

Az egylet típusa	Az egyletesedés mértéke					
	községi			nagyvárosi		
	magas	közepes	alacsony	magas	közepes	alacsony
Kulturális	6,9	5,0	5,3	16,7	9,8	17,1
Ipartársulat	37,2	33,6	35,3	18,7	32,8	16,2
Olvasó	3,4	8,8	21,2	1,5	3,7	4,3
Önsegélyző	6,7	7,0	3,2	23,2	13,8	8,5
Jóteköny	10,6	13,7	6,8	20,4	14,6	18,8
Önkéntes tűzoltó	5,1	7,3	8,2	1,1	3,2	3,4
Kaszinó	5,1	6,0	9,0	1,5	2,4	6,0
Temetkezési	11,2	8,0	2,2	4,5	8,2	4,3
Dalárda, zene	4,5	4,5	3,0	4,7	4,2	6,0
Társalgó, szabadidős	9,1	6,0	5,9	7,7	7,4	15,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ebben az adatösszefüggésben jól látható, hogy az olvasóegylet jellemzően „végvidéki” „műfaj”. Legnagyobb arányban az alacsony egyesületi aktivitású községekben fordul elő. Hogy itt az olvasóegylet típusjellemzőjéről van szó, azt az is jelzi, hogy az amúgy kis számú nagyvárosi olvasókör is a községi megoszláshoz hasonló elvek szerint történik.

Joggal merül fel az a kérdés, hogy elsődlegesen milyen tényezők befolyásolják az egyleti aktivitás mértékét. Adataink alapján konkrétan azt vizsgáljuk, hogy a települések műveltségének mértéke miképpen befolyásolja, illetőleg befolyásolja-e az egyletesedés jellemzőit. A kapcsolatot távolról sem kézenfekvő.

Magának a ‘műveltség’ fogalmának esetében egyszerű helyzetben vagyunk. A Népszámlálás adatai alapján kiszámíthatjuk az egyes települé-

seken az írni-olvasni tudók arányát, s ezek alapján a módszertani bevezetőnkben ismertetett módon kategorizálhattuk az adott településeket. Mindenekelőtt tisztában kell lennünk egy jelentős eltéréssel: a népszámlálás egészére vetítve az írni-olvasni tudók átlagos százalékos aránya 29,7%, míg az egyesületi települések esetében ugyanaz az érték 46,6%. Ez a nagyvárosok bizonyos torzító hatását figyelembe véve azt jelenti, hogy az egyletesedés ténye önmagában az adott település fejlettebb kulturális színvonalára utal.

Az egyleti települések adatai alapján azok zöme (55,3%) a közepesen művelt kategóriába tartozik, 29,1%-uk a magas, 15,6%-uk viszont az alacsony kategóriába, azaz az ott lakók esetében az írni-olvasni tudók lakosságszámhoz viszonyított aránya 40% alatti.

Az írni-olvasni tudók arányát az egyletesedés mértékével megfeleltetve, a közepes értékek meghatározó szerepével, s határozott nivelláló hatásával találkozunk. Míg az egyesületek zöme alacsonyán egyesült településeken található, addig a műveltségi mutató értékei zömükben a közepes, (52,3%), valamint az alacsony kategóriában (30%) koncentrálódnak. Az előbbiben ta-

lálhatóak legnagyobb arányban az egyleti települések, egyletesedésük mértékétől függetlenül. Amíg a magas egyletesedési mutatójú települések 44,6%-a szerepel a műveltségi szempontból közepesnek tekinthető települések sorában, addig az e szempontból is közepes településeknek már 63,5%, az alacsony egyletesedésű települések kategórián belüli részaránya pedig 50,7%.

5. táblázat

Az egyesületek típusok szerinti megoszlása a településen lakók műveltsége szerint

Az egyesület típusa	Az írni-olvasni tudók részaránya		
	magas (60% felett)	közepes (40–60%)	alacsony (40% alatt)
Kulturális	10,6	6,8	6,0
Ipartársulat	28,8	35,3	26,9
Olvasó	6,0	10,1	22,9
Önsegélyző	14,1	6,6	4,5
Jótekingy	15,4	10,7	9,7
Önkéntes tűzoltó	4,4	6,4	7,1
Kaszinó	3,8	6,6	8,1
Temetkezési	4,7	6,6	5,2
Dalárda, zene	4,5	3,9	3,4
Társalgó, szabadidős	7,7	7,0	6,4
Összesen	100,0	100,0	100,0

Az olvasóegyesületek tekintetében e mutató különösen fontos szerepet játszik.

Az adatok megoszlása alapján ugyanazon tendenciák ismétlődését láthatjuk, mint a településtípus, illetve lakosság szám szerinti adatok megoszlása esetében. A kulturális egyesületek és az olvasóegyesületek eltérésének tendenciája is hasonló. Az olvasóegyesületek aránya csaknem három és félszer nagyobb azokon a településeken, ahol az írni-olvasni tudók részaránya alacsony. Ez azzal magyarázható, hogy – mint azt korábban láthattuk – az olvasóegyesület jellemzően vidéki, kistérségi egyesületi forma, ahol az írni-olvasni tudók aránya eleve alacsonyabb.

Az olvasóegyesületek jelentősége

Az egyesületi koncentráció elemzése kapcsán utaltunk az olvasóegyesületek „végvidéki” szerepére. Minden bizonnyal ez a sajátos szerep tükröződik az adatok ilyen megoszlásában: hol máshol volna a legnagyobb szükség a kultúra terjesztésére, mint az olyan közegben, amelynek általános kulturális színvonala alacsony?

A műveltségi adatok megoszlása – összevetve a kulturális egyesületek reprezentációjával – ismét hangsúlyozza a két egyesületi típus lényegi, strukturális különbségeit.

Ennek alapján megkockáztatunk egy, talán nem

általános érvényű, de az egyesületek bizonyos részére vonatkozóan érvényesnek tűnő feltételezést. Elképzelhető, ahogy a 'polgári' elem hangsúlyozása kifejezetten 'vidéki', azaz nem nagyvárosi településeken, az olvasóegyletek nagy száma ugyanott valamiféle pótlék szerepet is játszhat. Ezen egyesületek magas részaránya nem az adott települések tényleges állapotát, inkább az ott egyület alakítók vágyait, esetleges önigazolását tükrözik.

Láthattuk, hogy az olvasóegylet Magyarország 19. századi mikroközösségeinek alakulásában kiemelt szerepet játszott, mind kultúráközvetítési, mind a helyi közösségek életében betöltött szerepe által. Önállóak voltak, ténylegesen megfogalmazódó igényeket elégítettek ki, s messzeemenően függetlenek voltak tagjaik értékpreferenciáinak megvalósításában. Hogy esetleg, valamely konkrét egyület könyvtára mekkora volt és milyen kötetekből állott, milyen volt a használat stb. érdekes kérdések, melyek eseti jellegű megválaszolása a mi szempontunkból most kevésbé fontos.

A lényeg az olvasóegyletekben megtestesülő alulról jövő kezdeményezés és az egyesületek

által ténylegesen betöltött társadalmi-kulturális szerep, mely mindmáig példaértékűnek tekinthető.

JEGYZETEK

1. Páskándy János: Egyesületi (egyesülési) és gyülekezési jogszabályok kézikönyve Bp. 1931.
2. Vargha Gyula: Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban. Bp. 1880. XXI. p.
3. Hunfalvy János: Magyarország különböző egyletei. Statisztikai Közlemények IV. 1. füzet. Pest, 1862. 246–269 p.
4. Vargha Gyula: Magyarország egyletei és társulata 1878-ban. Bp. 1880. 571 p.
5. A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott Népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. Bp. 1882. 415 p.
6. i. m. 30-31. p.
7. A táblában regisztrált 3985 egyület és a teljes 3995 egyület eltérése az e tekintetben értékelhető adatot nem tartalmazó (feloszlóban lévő, szünetelő, vagy adathiányos) egyesületek kizárásából adódik.
8. Ezek önkéntes alapon, a korábbi céhkeretek megszűnését követően jöttek létre, de sem céljukat sem szakmák közötti megoszlásukat tekintve nem tekinthetők egységeseknek, egyesületként történő definiálásuk is problematikus.

Elkészült az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárának első DVD-je

A közelmúltban megjelent két dupla DVD-én (16 GB) a Térképtár gyűjteményében őrzött kéziratos térképeket lehet tanulmányozni, olyan felbontásban, mintha az eredeti műveket venné kézbe az érdeklődő. Ezzel a megoldással a Térképtárban található ritkaságok helytől függetlenül is kutathatóvá válnak. A Térképtár munkatársai a gyűjtemény olvasótermében számítógépen is megmutatják a művet az érdeklődőknek.

(OSZK lista, 2007. április 16.)

NAPILAPOK

HETILAPOK

ÖNKORMÁNYZATI
LAPOK

HAVILAPOK

IDŐSZAKI
KIADVÁNYOK

TERJESZTŐK

TELEKOMMUNIKÁCIÓ

KÖZTERÜLETI
REKLÁMOK

KIÁLLÍTÁSOK,
VÁSÁROK

ÜGYNÖKSÉGEK,
KIVITELEZŐK

HAZHOZ VISSZUK DIPLOMAJÁT!

HIRDETÉSI ENCIKLOPÉDIA

30. kiadás 2007. május

HAZÁNK EGYETLEN MÉDIAADATTÁRA

Félévente bővítve és aktualizálva.

Kizárólag a médiumoktól származó adatok.

KÖNNYŰ KEZELHETŐSÉG

800 oldalon több mint 4600 médium adatai,

10 tartalomjegyzék és 4 regiszter segítségével.

SOKSZÍNŰSÉG

Médium-adatok + média-adatbanki jelentések

Kivitelezők minden szakterületről, szövetségek,
újságírók és szövívők részletes adatai.

BARÁTSÁGOS ÁR

könyv (+CD melléklettel): 10 095 Ft + áfa
(AZ ÁR A SZÁLLÍTÁSI DÍJAT TARTALMAZZA.)

Internet előfizetés: 9 000 Ft/félév + áfa

Megrendelhető

S&S Karakter Kft.

1055 Budapest, Honvéd u. 40.

Telefon: 301-0239 • Fax: 475-0803

E-mail: iroda@mediaasz.hu

<http://www.mediaasz.hu>

Délkelet-ázsiai könyvtári körkép

Vietnam, Maláj Államszövetség, Dél-Korea és Szingapúr
(Szakirodalmi szemle)

SONNEVEND Péter

peter.sonnevend@com

Ez a távolinak tűnő régió egyre többet hallat magáról gazdaságban, kultúrában, sportban. Könyvtári áttekintésünk nem törekedhet még viszonylagos teljességre sem: inkább érzékelteti egy gyors átmenetet élő világ mozgási irányait. Példaországaink a fejlődés határozott, helyenként lenyűgöző jegyeit mutatják, viszont a még egyértelműen „fejlődő” országokat nem válogattuk be. Ezek problémája egész más szinten jelentkezik (a lakosság élelmezése, az írástudatlanság felszámolása stb.).

Amit az alábbi szemlézett négy ország mutat – az infokommunikációs eszközök terjedésétől a szűkebben vett könyvtári teljesítményig –, az némelyeket talán meg is lephet.

A Csendes-óceán nyugati partjainál fogunk járni. Minden szempontból rendkívül változatos vidéken: ősi civilizációk, mély vallási hagyományok (taoizmus, buddhizmus, iszlám, kereszténység...), drámai történelmi küzdelmek – hódítások és szabadságharcok –, s egy mostanában gyorsuló gazdasági feltörekvés a perifériáról (az egykori gyarmati kiszolgáltatottságból, leigázott, elmaradott állapotból) a centrum irányába, a világszínvonal elérése végett.

Eddig szakmánkban alig emlegetett térség adja a világ egyik „bezzeg” közkönyvtárügyét? Fantasztikus, modern könyvtáreépületek? A világ élenjáró országaival versengő infokommunikációs trend? Hazai könyvtári világunk tájolásához ezentúl netán újabb „iránytű” is szükséges: az angolszász és skandináv célpont mellett most akár egy Délkelet-Ázsia felé mutató is?

Vietnam

Általános ismertetés

Vietnam hazánk területénél három és félszer nagyobb (330 ezer km²), az egyenlítőhöz közelítő, hosszan elnyúló tengerparti ország (a legnagyobb távolság észak-déli irányban: 1657 km). Lakossága gyorsan növekszik (évi átlag egy millióval), 2006-ban becslés szerint 85 millió lehet (1979: 52, 1985: 60, 1995: 75 millió), a népsűrűség így az itthoni duplája. A többség vietnami, pár százalékot jelent együttesen a kínai, a khmer és a hegyi törzsek népessége. A harminc év alattiak a lakosság közel felét teszik ki, ami az új technika (mobiltelefon, internet) terjedése szempontjából az utóbbi években különösen pozitív hatást gyakorolt. Az ország gazdasági teljesítménye 235 milliárd USD, ami azt jelenti, hogy egy főre számítva elérheti a háromezer (1990-ben még csak 300) dollárt (az óvatosabb amerikai források a GDP-t reálértéken számolva 53 milliárd dollárban adják meg, így az egy főre jutó érték csupán 640 dollár). A munkaerő nagyobbik fele (60%) a mezőgazdaságban tevékenykedik, miközben annak nemzetgazdasági eredménye az egész GDP 20%-a. Városokban él a lakosság negyede-harmada. Millión felüli a déli főváros, Ho Si Minh-város (közel 4 millió lakos, régi neve Saigon), az északi Hanoi, a tényleges főváros (közel 3 millió), valamint Haiphong (1–1,5 millió lakos). A fejlődés jeleihez tartozik, hogy a 16 millió vezetékes telefon mellett már tíz millió mobil

telefonról és 14,5 millió internethasználóról szólnak az adatok. A vietnami hírügynökség 2007. február 17-i közleménye szerint ehhez egyedül 2006-ban újabb 10 millió (!) előfizető járult, ami kiemelkedő gyorsulást mutat. Az infokommunikációs gazdasági terület 2 milliárd dollár külföldi beruházást kapott, ennek eredményei lassan megnyilvánulnak mind több területen (több milliárd dolláros hardvertermelés, 350 millió dolláros szoftverelőállítás). 2006-ban mindössze 300 ezer széles sávú internetelőfizető volt, számuk idén várhatóan egy millióra növekszik.

Több millió háborús rokkant él az országban, újabban a könyvtári ellátásban is figyelmet fordítanak rájuk. Az évtizedekig tartó – 1975-ben véget ért – háború nyomaihoz tartozik, hogy a hadsereg létszáma még mindig meghaladja a népesség egy százalékát. A tipikus fejlődő ország (a GDP nagysága alapján 36., egy főre számítva 123. helyen a világban) számos nemzetközi mutató szerint még szerény helyet foglal el (pl. a versenyképességet kifejező komplex mutató a 77. helyre teszi), ugyanakkor fejlődése az utóbbi évtizedekben töretlen, évi 10%-ot megközelítő tempót mutat. Ambiciózus terveik szerint 2020-ra fejlett országgá kívánnak válni. Tíz éve még a lakosság bő egyharmada számított szegénynek, ma már csak ötöde.

Könyvtári helyzetkép

Az ország közigazgatásilag 57 tartományra és négy kiemelt városra (a három már említett, milliós városhoz csatlakozik még Da Nang) tagolódik, ami a közkönyvtári szervezet vázát is jelenti (a tartományok további hatszáz járásra, illetve tízezer településre tagolódnak). A közkönyvtárakat – országos központként – a Hanoi-ban működő *Nemzeti Könyvtár* irányítja.

Néhány fontosabb szám: négy könyvtári hálózatban összesen több mint 20 ezer könyvtár működik:

- 13 500 iskolai könyvtár,

- 7500 közkönyvtár,
- 1500 könyvtár a hadseregben,
- 250 felsőoktatási könyvtár, országos szakkönyvtárak (műszaki, orvostudományi)
- 300 egyéb szakkönyvtár.

A közkönyvtárak számos típust ölelnek fel a községitől és kulturális csónakkönyvtártól a városi és tartományi könyvtárakig (a hierarchikus szervezet követi a közigazgatás felépítését). E hálózat része a postai irodákban működő mintegy 4500 szolgáltatóhely. A kis helyi könyvtárak költségvetése helyi hozzájárulásból kerül ki, ami értelemszerűen elég nagy bizonytalanságot eredményez. A községi települések 40%-a pedig egyáltalán nem vállalta 2001-ig saját könyvtár működtetését, aminek következtében egyelőre tízmilliók vannak kizárva a könyvtári alapszolgáltatásokból is. Ennek elensúlyozására megkezdődött a mobil könyvtárak létrehozása, egyelőre néhány száz darabról tudni. 2000-ig mintegy négyszáz járási könyvtár kapott anyagi támogatást a központi kormánytól (kb. 35 millió USD nagyságrendben: ebből 23 millió ment a több ezer postai szolgáltatás létrehozására, 4 millióból 11 ezer iskolai könyvtár állományát bővítették stb.).

Újabban évente 50 új könyvtárat építenek a települési könyvtárak körében. Az egész országban közel 500 gyermekeknek felszerelt olvasóterem található. A legfrissebb adatok szerint a közkönyvtárak egy év alatt csaknem 40 millió könyvet kölcsönöznek. Ennek növekedését nyilván hátráltatják a szerény állományméretek (egy olvasóra átlag 0,22 kötet jut).

A nemzeti könyvtár (Vietnami Nemzeti Könyvtár = VNK, Hanoi) gyűjti be a köteles példányokat (éves szinten a 45 állami kiadótól 10–11 ezer kötet, továbbá 5–600 időszak kiadvány és 500 doktori disszertáció érkezik). A nemzeti könyvtár állományi adatai: 1,2 millió kötet (760 ezer cím), 11 ezer doktori értekezés, 8 ezer kurrens időszak kiadvány. Megkezdődött a nemzeti impresszum adatbázisba vitele (2003: 230 ezer könyvről, 6200 időszak kiadványról, 11 ezer

doktori értekezésről). A kurrens nemzeti bibliográfia füzetei havonta látnak napvilágot (az elektronikus változat is elérhető CDS ISIS szoftverrel felszerelt nagyobb közkönyvtárak számára). Hozzáálltak a doktori disszertációk referátumainak adatbázisba viteléhez. Sikerrel befejezték a 2001–2004. közti információs infrastruktúra-fejlesztési projektet. A következő időszakban mintegy hat tartományi könyvtár számítógépesítése kerül napirendre. A külfölddel történő információcserét nyilván hatékonyan elősegíti, hogy a nemzeti könyvtár 2006-ban megjelentette a Dewey-féle tizedes osztályozás (DDC) vietnami fordítását az OCLC-vel együttműködésben. Számos nagy tudományos könyvtár is hozzáállt a digitális könyvtárának kialakításához. A nemzeti könyvtár alapterülete 2004-ben 17 ezer m², összesen ezer olvasóhelyet biztosítva (nyitva tartás minden nap 7.30-tól este 7-ig). Olvasójeggyel rendelkező 2003-ban közel 31 ezer fő, a teljes látogatási szám elérte a 400 ezret. A VNK csak 2003-ban 3,3 millió amerikai dollárnak megfelelő értékben vett részt nemzetközi projektekben.

A nagyobb könyvtárak közé tartozik a déli főváros korábbi nemzeti könyvtára, amely ma Általános Tudományos Könyvtár néven működik (800 ezres állomány), továbbá a legnagyobb egyetemek könyvtárai (a Hanoiban székelő Vietnami Országos Egyetem Könyvtárában 1,4 millió kötet van).

2001-ben a kormány első ízben bocsátott ki *rendeletet a könyvtári rendszerről*, meghatározva a könyvtár küldetését, a lakosság jogát a könyv- és újságolvasásra, kiemelve a tudás terjesztésének átfogó jelentőségét. A rendelkezés végrehajtására ötéves könyvtárfejlesztési tervet is elfogadtak.

A hadsereg másfélezer könyvtárából mintegy 50 számít központinak, ezek egyenként 200–300 ezres állományt gondolnak.

A kilencvenes évek első felében – az ausztrál kormány anyagi és szellemi támogatásával – megkezdődött a vietnami felsőoktatási könyv-

tárak számítógépesítése. Ebben a munkában külföldi szakemberek is részt vettek, miközben a nagyobb vietnami könyvtárak – Nemzeti Könyvtár, egyetemi könyvtárak, a Vietnami Tudományos és Műszaki Információs Központ (VTMIK) – álltak a folyamat élére. Fontos az 1979-ben létrejött országos orvostudományi könyvtár ezirányú aktivitása is. Ezzel összefüggésben megfogalmazták, hogy nemzetközileg elfogadott szabványokat kell a vietnami könyvtári munkában is érvényesíteni (ISBD, MARC stb.). Elkezdődött a Vietnami Könyvtárosok Szövetségének létrehozása. A könyvtárosi létszámról nincsenek hozzáférhető átfogó adatok, de ezek szerénységére utalhat, hogy 126 orvostudományi (kórházi stb.) könyvtárban 276 szakember dolgozik.

A VTMIK kiemelkedő szerepet játszik a digitális, elektronikus információszolgáltatás fejlesztésében: a legfontosabb külföldi adatbázisok (CA, Derwent, Compendex stb.) hasznosításán túl számos elektronikus híradót és szakfolyóiratot bocsát ki, továbbá különféle szakterületek bibliográfiai és faktográfiai adatbázisait gondozza. Itt építik a külföldi folyóiratok lelőhely-adatbázisát is (hatezer folyóirat jár az egész országba).

A könyvtáros szakemberek képzése főiskolai szinten mondható elterjedtnek: ezt a képzési szintet hat egyetem, illetve főiskola vállalja (Hanoi Kulturális Egyetem, Vietnami Országos Egyetem, Ho Si Minh-városi Kulturális Főiskola stb.). Három egyetem pedig mester-fokozatú képzést is vállal (kettő Hanoi-ban, egy a déli fővárosban). A legújabb fejlemény: 2005-től mester-, illetve doktori tanulmányok végzésére indultak többen Új-Zéland és az USA egyetemreire.

Vietnam igyekszik a nemzetközi együttműködés előnyeit is kamatoztatni: elsősorban a délkelet-ázsiai könyvtárakkal, de ezen túl ausztráliai, európai és amerikai partnerintézményekkel is egyre több kapcsolatot hoznak létre; a vietnami előadók beszámolnak az IFLA közgyűlésén

legújabb szakmai eredményeikről stb. Újabban a CONSAL, a délkelet-ázsiai könyvtári kongresszus (Congress of Southeast Asian Librarians) digitalizálási programjához kapcsolódva angol nyelvre fordított vietnami könyveket tesznek közzé. Számos humanitárius (főként amerikai) szervezet is fontosnak tartja a vietnami lakosság ilyen irányú segítségét (egyebek mellett a Ford Foundation 2004-től tudományos folyóiratok előfizetését vállalja át 21 társadalomtudományi könyvtár számára).

A nemzetközi együttműködés jogi alapjait erősíti, hogy Vietnam 2004-ben csatlakozott a szerzői jogokat szabályozó Berni Konvencióhoz.

2006. augusztus végén a vietnami amerikai követség közreműködésével országos könyvtáros konferenciát rendeztek Ho Si Minh-városban a Természettudományi Egyetem épületében több száz vietnami szakember részvételével. A felszólalók egybehangzóan sürgették a minél határozottabb könyvtári modernizációt. Jelen volt és felszólalt *L. Burger*, az amerikai Könyvtári Egyesület elnöke, aki a könyvtáros egyesületek fontos szerepét emelte ki az információs társadalom megteremtése terén.

Bibliográfia

Brennen, Patrick W.: The medical libraries of Vietnam – a service in transition. In: Bulletin of the Medical Library Association, 1992. vol. 80. no. 3. p. 294–299.

Denison, T. – Robinson, M.: Breaking ground: library system's implementation in Vietnam. In: Proceedings of the 12th Victorian Association for Library Automation Conference 3-5 February 2004. Ed. T. Denison. Melbourne, 2004. p. 1–14.

The Dewey Decimal Classification debuts in Vietnamese. <http://www.oclc.org/news/releases/200635.htm> (2006. december 30.)

The Internet in Viet Nam - <http://web.amnesty.org/librasry/index/engasa410082006> (2006. december 30.)

Lam, V.T.: A national library association for Vietnam. In: New Library World, 2001. vol. 102. no. 7–8. p. 278–282.

Lam, V. T.: Library development in Vietnam: urgent need for stan-

dardization. In: LEAF (Library and Education Assistance Foundation for Vietnam)

MacMillan, S.: Library and information services in Vietnam: the basis for development. In: Libri, 1990. vol. 40. no. 4. p. 290–295.

National Library Conference paves way for Vietnam library globalization. <http://hochiminh.usconsulate.gov/utills.html> (2006. 12. 30.)

Nguyen, Thi Bac: Services for the blind in the public libraries of Vietnam: making Vietnamese public libraries more accessible to visually impaired people. In: 71th IFLA General Conference and Council. August 14–18.. 2005. Oslo. - Libraries for the Blind with Public Libraries

Overview on the activities of the National Library of Vietnam in 2003. In: CDNLAO Newsletter, no. 49. March 2004. <http://ndl.go.jp/en/publication/cdnalo/049/493.html> (2006. 12. 30.)

Pham, The Khang: Mobile libraries in Vietnam in 21th century. In: 67th IFLA Council and General Conference, August 16–25, 2001. Boston. <http://www.ifla/IV/ifla67/papers/003-147ae.pdf> (2006. 12. 30.)

U6: Annual report to CDNL 2003–2004. <http://www.nla.gov.au/lap/documents/vietnam06.pdf> (2006. 12. 30.)

Ta Ba Hung: Digital library development in Vietnam. <http://pnclink.org/annual/annual/2002/pdf/0922/12/d221204.pdf> (2006. 12. 30.)

Whetter, Arlene: Open access and information for development in Vietnam. <http://coady.stfx.ca/work/openaccess/assets/Open%20access%20vietnam.pdf> (2006. 12. 30.)

Maláj Államszövetség

Általános ismertetés

Malajzia az egyenlítő közvetlen közelében a Maláj-félsziget déli felét foglalja el (északról Thaiföld a szomszéd), – a félsziget délnyugati részén található Szingapúr. Az államszövetség másik része Borneo szigetének jelentős északnyugati részén terül el. Teljes területe 330 ezer km², hajszál híján azonos Vietnámmal. A lakosság száma megközelíti a 25 milliót. Önálló államisága idén lesz ötven éves. (Rövid ide-

ig az államszövetséghez tartozott Szingapúr is, azonban 1965-ben kivált belőle.) Az iszlám itt államvallás (muszlim a lakosság 53%-a), miközben jelentős kínai (27%) és egyéb kisebbségek lakják. A kínaiak alkotják több vonatkozásban a gazdasági-kulturális elit meghatározó rétegeit, – a kormányzat a következő időszakban a két meghatározó réteg közti jövedelmi rést szűkíteni szeretné. A maláj gazdaság – az 1997–1998-as megingás után – lendületesen fejlődik, mára a GDP összetétele (mezőgazdaság 10, ipar, illetve szolgáltatások egyaránt 45–45%) alapján ipari, maholnap pedig posztindusztriális fejlettségűnek minősíthető. Egyedül a telekommunikációs és multimédia iparág éves teljesítménye közel 30 milliárd dollár, az éves GDP csaknem 10%-a. A maláj kormányzat rendkívül lendületes programokat valósít meg több évtizede az oktatás és az információs társadalom erősítése érdekében, ami kedvezően befolyásolja a könyvtárak fejlesztését is. Az első országos olvasáskutatás huszonöt éve az írás- és olvasástudás elterjedtségét 74%-ban állapította meg. Tizenöt évvel később az újabb vizsgálat már 94%-ot mért, miközben a fiatal nemzedékek körében teljes körűvé vált. A maláj kormány ambiciózus távlati tervei szerint 2020-ig szeretnék felszámolni a munkanélküliséget és az elemi szegénységet, s emellett nemzetközi szinten is versenyképes egyetemeket fognak teremteni.

Könyvtári helyzetkép

A kilencvenes évek végén készült vizsgálatok szerint a könyvtárak igénybevétele 21%-os. Gyakorlatilag egy rövid nemzedék ideje alatt a maláj népesség sokoldalú készségekre és képességekre tett szert a modern társadalomban való helytállás érdekében. A ismétlődő olvasásnépszerűsítési kampányok élén az oktatási miniszter áll. A könyvkiadás egyelőre még szerényebb eredményeket mutat: az 1986-os köteleispéldányrendelet értelmében a Maláj Nemzeti Könyvtárnak (MNK) beszolgáltatott könyvek száma a

kilencvenes évtized végén az ötezres nagyságrendet haladta meg. (A brit gyarmati időkben, már 1916-tól volt köteles példány rendelet, akkor a fővárosi (Kuala Lumpur) múzeum kapta a British Museum mellett a köteles példányokat.) A nemzeti bibliográfiai feladatokat 1966-tól teljesítik a MNK-ban (hivatalos születése: 1971, – itt készül a könyvkiadási statisztika is).

Az információs társadalom térhódításáról tanúskodnak a következő adatok: mind a mobiltelefonía, mind az internethasználók köre meghaladja a 10 milliót, vagyis a népesség bő egyharmadát.

Ma mintegy tízezer könyvtár működik az országban. Ezek döntő többsége iskolai könyvtár, s ezer köz-, 400 felsőoktatási, illetve 400 szakkönyvtárat számolnak. A közkönyvtári hierarchia: 14 állami (tartományi), 15 nagyvárosi, 50 feletti számú egyéb városi (meg ezek mintegy száz fiókkönyvtára), végül ötszáz falusi és száz mobil könyvtár. Bizonyos vallási közösségek is működtetnek közkönyvtári célzatú gyűjteményeket.

A közkönyvtári hálózat létesítése lényegében az 1955-ben létrehozott közkönyvtári egyesület erőfeszítéseinek volt köszönhető. A mai Maláj Könyvtári Egyesület elődje pedig ugyancsak 1955-ben memorandumot bocsátott ki a könyvtári ellátás megszervezése érdekében. A hatvanas évek második felétől szisztematikus munkával érték el a hálózat fokozatos erősítését (ebben az Unesco is tevékeny segítőként vett részt). A különféle könyvtárfejlesztési programok végrehajtása érdekében az állam (pontosabban: a tagállam, tehát nem a helyi önkormányzat és nem a szövetségi kormányzat, – vagyis ez egyfajta „ohiói modell”) magára vállalta a közkönyvtárak ügyét. A kilencvenes évektől egyre fokozódó állami kiadások segítették az átfogó hálózatfejlesztést és modernizálást. 2005-ben a kormányzat is elindított egy falusi könyvtárfejlesztési projektet mintegy 6,5 millió euró (1,6 milliárd Ft) nagyságrendben. A 2002-ben befejezett korszerű fővárosi könyvtáráépület szinte

szimbolizálhatja a több évtizedes lendületes fejlődés eredményeinek mai szintjét. A legutóbbi szövetségi ötéves terv (2001–2005) az országos digitális könyvtári ellátás megteremtését célozta. A szövetségi kormányzat a MNK-on keresztül jelentős összegeket oszt szét az országos közkönyvtári hálózat – főként infrastrukturális – modernizációjára.

A kiterjedt iskolai könyvtári hálózat rendkívül heterogén: pár száz kötetes minikönyvtáraktól teljesen automatizált, példásan szervezett információs központokig minden szint megtalálható. Nyilvánvalóan e nagyfokú szórás az adott iskola elhelyezkedése (város- vidék stb.), annak finanszírozása, iskolai könyvtáros megléte, a szülői-tanári közös civil szervezet ambíciója és még számos körülmény függvénye. Eddig az ismételt állami szintű projektek nem hoztak igazán érdemi eredményt.

A felsőoktatási könyvtárak keletkezése a huszadik század eleji Szingapúrhoz kötődik. Ma 15 állami egyetem működik az államszövetségben, ezek könyvtárai jelentik a hálózat meghatározó elemeit (ezeket a központi könyvtárakat egészíti ki főiskolai és egyéb könyvtárak hálózata). Itt is elég nagy eltérések tapasztalhatók még: a gyűjtemények mérete 50 ezertől (!) 1,5 millióig terjed. A kilencvenes évek végi gazdasági válság egyebek mellett oda vezetett, hogy magánegyetemek létrehozását engedélyezték. Ezek még eléggé fiatal könyvtári gyűjteményeket mondhatnak magukénak. A felsőoktatási könyvtárak elég jól felszereltek informatikai szempontból, így hallgatóik azonnal elsajátíthatják az információs írástudást is, – feltéve, hogy anélkül érkeztek felsőfokú tanulmányiak színhelyére. Évente igen nagyszámú (egy adatok szerint 40 ezer!) maláj fiatal tanul külföldi (amerikai, kanadai, ausztrál, angol) egyetemeken, – főként magiszteri és (mintegy tizedük) doktori szinten. Ez jelentős modernizációs potenciált termel az országnak. (Egy példa: *S. B. Jaafar* asszony, akinek írásait e rövid összefoglalóban hasznosítjuk, hosszabb időn át a MNK főigaz-

gatójaként működött, ma pedig tanít az egyik egyetem könyvtár- és információtudományi tan-
székén: BA-diplomáját Ausztráliában, MA-ok-
levelét az amerikai Indianai Egyetemen, kiegészítő diplomáját pedig az angol Hull Egyetemen
szerezte.) De egyre több külföldi érkezik tanul-
mányok végzésére Malajziába is (ezek száma is
megközelíti a 40 ezret, e számot szeretnék pár
év alatt 100 ezerre növelni).

A szakkönyvtárak zöme a különféle főhatóságok szakembereinek információellátását szolgálja, de néhány tágabb funkciókat is vállal.

A maláj könyvtárak modern együttműködése a szabványosítás teljesítésén alapul. Már a hetvenes években kidolgoztak maláj MARC-alapú szabványokat. Ekkortól adják ki a külföldi folyóiratok országos lelőhelyjegyzékét is. Ma számos irányadó normatíva is segíti a könyvtárfejlesztést (közkönyvtári alapterületi normatíva, magánegyetemek könyvtári normatívája stb.).

A maláj könyvtárak igen aktívak a nemzetközi együttműködés terén. Ennek egyik szintje a dél-kelet-ázsiai országokat fogja át, de számos IFLA-szintű projekt is ismeretes. Hosszú időn át rendszeresen összegyűltek a nagyrégió nemzeti könyvtárainak és országos dokumentációs központjainak vezetői (NLDC-SEA = National Libraries and Documentation Centers of Southeast Asia), újabban a nemzeti könyvtári képviselők értekezletei vették át ennek szerepét (National Library Group of Southeast Asia). Évente rendkívül tartalmas – mintegy száz előadást felvonultató – nemzetközi digitális könyvtári konferenciákat (ICADL = International Conference on Asian Digital Libraries) tartanak a régióban, ezek egyikét (a hatodikat 2003-ban) a maláj fővárosban szervezték meg. A konferencián a világ minden tájáról érkezett szakemberek vesznek részt, különösen számottevő és rendszeres az amerikai érdeklődés.

Bibliográfia

Afaq, Novera – Mahmood, Khalid: Use of LIS journals in developing countries – a comparative study of Malaysia and

Pakistan. In: Library Review, vol. 54. 2005. no. 3. p. 192–199.
Bakar, Ahmad B. A.: IT competencies in academic libraries. The Malaysian experience. In: Library Review, vol. 54. 2005. no. 4. p. 267–277.

Eng Ngah Looi – Sui Wai Yeng: The inevitable future of the Electronic Theses and Dissertations within Malaysian context. In: 6th International Conference on Asian Digital Libraries, December 2003. Kuala Lumpur. Proceedings. (Ed. by) Sung Hyon Myaeng. 2003. p. 340–350.

Jaafar, Shahar Banun: Libraries in Malaysia. In: Encyclopedia of Library and Information Science. 2nd ed. (Ed. by) M. A. Drake. Vol. 2. New York, Basel: Dekker, 2003. p. 1561–1577.

Jaafar, Shahar Banun: Malaysian Library Association. In: Encyclopedia of Library and Information Science. 2nd ed. (Ed. by) M. A. Drake. Vol. 3. New York, Basel: Dekker, 2003. p. 1735–1741.

Könyvtári statisztikai adatok. In: Malaysian Journal of Library Science http://www.pnm.my/new/melayu/statistik/2003/awam_ahli2003/htm (2006.12.30.)

Library of Congress Federal Research Division: Country profile: Malaysia, September 2005. <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/profiles/Malaysia.pfd> (2007.02.18.)

Stamp, Gavin: Malaysia focused on 2020 vision. BBC news <http://newsvote.bbc.uk/mpapps/> (2007.02.17.)

Rahman, M. Z. A.: The library of the International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC). In: Library Review, vol. 54. 2005. no. 1. p. 59–67.

Wan Mamat, Haji Wan Ali bin: Country report for the CDNLAO meeting 2006. <http://www.nla.gov.au/lap/documents/malaysia06.pdf> (2007.02.17.)

Dél-Korea (Koreai Köztársaság)

Általános ismertetés

A Koreai-félszigeten elhelyezkedő ország népe több mint fél évszázada viseli a kettéosztott állapotot. A délen elhelyezkedő Koreai Köztársaság (továbbiakban röviden Korea) rendkívül figyelemre méltó fejlődési pályát futott be: nem utolsósorban könyvtári tekintetben. Ennek

elismeréseképp fogható fel, hogy az IFLA világkonferenciáját 2006 augusztusában ötezer résztvevővel Szöulban tartották, élvezve a koreai államvezetés figyelmét és részvételét (korábban Thaiföld és Kína rendezhetett IFLA-közgyűlést Ázsiában). 1988-ban olimpia, 2002-ben – Japánnal közösen szervezett – labdarúgó világbajnokság helyszíne volt.

A két Korea területe 222 ezer km², ebből a déli államé csaknem 100 ezer km² (ennek 70%-a hegyes vidék), tehát a kisebb rész, viszont a lakosság kétharmada délen él.

Korea az elmúlt fél évszázadban páratlanul lendületes fejlődéssel büszkélkedhet. A korábban (1910–1945 közt) japán megszállás alatt álló, majd nagyjából agyonbombázott, ásványkincseitől megfosztott (ezek döntő hányada az északi részt gazdagítja) ország számos tekintetben a világ élvonalába jutott. Négy évtized alatt az egy főre számított nemzeti termék százszorosára nőtt, s ma megközelíti a 700 milliárd dollárt – a világon a 8. legnagyobb –, egy főre számítva 14 ezer dollár. A mai nemzeti össztermék összetételében a szolgáltatások aránya kétharmadnyi, az iparé csaknem egyharmad, így a mezőgazdaság már csupán 3%-ot mondhat magáénak. Tehát Korea egyértelműen posztindusztriális társadalom. Egy évszázados fejlődés mutatja eredményeit. Koreában készült 1377-ben a világ legrégebb, mozgatható fémbetűkkel nyomott könyve (ma az Unesco világörökség listáján szerepel), de modern – nyugati technikájú – nyomtatógép csak 1883-ban bukkant fel. Ma 23 millió vezetőes és 35 millió mobiltelefonról szólnak a statisztikák, a széles sávú hozzáférések száma eléri a 30 milliót (lakosság 60%-a, 2001: 8, 2002: 10 millió volt!): a koreai lakosság így a széles sávú internetes hozzáférésben *világelső*. A használt tévékészülékek száma meghaladja a lakosság-számot (57 millió).

Korea népessége napjainkban megközelíti az 50 milliót, a lakosság négyötöde városi jellegű településen lakik. Magas a népsűrűség (480 lakos/km², a hazai három és félszerese). A várható élet-

tartam növekszik (eléri a 76 évet). A lakosság fele számít vallásosnak, egy-egy negyedet képvisel a buddhizmus és a kereszténység, néhány százalékot ér el a konfucianizmus. Az írás-olvasás ismerete csaknem száz százalékos. Az iskolakötelezettség kilenc évre szól, ezzel együtt a gyerekek 95%-a tanul középiskolában, s a végzetek negyede továbbtanul a 350 felsőoktatási intézmény valamelyikében.

Könyvtári helyzetkép

A modern könyvtári ellátás előtörténete az ötvenes évek elejéhez vezet vissza, amikor *Ohm-Dae-sup* vándorló minikönyvtárakat szervezett a falusi lakosság közt végzett kulturális munka keretében. Egy-egy minikönyvtár egy könyvespolcból, főként 14 év körüli gyerekek olvasóklubjából és talán 30 könyvből állt. 1970 körül már 35 ezer ilyen egységet számláltak az országban. A későbbiekben modernebb könyvtárszervezési elvek jutottak érvényre...

Az 1961-ben hatalomra került katonai diktatúra hozzájárított a társadalom erőteljes modernizálásához. Ennek keretében 1963-ban született az első könyvtári törvény, amelynek tartalmát azóta többször felfrissítették (újabbán 1991-ben).

Ma Koreában közel 12 ezer könyvtárról szólnak a szakmai statisztikák (az elmúlt tíz évben bő egyharmados növekedést mutatva, ezen belül a közkönyvtárak száma 50% fölötti arányban nőtt). A 12 ezerből (modern jellegű) közkönyvtár közel 500, 438 felsőoktatási, 570 szak- és több mint 10 ezer iskolai könyvtár. A közkönyvtárak élén a nemzeti könyvtár – Koreai Nemzeti Könyvtár (KNK) – áll, mely tagolt hálózatra (35 központi szerepkörű, 16 nagyvárosi és tartományi, illetve 436 helyi jellegű könyvtár) támaszkodhat.

Maga az 1945-ben alapított KNK 5 milliós állományával és 230 fős személyzetével nem egyszerűen jelentős szolgáltatásokat nyújtó könyvtár (évi 1,3 millió látogató), illetve a közkönyvtárak központja, hanem 2004 végétől

a Kulturális és Idegenforgalmi Minisztériumtól megkapta a könyvtárpolitikai irányítás hatáskörét is, ami nyilvánvalóan erősíti feladatvállalását. Hatvan éves fennállása alkalmából a KNK megfogalmazta saját középtávú stratégiai törekvéseit (*The National Library of Korea at 2010*, – például a mai közel 5 milliós állományt meg akarják duplázni, még hozzá elektronikus könyvekkel!). Ennek keretében az egyik legnagyobb hatású tétel, hogy 2008-ra elkészül a KNK harmadik központi épülete, amely az Országos Digitális Könyvtárnak fog helyet adni. A második épület 2006-ban készült el és az Országos Gyermek- és Ifjúsági Könyvtár feladatait látja el. A KNK alapépülete 68 ezer m²-t foglal el, s ehhez mérten épülnek a kiegészítő paloták is. A KNK készíti a nemzeti bibliográfiát, amelynek heti frissítése a könyvtár honlapján (<http://www.nl.go.kr/>) tanulmányozható, az éves összesítés pedig DVD-én lát napvilágot. A KNK gépi katalógusa 2,3 millió rekordot tartalmaz (az állomány felét felölelve), a központi katalógus adatbázisa 4,5 millió könyv 18 millió példányáról tájékoztat, továbbá mintegy 1,1 millió könyv tartalomjegyzékéről és az utóbbi pár év félmillió szakfolyóiratban megjelent cikkéről is információt nyer az olvasó. Újabban a látásban korlátozottak informatikai eszközökkel történő tájékoztatása lett az egyik stratégiai irány.

Országos jelentőségű a Parlamenti Könyvtár (PK, 1952–) is (2,5 milliós állomány, 275 fős személyzet, évi fél millió látogató), amely egyfajta második nemzeti könyvtárként a sajtó- és a doktori disszertációk országos bibliográfiájáért felelős. A PK is jelentős digitális könyvtárat épít (jelenlegi mérete mintegy 600 ezer könyvvel azonos, a digitális könyvtár több mint 700 egyetemi könyvtári és egyéb közintézményi pontról érhető el). További országos jelentőségű könyvtár működik a Legfelső Bíróság keretében, amely a koreai bíróságok információellátásáért felelős intézményként hozzáférhetővé tesz a hálón az összes bírósági határozatot 1996-tól kezdődően (a precedens jellegű bíraskodás

országában egy ilyen eszköz felbecsülhetetlen kincs), valamint kiterjedten tájékoztat a jogi jellegű szakirodalomról is.

A közkönyvtárak közel fele közvetlenül a helyi önkormányzatok, másik fele a helyi oktatási hivatalok (testületek) irányítása alatt működik. A fejlődéshez nagyban hozzájárult az önkormányzati rendszer bevezetése 1995-ben. A fiókkönyvtárak száma elenyésző (39). Az országos célkitűzés megfogalmazta, hogy pár éven belül 750 fölötti közkönyvtári szervezet legyen, vagyis átlagban jusson minden 60 ezer lakosra egy könyvtári szervezet (ma 90 ezerre jut egy, – a hiányokat mutathatja az az adat is, hogy a főváros 25 kerülete hiányolja a fiókkönyvtárat). Az állomány országosan megközelíti a 40 milliót, egy könyvtárra átlag közel 80 ezer, egy lakosra csupán 0,8-0,9 kötet – az USA-ban és Nagy-Britanniában ennek háromszorosa (emelik ki koreai források) – jut. A könyvtárakban foglalkoztatottak átlagos létszáma 12 fő, ebből 4 fő könyvtáros szakember. A közkönyvtárakban együttesen mintegy kétezer könyvtáros tevékenykedik, ami az országos teljes létszám 40%-ra tehető (tehát az 50 milliós Koreában összesen 5 ezer könyvtáros szakember dolgozik, az IFLA-normatívák szerinti számnak épp negyede). A széles sávú hálózati kapcsolat már hosszú évek óta minden köz- és felsőoktatási könyvtárat összeköti. A közkönyvtárak is részt vállalnak a digitális könyvtári fejlesztésből, amellyel sok helyütt bevezetik a rádiófrekvenciás (RFID) azonosítót, ami jelentősen gyorsítja a kölcsönzési és egyéb műveleteket. Az országos gyermek- és ifjúsági könyvtár példájára minden nagyobb városban szeretnének a legifjabb olvasóknak mielőbb külön könyvtárépületet vagy legalább könyvtári részt kialakítani. Újabban évente 30–50 modern könyvtárépület emelnek. Hatvan bibliobusz egészíti ki a közkönyvtári infrastruktúrát (ezek olyan népszerűek, hogy olvasóik tízszer annyi kötetet kölcsönöznek átlagosan, mint a „hagyományos, stabil” könyvtárakban). Koreában 438 felsőoktatási intézmény működik,

ebből 61 kormányzati vagy helyi állami fenntartású egyetem, 200 magánegyetem és főiskola, míg a fennmaradó 151 csak főiskolai szintű (BA) képzésre vállalkozik. Legjelentősebb a Szöuli Országos Egyetem Könyvtára (2,5 milliós állomány, 107 dolgozó, ebből 76 könyvtáros). A magánegyetemek közül a Korea, illetve a Yonsei Egyetem könyvtára emelkedik ki (egyenként kb. 1,7 milliós állomány). Az országos felsőoktatási állomány mintegy kétszerese a közkönyvtárainak, s megközelíti a 100 milliós egységet, – átlagosan egy felsőoktatási könyvtárban 220 ezres állomány és kilenc dolgozó mutatható ki. Az egyetemek a hallgatókért folytatott versenyben az információellátás új lehetőségeit vezetik be: e-könyvek, melyek a mobiltelefonra vagy PDA-ra letölthetők, wifi digitális könyvtári környezet a kampuszon stb. A technikai fejlesztések, másrészt a kényszerű takarékoság jegyében gyakoribbá vált az egyetemi könyvtár és a számítógéppont szervezeti összevonása (új nevük általában „egyetemi információs központ”). Kiterjedten alkalmazzák a konzorciális beszerzéseket a fontos szakirodalom elektronikus elérése végett (ez ott is nélkülözhetetlennek tűnik, hisz a papíron rendelt folyóiratok száma mindössze 15 ezer), de gyakori a külföldi (japán, orosz, kínai) társegyetemek könyvtárával való érdemi együttműködés is. A kiadókkal és terjesztőkkel kötött szerződések értelmében már 40 ezer (!) elektronikus folyóirat vált hozzáférhetővé az akadémiai hálózatban.

A koreai iskolarendszer 5500 elemi (hat év), 2900 felső tagozatos (3 év) és 2200 középiskolából áll. Az 1994-es könyvtár- és olvasást támogató törvény (Libraries and Reading Promotion Act, – ez váltotta fel a korábbi többször is módosított 1963. évi) kötelezően előírja minden iskola számára könyvtár működtetését (jelenleg mindössze pár száz iskola nem teljesíti ezt az előírást (alapfokon 86, felső tagozaton 92, a középiskolákban 100%-os a teljesítés). Az átlagos gyűjtemény alsó szinten 5200 kötet, a következő kettőn pedig 4600, illetve 6000 kötet. Így a

közel 8 millió tanuló átlagban 7,5 kötethez jut iskolai könyvtárból. Az iskolai könyvtárak mintegy 60%-a már 2004 végére széles sávú elérését biztosított a világhálón. Egy-egy iskolai könyvtárban 40–120 közti olvasóhely található (első az elemi, utóbbi a középiskolákban). Igen nagy a hiány szakképzett könyvtárosokban, – ezek száma mindössze 150 körül mozog (az elvártnak csupán 1–2%-át mutatva).

A szakkönyvtárak köréből azok emelhetők ki, amelyek fontos kutató és fejlesztő intézmények információs háttérét biztosítják. A szakkönyvtárakban 2300 ember tevékenykedik, ezek fele könyvtáros szakember, míg az átlagos gyűjtemény 23 ezer kötetre tehető. E könyvtárak kétharmada a fővárosban és közvetlen környékén található, ami a hozzánk hasonló koncentráció képét vetíti elénk. Az országos állomány megközelíti a 15 milliót.

A *Koreai Könyvtáros Egyesület* 2005-ben ünnepelte 50 éves fennállását. Az egyesület – és egyes szakbizottságai – mindvégig hozzájárultak a könyvtári modernizációhoz (1955-ben mai értelemben 12 köz-, 43 felsőoktatási és 15 szakkönyvtár működött, s bennük összesen 423 szakember). Az egyesület 1997-ben fogadta el a szakma etikai kódexét. Az első könyvtártudományi tanszék – amerikai közreműködéssel – épp fél évszázada, 1957-ben jött létre a Yonsei Egyetemen. Ma legalább 50 egyetemen és főiskolán folyik könyvtáros képzés, ezek közel harmada doktori tanulmányokra is lehetőséget ad.

Bibliográfia

Chansik, Cho: Historical development of librarianship in South Korea. In: IFLA 62nd General Conference, August 1996. <http://www.ifla.org/IV/ifla62/62-choc.htm> (2007.02.20.)

Hee-Yoon Yoon – Duk-Hyun Chang – Young-seok Kim: Libraries in Korea: a general overview. In: IFLA-Journal, vol. 32. 2006. no. 2. p. 93–103.

Kaser, D.: Korean micro libraries and private reading rooms. In: Library Journal, vol. 91. 1966. no. 2. p. 6035-6038.

Koh, G. L.: Korea, Libraries in the Republic of... In: Encyclopedia of Library and Information Science. New York: Dekker, 1975.

Lee Pongsoon – Um, Young Ai: Libraries and librarianship in Korea. Westport: Greenwood Press, 1994.

LIBREAS, In: Library ideas, 2006. No. 4. A Humboldt Egyetem (Berlin) Könyvtártudományi Intézetének online folyóirata. Koreai anyagok az IFLA-ról. http://www.ib.hu-berlin.de/~libreas/libreas_neu/ausgabe7/003red.htm (2007.02.20.)

Ministry of Culture and Tourism: Library development roadmap: 2003–2011. Seoul: 2002. Ministry of Education and Human Resources Development: Roadmap to the improvement of school libraries. Seoul: 2002.

Moon-ja Ro: Das südkoreanische Bibliothekswesen: Gegenwart und Zukunft. In: Zentralblatt für Bibliothekswesen und Bibliographie B. 53. 2006. 2. S. 79–87.

The National Library of Korea. Country report, 14th CDNLAO. Manila, 26 March 2006.

Richter-Ngogang, Barbara: Modernste Technik trifft auf jahrhundertalte Tradition: Übersicht über das südkoreanische Bibliothekswesen – mit einem Blick nach Nordkorea. In: Buch und Bibliothek, B. 57. 2005. 10. S. 701–707.

Wontae Choi: The development of digital libraries in South Korea. In: Libri, vol. 53. 2003. p.130–141.

Yong-jae Lee – Jae-soon Jo: The modern history of the library movement and reading campaign in Korea. World Library and Information Congress: 72nd IFLA General Conference and Council. 20–24 August 2006. Seoul. http://www.ifla.org/IV/ifla72/papers/119-Lee_Jo-en.pdf (2007.02.17.)

Yoon-Ok Han: Korea: a study of school library policy development. In: School Libraries Worldwide, Jan. 2006.

Szingapúr

Általános ismertetés

Szingapúr egy nagyobb és tucatnyi kisebb szigetből áll, összes területe 700 km² (Budapest 525 km²). Lakossága elég gyorsan nő, ma mintegy 4,5 millió lakost számlál. Az aktív munkát folytató munkaerő száma 2,5 millió. Szingapúr fejlett pénzügyi, szolgáltatási és ipari-közle-

kedési központ. Pénzforgalmát csupán a legnagyobb világcentrumok (New York, London, Tokió) előzik meg.

A szingapúri társadalom gyors átalakulást mutat minden tekintetben, – számunkra különösen fontos az iskolázottság lendületes arányváltozása. 1994-ben a munkaerő 42%-a nem rendelkezett középfokú végzettséggel (arányuk ma 10%-kal kevesebb), a legfeljebb érettségizettek aránya akkor 43% volt, arányuk ma 37%-re csökken, viszont a felsőfokú végzettséggel rendelkezőké 15-ről 31%-ra emelkedett. Vagyis lényegében egyharmados arányt képvisel mind a három szint. Ez a nélkülözhetetlen alapfeltétel a tudásbázisú gazdaság érvényesüléséhez.

Ma a városállam területének 99%-a szélessávú internetes hálózattal van átszöve, ennek áldásait közintézmények és lakások egyaránt élvezik. A World Economic Forum által évente kibocsátott, az országok információs technológiában elért helyét mutató index alapján Szingapúr a 2002/2003-as jelentés óta minden évben dobogós (2004–2005-ben első, következő évben az USA mögött második) a világban.

Könyvtári helyzetkép

A kilencvenes évek elején kezdődött a szingapúri könyvtárügy máig tartó folyamatos megújulása, – s már elkészültek a 2010-ig tartó újabb tervei. 1991-ben a szingapúri közkönyvtárakban olvasóként beiratkozott a lakosság negyede, s kölcsönzött egész évben összesen 5,5 millió kötetet. 2001-ben a lakosság kétharmada lett beiratkozott olvasó, a kölcsönzött egységek száma pedig hatszorosára, azaz 28 millióra nőtt. Ilyen egyedülálló sikertörténet nem ismeretes a modern könyvtárügyben. Követendő példaként elemzik minden komoly helyen (Németország, Új-Zéland). Mutatói alapján maga mögött hagyta az egyik példaképet, Amerikát is. Ott a lakosság nagyobbik fele (52%) van beiratkozva, itt kétharmad, ott évente átlag egy lakosra 6, itt nyolc kölcsönzés jut. Ott egy lakosra számítva

24 dollárt költenek közkönyvtári célra, itt hajszaál híján ugyanannyit (23 dollárt, de ebből kicsit többet gyarapításra, mint Amerikában).

Az egész könyvtári fejlesztés másfél évtizede indult. 1992-ben készült el (1994-ben véglegesítették) a *Library 2000* (Könyvtárak 2000-ben) című program. A kormány a végrehajtásra komoly jogositványokkal rendelkező központi hivatalt (National Library Board – Országos Könyvtárügyi Hivatal) állított fel, amely 1995-ben kezdve munkáját egyszerre irányítja a nemzeti könyvtárat és a közkönyvtári hálózatot. Az eltelt tízéves fejlesztési periódus egyszerre hozta a könyvtárak szinte robbanásszerű fejlődését – építkezésben, technológiában, igénybevételben egyaránt. Egy friss beszámoló a berlini IFLA-közgyűlésen olyan könyvtárak felállításáról szólt, amelyek az olvasók teljes körű önkiszolgálását (do-it-yourself = csináld magad) teszik lehetővé (RFID és más technikák révén), beleértve a késedelmi díjak fizetését és egyéb, eddig munkaiigényesnek számító munkákat is.

A Nemzeti Könyvtár új épületének tervezése 1998-ban indult, s végül 2005-ben avatták fel, mint az egyik legkorszerűbb könyvtárat szerte a világban. Az összesen mintegy 57 ezer m² alapterületű dupla épület nem teljesen a könyvtárré (egyéb hivatalok és szolgáltató intézmények is helyet kaptak). Tudatosan vállalták a tervezők, hogy turisztikai látványosság is legyen (több látványlift visz fel a 16 emelet tetejére, különleges kilátást biztosító éttermek stb.). Az épület megszületését egy nagyarányú alapítványi ajándék (60 millió szingapúri dollár, kb. 40 millió USD, azaz 10 milliárd Ft) is megkönnyítette. A helybeni használatra szánt 6 emelet így az ajándékozó nevét vette fel (Lee Kong Chian Reference Library). A földszint 6400 m²-en tipikus közkönyvtári (kölcsonzés stb.) funkciót lát el.

Amikor a *Bertelsmann Stiftung* támogatásával a Német Könyvtári Szövetség 2004-ben fejlesztési stratégia kidolgozására vállalkozott, akkor öt ország tapasztalatait behatóan elemezték. Az élen

járó tapasztalat forrásai (best practice) a németek számára: Egyesült Királyság, Dánia, USA, Szingapúr és Finnország. (Meglépő, hogy itthon nem váltott ki figyelmet ez a stratégia – igaz, látványos eredményt ott még nem hozott –, sem a száz oldalas kitűnő összefoglaló az öt ország meghatározó módszereiről és eredményeiről). Legújabbán az új-zélandi könyvtári stratégia foglalkozik a szingapúri eredményekkel, külön kiemelve, hogy könyvtárápületekre és állománygyarapításra 1,3 milliárd amerikai dollár (260 milliárd Ft) nagyságrendben költöttek.

A szingapúri könyvtári adatok:

a) közpénzből fenntartott könyvtárak: kb. 600 (60 közkönyvtár, 6 egyetemi könyvtári hálózat, 150 szak- és mintegy 370 iskolai könyvtár);

b) közkönyvtárak: 1 nemzeti, 3 regionális (ezek egyenként legalább 10 ezer m²-es épületben fél milliós állománnyal), 20 közösségi (közülük 10 vagy plaza vagy kerületi önkormányzati hivatal épületében), 15 gyermekkönyvtár,

- kölcsönzés: 34,5 millió, olvasók száma: 1,84 millió (közülük 1,4 millió használt számítógépet is), látogatók: 29,8 millió, 8,8 millió keresés a honlapról (2005),

- állomány: minden típus együtt 8,3 millió, ebből 7,3 millió könyv (ebből 4,6 angol, 1,86 kínai, 0,58 maláj és 0,25 millió tamil nyelven, – az összesből 3 millió a gyermekek számára), továbbá mintegy 200 ezer AV- és elektronikus dokumentum.

Állománygyarapításra 2000/2001-ben 21,5, 2005/2006-ban már 29 millió euró értékben (7,2 milliárd Ft, egy lakosra 1600 Ft, ez a hazai értéknek kb. nyolcszorosa) költöttek.

Korábban 30 év kellett, hogy a szingapúri közkönyvtárak elérjék az 1 millió olvasó szintjét, az átfogó fejlesztés most *tíz év alatt megduplázza* az olvasók számát. A közkönyvtárak használói nagymértékben a fiatalabb korosztályok képviselőiből kerülnek ki (a fiatalabb nemzedékeknel a kétharmados arányt is meghaladja, ráadásul ők évente átlag 20–40 egységet kölcsönöznek), míg például a 65 év feletieknek csak 5–10%-a veszi

igénybe a közkönyvtárak szolgáltatásait. Nemek szerinti vizsgálatnál a nők előnye egyértelmű.

Bibliográfia

Bertelsmann Stiftung – Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände: Bibliothek 2007. Internationale Best-Practice-Recherche. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2004. – 99 S. (Szingapúr: S. 61-74.) http://www.bibliothek2007.de/x_media/pdf/best_pactice_recherche.pdf (2007.03.04.)

Chia, Christopher: Creating an inclusive information future through Singapore's libraries. 2002. 13 p. <http://www.vala.org.au/vala2002/2002pdf/32Chia.pdf> (2007.02.27.)

Chia, Christopher: Transformation of libraries in Singapore. In: Library Review, vol. 50. 2001. no. 7–8. p. 343-348.

Hallowell, R. C. – Knopp, I. (et al.): Transforming Singapore's public libraries. Boston: Harvard Business School, 2001.

Hornridge, Anna-Katharina: The construction of knowledge based economies versus knowledge societies: the cases of Germany and Singapore. 20 p. <http://www.dipf.de/> (2007.03.02.)

IDA Singapore (Infocommunication Development Authority): 2006 Annual survey of infocom usage in households and individuals. <http://www.ida.gov.sg/> (2007. 02.28.)

IDA Singapore: Statistics on telecom services for 2006. <http://www.ida.gov.sg/> (2007.03.01.)

IDA Singapore: Connected Singapore: A new blueprint for infocomm development. http://www.ida.gov.sg/idaweb/doc/download/12235/Connected_Singapore.pdf (2007. 03. 03.)

IDA Singapore: Totally connected, wired and wireless. Report by the iN2015 Infocomm... Subcommittee. 52 p. http://www.in2015.sg/pdf/09_infocomm_infrastructure_services_and_technology_devt.pdf (2007.03.03.)

Library 2000 Review Committee: Library 2000: Investing in a learning nation. Singapore: SNP Publ. 1994.

Library Association of New Zealand (LIANZA): Strategic framework for public libraries. Report on the consultations papers. 21 p. Wellington, Oct 2006. http://www.lianza.org/nz/library/files/store_011/Strategicframeworkconsultationreport.pdf (2007.03.03.)

National Library Board of Singapore: Fast facts. <http://www.nlb.gov.sg/> (2002.02.27.)

National Library Board: Library 2010: Libraries for life, knowledge for success. 51 p. 2005. <http://www.nlb.gov.sg/L2010/L2010.pdf> (2007.03.02.)

Luyt, Brendan: Internet access in libraries: a comparison of press coverage between Canada and Singapore. In: The International Information and Library Review, vol. 38. 2006. p. 205–214.

Mittermaier, Bernard: Die library=esplanade in Singapore. In: LI-BREAS – Library Ideas, 2006. No. 4.

Mittermaier, Bernard: Libraries in Singapore. Jülich: Verl. d. Forschungszentrums Jülich. 2006.

Ngian Lek Choh: Public libraries in Singapore. 4 p. <http://www.ifa.org/II/68/annual/cr0203-sg.pdf> (2007. 02.21.)

Ngian Lek Choh: A totally do-it-yourself library without a library customer service desk: the Singapore experience. World Library and Information Congress: 69th IFLA General Conference and Council, 1-9 August 2003, Berlin 7 p. <http://www.ifa.org/IV/ifa69/papers/050e-Ngian-Lek-Choh.pdf> (2007.03.03.)

Pearson, Clifford: The National Library in Singapore. In: Architectural Record. <http://archrecord.construction.com/> (2007.02.28.)

Ramachandran, R.: The „national” role of the National Library Board of Singapore. 65th IFLA Council and General Conference. Bangkok, Aug. 1999.

World Economic Forum: Global Information Technology Report 2005.

Összegzés helyett

Sokan gondolják, hogy a Csendes-óceáni régió lehet a közeljövő legdinamikusabb fejlődést mutató térsége. Mi itt most Japánnal és Kínával nem foglalkoztunk, de az érintettek körében is számos bizonyító erejű folyamatra találhatunk. Könyvtáros szemmel, a szakmai tendenciákat elemezve érdemes *néhány fontos hajtóerőt* említeni:

- az oktatás feltétlen tisztelete, az iskolázottsági szint erőteljes emelése,
- egyértelmű, hosszabb távon érvényesülő kormányzati szándékok (oktatás, infokommunikációs technika, könyvtárak),

- jól szervezett központi szolgáltatások és erősödő szakmai képzés (otthoni, illetve külföldi doktori szinttel koronázva),
- erős városfejlesztési támogatás a könyvtárak középpontba helyezésére,
- növekvő könyvtári ráfordítások (Szingapúr már amerikai szinten, a miénknél négyszer többet költ egy főre számítva).

Nyilvánvaló, hogy ezek a folyamatok egymást is erősítik: ha az országos és helyi politika sokat vár a könyvtáraktól, akkor ad is, következésképp a könyvtárak szövetségi köre széles hálót képez (messze meghaladva a hazait).

Információs műveltség: pedagógiai forradalom a könyvtárban?

Koltay Tibor

Globalizálódó világunknak olyan állampolgárokra van szüksége, akik rendelkeznek az írástudás készségeivel, információs műveltséggel, akik sokat olvasnak, tisztán látnak és gondolkodnak, jól értesült emberek módjára kérdeznek, megkérdőjelezik a szaktekintélyek, de még saját maguk állításait is.¹

Az információs műveltséget tehát az információ társadalom funkcionális írástudásának is nevezhetjük², de semmiképpen sem túlzás jelentős változásokról beszélnünk. A címben szereplő kérdőjelet azonban egyelőre vegyük komolyan, főként, ha forradalomról beszélnünk.

Bizonyosak lehetünk viszont benne, hogy az információs műveltség oktatása a könyvtárak falain túl terjed, az egész oktatást át kell, hogy hassa.

Definíciók és megközelítések

Elsőnek *Paul Zurkowski* kapcsolt össze 1974-ben két, önállóan is jelentéssel bíró angol szót, így született meg az *information literacy* kifejezés.³

Ezt a kifejezést *információs műveltség*, *információs kultúra*, vagy *információs írástudás*

néven is magyaríthatjuk. Az utóbbi időben az *információs műveltség* elnevezés látszik uralkodóvá válni.

Az *információs írástudás* elnevezés jogosságát leginkább az adja meg, hogy az információs műveltség fogalma az írástudás általános kontextusába ágyazódik be.⁴ Nemcsak a fenti, átvitt értelemben, hanem abban a tekintetben is, hogy alapvető készségei funkcionális írástudás, vagyis nyomtatott és írott információk hasznosításának képessége nélkül nem sajátíthatók el.

Más megfogalmazásban azt mondhatjuk, hogy az információs műveltség kompetenciái nem alakíthatók ki folyamatos és pontos olvasni tudás nélkül.⁵

Ahogy azt *David Bawden* a témával foglalkozó szemléjében megállapítja, szinte lehetetlen az információs műveltség egyetlen, átfogó definícióját megadni.⁶

Az információs műveltség definícióinak többsége az Amerikai Könyvtáregyesület (ALA) definíciójára épül, azt egészíti ki. E szerint a meghatározás szerint információsan műveltnek azt tekinthetjük, aki felismeri, mikor van szüksége információra; aki megtanulta, hogyan kell tanulni; továbbá ismeri, hogy miként szerveződik

az információ, hogyan található meg, és hogyan használható fel a tanulásban.

Az ALA az információs műveltség kapcsán egy sor szükséges készséget jelöl meg, amelyek a következők:

- az információszükséglet felismerése
- az adott probléma megoldásához szükséges információ azonosítása
- a szükséges információ megtalálása
- a megtalált információ értékelése
- az információ szervezése
- az információ hatékony felhasználása az adott probléma megoldására.⁷

Bawden idéz számos meghatározást, amelyekből többek között leszűrhető, hogy az információs műveltséghez az információ bölcs és etikus társadalmi felhasználásának kritikai tudatossága kapcsolódik.

Az információs műveltséget – ahogy az a későbbiekben látni fogjuk – sokan igen szélesen értelmezik, így hatóköre akár a változások hatékony kezeléséig, társadalmi együttélés, a demokrácia, a produktív, egészséges és kielégítő élet, a jobb jövő irányába is kibővíthető.

Az információs műveltség és a kommunikáció

Az információs műveltség számos meghatározásában megjelenik az információ kommunikálásának motívuma, amely a hagyományos könyvtár, a felhasználóképzés hatókörén messze túlterjed. (Nem kell, hogy feltétlenül így legyen az a jövő könyvtárában is.)

A kommunikáció eszköze egyaránt lehet a beszéd, az írás-olvasás és a számítógép.⁸

Az iskolai könyvtárakkal szemben is megjelenik az a követelmény, hogy segítsék elő a kommunikációs készségek fejlesztését, járuljanak hozzá ahhoz, hogy a diákok a kommunikációs technológia és média valamennyi lehetőségével élni tudó, ügyes információ-előállítók válnak.⁹

Az információs műveltség és az ismeretek kommunikálásának kapcsolata egyaránt megjelenik

az írásban és az olvasásában. Aligha kétséges ugyanis, hogy az információs írástudás szövegekkel való interakciót jelent.

Az írás maga és az írás célzott gyakorlása fejleszt a kritikai gondolkodást. A gondolkodás és az írás ugyanis elválaszthatatlanok egymástól, hiszen az írás (és a beszéd) a gondolkodás konkrét reprezentációja. Az írás a tanulás internalizálásának, a tapasztalatok tudássá való átalakításának is eszköze. Az írás folyamán új összefüggéseket látunk meg és új tudás jut felszínre.¹⁰

A kritikai írás alapja ugyanakkor a kritikai olvasás. Azért is szoros közöttük a kapcsolat, mert írásaink többségében más írott szövegekre reflektálunk, mivel minden témát megelőz az, hogy az adott kérdésekről valaki más már gondolkodott, vele kapcsolatban már kutatásokat végzett, amelyek szövegek formájában, a szakirodalomban is testet öltenek.¹¹

Ezért is mondhatjuk, hogy korunk kommunikációja jelentős részben már nem eredeti szövegek létrehozása, hanem meglévő információk kiválasztása, elrendezése, szűrése és újraalakítása úgy, hogy közben mindez magába foglalja a kommunikáció megfelelő technológiájának megválasztását is.¹²

A korszerű oktatás a tágabb értelemben vett kommunikációt is feltételezi: a folyamatos, fejlesztő kommunikáció feltételrendszerét kell hozzá megteremteni.¹³

A kommunikációt itt kiemelt kérdésként kezeltük. Ennek jogosságát támasztja alá, hogy a kommunikáció – bár némileg kisebb súllyal – szerepel az információs műveltség kulcskompetenciái között.

Soroljuk fel, melyek ezek a *kulcskompetenciák*:

- alapkészségek (írás-olvasás, szövegértés, számolás);
- a csoportmunka kompetenciái;
- az egész életen át tartó tanulásra való készség;
- az információkezelés kompetenciái;
- digitális írástudás;
- kommunikációs kompetenciák (írásbeli, szó-

beli, idegen nyelvi);

- multikulturális kompetenciák (különbözőségek elfogadása, kulturális tudatosság);
- önállóság (önszervezés, függetlenség, önálló döntés, egyéni felelősség, nyitott viszony a munkához);
- az állampolgári léttel kapcsolatos kompetenciák;
- problémamegoldási kompetenciák;
- rugalmasság, a változások kezdeményezése és elviselése;
- szakterülettől függő speciális ismeretek.¹⁴

Ebben a listában nemcsak a kommunikáció szerepel hanem az azt megalapozó készségek is, amelyek az írás és olvasás mellett magukba foglalják a szövegértést, sőt a számolást is. Ne feledjük mindazonáltal el, hogy a kulcskompetenciák között ott vannak az információkezelés kompetenciái is, amelyek elsajátítása és elsajátíttatása nagyjából hagyományosan a könyvtárban történik.

Az információs műveltség és a belső folyamatok

Az az információs univerzum, amelyben élünk igen összetett. Feldolgozásához nem elég, hogy az információkhoz való viszonyulásunk kritikai. Önismeretre, intuícóra és képzeletre is szükségünk van. A feldolgozás egyéni és kollektív, szubjektív és objektív, érzelmi és analitikus. Az információs univerzum tehát legalább annyira a felhasználók belső világában él, mint amennyire rajtuk kívül létezik.¹⁵

Ebből is következik, hogy azokat a folyamatokat, amelyek alapot képeznek az információs műveltség készségeinek elsajátításához, a vele kapcsolatos tudás, ismeretek megszerzéséhez, csak részben ismerjük. Az információs műveltség kutatása tehát pszichológiai, pszicholingvisztikai, kognitív tudományi feladat is, ahogy arra a könyvtárban végzett tevékenységek, különösen pedig a tartalmi fel-

tárás vonatkozásában e sorok írója is felhívta a figyelmet.¹⁶

Természetesen számos ilyen megközelítéssel találkozunk a könyvtártudományi szakirodalomban. A teljesség igénye nélkül, felsorolásszerűen és főként az információ-visszakeresésre szűkítve mondjuk el a következőket.

A könyvtártudomány elmélete és episztemiológiai kérdései kapcsán *Hjørland*-nál olvashatunk a pszichológia szerepéről.¹⁷

Az információkeresés lélektani összefüggéseivel, ezen belül az információkeresés *Ingwersen* által megalkotott kognitív modelljével foglalkozik *Ungváry Rudolf* és *Vajda Erik*.¹⁸

Ugyancsak az „információs viselkedés” kapcsán fejt ki nézeteit az egyén észlelése, emlékezete, a tanulás, a problémamegoldás, a tudás szerkezete, a megértés, a kognitív stílusok, a személyiség és az érzelmek vonatkozásában *Heinström*.¹⁹

Mítoszok az információs műveltségről

Alan Bundy arra figyelmeztet bennünket, hogy az információs műveltségről számos mítosz létezik, amelyekhez – éppen az információs műveltség szellemének megfelelően – kritikusan kell viszonyulnunk.

Első mítosz

Az első mítosz az, hogy az információs műveltség az információs és kommunikációs technológiák (IKT) hatékony használatának képességével azonos. Az IKT-t mint csodaszert feltüntető marketingtől, a komplex kihívásokat technológiai problémává leegyszerűsítő felfogástól különösen a politikusok, oktatáspolitikusok, hivatalnokok, és a rosszul informált, kétségeket nem támasztó média csábul el.

Az IKT és az e-learning sokat ígért, viszont a beléjük fektetett összegekhez képest kevés eredményt hoztak az oktatás számára.²⁰

Tegyünk némi kitérőt és nézzük meg, milyen kritika érte az e-learninget!

Az e-learning keretrendszerek – legyenek azok kereskedelmiek (pl. WebCT) vagy nyílt forráskódúak (pl. Moodle) használata pedagógiai változások nélkül semmit sem ér, még akkor sem, ha a kereskedelmi rendszerek készítői és forgalmazói jelentős fejlődésnek kiáltják ki termékeik használatát, amihez néhány kutató is csatlakozik.

Az eredményes e-learning feltételeit a következőkben határozhatjuk meg:

- Új utakon kell járnia az oktatásnak. Ez közhelynek látszik, ahogyan az is az, hogy az elektronikus eszközök használatával szinte eltűnnek tér és idő határai. Tény, hogy az e-learning eszközeivel élve bárhol és bármikor tanulhatunk, vagy oktathatunk. Az új technológiák egyúttal azt is lehetővé teszik, hogy új oktatási környezeteket hozzunk létre, amelyek a hagyományos szabály-központú oktatást elkerülve az aktív tanulói (hallgatói) részvételt ösztönözhetik.

- A tanár (oktató) hagyományos közvetítői szerepének meg kellene változnia. A tanár ma már nem a tudás, ismeretek egyedüli közvetítője, hiszen a tanuló számos hordozón fér hozzá a tudáshoz. A szövegek központú oktatás így veszít jelentőségéből, az oktató pedig egyre inkább segítővé válik.

- Az e-learning aszinkron jellegéből következően több idő jut a problémamegoldásra, elemzésre és a kritikai gondolkodásra, akár a tanórákon kívül is, anélkül tehát, hogy a tanulás folytonossága megszakadna. Ezt azonban meg kell tanulni. A tanuló sokkal több mindenhez férhet hozzá, mint amit egy-egy tanártól elsajátíthat. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az információkat kritikusan tudná kezelni, és megfelelően tudná hasznosítani. A tanár szerepe ezért a tartalom és az előírt tudás közvetítése mellett egyre inkább a kritikai gondolkodási készségek fejlődésének elősegítése.

- Az oktatás módszereinek is meg kell változnia. Egyelőre az a jellemző, hogy az online kur-

zusok keretében az oktatók az eddig is használt, megszokott módszereket alkalmazzák.

- Újra kell gondolni a tanulókkal való viszonyt és a kommunikációt. Az e-learning eszközök nagyobb mennyiségű, az eddiginél interaktívabb kommunikációt tesznek lehetővé. A szerepek rugalmasabbá válnak, részben megváltoznak a hatalmi viszonyok, csökkennek a társadalmi különbségek és megváltozik a tanár-diák viszony dinamizmusa.

- A tanároknak az elektronikus vitafórumok, a chat, az e-mail és más eszközök lehetőséget adnak arra, hogy növeljék az együttműködést kollégáikkal és a „külvilággal”.

- A tanároknak maguknak is tanulniuk kell az új szerepeket.²¹

Az e-learning keretrendszerek esete emlékeztethet bennünket a tudásmenedzsment történetére. A tudásmenedzsment esetében is bebizonyosodott ugyanis, hogy szoftverek megvásárlása önmagában még félmegoldásnak sem tekinthető. Sokminden másra is szükség van.

Ez a kis kirándulás is megerősít bennünket abban, hogy belássuk: az információs műveltség több intellektuális készséget tételez fel, mint a hardver és szoftver használatának készségalapú elsajátítása, amit a „számítógépes műveltség” a legtöbbek számára jelent.

Az információs műveltség nem a technológiákra összpontosít, tartalmazhatja technológiák alkalmazását, viszont nem függ tőlük, hanem inkább intellektuális keretet ad a felismerés, a megértés, a kritikus értékelés és a gondolkodás számára. Az információs műveltség pedagógiájára tehát az kell, hogy jellemző legyen, hogy tartalmát technológiai eszközökkel közvetítjük, az oktatás azonban nem technológia-központú.²²

Második mítosz

A második mítosz az, hogy a felsőoktatásba bekerülő hallgatók információsan műveltek, mivel a középiskolákat széles körben jellemzi a tanuló-

központú, forrásalapú és IKT-központú tanulás. Erről azonban csak sokat beszélnek, a valóság viszont messze nem ilyen. A közoktatás elhanyagolja az információs műveltség fejlesztését, pedig az olvasás elsajátításával együtt ezt sem szabad az iskolarendszerű oktatás késői fázisaira, vagy a szerencsére, esetleg arra hagynunk, hogy útközben „ragad valami” a tanulókra.²³ Vajon milyen képet kapnánk erről idehaza?

Harmadik mítosz

A harmadik mítosz az, hogy az információs műveltség oktatása megoldható könyvtár-központú oktatással, az információs készségek fejlesztésével, a felhasználóképzés „újracsomagolásával”. Az ilyen megközelítés a konstruktivista pedagógia (lásd később) figyelmen kívül hagyásával is jár.

A képzésről az oktatásra való átállás nem könnyű. Az általános készségek fejlesztése könnyebb, kézzelfoghatóbb eredményeket hoz, gyorsabban megvalósítható és olcsóbb, mint a holisztikus oktatás, amely nem korlátozódik információkeresési készségek oktatására és az egy-egy könyvtárban elérhető források megismertetésére.

Problémát jelent, hogy a könyvtárosoknak alig vannak pedagógiai és oktatás-módszertani ismeretei, nem is ismerik, hogyan zajlik a tanulás, miként alakíthatók ki a hatékony tanulás struktúrái, miként ellenőrizhetők eredményei.

Negyedik mítosz

A negyedik mítosz az, hogy az információs műveltség csak az információról szól, nem pedig a „tanuljunk meg tanulni” szemléletről.²⁴

Bundy itt *Maurice Line* szavait idézi, aki szerint egyre inkább értelmetlen, hogy az egyetemeken különálló egységekbe szerveződjön az oktatás, a könyvtár, az IKT és az oktatástechnológia. A „tanuljunk meg tanulni” szemlélet és az információs műveltség fontossága az oktatók és a könyv-

tárosok partnerségéhez kell, hogy vezessen. Az egyetemeket át kell strukturálni, hogy megfeleljenek a társadalmi és az egyéni igényeknek.²⁵

A tantervek feletti ellenőrzés és (végső soron) a hatalom kérdései vetődnek fel, ilyenkor, mivel úgy tűnik, a könyvtárak maguknak sajátítják ki az információs műveltséget. Ez a féltékenység tovább mélyíti az az információs műveltség és a különböző szakok tantervei közötti szakadékot.²⁶

Kinek az ügye?

Az információs műveltség több, egymással is összefüggő kihívásnak a megválaszolására fejlődött ki:

- az információs túlterhelés, amelyet a digitális technológiák gyors fejlődése okozott;
- a kompetens információhasználók iránti társadalmi igény;
- a fogékony és informált munkaerő szükségessége, amelyet az információs társadalom követel meg.²⁷

Nem idézhetjük eleget az UNESCO szakértőinek véleményét, mely szerint az információs műveltség lehetővé teszi, hogy információkhoz jussunk egészségünkéről, környezetünkéről, az oktatásról és munkánkról. Az információs műveltséget tehát be kell építeni az alapfokú, a középfokú és a felsőoktatás tanterveibe, valamint az információs, továbbá az oktatási és egészségügyi szakemberek képzésébe.²⁸

Az UNESCO és az IFLA közös nyilatkozatában megerősíti ezt, és hozzáteszi még, hogy az információs műveltség digitális világban alapvető emberi jog. Pótolhatatlan az egyes emberek és cégek (különösen a kis- és középvállalkozások), az egyes régiók és nemzetek versenyképessége szempontjából.²⁹ Ennek megfelelően messzemenően igaznak kell tartanunk *Z. Karvalics László* megállapítását, miszerint az információs műveltség tömeges megteremtésének fontossága ma legalább olyan alapvető, mint az alfabetizáció elterjesztése volt az ipari társadalom hajnalán,

ilyen módon nem erkölcsi-lelkiismereti kérdésről van szó, hanem racionális számításokon alapuló döntésről.³⁰

Új pedagógiai szemlélet?

Egy új pedagógiai szemlélet szükségességére már 1998-ban felhívta a figyelmet több amerikai könyvtáros-szervezet.

Szinte szó szerint idézhetnénk *Információs hatalom. Partnerkapcsolatok építése a tanuláshoz* elnevezésű dokumentumukat. Ezt nem tesszük, mégis álljon itt néhány hosszabb szemelvény.

„Napjaink tanulásemellete a diákokat aktív és elkötelezett információhasználóknak tekinti, és aláhúzza a hozzáértő használat elsajátításának a fontosságát. A kognitív pszichológia a tanulást az információkkal és a tapasztalatokkal való dinamikus interakciókon keresztül aktív tudásépítési folyamatként határozza meg. Az információelmélet teoretikusai egyetértenek abban, hogy az információkeresés folyamata tükrözi az ekként leírt tanulási folyamatot: a diákok maguk keresnek, értelmezik és ütköztetik a forrásokat, és olyan munkákat készítenek, melyek hatékonyan fogalmazzák meg és kommunikálják az üzenetet. A tanulásemellet és az információelmélet alapelemei tehát konvergálnak fölvetve azt, hogy az információ megszerzésében, értékelésében és hasznosításában kialakuló jártasság lényegében azonos az autentikus tanulóval, amit a modern oktatásemellet támogat.”

Az autentikus tanulás elősegítése megköveteli a modern tanulásemellet és információelmélet elveinek elfogadását, valamint az oktatás beágyazottságának, kontextusának új felfogását. Mindez magában foglal egy az eddigétől alapvetően eltérő tanulási környezetet a diákok számára.”³¹

„A cél az, hogy valamennyi diák önállóan, kreatívan keressen információt, értékelje és használja föl azokat a problémák megoldására, kíváncsisága kielégítésére. Ezen képességek birtokában önálló és etikus, magukat folyamatosan képző

tanulókká válhatnak, akik elégedettek személyes életükkel, felelős és eredményes tagjai a tanulóközösségnek és az egész társadalomnak.”³²

„Az iskolai könyvtáros szerepe az alábbiakra terjed ki:

- előmozdítja és erősíti a diákok azon érdeklődését és képességeit, melyek az olvasáshoz, a hallás utáni és a vizuális ismeretszerzéshez kapcsolódnak
- az információs felfogások, stratégiák és képességek teljes tárházát kínálja a diákoknak, hogy tökéletesen elsajátítsák a globális forráskészlet hasznosítását
- fejleszti mindazokat a képességeket, amelyekre a diákoknak szükségük van ahhoz, hogy az információkból értelmes tudást építsenek fel
- az információközlés összetettségének és elmentmondásainak elemzése;
- a különböző nézőpontok – egyéni vélemény, tudományos és kulturális értelmezések – fölismerése;
- az információ értő fölhasználása a kritikus gondolkodásban, döntéshozásban és problémamegoldásban;
- új információk és szellemi termékek létrehozása, amelyek az eszméket eredményesen és hatékonyan adják tovább;
- az információval való felelősségteljes bánásmód, különös tekintettel a szellemi szabadságra, az információhoz való egyenlő hozzáférésre, a szellemi tulajdonra a globális interkonnektivitás korában
- felkészítés az egész életen át tartó tanulásra, azaz olyan tanulókká nevelni a diákokat, akik asszimilálni tudják a különböző nézőpontokat, el tudják fogadni a változásokat, és maguk is hozzá tudnak járulni a közösség jólétéhez.”³³

Modellek

Az információs műveltségnek három modelljét szokták megkülönböztetni. A behaviorista mo-

dell a megfigyelhető viselkedésen alapul, és sokan kritizálják, mert különálló képességeket mér. A konstruktivista modellek a kritikus gondolkodást, az önálló tanulást hangsúlyozzák, mentális modellekre épülnek és a „tanuljuk meg, hogyan kell tanulni” perspektívához kapcsolódnak.³⁴

A konstruktivista tanulásfelfogás elsősorban abban tér el a korábbi felfogásoktól, hogy nem a tudás kívülről való származására, és ebből következően valamilyen közvetítésére alapoz, hanem abban hisz, hogy a tudást a megismerő ember maga konstruálja meg magában, mivel minden tanuló más és más információ-feldolgozó rendszerrel rendelkezik.

A konstruktivista tanulásfelfogás szerint az ember mindig egy előzetes, fejlődésének adott fokára jellemző képet hordoz magában a világról, amely meghatározza tudáskonstrukciós folyamatait.³⁵

Úgy tűnhet, hogy az Internet azzal, hogy az információforrások széles tárházát kínálja, minden megad, amire csak a konstruktivista tanulásfelfogás szellemében vágyunk. A probléma azonban az, hogy túl sok információt zúdul ránk. Az internet nyújtotta „véletlenszerű tudásáradat” ugyanis nem segíti a tudáskonstrukciót.³⁶ Nyilvánvalóan éppen ezért van szükség az információs műveltség elsajátítására, hogy csak a tudáskonstrukciót megfelelően szolgáló információkat válasszuk ki.

Nézzük meg az információs műveltség más megközelítésű modelljeit (keretrendszerait) is! A tartalmi modell tárgy-központú, amely arra koncentrál, amit a tanulóknak tudnia kell az információs műveltségről, tehát az információ világra vonatkozó ismereteket tartalmazza.

A kompetencia-alapú modell a készségek és képességek tára. Középpontjában a viselkedés és a teljesítmény áll.

A „tanuljunk meg tanulni” modell konstruktivista megközelítésű, az életből vett problémákból indul ki.

A személyes relevancia modellt és a társadalmi hatás modell lényegét egy-egy kérdéssel világít-

hatjuk meg: Mit hoz az nekem, hogy információsan művelt vagyok? Milyen hatással van az információs műveltség a társadalomra?³⁷

A relációs modell a konstruktivista megközelítést kiegészíti azzal, hogy elősegíti az információ kritikus használatát előtérbe állító személyes értékek fejlesztését. Segítségével az információs környezetre vonatkozó alapos ismeretek, valamint egy olyan informálódási stílus sajátítható el, amely elősegíti, hogy a tanuló a világgal szabadon lépjen interakcióba. A relációs modell az információs műveltséget az információ-használat hét különböző módjával foglalja keretbe:

1. az információs technológiák használata információk gyűjtésére és kommunikálására;
2. a források ismerete és ezek közvetlen vagy közvetítő útján történő elérésének képessége;
3. új szituációk kezelése megfelelő információkeresési és -felhasználási stratégiák útján;
4. az információ ellenőrzése és kezelése mechanikus eszközök, az emlékezet és információs technológiák segítségével;
5. személyes tudásbázis kiépítése új érdeklődési területeken, amely az információ tárolásától abban különbözik, hogy magába foglalja a kritikus elemzést is;
6. a tudás és a személyes távlatok alkalmazása, ami új meglátásokhoz vezet;
7. az információ bölcs és etikus felhasználása;³⁸

A relációs modell a fenti modellekben foglaltakat is beépít(het)i működésébe:

- ismeretek az információ világról (a tartalmi modellből);
- kompetenciák sora (a kompetencia-alapú modellből);
- a tanulás valamely módja (a „tanuljunk meg tanulni” modellből);
- kontextuális és szituációs társadalmi gyakorlat (a személyes relevancia modellből);
- hatalmi viszonyok és társadalmi felelősség (a társadalmi hatás modellből).³⁹

Az információs műveltség jelenlegi uralkodó paradigmája a szöveges információ fontosságát

állítja előtérbe. Ezért kritika is éri, nevezetesen amiatt, hogy nem veszi figyelembe az informális tanulást és az információ más formáit. A szövegközpontú információs műveltség az iskolai (formális) tanulást és a tanulók formálását állítja középpontba, így nem számol az olyan látható és nem látható folyamatok összességével, amelyek annak függvényében változnak, hogy milyen kontextusban zajlanak és milyen tanulási típust testesítenek meg az adott esetben. Pedig az információs műveltség az egész életen át tartó tanulás, a társadalmi felelősségvállalás (már említett értékeit) is kell, hogy képviselje, akár az iskolákon kívül, a munkahelyeken is.⁴⁰

Az információs műveltség kontextusában a tanuló önvezérelten, külső kényszertől függetlenül elkötelezett a tanulás iránt.⁴¹

Ehhez az önvezérelt tanuláshoz kapcsolódnak a *metakognitív működések*. Az ezen az összefoglaló néven nevezett *metakogníció*, *metakognitív tudás* és *metakognitív stratégiák* lehetővé teszik, hogy megértésünket nyomon követhessük, folyamatát értékeljük, továbbá, hogy megtegyük a szükséges lépéseket, amikor a megértéssel problémák vannak.⁴²

A metakogníció legáltalánosabban úgy határozható meg, mint tudás a tudásról. A saját tudásunkról rendelkezésre álló tudás, amelyet a hosszú távú emlékezetben tárolunk. Egyaránt tartalmazza magát a tudást, az önmegfigyelést és az ahhoz tartozó értékítéleteket, valamint az önszabályozást.

A metakognitív tudás magára a kognícióra vonatkozó tudás. A metakognitív stratégiák olyan általános készségek, amelyekkel a tanulást kezeljük, irányítjuk, szabályozzuk, vezetjük.⁴³

Másként megfogalmazva ezt, azt mondhatjuk, hogy a már megszerzett és elrendezett ismeretek kognitív kereteket biztosítanak számunkra, mivel „az új élményeket és az új ismereteket a régiak alapján kialakult értelmezések mentén építjük be tudásrendszerünkbe”. A létrehozásra váró új jelentések alapját a kognitív keretek képezik, ezért a „saját tudásunkról, a saját tanulá-

sunkról való tudás az értelmes, jelentéssel bíró tudásnak és az értelmes, hatékony tanulásnak egyik alapfeltételét jelenti.”⁴⁴

Magának az információs műveltség oktatásának a jó oktatási gyakorlat modelljeként kell szolgálnia: az információs műveltség a kritikus elemzésről, az önálló tanulásról, probléma-megoldásról, az információs etikus felhasználásáról szól, így minden, ami ezzel ellenkezik, idegen oktatásától.⁴⁵

Szereplők és érdekek

Ha a könyvtár és a könyvtárosok kitéüntetett szerepéről beszéltünk, látnunk kell, hogy mekkora feszültség rejlik abban a tényben, hogy az információs műveltség – ahogyan azt Bundy megfogalmazza – a könyvtárosok ügye, viszont alapvetően nem könyvtári ügy. Mindenkinek, aki az alapfokú, a középfokú és a felsőoktatásban oktat, meg kell értenie lényegét, és magáévá kell tennie szemléletét.

Bundy keményen fogalmaz, amikor azt mondja, hogy a könyvtárosoknak azért kell vezető szerepet vállalniuk, mert nem lesz más, aki ezt megtegye. Az oktatási intézménynek vezetői nem fogják ezt megtenni, bár képesek lennének rá, és feladatuk is volna. A tanárok, oktatók sok esetben specializált szakemberek, akik közül nem mindegyik képes a már említett módon, holisztikusan szemlélni az oktatást. Nem szívesen mondanak le az előadásra alapozott tudásátviteli modell használatáról.⁴⁶

Tegyük hozzá, hogy nem nagyon találkozunk olyan ellenvéleményekkel, amelyek megvédenék az oktatás jelenlegi – Bundy szerint rossz hatékonyságú – de mégiscsak több évszázados múlttal rendelkező módszereit. A hallgatás ezáltal valószínűleg nem beleegyezést, hanem az új szemlélet figyelmen kívül hagyását jelenti. Ez azonban nem feltétlenül igazolja az új módszerek mindenhatóságát, a régebbi oktatási-tanulási modellek használhatatlanságát. Objektív, pedagógiai és pszichológiai szempontú vélemények

kellenénk, hogy valóban tisztán lássunk ebben a kérdésben.

Folytassuk azonban tovább Bundy gondolataival. Ellenérdekeltek még az orvosi és jogi szakmai társaságok, amelyek el szeretnék zárni jövőendő klienseiket az információs műveltségtől, ahogyan a nagy multinacionális cégek, politikusok és bürokraták is azt kedvelik, ha az emberek keveset tudnak, és nem kérdeznek.⁴⁷

Forradalom?

Lesz-e tehát forradalom? Talán nincs is rá szükség. Szükség van viszont arra, hogy felfigyeljünk az információs műveltség kapcsán megjelenő fogalmakra, és még inkább szükséges, hogy figyelmet szenteljünk a vele együtt (számunka, könyvtárosok számára legalábbis) megjelenő új pedagógiai szemléletre. Törekedjünk az oktatás más résztvevőivel való együttműködésre és várjuk is el tőlük azt.

Ha az információs műveltség lényege, hogy kérdéseket tegyünk fel, kritikusak legyünk világunkkal szemben, figyeljünk oda az oktatásra. Bíráljuk azt, ami elavult, de az újból csak azt fogadjuk el, ami nemcsak divat, hanem használható, időtálló is.

Helyzetkép és teendők: idehaza és a régióban

Némiképpen a fentiek összegzéseként nézzük meg, mit állapítottak meg az UNESCO Közép- és Délkelet Európára koncentrált szakértői értekezletének résztvevői! Megítélésük szerint az információs műveltséget, amely az információ társadalom egyik alapfeltétele, legtöbbször összekeverik a számítógépes írástudással (az IKT használatával, a digitális írástudással) és le is szűkítik arra.

Megállapítják, hogy az oktatás területén olyan változásokra van szükség, amelyek az interaktív tanítási és tanulási módszereket, valamint a

tanulót állítják az oktatás központjába. Ezt a szükségletet megítélésük szerint felismerték a különböző minisztériumok, tanárok, könyvtárak, viszont a változások főként csak a számítógépes írástudásra és az információtechnológia használatára terjednek ki, nem az információs műveltség egészére.

Továbbra is a könyvtárosok azok, akik általában felismerik az információs műveltség fontosságát, és részt vesznek népszerűsítésében és gyakorlati alkalmazásában. A könyvtárak mindig is segítettek felhasználóikat az információ jobb megtalálásában. Ezidáig azonban a felhasználók orientálása szoros összefüggésben volt meghatározott gyűjteményekkel és azoknak termékeknek a körére korlátozódott, amelyet egy-egy meghatározott könyvtár nyújt.

Az információs műveltség elterjedésének feltétele az internet-szolgáltatások elérhetősége és elérhető ára. A rossz hozzáférés és a magas költségek azonban számos országban akadályt jelentenek. Egyes országokban jelentősen többet kell fizetniük a felhasználóknak az Internet-használatért, mint a régió és az Európai Unió más országaiban.

A régió legtöbb országában nincsenek programok az információs műveltség terjesztésére. Az információs műveltség szélesebb körű elterjedését akadályozza, hogy nincs meg az érdeklődés a döntéshozók, az oktatási szakemberek és a felhasználók részéről. Nincs meg az a pozitív hozzáállás sem, amely az önálló információszerezést a szellemi szabadság részének tekinti. A fejlődés gátját képezik a már említett magas telekommunikációs költségek, valamint néhány országban a fejletlen információs és könyvtári infrastruktúra.

A könyvtárosképzésben még csak kis mértékben van jelen az információs műveltség, a gyakorló könyvtárosok pedig felkészületlennek érzik magukat az oktatói szerepre.

Alacsony a könyvtárosok és a tanárok közötti együttműködés szintje, mivel az utóbbiak közül sokan nem ismerik fel az információs műveltség

jelentőségét. Maga a fogalom nem tiszta a tanárok, egyetemi vezetők és minisztériumi tisztviselők egy része előtt.

A könyvtárak finanszírozása alig elegendő az alapfeladatok ellátására, ezért a könyvtárosok nem lelkesednek túlzottan azért, hogy ilyen, nagy igénybe vételt jelentő többletfeladatot vállaljanak, néhány helyen azonban vannak biztató fejlemények. Mivel a hatóságok nem finanszírozzák az információs műveltségi programokat, a könyvtáraknak saját kezdeményezéseikre és lelkesedésükre kell hagyatkozniuk.

Fennáll a veszélye annak, hogy a tanulók és a felsőoktatás hallgatói nem ismerik fel az információs műveltségnek tanulmányaikban játszott szerepét, azt gondolván, hogy megvannak a megfelelő készségeik, amelyeket az Internet pusztá használatával azonosítanak.

Az információs műveltség terjesztéséhez nemzeti stratégiákra van szükség. Ezek kialakításához viszont nem szabad kritikátlanul átvenni más országok, más körülmények között sikeres gyakorlatát.

Első lépésként az információs műveltség népszerűsítésére van szükség. Az információs műveltség oktatásának az iskolarendszerű oktatáson túl kell terjednie: részévé kell válnia az üzleti, valamint a közigazgatási oktatásnak és gyakorlatnak, minden, az egész életen át tartó oktatást célzó programnak, a munkanélküliek átképzésének, a gazdaságilag vagy szociálisan hátrányos helyzetű rétegek, valamint a fogyatékkal élők elektronikus eszközökkel történő integrálásának.

Mivel a könyvtáraknak jelentős szerepe volt és lesz az információs műveltség terjesztésében, a könyvtáros szervezeteknek a könyvtártanszékekkel karöltve kell vezető szerepet betölteniük ezen a téren.⁴⁸

Irodalom

1. BUNDY, A.: One essential direction: information literacy, information technology fluency. In: Journal of eLiteracy, vol. 1. no.- 1. 2004. <http://www.jelit.org/6/> (2006. február 5.)
2. BUNDY, A.: Zeitgeist: information literacy and educational change. Paper presented at the 4th Frankfurt Scientific Symposium. 4 October 2004. <http://www.library.unisa.edu.au/about/papers/zeitgeist-info-lit.pdf> (2006. február 7.)
3. BUNDY, A.: One essential direction
KARVALICS LÁSZLÓ. Z.: Az információs írástudástól az Internetig. In: Educatio, 6. évf. 4. sz. 1997. 681–698. p.
4. LANHAM, R.A.: Digital literacy. In: Scientific American, vol. 273. no. 3. 1995. 160–161. p.
5. SÁRÁNÉ LUKÁTSY SAROLTA: Fejleszthető-e az önálló ismeretszerzés képessége? In: Iskolakultúra. 11. évf. 2001. 6–7. sz. 12–20. p.
6. BAWDEN, D.: Information and digital literacies: a review of concepts. In: Journal of Documentation, vol. 57. no. 2. March, 2001. 218–259. p. [Tömörített formában: Információs és digitális műveltség: a fogalmak áttekintése. Könyvtári Figyelő 2002., 48. évf. 1–2., 157–163. p.]
7. ALA Final Report of the ALA Presidential Committee on Information Literacy. 1989 <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/whitepapers/presidential.htm> (2006. január 17.)
8. KOMERENCZI Bertalan: Iskolai könyvtár az információs társadalomban. In: Könyv és Nevelés. 3. évf. 2001. 4. sz. 63. p.
9. Information power. Building partnership for learning. Chicago, London: American Association of School Librarians, Association for Educational Communications Technology, American Library Association, 1998.
Magyarul: Információs hatalom. Partnerkapcsolatok építése a tanuláshoz. Tömörítvény. In: Információs műveltség és oktatásügy. Nemzetközi szemle. Szerk. Csik Tibor, Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2006. <http://www.opkm.hu/download/lmOk.pdf> (2006. április 26.)
10. SHERIDAN, J.: WAC and libraries: A look at the literature. In: Journal of Academic Librarianship. vol. 18. 1992, no. 2. 90–94. p.
11. KNOTT, D.: Critical Reading Towards Critical Writing. 2005. <http://www.utoronto.ca/writing/critrdg.html> (2005. február 23.)
12. GEISLER et al.: ITex. Future directions for research on the relationship between information technology and writing. In: Journal of Business and Technical Communication. vol. 15. 2001. no. 32. 269–308. p.
13. KOMENCZI i.m.
14. FRANK Róza: Kompetenciafejlesztés az információs társadalomban. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 53. évf. 2006. 391. p.

15. WARD, D.: Revisioning information literacy for lifelong learning. In: *Journal of Academic Librarianship*, vol. 32, 2006., no. 4. 396–402. p.
16. Vö. pl. KOLTAY Tibor: Könyvtár- és nyelvtudomány: néhány gondolat a két tudományterület kapcsolatáról. In: *Könyvtári Figyelő*, 48. évf. 2002. 3. sz. 429–440. p.
17. HJØRLAND, B.: Theory and metatheory of information science: a new interpretation. In: *Journal of Documentation*, vol. 54, 1998. no. 5. 606–621. p.
18. UNGVÁRY Rudolf – Vajda Erik: Könyvtári információkeresés. 2. jav. kiad. Budapest : Typotex, 2002., 60–65. p. Ingwersen művéből magyarul olvashatunk szemelvényeket: Ingwersen, P.: Keresési eljárások a könyvtárban. Kognitív szempontú elemzés. In: Ungváry Rudolf – Orbán Éva (szerk.): *Osztályozás és információkeresés. Kommentált szöveggyűjtemény. Második kötet: Az információkeresés és elmélete*. Budapest : OSZK, 2001. 361–364. p.
19. HEINSTRÖM, J.: Five personality dimensions and their influence on information behaviour. In: *Information Research*, vol. 9. no. 2003. 1, 2003, 165. <http://InformationR.net/ir/9-1/paper165.html> (2004. május 5.)
20. BUNDY Zeitgeist
21. MINELLI, M.C. – FERRIS, P.: Electronic courseware in higher education. In: *First Monday*, vol. 10. no. 9. 2005. http://firstmonday.org/issues/issue10_9/minielli/index.html (2005. szeptember 6.)
22. BUNDY One essential direction
23. BUNDY Zeitgeist
24. Uott.
25. LINE, M: Re-engineering libraries for a lifelong learning society. In: *Logos*. vol. 8, no. 1, 35–41. p. Idézi Bundy.
26. Bundy Zeitgeist
27. Andretta, S.: *Information literacy: A practitioner's guide*. Oxford, etc.: Chandos Publishing, 2005. 5.
28. UNESCO WebWorld Newsletter, 8 April 2005 http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=18565&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (2005. április 21.)
29. Beacons of the Information Society. The Alexandria Proclamation on Information Literacy and Lifelong Learning. IFLA, 2005. <http://www.ifla.org/III/wsis/BeaconInfSoc.html> (2006. szeptember 6.)
30. KARVALICS László, Z.: *Információ, társadalom, történelem*. Budapest: Typotex, 2003. 224.
31. *Information power* 42–43.
32. Uott. 43.
33. Uott.
34. ANDRETTA i.m. 17.
35. NAHALKA István: Könyvtár és pedagógia. 2002/12. Módszertani lapok: könyvtárhasználatlan. 5. évf., 4. sz., 1999., 6–13. p.
36. SALOMON, G.: Újszerű konstruktivista tanulási környezet. In: *Iskolakultúra*. 7. évf. 1997. 12. sz. 73. p.
37. BRUCE, C. – EDWARDS, S. – LUPTON, M.: Six Frames for Information literacy Education: a conceptual framework for interpreting the relationships between theory and practice. In: *Italics. Innovations in Teaching And Learning in Information and Computer Sciences*, vol. 5. 2006. no. 1. http://www.ics.heacademy.ac.uk/italics/vol5-1/pdf/sixframes_final%20_1_.pdf (2006. március 21.)
38. ANDRETTA i.m. 17–18. p.
39. BRUCE – Edwards – Lupton i.m.
40. LLOYD, A.: Information literacy: Different contexts, different concepts, different truths? In: *Journal of Librarianship and Information Science*, vol. 37. 2005. no. 2. 82–88. p.
41. NAGY Ádám: Információs írástudás és informatikai intelligencia. In: *Új Pedagógiai Szemle*. 50. évf. 2000. 4. sz. 34–41. p.
42. FUJITA, M..S.L.– NARDI, M.I.A. - FAGUNDES, S.A.: Observing documentary reading by verbal protocol. In: *Information Research*, vol. 8. 2003. no. 4. <http://informationr.net/ir/8-4/paper155.html> (2004. május 5.)
43. SHEOREY, R. – MOKHTARI, K.: Differences in the metacognitive awareness of reading strategies among native and non-native readers. In: *System*, vol. 29. 2001. no. 4. 431–449. p.
BORKOWSKI J.G.: Metacognition: Theory or chapter heading? In: *Learning and Individual Differences*, vol. 8. 1996. no. 4. 391–403. p.
WALCZYK, J.J.: The interplay between automatic and control processes in reading. In: *Reading Research Quarterly*, vol. 35. 2000. no. 4. 554–560. p.
A metakognitív működésekről e sorok szerzője már írt: KOLTAY Tibor: Az olvasás a tartalmi feltárás folyamatában. In: *Könyvtári Figyelő*, 50. évf. 2004. 1. sz. 54–58. p.
44. BÁRDOSSY Ildikó et al.: Az interaktív és reflektív tanulás lehetőségei a tanárképzésben II. In: *Magyar Felsőoktatás*. 11. évf. 2001. 8. sz. 48–49. p.
45. VIRKUS, S. et al.: *Information Literacy and Learning*. In: *European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education*. Ed. by Leif Kajberg and Leif Lørring. Copenhagen: Royal School of Library and Information Science, 2005. 65–83. p.
46. BUNDY Zeitgeist
47. Uott.
48. Workshop on Information Literacy Initiatives for Central and South East European Countries. Draft conclusions and recommendations to UNESCO and CEI. Ljubljana: International Center for Promotion of Enterprises, 2006. http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=21870&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

A Szentgyörgyi-hagyaték és szerepe az Országos Idegennyelvű Könyvtár délszláv nyelvű gyűjteményében

BADA Zoltán

1. A Szentgyörgyi-hagyaték átvétele és feldolgozásának előkészületei

Az 1956-ban alapított Állami Gorkij Könyvtár, majd annak jogutódja, az 1990-től Országos Idegennyelvű Könyvtár néven működő budapesti szakkönyvtár mindig jelentős szerepet töltött be a magyarországi közgyűjteményi és közművelődési életben. Napjainkban, amikor az idegen nyelv tudása és beszélése nemcsak pusztán emberi erénynek, hanem nagyon sokszor szakmai és egzisztenciális követelménynek is számít, az intézménybe látogatóknak módjukban áll, hogy több mint 130 idegen nyelven előállított és szerkesztett könyvtári dokumentumból informálódjanak rendszeresen. A könyvtár tagjainak alkalom adódik arra is, hogy több mint 60 idegen nyelv oktatói segédletei (tankönyvek, munkafüzetek és hangzó anyagai) révén idegen nyelveket tanuljanak, és folyamatosan képezzék önmagukat. Ismeretes az is, hogy még az 1970-es évek első felétől a könyvtár nyelvi referensei által intézményesített módon gyűjti, gondozza

és népszerűsíti a Magyarországon élő 13 nemzeti és etnikai kisebbség könyveit, sajtótermékeit és egyéb kiadványait. A szokásos évi szerkesztéseken kívül az Országos Idegennyelvű Könyvtár saját állományát oly módon is tovább bővíti és fejleszti, hogy közismert érdemes személyek idegen nyelvű magánkönyvtári gyűjteményeit a szolgáltatásokban való hasznosítás céljával megvásárolja, illetve átveszi. A világviszonylatban is ismert Fajsi Károly-féle Eszperantó Magángyűjtemény megvásárlása után 2003 elején a budapesti intézmény átvette *Dr. Szentgyörgyi István* (1921-2004)¹ magánkönyvtári gyűjteményének nagyobb részét. A szabadkai származású gimnáziumi tanár, aki délszláv nemzeti irodalmakat és nyelveket oktatott és aki két évtizedig a Szabadkai Városi Könyvtárban is dolgozott osztályvezetőként, élete végén értékes könyveket és folyóiratokat, valamint tekintélyes mennyiségű sajtó-kivágot ajándékozott az

Országos Idegennyelvű Könyvtárnak. Az ajánlókozásról szóló szerződést 2003. január 25-én Szentgyörgyi István és *Juhász Jenő*, az OIK akkori főigazgatója látta el kézjegyével. A szerződés értelmében a könyvtár kötelezettséget vállalt, hogy az átvett dokumentumokról leltárt készítsen, gondoskodjon könyvtári feldolgozásukról, valamint a gyűjteményt szolgáltató integrált rendszerén belül megbontatlan egységben feltárja az olvasóknak.²

A Szentgyörgyi-hagyaték (tovább: Hagyaték) szerb, horvát, szlovén és macedón nyelvű, továbbá montenegrói és bosznia vonatkozású, valamint magyar és szerény mennyiségű egyéb idegen nyelvű könyveket és időszaki kiadványokat tartalmaz. Az átvétel idején a Hagyaték két nagyobb egységből tevődött össze:

A) A **Könyvállomány** tematikus irodalom- és nyelvtudományi monográfiákat és tanulmányköteteket, szépirodalmi alkotásokat, rövidebb vagy hosszabb lélegzetű nyomtatott kiadványokat – összességében 59 kartondoboznyi dokumentumot tartalmazott. Ezek betűrendes nemzeti nyelvi bontásban a következő számadatokat nyújtják: 52 tétel boszniai, 445 tétel horvát, 27 tétel macedón, 46 tétel montenegrói, 884 tétel szerb, 143 tétel szlovén és 366 tétel magyar nyelvű dokumentum, illetve 88 tétel egyéb (francia, német, olasz, spanyol, orosz, latin stb.) nyelvű és vonatkozású kiadvány szerb és horvát fordításai.

B) A **Sajtóállományhoz** több igen jelentős, de már korábban megszűnt időszaki kiadvány- és folyóirat-sorozat tartozott, továbbá újságkivágatokat, önálló kisnyomtatványokat, kéziratokat és tematikus iratokat tartalmazó tékák, amelyek összesen 62 kartondobozban kerültek az OIK-ba. A nyelvi bontások szerinti számadatok a következők: 10 téka boszniai, 74 téka horvát, 42 téka montenegrói, 80 téka szerb és 9 téka szlovén, valamint 4 téka magyar és 9 téka egyéb nyelvi vonatkozású sajtótermék.

Annak érdekében, hogy a feldolgozásra átvett

könyvek és időszaki kiadványok elektronikusan fel legyenek tárva, illetve helyet kaphassanak az Országos Idegennyelvű Könyvtár számítógépes integrált rendszerében, az OIK pályázati programjával *elektronikus adatfeldolgozás* címen 2051 tétel könyvet és 228 tétel folyóirat-tékát, azaz összesen **2279** darab dokumentumot jelentett be a Nemzeti Kulturális Alapprogram (ma: Nemzeti Kulturális Alap) pályázatára. Az említett pályázaton az OIK-nak kétszer kellett részt vennie. Míg első nekifutásból 2003 folyamán nem kapott pénzügyi támogatást, 2004 végén az újabb próbálkozást már siker koronázta: a **Nemzeti Kulturális Alapprogram Könyvtári Szakmai Kollégiumának** a különösen jelentős könyvtári és hagyatéki gyűjtemények feldolgozására kiírt pályázatán intézményünk jelentős anyagi támogatást kapott.³ Az eredetileg 2005. január 15. és október 31. között előírt feldolgozási időszak határideje (pénzügyi elszámolással együtt) utólag azért módosult 2006. június 30-ra, mert időközben az Országos Idegennyelvű Könyvtárban számítógépes szoftver programcserére került sor. Az S-Lib integrált rendszert felváltó HunTéka számítógépes könyvtári programnak a műszaki beiktatása a vártnál jóval bonyolultabb műveletnek bizonyult. Különösen a könyvkatalógus és a cikkadatbázis modulnál mutatkozott szükség több olyan beavatkozásra, ami által az OIK egyéni igényei optimálisan ki lettek elégítve. Ezek az elkerülhetetlen technikai munkálatok nagyon időigényesek voltak, és kedvezőtlenül hatottak a különböző könyvtári szakmai feladatok teljesítési határidejére. Az adatbázisok építése és az újonnan szerzeményezett könyvtári dokumentumok katalógizálása mellett a Hagyaték katalógizálásának beindítása is komolyan késett, ezért határidőmódosítást kérvényeztünk.⁴ Az imént említett műszaki beavatkozásokat a Könyvtári Szakmai Kollégium kuratóriuma jogos érveként el is fogadta és magas fokú megértést tanúsítva jóváhagyta a Szentgyörgyi-hagyaték feldolgozásának új határidejét.

2. A Hagyaték könyvtári feldolgozásával kapcsolatos szakmai megjegyzések és statisztikai adatok⁵

A hagyatékát elajándékozó Szentgyörgyi István aktív könyvtárosi munkája és magángyűjtői ténykedése idején különösen nagy érdeklődést tanúsított a délszláv nemzeti irodalmak és nyelvtudományok jeles alkotóinak művei, valamint Szabadka város helytörténete és az ott élő bunyevácok művelődéstörténete iránt. A vérbeli bibliofil egy nagyon rugalmas tematikus gyűjtést művelt: nemcsak könyveket és folyóiratokat gyűjtött, hanem a szóban forgó kiadványokra vonatkozó értékeléseket, kritikai elemzéseket és recenziókat is gondosan eltette az útókor számára. Ennek következtében igen gyakran előfordult az a helyzet, hogy azokban a dobozokban, amelyekre az volt ráírva, hogy KÖNYVEK, tematikus időszaki kiadványokat, illetve sajtó-kivágatokat tartalmazó tárolóeszközöket (borítékokat, dossziékat, újság-kötegeket és tékákat) is találtunk. A tematikus gyűjtést elősegítő tárolóeszközök logikai rendjét olykor kénytelenek voltunk megbontani, hiszen a tárolóeszközök közül több is nagyon színvonalas, ám könnyen elrejlő kis méretű könyveket is tartalmazott. A kutató és rendszerező munka idején e „búvópatakok váratlan felfedezése” tudta igazán éreztetni velünk azt a kellemes érzést, amelyet tudós berkekben nemes egyszerűséggel sikerélménynek szoktak nevezni. A tematikus gyűjtések esetenkénti feloldását követően az információhordozókat dokumentumfajták, tematikus és tudományos szakágazatok, irodalmi műfajok, valamint nemzeti nyelvi bontások szerint juttattuk be a HunTéka integrált rendszer elektronikus katalógusába.

Egyes tárolóeszközök logikai rendjének/rendszerének a felbontása, a könyvtári doku-

mentumoknak több részegységre való osztása következtében a feldolgozott szerzemények számaránya is megváltozott: mind a könyvek, mind pedig a periodika tartományába tartozó kiadványok száma igen jelentősen megnőtt. El kell mondanunk azt is, hogy a Hagyatékban szereplő könyvek nyelvek szerinti bontásának számadatait a mindennapi könyvtári gyakorlatban alkalmazott nemzeti nyelvi kódok is befolyásolták. Ugyanis, a boszniai kiadványok, valamint a szerb és a horvát nyelvű kiadványoknál gyakran megkétszereződtek a nyelvi kódok (a szerb és szerb-horvát, illetve horvát és horvát-szerb nyelvvariánsok formájában), mivel az egykori királyi és titói jugoszláv államban (1929–1991) az aktuális nemzet(iség)i és nyelvpolitikai gyakorlat a könyvtártudománynak ezt diktálta. Az is előfordult, hogy az ún. szerb-horvát, illetve a horvát-szerb kiadványokat a két nemzeti kód (szerb, horvát) egy időben való feltüntetésével oldottuk meg. Ennek következménye az lett, hogy ugyanaz a kiadvány mindkét nyelv statisztikájában is megjelent. Nem utolsósorban, egy 1969-ben Zágrábban kiadott két kötetes nyolc nyelvű összehasonlító szótár címbeli elemeinek a Targyszó keresési mezőben való egyenkénti feltüntetése ugyancsak befolyásolta a statisztikai adatok „pontosságát”. Mivel az ún. nyelvi kölcsönhatások okozta átfedések és az OPAC technikai jellegzetességei miatt nem áll módunkban egészen megbízható, releváns számadatokat prezentálni, ezért a következő táblázatban *nyelvi vonatkozásokat* tüntettünk fel. A feltüntetett számok a Hagyatékról készült szakmai jelentés megírása idején, vagyis a 2006. júniusában összegyűjtött adatokat tükrözik:

KÖNYVEK

Nyelvi vonatkozások	Állományi	Letét	Selejt	Összesen
boszniai (szh)	0	8	0	8
horvát	233	50	163	446
francia	2	0	3	5
latin	2	0	5	7
macedón	12	4	4	20
magyar	83	1	274	358
montenegrói	0	2	0	2
német	2	10	12	24
olasz	2	0	0	2
orosz	2	1	0	3
spanyol	2	0	0	2
szerb	519	93	296	908
szlovén	46	4	14	64
Összesen	905	173	771	1849

A válogatás, selejtezés és a tényleges feldolgozás egész időtartama alatt nem kevés **sérült és szakadt** könyvet találtunk. Igen megviselt állapotuk miatt ezeket csak nyilvántartásba vettük és egy belső használati word formátumú file-ban előzetes címleírást kaptak. Tényleges katalogizálásukra csak a nélkülözhetetlen könyvkötészet beavatkozása után kerülhet sor. E könyvek mennyisége **67** darab kiadvány.

A Hagyatékban szép számban előfordultak nagyon régi, patinás értékű könyvek is, amelyek lapjain, sajnos, a **gombásodás** jeleit lehetett észlelni. Ezeket a dokumentumokat ugyancsak nyilvántartásba vettük és külön dobozokban elkülönítettük. Ténylegesen úgy tekintünk rájuk, mint az OPAC-ba bekerült dokumentumokra. Végleges feldolgozásukra és katalogizálásukra csak azután kerülhet sor, miután megfelelő kezelésben, szakszerű fertőtlenítésben részesítik őket. Ezen kiadványok mennyisége **189** darab.

A Hagyatékban találtunk olyan könyveket is, amelyek tartalmi szempontból nem illenek bele intézményünk fő gyűjtőkörébe, de más könyvtáraknak még felkínálhatóak. Természetesen ezek a kiadványok nem kerültek be az OIK

elektronikus katalógusába! Feldolgozásukat, katalogizálásukat majd azon rokonintézmények végzik el, amelyek terveink szerint az imént említett letéti anyagokat korlátlan határidőre vennék át az OIK-tól. A letétbe tervezett és ajánlott kiadványok száma **173** darab.

A Hagyatékban meglehetősen sok olyan kiadvány is szerepelt, amelyeket kizárólag a **selejt** kategóriába lehetett sorolni. Szakmai elbírálásuk több hónapot vett igénybe. Gyakorlatilag az előkészületek egész időtartama alatt, de még a katalogizálás idején is folyamatosan bukkantunk rá ilyen kiadványokra! Olyan könyvekről van szó, amelyek tartalom tekintetében és intézményünk gyűjtőkörével szemben teljesen profil-idegennek számítanak, és amelyeknek más könyvtárak is nagyon nehezen vennék hasznát. Ezek a kiadványok a régi marxista szemléletű társadalom- és történettudományi alkotások, délszláv nyelveken kiadott gazdaságtudományi, filozófiai, orvostudományi, építészeti, teológiai, állattenyésztési és egyéb mezőgazdasági kiadványok, valamint a csekély értékű és gyenge esztétikai színvonalat nyújtó (képző)művészeti alkotások, aprónyomtatványok – szám szerint **771** tétel.

Mindent összevetve, a Szentgyörgyi-hagyaték könyvvállománya fizikai állapot tekintetében a következő összképet nyújtja:

Könyvek fizikai állapota	
Állományba került	915
Gombásodás (fertőtleníteni)	189
Sérült (kötészetre)	67
Letét	173
Selejt	771
Összesen	2115

Az összesen számba vett **2115** könyv, illetve aprónyomatvány közül az OIK és a többi könyvtár

számára **1344** tételnyi hasznos kiadvány létezik. Az utolsó négy kategóriáról részletes jegyzékek készültek, amelyek belső használati word filekben, illetve CD-lemezeken kaptak elhelyezést. Az OIK illetékesei olyan döntést is hoztak, hogy a Katalist könyvtártudományi és informatikai tájékoztatási rendszeren keresztül értesíteni fogjuk a többi hazai könyvtárat, milyen alkotásokat kínálunk ideiglenes vagy hosszú távú letételre, átvételre.

A Hagyaték révén az OIK jelentős mennyiségű időszaki kiadványt is kapott ajándékba. A **126** tétel folyóiratnak hozzávetőlegesen az egynegyede hiánypótló szerepet tölt be! A periodikák statisztikai adatai a következők:

FOLYÓIRATOK				
Nyelvi bontás	Állomány	Letét	Selejt	Összesen
boszniai (szh.)	0	0	1	1
horvát	18	56	152	226
macedón	0	0	6	6
magyar	0	0	194	194
montenegrói	0	0	13	13
szerb	108	3	207	318
szlovén	0	37	34	71
Összesen	126	96	607	829

Szakmai téren a legnagyobb kihívást a sajtó-kivágatok kiválogatása és szakszerű elbírálása jelentette. Szentgyörgyi István az általa kigyűjtött tengernyi újság- és folyóirat-kivágot négy tárolóeszköz révén vette magánkönyvtári nyilvántartásba: *borítékokban, dossziékban, újságkötegekben és tékákbán*. Az ajándékozó általi tematikus csoportosítást akkor voltunk kénytelenek megbontani, amikor a bennük elrejlő, de utólag felfedezett könyveket és folyóiratokat a maguk adathordozói kategóriájába soroltuk át. Ezen kívül, ha például több dosszié egy kötegbe volt kötve, de valamennyi dosszié tematikai szempontból önálló, egyedi információhordozó egységnek lett (át)minősítve, akkor ezeket

az adattárolókat feloldottuk és minden egyes dossziét természetesen a maga adattároló kategóriájába, vagyis a dossziék közé soroltuk át. Az esetek többségében tiszteletben tartottuk az előző tulajdonos gyűjtési elveit s csak a könyvtárunk gyűjtési profilját szolgáló irodalom- és nyelvtudományi, szlavisztikai és kisebb mennyiségű hungarológiai sajtó-különlegességeket vettük figyelembe. Többszöri áttekintés és értékelés után azt kellett megállapítanunk, hogy a sajtó-kivágatok jelentősebb része mind tartalmi, mind esztétikai értéke jóval gyengébb a nyilván- tartásba vett könyvek és folyóiratok információs színvonalától. A sajtó-kivágatok egyenkénti feldolgozása adatbázis-kapacitás hiánya miatt

elmaradt, de word formátumú filekben elmentettük a tároló eszközök statisztikai adatait, valamint a szerzőségi adatokat. Utolsó táblázatunkban a sajtó-kivágatok tárolóeszközeire vonatkozó statisztikai adatokat tesszük közzé:

SAJTÓKIVÁGATOK				
Tároló eszközök	Állomány	Letét	Selejt	Összesen
boríték	4	0	25	29
dossier	274	28	215	517
köteg	1	0	31	32
téka	154	6	49	209
Összesen	433	34	320	787

Mindent összevetve, a 2006. év első félévének végéig az OIK-ban átválogattunk, szelektáltunk és (át)csoportosítottunk összesen **3731** dokumentumot. Ebből **1730** kiadvány került könyvtári állományba, illetve nyilvántartásba, további **303** alkotás letéti-, **1698** pedig selejtjegyzékre.

3. A Szentgyörgyi-hagyaték értékes és ritka kiadványai

Tekintettel arra, hogy a Hagyatékhoz tartozó hasznos kiadványok mennyisége megközelíti a 2000 tételt, mostani rövid ismertetőnk keretében – a teljesség igénye nélkül – bemutatunk egy csokornyit olyan könyvkülönlegességet, amelyek még a 19. és 20. század fordulójának éveiben láttak napvilágot, vagyis azokban az esztendőben, amikor a délszláv nemzetek első közös állama még nem létezett.

Már említettük, hogy Szentgyörgyi István élete során élénk figyelemmel tanulmányozta a Szabadkán és annak környékén élő bunyevácok hely- és művelődéstörténetét. Hagyatékában többek között rábukkantunk *Ivan Ivanić* azon kiadványára, amely a bácskai, baranyai és likai bunyevácok meg sokákok nemzeti(ségi) történetével, néprajzával, kultúrájával, demográfiai és gazdasági helyzetével, valamint etnikai jellegzettségeivel foglalkozik (a könyv még 1899-ben jelent meg a Szerb Matica gondozásában).⁶ A bu-

nyevác irodalomnak számos jeles alkotóját tartja számon az irodalomtörténet. Közülük most megemlíthetjük *Blaško Rajić*-ot és 1913-ban megjelentetett „*Bellehem*” című három felvonásos pásztorjátékát, amely a karácsonyi hagyományörzés világába kalauzolja el az olvasókat.⁷

A délszláv nemzetek történetében jelentős szerepet játszottak a Matica néven ismerté vált nemzeti intézmények, amelyek egyfelől a 19. században segítették a nemzeti tudat erősödését, másfelől pedig komolyan támogatták a tudományos és művelődési közéletet. A Hagyatékban négy olyan alkotást találtunk, amelyek a nagy múltú intézmények történetét mutatják be – rendre egy-egy fontosabb évforduló alkalmából! *Tade Smičiklas*, a jeles horvát történész *Franjo Marković*-tyal karöltve megírta a még 1842-ben megalapított Horvát Matica történetét (az emlékkönyv az intézmény fennállásának 50. évfordulóján, 1892-ben jelent meg).⁸ Az igényességéről ugyancsak ismert *Petar Karlić* vállalta magára azt a feladatot, hogy 3 kötetben megírja a Dalmát Matica történetét. Ez az alkotás 1913-ban hagyta el a nyomdát, vagyis egy évvel azután, hogy ez az intézmény beolvadt a Zágrábban székelő Horvát Maticába.⁹ A következő két kiadvány már a délszláv nemzetek közös államában, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban (1918-tól), illetve a Jugoszláv Királyságban (1929-től) látott napvilágot. A Szerb Matica, amely e nemzeti intéz-

mények közül a legrégebbi, azaz a rangidős, még 1826-ban alakult meg gazdag pesti szerb kereskedők és mecénások jóvoltából. A centenárium megünneplését követő évben Újvidéken kiadtak egy vaskos ünnepi emlékkönyvet, amelynek szerkesztője *Aleksa Ivić* volt.¹⁰ Végül megemlítjük, hogy 1935-ben Ljubljanában *Joka Žigon* jóvoltából megjelentették a szlovének szellemi intézményének, a Szlovén Maticának múltját leíró alkotást.¹¹

A délszláv nemzetek története során számos közismert és érdemes személyiség életrajzát örökítették meg az útókor számára. A Szentgyörgyi Istvántól kapott könyvek között megtaláltuk a horvát katolikus egyházi főméltóság és történész, *dr. Franjo Rački* (1828–1894) életét és áldásos ténykedését bemutató monográfiát, amelyet az ugyancsak közismert történész, Tade Smičiklas írt meg.¹² *Vjekoslav Klaić* volt a szerzője annak a könyvnek, amely megörökítette a jeles horvát költő és publicista, *Pavle Ritter Vitezović* (1652–1713) életrajzát (ezt az alkotást nem sokkal Vitezović halálának 200. évfordulója után, 1914-ben jelentették meg).¹³ A horvát irodalomtörténészek közül *Krsto Pavletić* 1917-ben megírta a Franjo Marković (1845–1914) költő, filozófus életét és munkásságát bemutató alkotást¹⁴, míg *Antun Barac*, aki számos kiváló tudományos szintézist mondhat magáénak, 1918-ban *Vladimir Nazor* (1876–1949) költőről alkotott egy kisebb tanulmányvázlatot.¹⁵ A szerb művelődéstörténetben is volt néhány olyan személyiség, akiről méltó módon emlékezett meg a tudós társadalom. *Dositej Obradović* (1739?–1811) író és műfordító a szerb nemzet egyik sorsdöntő korszakában, az 1804–1813. évi első szerb felkelés idején a művelődési ügyek intézője volt, és az ő nevéhez fűződik az első szerb főiskola megalapítása Belgrádban. A Szentgyörgyi-hagyatékban három régi alkotás őrzi Dositej Obradović emlékét: egy 1899-ben megjelentetett műben hazai (szerbiai) levelezéseit olvashatjuk¹⁶, *Tihomir Ostojić* alkotása Dositejnek a Hopovo kolostorban eltöltött hónapjait eleveníti fel¹⁷, míg *Stojan*

Novaković több alkotótársával együtt 1911-ben Dositej halálának centenáriuma egy emlékkönyvet jelentett meg.¹⁸ Ebben a témakörben megemlítjük még azt, hogy 1893-ban *Stevan Pavlović* tollából megjelent egy életrajzi alkotás *Sima Milutinović Sarajlija* (1791–1847) költőről¹⁹, míg 1899-ben *Milan Savić*, *Slobodan Jovanović* és *Đorđe Magarašević* sajtó alá rendezte azt a kiadványt, amelyben megemlékeztek a Szerb Matica egyik megalapítójának és első elnökének, *Jovan Hadžić-Svetić* (1799–1869) életéről és munkásságáról (a mű Hadžić születésének 100. évfordulóján került az olvasókhoz).²⁰ Az irodalomtörténeti alkotásokról szóló összeállítás keretében hadd említsük meg a horvátországi protestáns irodalom történetét a reformáció korából (szerzője *Franjo Bučar*)²¹, továbbá *Jovan Skerlić* kiváló irodalomtörténész egyik szintézisét az újkori szerb irodalomtörténetről²², *Bogdan Popović*-nak irodalom- és művészettörténeti esszéit és tanulmányait tartalmazó kötetét²³, s végül, de nem utolsósorban *Ivan Grafenauer* azon alkotását, amelyben megemlékezik *Matija Kastelec* (1620–1688) lexikográfus és teológiai író hagyatékáról és más jeles szlovén alkotók kéziratairól.²⁴

A Hagyatékban bőven akadnak szépirodalmi alkotások is. Megint csak a teljesség igénye nélkül válogattunk a régebben kiadott érdekességek közül és ezeket most megjelenési éveik kronológiai sorrendjében fogjuk megemlíteni. A 20. század első évében, 1901-ben két alkotás került a horvát ajkú olvasók kezébe: *Josip Draženović* egyik kisregénye, amely egy dalmáciai kisvárosban lejátszódó menyegző történetéről és az azt követő hétköznapiakról szól, valamint a neves reneszánszkori alkotó, *Marko Marulić* közismert hat felvonásos epikus költeménye, a „*Judita*” (mindkét kiadvány a Horvát Matica gondozásában jelent meg).²⁵ Öt év elteltével, 1906-ban a főként színdarabjairól és komédiáiról ismert *Branislav Nušić* megjelentette „*Svet*” (*Világ*) címmel egy négy felvonásos darabját.²⁶ A szlovén ajkú *Fran Ksaver Meško* 1911-ben „*Črna*

smrt” (*Fekete halál*) címmel írt egy elbeszélés kötetet.²⁷ A vérzivataros I. világháború végéről, majd az azt követő első évekből 3 jeles verses-kötet (két szerb és egy szlovén alkotás) található a Hagyatékban: 1918-ból *Veljko Petrović* „*Na pragu*”²⁸ (*Küszöbön*), 1919-ből *Miroslav Crnjanski* „*Lirika Itake*”²⁹ (*Itaka lírája*), 1920-ból pedig *Simon Jenko* szlovén költő „*Pesmi*”³⁰ (*Versek*) című színvonalas kiadványa.

Végezetül, pár gondolat erejéig szólni fogunk néhány nyelvtudományi kiadványról. *Pera P. Dorđević* szerbiai nyelvtenár 1889-ben egy mondattani segédkönyvet jelentett meg a prepozíció nélküli esetekről³¹, míg Horvátországban egy emberöltőnyi idő után, 1915-ben megjelent a könyvesboltokban a közismert nyelvtudós, *Ivan Broz* helyesírási szaktanácsadó könyve, amelyet szerzőtársa, *Dalibor Boranić* rendezett sajtó alá.³² Ez utóbbi könyv az elkövetkező évtizedekben még számos kiadást ért meg, s népszerűség tekintetében keményen veteke-dett a *Stjepan Babić – Božidar Finka – Milan Moguš* alkotta szerzői trojka ugyancsak híressé vált, 1971-ben kiadott helyesírási tanácsadójával. A végére hagyunk egy magyar vonatkozású érdekességet. Az első világháborút lezáró 1918. évben Zombor városában megjelent *Terzin Pál* alkotása „*Szerb-horvát nyelvtan és társalgó magyar ajkúak számára*” címmel.³³ Más, sokkal békésebb időkben is az ilyen alkotások egyértelműen a különböző szomszédos nemzetek nyelvtudományi kapcsolatait szolgálják, s a bibliofilek számára sem egy utolsó kiadvány.

4. A Szentgyörgyi-hagyaték jelenbeli és jövőbeli szerepe

A Hagyaték kapcsán két egészen evidens szakmai kérdés vetődik fel. Az első: *milyen szerep jut (majd) ennek a mennyiségében számottevő és témakörben igen sokrétű tárgyi-szellemi örökségnek?* Az ajándékozási szerződés értelmében az OIK szakértői már elvégezték a két legfon-

tosabb számbavételi feladatot: a leltározást és az elektronikus katalogizálást. A HunTéka integrált rendszerbe beiktatott könyvek és folyóiratok 2006. júniusa óta on-line módon is elérhetőek a jugoszlavika iránt érdeklődő olvasók és a majdan könyvtárunkba látogatók részére.³⁴ A délszláv, vagyis a horvát, macedón, szerb és szlovén nyelvű kiadványok az OIK aktuális kurrens nemzeti nyelvi állományaiba kerültek és azok szerves részét képezik – nem egy esetben tematikus hiányokat (be)pótolva! Nem vitás, hogy új szerzeményeink nagy szerepet fognak betölteni a délszláv nemzeti irodalmak és nyelvek népszerűsítése terén. A Hagyaték ritka és értékesebb kiadványait az OIK olvasótermében fogják az érdeklődők rendelkezésére bocsátani, míg a szépirodalmi alkotások zöme (főként az 1945 utáni megjelenésűek) a kölcsönözhető állományt képezik. Amennyiben igény mutatkozik rá, a Hagyaték dokumentumait könyvtárközi kölcsönzés útján is hozzáférhetővé tesszük.

A második kérdés: *kikre számít(hat)unk, mint potenciális felhasználókra?* A Szentgyörgyi-hagyaték az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszékének, de a többi magyarországi tudományegyetem jugoszlavika-szakos tanárai és hallgatói egyaránt nagy hasznát vehetik. Az állományba került könyvtári dokumentumok – még ha több évtizeddel korábban is jelentek meg – tartalmi szempontból a maguk módján „friss forrást” jelentenek a tudományos kutatók és érdeklődők számára, hiszen a ritkaságszámba menő „régí újdonságok” számos érdekességet rejtnek/rejthetnek magukban.

Mindent összevetve reméljük, hogy az elvégzett katalogizálási munkálatokat követően a Szentgyörgyi-hagyaték az előttünk álló esztendőkből mind szakmai körökben (az OIK körle vele által értesített felsőoktatási intézményekben), mind pedig a magyarországi horvát, szerb és szlovén nemzetiségi önkormányzatok és oktatási intézmények körében is kellő mértékű publicitást fog kapni. A Hagyaték dokumentumainak felhasználói minden bizonnyal új tudással,

szakmai ismeretekkel és esztétikai élményekkel gazdagodhatnak.

JEGYZETEK

1. Szentgyörgyi István szakmai életrajzát ld.: Bada Zoltán: Szentgyörgyi István hagyatékának jövőbeli szerepe az Országos Idegennyelvű Könyvtár szolgálatában. Könyv, könyvtár, könyvtáros. 14.évf. 11.sz. (2005. nov.), p. 38.
2. Ajándékozási szerződés, OIK Irattára, 71/2003. azonosító szám alatt lévő dokumentum (3-5. pontok)
3. Nemzeti Kulturális Alapprogram Könyvtári Szakmai Kollégium, Pályázati Adattlap, OIK Irattára, 235/2004. (Az aktán belül ld. a 2120/255. azonosító szám alatt lévő pályázati támogatást megítélő dokumentumot: A Szentgyörgyi-féle, zömében délszláv nyelveken írott irodalmi és nyelvtudományi hagyaték feltárása elektronikus formában)
4. Nemzeti Kulturális Alapprogram Könyvtári Szakmai Kollégium, Pályázati Adattlap, OIK Irattára, 235/2004-2005. (Az aktán belül ld.: Méltányossági határidő-módosítási kérelem. A 2005. szept. 1. keltezésű kérelem aláírója: Mender Tiborné, az OIK főigazgatója)
5. Az OIK 2006. június 15-i keltezéssel a Nemzeti Kulturális Alapprogram Könyvtári Szakmai Kollégiumának egy 5 oldalas szakmai jelentés küldött, amelynek címe: „Szakmai jelentés a Szentgyörgyi-hagyaték feldolgozásának munkamenetéről”. Aláírók: Lukács Zsuzsanna és Bada Zoltán. Az említett beszámólót ld.: Nemzeti Kulturális Alapprogram Könyvtári Szakmai Kollégium, Pályázati Adattlap, OIK Irattára, 235/2004-2006.
6. IVANIĆ, Ivan: Bunevci i Šokci u Bačkoj, Baranji i Lici : istorija, etnografija, kultura, društveno, brojno i privredno stanje, etničke osobine. – [Novi Sad] : Matica srpska, 1899.
7. RAJIĆ, Blaško: Betlehem : pastirska igra u tri čina. – Subotica : Tiskara Hungaria, 1913.
8. SMIČIKLAS, Tade – MARKOVIĆ, Franjo: Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892. : spomen-knjiga. – Zagreb : Matica hrvatska, 1892.
9. KARLIĆ, Petar: Matica dalmatinska, 1-3. – Zadar : Matica dalmatinska, 1913.
10. IVIĆ, Aleksa: Matica srpska, 1826 - 1926. – Novi Sad : Matica srpska, 1927. [Ez az alkotás egyelőre még a kötet-szetre szánt könyvek jegyzékén szerepel.]
11. ŽIGON, Joka: Veliko pismo Slovenske duhovne združitev : ustanovitev Slovenske matice. – Ljubljana : Slovenska Matica, 1935. [Ez az alkotás egyelőre még a fertőtlenítés-re szánt könyvek jegyzékén szerepel.]
12. SMIČIKLAS, Tade: Život i djela Dra. Fanje Račkoga. – Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1895.
13. KLAJIĆ, Vjekoslav: Život i djela Pavla Rittera Vitezovića, 1652-1713. – Zagreb : Matica hrvatska, 1914.
14. PAVLETIĆ, Krsto: Život i pjesnička djela Franje Markovića. – Zagreb : Matica hrvatska, 1917.
15. BARAC, Antun: Vladimir Nazor : skica za studiju. – Zagreb : Nakladni zavod JUG, 1918.
16. OBRADOVIĆ, Dositej: Domaća pisma Dositeja Obradovića. – Beograd : Srpska književna zadruga, 1899.
17. OSTOJIĆ, Tihomir: Dositej Obranović u Hopovu : studija iz kulturene i književne istorije. – Novi Sad : Matica srpska, 1907.
18. NOVAKOVIĆ, Stojan [et al.]: Spomenica Dositeja Obradovića. – Beograd : Srpska književna zadruga, 1911.
19. PAVLOVIĆ, Stevan: Sima Milutinović Sarajlija : život, književna radna i slika mu. – Novi Sad : Štamparija srpske knjižare braće M. Popovića, 1893.
20. SAVIĆ, Milan – JOVANOVIĆ, Slobodan – MAGARAŠEVIĆ, Đorđe: Život i rad dra Jovana Hadžića Svetića : u spomen proslave stogodišnice od rođena njegova. – U Novom Sadu : Matica srpska, 1899.
21. BUČAR, Franjo: Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije. – Zagreb : Matica hrvatska, 1910.
22. SKERLIĆ, Jovan: Istorija nove srpske književnosti : potpuno i ilustrvano izdanje, sa 109 slika u tekstu. – Beograd : Izdavačka knjižara S. B. Cvijanovića, 1914.
23. POPOVIĆ, Bogdan: Ogledi iz književnosti i umetnosti, 1. – Beograd : S. B. Cvijanović, 1914.
24. GRAFENAUER, Ivan: Iz Kastelčeve zapušćine : Rokopisi Prešernovi, Kastelčevi in drugi : pomnožen in popravljen ponatisk iz „Časa” letnik IV, 1910. – Ljubljana : Katoliška Bukvarna, 1911.
25. DRAŽENOVIĆ, Josip: Povjest jednoga vjenčanja : pripovijest iz primorskoga malogradskega života. – Zagreb : Matica hrvatska, 1901.; MARULIĆ, Marko – KUŠAR, Macel (ured. i protumačio): Judita : epska pjesma u šest pjevanja. – Zagreb : Matica hrvatska, 1901.
26. NUŠIĆ, Branislav: Svet : komad u četiri dela. – Beograd : Srpska književna zadruga, 1906.
27. MEŠKO, Fran Ksaver: Črna smrt. – Ljubljana : Matica Slovenska, 1911.
28. PETROVIĆ, Veljko: Na pragu : knjiga stihova, 1904-1912. – Zemun ; Beograd ; Pančevo : Napredak, 1918.
29. CRNJANSKI, Miloš: Lirika Itake. – Beograd : S. B. Cvijanović, 1919.
30. JENKO, Simon: Pesmi. – Ljubljana : Tiskovna zadruga, 1920.
31. ĐORĐEVIĆ, Pera P.: Prilozi za sintaksu srpskoga jezika,

1. : o padežima bez predloga. – Beograd : Štamparija Kraljevine Srbije, 1889.
32. BROZ, Ivan – BORANIĆ, D. (priredio): Hrvatski pravopis dra. Ivana Broza. – Zagreb : Naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, 1915.
33. TERZIN Pál (szerk.): Szerb-horvát nyelvtan és társalgó magyar ajkúak számára. – Zombor : Báits V-r könyvnyomdája, 1918.

34. Az OIK elektronikus katalógusának elérhetősége: <http://opac.oik.hu/monguz/index.jsp?page=search> (A megjelenő gördíthető keresőmezők közül kiválasztjuk a Targyszó feliratút, s ebbe beírjuk: Szentgyörgyi-hagyaték, vagy csak röviden: Szentgyörgyi. Ezt követően további kereső mezők értelemserű felhasználásával – a bool-operátorok szellemében – összetett keresést lehet végezni.)

Lesz-e a magyarországi könyvtáraknak „védőszentje”?

Az amerikai modell

HAJDU Katalin

Az az arany szabály, hogy „*úgy bánj mással, ahogyan magaddal bánnál*” minden kultúrában és vallásban, minden történelmi periódusban erkölcsi alapérték.¹ Ennek megfelelően vagy ennek következtében, ma már minden kultúra függ a filantróp² és a nonprofit szervezetektől, melyek alapvető elemei a mindenkor civil társadalmaknak. A tradicionális jótékonykodás (filantrópia) hatékonyan hozzájárul a közbizalom kialakításához és fenntartásához.

Elképzelhető-e, hogy Magyarország jelen történelmi helyzetében is helye legyen a filantrópiának, s ha igen, mekkora lehet ez a szerep? Milyen területeken lehet számítani jelenlétére, pontosabban, ismételt jelentkezésére? Megvan-e számára a megfelelő jogi, kulturális környezet?

„... Méltóztassék kegyesen engedélyezni, hogy ezen gyűjteményt Magyarországnak adományozhassam, amely nekem az ezek megszerzésére szükséges eszközöket nyújtotta ...”

Gróf Széchenyi Ferenc

„... Úgy láttam, nem is lehetne a pénzt ... hasznosabban felhasználni, ... mint, hogy közkönyvtárat alapítok egy településen.”

Andrew Carnegie

Kapitalizmus, demokrácia, filantrópia

Jelen cikknek nem témája a kapitalizmus és a kultúra közötti viszony fejtegetése, bár a társadalmi törvényszerűségeket mi, könyvtárosok sem tudjuk figyelmen kívül hagyni. Ezért azt a kérdést is fel kell tennünk, hogy képes-e a magántőke a könyvtárügy támogatására, és mi kell ahhoz, hogy a magántőke Magyarországon is „rájöjjön” arra, hogy szüksége van a szakmánk által nyújtható szolgáltatásokra, a perspektívikus haszonra.

El kell fogadnunk – nincs más lehetőségünk –, hogy ha szabadpiaci gazdaságban élünk, akkor a kultúra finanszírozását az állam egyre kevésbé

vállalja/vállalhatja magára. 2006 tavaszán egy, a kormányfő által kezdeményezett beszélgetésen „a magyar kultúra nemzetközi kitekintésű vezető emberei” (köztük az OSZK főigazgatója) a kultúra finanszírozásának lehetséges megoldásairól, az államra tartozó feladatokról, illetve a magántőke bevonásának módjairól beszéltek. Megállapodtak abban, hogy „16 év után végre leltárt kell csinálni, mert mindmáig nem egyértelmű, hogy mi bízható a piacra, s mi az, amit megkérdőjelezhetetlenül közös eszközökből kell fizetni”.³

Hiller István akkor még kulturális miniszterjelöltként jelentette ki, hogy új kulturális politikára, új finanszírozási modellre, a következő években pedig a kistelepek művelődési intézményeinek megújítására van szükség. Elmondta, hogy 2010-ig állami forrásból jelentősebb kulturális létesítmény ugyan nem épül, de célul tűzte ki az „elképesztően lerongyolódott” művelődési házak, közművelődési otthonok, „kistelepei terek” infrastrukturális megújítását. Ebben a szövegben a könyvtárak, *per se*, megemlítve nincsenek, de a „kistelepei terek” fogalmát érthetjük a törvényben használt „közösségi színtér” fogalom megfelelőjeként. Ez pedig jelentheti azt, hogy egy-egy kistelepei könyvtár – sok esetben – több évtizedes lemaradásából az állam egy egész évtizednyit is lefaraghat.

A „Progresszív politika a XXI. században”⁴ című konferencián a kormányfő azt közölte, hogy „... szem előtt kell tartani a pénzügyi egyensúlyt, a gazdasági teljesítményt, és át kell értékelni az állam szerepét ... elosztás helyett pedig értékalapú szolgáltatást kell nyújtani.” Majd hozzátette: „... az oktatás és az egészségügy a szolgáltatóipar részévé válik.”

Az EU már az „együttműködések újszerű megközelítéséről”, egyenesen Filantróp Finanszírozási Programjavaslatról is beszél.⁵ Ez konkrétan filantrópián alapuló szerződéses támogatási rendszert jelent, melyet a nagyhatalmi szerepvállalás természetes részének tekint. Eme ér-

telmezés szerint a filantrópia az ún. *acquis communautaire*-nek (közösségi vívmányoknak) megfelelően a közös „vívmányok” része, vagyis *közösségi filantrópia*. Ez az értelmezés nem sokban felel meg a filantrópia hagyományos szerepének és gyakorlatának, melyből néhány valódi példát a későbbiek során talán sikerül a saját szakmánkon keresztül látnunk. Ez a filantrópia nem önkéntességen alapul, mert a kormányzat(ok) által eldöntött kötelezettséget ró az adófizetőkre. Viszont számunkra is figyelemre méltó – és ezzel közelít a filantrópia valódi tartalmához –, hogy a programban már felvetődik a „Ne halat adj, hanem hálót!” gondolata: vagyis az eredményesebb gazdálkodás eszközeit és feltételeit kell megteremteni a szegénység támogatása helyett. Ugyanakkor a program azt is hangsúlyozza, – és ezt a későbbiekben látni is fogjuk – hogy *a filantrópia nem pusztán kiadás, hanem befektetés*. Nem öncélú tevékenység, mert a támogatás a vállalt gazdasági, társadalmi, humanitárius célok elérése érdekében történik, s ez egybecseng a valódi filantróp gyakorlattal. E szerint a filantrópia etikai tartalmát nem kérdőjelezi meg, ha az a támogató számára is előnyös.

A Támogatási Szemlében publikált *Civil jövőkép* c. tanulmány szerint⁶ a világ számos országában – Európában pedig különösen – az állam változatos eszközökkel ösztönzi a magánadományozásokat. Kérdés, hogy adókedvezményekkel, „különösen” Európában, valójában mennyiben segíti a filantrópiát? Kétségtelen, hogy pl. Magyarországon a filantróp tevékenység és a hazai adományozási kultúra fejlődésére az 1997-es törvény adta 1%-os támogatási lehetőség megjelenése óta nagyobb az esély.⁷

Tudatos adományozói réteg mégsem Európában, hanem az Egyesült Államokban alakult ki,⁸ holott az államnak itt is, és ott is érdeke az adományozásra ösztönző jogi környezet megteremtése.

Magyarországon a magánszektor által támogatott könyvtárak nagyságrendje, erre irányu-

ló felmérés hiányában, a meglévő statisztikák alapján kizárásos alapon 4%-ra becsülhető.⁹ A támogatók javarésze magántulajdonban lévő (privatizált) vállalati könyvtár. A filantrópiából keletkezett könyvtári vagyon értékét szinte lehetetlenség megbecsülni. Kisebb-nagyobb eltéréssel számos környező országban is hasonló a helyzet, felmérés pedig nemzetközi szinten sem készült még.¹⁰

A társadalom alapintézménye

A kialakult új helyzethez való alkalmazkodást szakmánk lelkiismeretes képviselőinek emócióktól sem mentes vitáit a Katalisten is követhettük. E víziókban az OSZK pl. mint raktár, *Draskovits Tibor*¹¹ mint a „könyvtárakat felszámoló bizottság” élharcosa jelent meg. Egy másik vélemény szerint nem kell megvárni a víziók valósággá válását, hanem azt a folyamatot kell erősíteni, melyben a könyvtárak sorsának irányítását a könyvtárosok veszik kezükbe.

Szakmánk számos képviselője úgy látja, hogy az egyik járható út az lenne, ha a könyvtárosok tennének javaslatokat arra, hogy a jelenlegi költségek mellett, hogyan lehet hatékonyabb szolgáltatásokat, *hozzáadott értéket* nyújtani. Kérdés, hogy egyáltalán felkérjük-e a könyvtárost pl. kulturális fejlesztési ügyekben javaslatételre, és ha igen, akkor vajon eléggé felkészült-e, tájékozott-e, tudja-e, hogy melyik lenne a legjobb javaslat a fennálló lehetőségek közül? S lesz-e elegendő pénz a tervek megvalósítására?

Mások inkább egy pszichológiai jelenségre figyelmeztetnek: ha a sikertelenségért, romló helyzetünkért a külső körülmények hibáztatása helyett a belső okokat keresnénk, s inkább önmagunkban és a munkánkban vizsgálódnánk, gyorsabban kerülnénk ki a válságos helyzetekből. Ez még abban az esetben is így van, ha hozzá kell tennünk, hogy a könyvtárak – a demokrácia alapintézményeként – a legszegényebbnek minősített kistérségekben nem töltik

be maradéktalanul funkciójukat.

Az Országgyűlés tavaly tavaszi ülészakán elhangzott miniszterelnöki beszéd reményeket helyezett kilátásba: a hátrányos helyzetű kistérségek támogatása, mint az öt „zászlóshajó” egyike, talán közelebb hozza egymáshoz a fejlett és hátrányos helyzetben levő települések könyvtári ellátását.

Ma divat válságról beszélni, de nem érdemes. Emlékeztetnék a könyvtárosegyesület fenállásának 70-ik évfordulója alkalmából a Parlamentben rendezett ünnepségen elhangzott beszédekre. Pl. *Mader Bélára*,¹² aki voltaképpen összefoglalta szakmánk helyét a világban:

„Evidencia, hogy intézményünk a legősibb információs intézmény, amely első pillanatától kezdve a tudás, a megismerés szolgálatában állt. Van egy másik evidencia is, nevezetesen az, hogy abban a társadalomban, amely egyre több joggal nevezi magát információs társadalomnak, vagy éppen tudástársadalomnak, a könyvtár alapintézmény, szerepe kiemelkedő, jövője megkérdőjelezhetetlen.”

Mader Béla lényegében megválaszolta azt az alapvető kérdést, hogy tud-e olyat nyújtani a könyvtár, melyet az üzleti élet szereplői nem tudnak. A válasz egyszerű: igen, tud. Az üzleti élet szereplői ugyanis nem a „tudás szolgálatában” állnak, így közvetlenül nem érdekük az információhoz való hozzáférés biztosítása mindenki számára és egyenlő mértékben. Nem létezik olyan társadalom, melyben más intézmény, mint a könyvtár biztosítani tudná alapjogként az *információhoz való hozzáférés jogát*, függetlenül a hordozó formájától. Ezt az alapjogot egyes társadalmakban különbözőképpen ismerték fel és értelmezték. Konzekvenciái, a támogatási módszerek is ennek megfelelően alakultak/alakulnak. Minden országban azonos a küldetése, „csupán” a gazdasági és társadalmi körülményeikben különböznek egymástól. Így elmondható, hogy a történelem egyik legősibb szakmája alapintézmény-státusát már bizonyította.

Filantropia és kapitalizmus Amerikában

A legtöbb ember azt gondolja, hogy az amerikaiak azért nagyvonalúak, mert gazdagok. *„Az igazság az, hogy mi gazdagok vagyunk, egy jelentős részben, mert nagyvonalúak vagyunk. Nem meglepő, hogy rólunk kevesen tudják, hogy a polgári nagylelkűségünknek, nagyvonalúságunknak milyen gazdasági hatása van az ország növekedésére. Mi hajlamosak vagyunk az adakozást annak látni, amit éppen olyan jó és szép csinálni, mint amilyen az valójában.”*¹³

Komolyan vehető ez a kijelentés akkor is, ha érzékelhető, hogy ez a filantropia nem a könnyőrletre, hanem a befektetésre fókuszál. Elgondolkodtató az állításuk: „az amerikai kapitalizmust a filantropia biztosítja”¹⁴. Tény, hogy a polgári nagylelkűség létrehozott egy olyan társadalmi környezetet, ahol a kapitalizmus virágozni tudott anélkül, hogy a demokráciát lerombolta volna. A nagylelkűség a kapitalizmus kiegészítőjeként gazdasági motorként szolgált. A helyzet komplexitását akkor érthetjük meg teljességében, ha felismerjük, hogy olyan hosszú történelmi folyamat eredményeként jött létre, mely a gyarmati időszakig tekint vissza.¹⁵

A filantropiáról alkotott nézetei miatt sok vitát kiváltó *William E. Simon* (korábbi amerikai pénzügyminiszter) lelkesedése a pénz „csinálásához” épp olyan legendás volt, amilyen buzgó volt elköltésében. Bár jótékonságra 500 millió dollárt adott, mégis sokan mondják, hogy a „steward of wealth”, a ’*vagyon őrzője*’, hagyatékának jelentőségét az alapítványok és a *corporate giving*¹⁶ szerepéről alkotott ideológiája jelenti. Sok támogatottat ért ebben kemény bírálat. *„A legtöbb magánalapítvány szakadatlanul azokat az intézeteket támogatja, melyek filozófiailag elkötelezettek a kapitalizmus megsemmisítésében.”* – írta Simon a *A Time for Truth*¹⁷, c. könyvében. Sokunk számára feltehetően idegenül hangzik az is, hogy: „... a nagy amerikai vállalatok az oktatott ismeretek tartalmától

függetlenül tartanak fenn egyetemeket, még a legrombolóbb egalitárius irányvonalúakat is. ... Támogatásuk aláássa a kapitalizmust és az egyéni szabadságot.” Simon arra biztatta az üzleti élet vezetőit, hogy *„siessenek sok milliókkal a szabadság segítségére ott, ahol az veszélyeztetve van”*. Vádolták azzal is, hogy beavatkozik az oktatási szabadságba. A Bill Simon alapítvány által támogatottak névsora viszont megkérdőjelezhetetlen bizonyítékként szolgálhat a vádak valószerűtlenségére¹⁸.

A jótékonság fontos dolog. Sokak adománya az élet alapszükségleteinek kielégítését szolgálja. Amerikában magándollárok milliárdjai támogatják ennivalóval az éhezőket és gondoskodnak különböző módokon a hajléktalanokról. A 2001. szeptember 11-i tragédia után kollektív reakcióként szó szerint dollár milliárdokkal támogatták az áldozatokat és családjaikat. 2001-ben magán személyek 212 milliárd dollárt költöttek támogatásra¹⁹, mely az Egyesült Államok teljes évi költségvetésének 12%-a!

Tudomásul kell vennünk, hogy az amerikaiak kivételesen nagylelkűek a pénzüikkel. Több amerikai ad különféle formában támogatást, mint ahányan elmennek szavazni.

Próbáljuk elképzelni, hogyan nézne ki bármelyik nagyváros, New York, Boston vagy San Francisco, ha hirtelen eltűnne minden olyan épület, amely magántámogatásból épült, ha minden tárlalmány, minden magántámogatású kutatási alap hirtelen eltűnne, vagy nem lenne többet elérhető pl. a gyermekbénulás elleni Salk és Sabin védőoltás (melyről ma már nem is tudjuk, ugyancsak alapítványi támogatásból fejlesztettek ki).

A XXI. században szakmánk környékén is találunk filantropiát – a közismert *Bill és Melinda Gates Foundation* többmilliárd dolláros könyvtár-támogatási programján kívül is. Kevesen ismerik a most negyvenéves *Jimmy Donal „Jimbo” Wales* nevét, bár a *Wikipediát* annál többen használják. A több mint másfél millió szócikket – magyar változata húszezer körüli – számláló, az *Encyclopædia Britannica* –val

azonos értéket képviselő szabadon használható, a „közösség” által fejlesztett enciklopédia létét szintén magántámogatásnak köszönhetjük.

Jótékonykodás nélkül eltűnnének kórházak, múzeumok, színházak és egyetemek. Eltűnnének a magánegyetemek a magánkönyvtáraikkal. Nem lenne Harvard, Johns Hopkins vagy Princeton Egyetem – a könyvtáraikkal együtt. És épület nélkül maradna több mint 2500 közkönyvtár az angolul beszélő területeken, melyet *Andrew Carnegie* (1835–1919) acélmágnás adott a közjő szolgáltatába mintegy 100 évvel ezelőtt.

Miért éppen Amerikában alakult így a jótékonykodás? „Egyszerűen szólva azért, mert a nagylelkűség a legszeleesebb mértékben elterjedt közös érték az Egyesült Államokban. Ez visszatükrözi a részvétünket és a vállalkozói lelkünket éppen úgy, ahogyan a demokratikus értékeinket.”²⁰ Egyes gazdaságkutatók szerint az amerikai kapitalizmus abban különbözik az ipari kapitalizmus más formáitól, ahogyan létrehozta a gazdagságot (vállalkozással) és újratemti a gazdagságot (filantrópiával). A filantrópia a társadalmi szerződésnek implicit része, mely folyamatosan táplálja és életben tartja a gazdasági jólétet. A történelmileg kialakult új vagyont nagy része visszakerül a közösséghez, hogy olyan társadalmi intézményeket építsenek, melyek lehetőséget teremtenek a jövő gazdasági növekedéséhez. Az elemzők arra a következtetésre jutnak, hogy a befektetés és a filantrópia magyarázza az amerikai gazdaság hosszú távú dominanciáját. Ez a kapcsolat az egyéni vállalkozás és a filantrópia között még nincs teljességében feltárva sem a közgazdászok, sem a nagyközönség előtt²¹, miközben foglalkozás-megjelölésként megszokott a bankár-üzletember-filantróp elnevezés, ahogyan ezt *Sanford (Sandy) I. Weill*, a Citygroup Co. korábbi elnöke nevét követően is láthatjuk. A *Real Deal: My Life in Business and Philanthropy*²² c. könyve már szinte csak adalék ahhoz, hogy a gazdagság és filantrópia egymást feltételező fogalmak.

Befektetés a demokráciába, a gazdaságba – Andrew Carnegie²³ és a Carnegie-könyvtárak:

„Gazdagság nélkül nincs Mecenas.”²⁴

(Carnegie)

Az amerikai civil társadalom fejlődésében a könyvtárak kulcsszerepet játszottak. A filantrópia és a nonprofit szervezetek (a „harmadik szektor”) éppen olyan részei a könyvtárügy alakulásának, mint a kormányzati támogatás.²⁵

A XIX. század végére a könyvtárak fejlődése felgyorsult. 1870-ben Amerika Oktatási Hivatalának éves beszámolójában megjelentek már információk és statisztikák a könyvtárakról. 1875-ig 188 közkönyvtárat alapítottak, 1887-ig 649-et. 1876-ban megjelent az első könyvtári folyóirat, a *Library Journal* és megszületett Dewey Osztályozása. A korszak híres könyvtárosai *Melvil Dewey*, *Charles A. Cutter* és *John Shaw Billings* voltak.

A következő század elejére az állam rájött, hogy nem csupán passzív hivatalként akarja „engedélyezni” a lakosság számára, hogy az adójából közkönyvtárakat építsen és tartson fenn. Felismerte, hogy mindenki számára szükséges könyvtári szolgáltatást nyújtani, beleértve azokat is, akik elszigetelt, lassan fejlődő területeken élnek. Ezért a kormány felvette a kapcsolatot a már működő helyi könyvtárakkal. 1890 és 1896 között hét államban öltött ez jogi formát, 1904-ig huszonkettőben: megalakultak az Állami Könyvtári Bizottságok.

Egyes elemzők szerint a filantrópia legjelentősebb időszaka a polgárháború után 25–30 évvel alakult ki, amikor az ország gazdagsága viszonylag kevesek kezében összpontosult, és az adórendszer hatalmas maradványt képezett számukra. A XIX. század végén a kulturális vállalkozások legtöbb formáját privatizálták, a könyvtárak pedig a magán és az állami támogatás következtében egy sajátos hibrid formában kezdtek működni.²⁶

Legismertebb példája ennek a *New York Public Library (NYPL)* néven ismertté vált egyedülálló gyűjtemény, mely 1895 májusában három korábbi könyvtár egyesítéséből jött létre. 1889-ben *Samuel J. Tilden* kormányzó végrendeletében 2,4 millió dollárral²⁷ egy nyilvános könyvtárat és olvasótermet hagyott New York városára, hogy „... felépüljön és fenntartassék egy nyilvános ingyenes közkönyvtár New York városában.” *Jacob Astor*, a német bevándorló, korának egyik leggazdagabb embere 400 ezer dollárral támogatta egy referenzkönyvtár létrejöttét, mely 1849-ben nyitotta meg kapuját a közönség előtt. New York harmadik jelentős könyvtáraként *James Lenox* könyvritkaságokból alapított magánkönyvtára működött, mely belépődíj ellenében volt használható.

A történelmileg speciálisan létrejött, magánpénzből menedzselte, közönségi küldetést vállaló nonprofit létesítmény – mely ma világ legnagyobb közkönyvtára – száz év óta működik folyamatosan állami és magántámogatásból.²⁸ Napjainkban a NYPL vagyonának több mint 75%-a magántámogatásból tevődik össze.²⁹

A hibrid (magán és közpénzekből támogatott) módszer önmagában nem elegendő recept a könyvtári rendszer színvonalas működéséhez. Különlegessége miatt érdekes megoldás volt a török birodalomban kialakult könyvtári rendszer is. 1823-ban a *Jótekonysági Alapítványok Minisztériuma (JAM)* felügyelete alatt összevonták valamennyi könyvtári alapítványt. A könyvtári adminisztráció felügyelete az Oktatási Minisztérium (OM) hatáskörébe került, miközben a könyvtárak költségvetése a JAM-tól függött. Noha ez időtől kezdve jöttek létre főképpen a mecsetekben, komoly gyűjteménnyel rendelkező alapítványi könyvtárak, e kettős felügyelet zavart okozott a könyvtári rendszerben. Következésképpen sorra megszűntek az alapítványi könyvtárak³⁰, a könyvtári szolgáltatások pedig

szinte egészében ellehetetlenültek.

Az alapítványi könyvtárak működésének feltárása a filantrópia hatáskörén túlmutat; társadalmi, kulturális és egyéb jelenségek összefüggéseinek elemzését igényelné. A törököknél kialakult helyzet óvatosságra int az azonos elvek alkalmazásában eltérő kultúrák esetében.

Carnegie – az amerikai könyvtárak támogatója

A Carnegie könyvtárak történetéről, ill. Carnegie személyéről könyvtári irodalom született. Van köztük olyan, amelyik Carnegie filantróp szándékának őszinteségét is megkérdőjelezi. Az

azonban mindegyik elemző elismeri, hogy könyvtárainak léte befektetés volt a

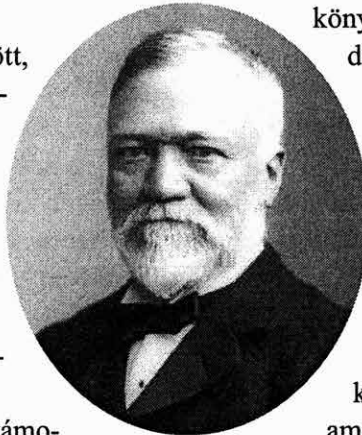
demokráciába és a gazdaságba. A múlt század elején 2509 könyvtáráépület létesült Amerika szerte³¹, 56 millió dollár értékben magántőkéből.³²

Carnegie nagylelkűségének „csupán” a mértéke volt egyedülálló, a ténye nem, hiszen a könyvtárak támogatása

korábban sem volt ismeretlen az

amerikai társadalom előtt. Számo-

san voltak, akik épülettel, készpénzzel vagy könyvgyűjteménnyel támogatták előtte is a könyvtárakat. Tették ezt lokálpatriotizmusból vagy hálából, amiért a helyi közösség a sikerikhez hozzájárult. Egyik legkorábbi példája a nagyvonalú támogatásnak az a 400 könyvből álló könyvtár, melyet *John Harvard* 1638-ban hagyományozott a később róla elnevezett egyetemre, az Egyesült Államok legrégebbi felsőoktatási intézményére. A *Harvard Egyetem* (Cambridge, MA) ma a világ leggazdagabb magánegyeteme, könyvtárának törzstőkéje 29,2 milliárd dollár.³³ 13,5 millió kötetével a világ legnagyobb felsőoktatási és a világ negyedik legnagyobb könyvtára.

Miért éppen könyvtár?

Andrew Carnegie korának leggazdagabb embereként, hét területet tartott támogatásra érdemesnek, köztük elsősorban a könyvtárakat. 1911-ben öt olyan szervezetet hozott létre az USA-ban, hármát az Egyesült Királyságban, melyeken keresztül több mint 43 millió dollárt szánt könyvtáráépületekre és csaknem 110 millió dollárt egyéb célokra. Mindezekon kívül, tíz évvel később, miután eladta a vállalkozását, a Carnegie Steel Companyt még 150 millió dollárja maradt, amelyből 135 millió dollár kezdő tőkével megalapította a Carnegie Corporation általános jótékonyági célokra.

Önéletrajzában³⁴ 1868-ban, 33 éves korában kijelentette: „Két év múlva kb. 50 000 dollár bevétellel biztosítva leszek. Amit ezen felül keresek azt jótékonyági célra fordítom.” És nem is történt másként. Elhűségét saját életében vagy a több évtizedes, következetes könyvtáráépítési filantrópiájában éppen úgy nyomon követhetjük, amilyen következetességet tapasztalhatunk könyörtelennek mondott üzleti elveiben.³⁵ Elgondolkodtató hitvallása szerint „...bűn elvesztegetni az energiánkat ... azoknak kell inkább segíteni, akik magukon akarnak segíteni ... , de ritkán vagy soha nem szabad mindent megtenni.” Készségsel töltötte el a tudat, hogy minden jótékonykodásra adott 1000 dollárból 950 dollárt káros célokra fordítanak, „...jobb lett volna a tengerbe dobni”³⁶ – írta az önéletrajzában.

Egyetemek, könyvtárak, orvosi központok, közparkok, közösségi és koncert termek, közfürdők és templomok szerepelnek támogatandó területekként a *Jótékonyág legjobb területei* c. esszéjében. „... a legjobb ajándék, ami egy közösség számára adható, amit a közösség úgy fogad és tart fenn mint egy közintézményt, mely a város tulajdonának része, ahogyan a köziskolák, s mely valóban azok segítője: egy könyvtár.”³⁷

Számtalan írásmű alapján kísérhetjük végig éle-

tét, melyekből egy-két adalékot érdemes megemlíteni filantróp motivációjához: Dunfermlinben, szülővárosában apja egyike volt azon „üttöröknek”, akik megnyitották magánkönyvtárukat azok számára, akik túl szegények voltak ahhoz, hogy saját könyvük lehessen³⁸. Carnegie 13 éves korában távirat-kézbesítőként dolgozott Pittsburgh-ben. Tudomására jutott, hogy James Anderson ezredes megnyitotta saját, 400 kötetes könyvtárát a munkásfiúk számára. A *kézbesítő* viszont nem tartozott a munkásfiú kategóriába. Első kapcsolata a sajtóval a „Pittsburgh Dispatch”-be írt levelével kezdődött, melyben hozzájárulást kért ahhoz, hogy minden dolgozó számára engedélyezzék a könyvtár látogatást. „Első megjelenésem mint közíró, sikeres volt.” – értékelte önéletrajzában eme cselekedetét, melynek következtében „... a számunkra megnyílt kincstárban dorbézolva megfogadtam, hogy ha valaha eljön számomra a gazdagság, mindent megteszek azért, hogy a szegény fiúk azonos lehetőségeket kapjanak ... ”.³⁹ Később, „amikor a szerencse rám mosolygott” James Anderson ezredesnek, *Nyugat-Pennsylvania Első Közkönyvtár Alapítójának* Alleghenyben a könyvtár előtt emlékművet állított.

Carnegie könyvtári filantrópiájának motivációja üzleti háttérével is magyarázható, amit élete legjobb befektetéseként értékelt. Mint mondta, a város befektetése, nagyobb, mint amit ő adott. „Ez nem filantrópia, hanem okos üzleti fogás.” Okos üzleti fogása mögött elvi következetességként fedezhetjük fel, hogy olyan mértékben támogatta a könyvtárakat, amilyen mértékben az állam is gondoskodott róluk. Nem véletlen tehát, hogy az angolul beszélő országokra korlátozta támogatását. Hite szerint ugyanis Nagy Britanniának és Amerikának már volt akkor kifejlesztett általános közkönyvtári rendszere, és éppen ezért ezeken a területeken találta a könyvtári filantrópiát a legígéretesebbnek. Egyetlen városnak sem adott addig könyvtáráépületet, amíg nem nyert tőlük biztosítékot a könyvtár fenntartására.

A nők szerepe

A Carnegie könyvtárak kapcsán nem szabad megfeledkeznünk a Női Klubok Általános Szövetségéről (GFWC-*General Federation of Women's Clubs*), melynek az ingyenes közkönyvtárak terjedésében nagy szerepe volt. Tekintettel arra, hogy a klub tagjai a kultúrájukat, tudásukat fejleszteni kívánó, fejlődő középosztálybeli nők képviselői voltak, támogatásuk mértéke pénzben nem mérhető.⁴⁰ Eleinte csak a klub tagjai számára alapítottak könyvtárakat szerte az országban, s megkezdték az egymás közötti kölcsönzést, ami a „*travelling library*” kialakulásához vezetett, mely már a „civil” lakosság számára is szolgált ingyenes könyvtárként. A *GFWC Utazó Könyvtári Bizottság* 1904-ben 34 államban 4655 könyvtár létesítéséről adott számot.⁴¹ Ezek a mozgókönyvtárak elkerültek oda is, ahol a könyv luxuscikk számba ment. 1933-ban az *Amerikai Könyvtáros Egyesület* jelentése szerint a közkönyvtárak 75%-a nők befolyására alakultak, akik komoly lobbi-tevékenységet folytattak a városvezetés megnyerésére. Sok esetben nem épült volna meg segítségük nélkül Carnegie könyvtár sem. Találékony pénzszerzési akciókkal (pl. sütittek eladásra, előadásokat szerveztek stb.) tartották fenn a könyvtárakat. Gyakran ők voltak az első könyvtárosai az általuk alapított könyvtáraknak, s hogy szakszerűen végezzék munkájukat, sokan képezték magukat könyvtárossá.⁴² Személyes filantrópiájuk számtalan közösség számára nyújtott alapvető értéket.

A Carnegie könyvtárak építése

Carnegie aprólékosnak tűnő és lehetőség szerint mindenre kiterjedő figyelme ma is érdekes lehet számunkra, hiszen a lényege a folyamatnak ma sem változott. Ami meglepő, hogy a legapróbb részleteknél is ragaszkodott a kikötött elvekhez, védett minden pennyt, mely meggyőződése szerint a közösséget szolgálta. Az előzmény nélküliség okozta „botladozásokból” tanulhatunk még

ma is. A feljegyzésekből egy eddig kevesek által ismert társadalomkép is kirajzolódik, miközben a „nagylelkű adakozó” személye is közelebb kerül hozzánk.

Az ismerősnek tűnő, sokszor ma is létező problémák kapcsán nem mellékesen, talán célunkhoz is, a filantrópia tanulmányozásához is közelebb jutunk.

Támogatás könyvtárápület finanszírozására

A Carnegie könyvtárak létesítéséhez az igények levelekben fogalmazódtak meg. A legkülönbélebb emberektől, csoportoktól érkeztek a kérelmek a Carnegie-könyvtárért. A kérelmezők gyakran igen meglepő indokokkal jelentkeztek: pl. a Washington állambeli Aberdine helységről azzal, hogy ők azért érdemlik meg a támogatást, mert skót a városuk neve, Carnegie pedig skót emigráns; Maine államból azért, hogy „legyen egy hely, ahol távol lehetnek végre a város húsz kocsmájában fogyasztható italoktól”. Volt, ahol a könyvtárral együtt más funkciót – éttermet, játéktermet, tornatermet – is betöltő épületet akartak. Az efféle kérvényeket kivétel nélkül elutasították.

Nem is volt mindig felhőtlen a viszony az adományozó és az adományozott között. Volt olyan eset, amikor egyetlen ügyben 81 db levél született a Carnegie Corporation⁴³ és a támogatást kérő könyvtár városa között. A város polgármestere ugyanis visszautasította azon számlák bemutatását, melyek az építkezéshez felhasznált eszközök vagy akár a homok elszámolásáról szóltak. Szerencsére az *Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA)* felvállalta a közvetítő (mediátor) szerepét.

1903-ban a *Philadelphiai Városi Könyvtár* könyvtárosa arról kapott tájékoztatást, hogy az általa kért 20–30 ezer dollárt Carnegie kevésnek tartja, ezért felemeli 50 ezer dollárra, hogy a fiókkönyvtárakban is működhessen olvasóterem. Később azt is felvetette, hogy a fiókkönyvtárak-

ra darabonként kellene költeni 50 ezer dollárt, ezért inkább 1,5 millió dollárt utalna át. „*Úgy gondoljuk, hogy a fiókkönyvtárak mindenekfelett a legnépszerűbb intézmények ... és azt gondolom, hogy a leghasznosabbak is.*”

Carnegie egy-egy épület teljes támogatását területi és éves megosztásban, a lakosság számával arányosan adta, így a kis fiókkönyvtárak száma nagyságrendekkel meghaladta a nagy városi könyvtárak számát.

Helyzefelmérés kérdőívvel

A kérelmek benyújtása után, amennyiben már volt könyvtár a településen, annak működésére és a város népességére, ha még nem volt, csak az utóbbira vonatkozó kérdőívet kapott a kérelmező. Carnegie arra volt kíváncsi, hogy mennyien használnák a könyvtárat, ha megépülne és hogy képes-e a közösség az adóiból évente megfelelő összeggel támogatni a fenntartását. Hangsúlyt helyezett arra, hogy csak azok a városok kapjanak támogatást, melyek vállalják egy könyvtári alap létrehozását. Éves finanszírozásként a könyvtárépületre szánt összeg 10%-át várta el a városoktól. „*Ha a városi tanács határozatban tudomásul veszi, hogy évente 600 dollár támogatást ad egy nyilvános közkönyvtár fenntartására és biztosít egy megfelelő helyet az épülethez, akkor Mr. Carnegie örömmel ad 6000 dollárt a Nyilvános Városi Könyvtár felépítéséhez*”⁴⁴ – olvasható egy levélben.

Carnegie nem a nagylelkű adakozó szerepét játszotta: számára az volt a fontos, hogy oda kerüljön könyvtár, ahol valóban szükség van rá, és olyan könyvtár épüljön, ami a közösség számára a legmegfelelőbb. A kérelmek elbírálása az első idők keserű tapasztalatai következtében egyre szigorodott, az elvárásaiból csak nagyon indokolt esetben engedett. Könyörtelenül ragaszkodott ahhoz az elvéhez: azoknak kell segíteni, akik akarnak magukon segíteni.

A több mint húsz évig tartó könyvtárépítés-támogatási folyamatnak a kérelmezéstől a telje-

sítésig folytatott levelezése négy mikrofilm tekercest tesz ki.⁴⁵ A négy tekercsnyi levelezés világosan mutatja, hogy nem volt olyan kérés, melynek jogosságát ne vizsgálták volna meg, s mindegyik kérést önállóan, a maga súlyának, természetének megfelelően kezelték. Előfordult, hogy az ügyek igen lassan mentek. Wisconsin állam Columbus városában 15 év telt el a könyvtár felépítéséig a támogatás deklarálásának időpontjától. Ebből 7 év a második levél keletkezésének dátuma az elsőhöz képest. Ha hosszabb ideje nem hallott egy-egy építkezésről, Carnegie beszámolót kért az ügyek állásáról: nem akart szem elől téveszteni egyetlen egyet sem. A Carnegie-levelezés tökéletes képet ad a könyvtárépítéssel és a támogatással kapcsolatban felmerült összes nehézségről.⁴⁶ (Ez napjainkban sem menne másképp.)

(A tőke) Szerződés(e) az önkormányzatokkal

„*A Földön nincs olyan bölcsője a demokráciának, mint az ingyen közkönyvtár; a betűknek ez a köztársasága, ahol semmit sem számít a rang, hivatal, vagy vagyon.*”⁴⁷ (Carnegie)

Carnegie kívánatosnak találta, hogy a könyvtár fenntartásáról szóló egyezséget közvetlenül a várossal kösse, mert biztos akart lenni abban, hogy a könyvtár építését, ill. fenntartását mindenki támogatja. Nem akarta, hogy a könyvtár-építés ügye elakadjon, ha a könyvtár vezetésében változás történik

A könyvtárépületek költségének elnyeréséhez a legnagyobb nehézséget a hely kiválasztása jelentette, bár Carnegie-nek csupán két feltétele volt. Elvárta, hogy olyan helyet válasszanak, hogy a közösség, melynek a tulajdona lesz, megelégedéssel fogadja. Ezért gyakran szavazás döntötte el, hová épüljön fel a könyvtár. Ügyelt arra is, hogy akkora területet kapjon a könyvtár, mely lehetővé teszi az épület későbbi bővítését is. Határozottan elutasított minden olyan kérvényt,

amely nem felelt meg az elvárásainak. Átlagban három esetből egynél merültek fel problémák. Neuralgikus pont volt a 10%-os fenntartási költségről szóló elengedhetetlen biztosíték. „*Nem hiszem, hogy az a közösség, mely nem hajlandó fenntartani egy könyvtárat, az megérdemli. Csak akkor, ha úgy érzik, hogy a leggazdagabbtól a legszegényebbig egyaránt tartozik – ettől lesz lelke a könyvtárnak. Az a könyvtárépület, amelyet én adok, az a közösség minden tagjának a tulajdona, amelyet nekik fenn kell tartani.*”⁴⁸

Ohio állam Lebanon városában pl. a 10%-ról a Legfelsőbb Bíróságnak kellett döntenie, mert a város nem akart eleget tenni a szerződésben foglaltaknak.

1000 főnél kisebb lakosú településeknek azért nem adott támogatást önálló könyvtárépületre, mert nem találta megtérülőnek a befektetést! Szorgalmazta, hogy a kistelepülések vagy egymással összefogva vagy a megyei könyvtárhoz csatlakozva folyamodjanak támogatásért. A támogatásnál 2 dollárt számított lakosonként. A támogatás összegének kiszámolásakor ugyan az Egyesült Államok hivatalos statisztikai adatát vették figyelembe, a helyi hivataloktól számos esetben mégis érkezett jogos tiltakozó levél, hiszen az utolsó népszámlálás óta növekedhetett a lakosság száma.

1908-ban szigorodtak a támogatási feltételek. James Bertram, Carnegie teljhatalmú titkára az építkezések megkezdése előtt bekérte a tervet. Később még azzal is megtoldották, hogy a polgármesternek aláírásával kellett jótállnia a maximális keretért. A feltételek között szerepelt, hogy a támogatást soha nem egy összegben, hanem a munkálatok előrehaladásának megfelelően, mindig kis tételekben utalják át. Carnegie maga ügyelt arra, hogy az épület alkalmas legyen a könyvtári funkciók ellátására és ne történjen fölösleges beruházás. „*Sajnálom a pénzemet fölöslegesen költeni!*” – írta egy ízben – „Ez nem praktikus terv egy könyvtár számára. Túl sok az oszlop.” Gyakorta elutasított kérelmet például azért, mert elvárta, hogy a városban élő

gazdagok fizessenek először. Tíz évvel később viszont már adott támogatást ennek a városnak is fiókkönyvtár számára.⁴⁹

Tervezési elvárások

1911-ben az építészekkel folytatott tárgyalások eredményeképpen megfogalmazódtak az épületek tervezésével kapcsolatos elvárások. Az idők során hatszor módosított „*Kötelezvény könyvtár épülethez*” c. útmutatót ettől kezdve minden támogatási alaphoz mellékeltek. Hatása nem is maradt el, az épületek körüli viták száma jelentősen lecsökkent. Kiskönyvtáraknak kétszintes, négyszögletes épületet javasolt, melynek fő részébe kerülnek a könyvespolcok, a bejáratához közel a kölcsönző pult, két oldalra pedig a gyerek- és felnőtt olvasói rész. A hátsó és oldalsó ablakok kb. 2 m (6–7 feet) magasságban voltak a földtől, hogy a polcokat a fal mellett körben is lehessen elhelyezni. Az alsó szintre kerültek: a raktár, az előadóterem, a mellékhelyiség és a műszaki berendezések. Így megszűntek a kihasználatlan folyosók és terek: „görög templomok helyett könyvtárakat akarunk építeni” – figyelmeztetett Bertram.

Előfordult, hogy kiürült a támogatási alap, ilyenkor a további támogatást nagyon szigorú vizsgálat előzte meg. Ha könyvtáron kívül egyéb „szolgáltatást” (kávéház, táncterem, étterem, tornaterem stb. ahogy az sok esetben előfordult a kérvényekben) is beépítettek a könyvtárba, Carnegie részéről szó sem lehetett további segítségről. 1908-ban már beérkeztek azok a kérvények, melyek a korábban épült könyvtárak bővítését célozták. Ilyenkor pontos elszámolást kértek az eredeti támogatásról; megvizsgálták, hogy a korábban kiutalt összeget a lehető legjobb hatásfokkal költötték-e el és kizárólag könyvtári célra. Ha a lakosság megnövekedett száma indokolta, nem tagadta meg a támogatást, de elsősorban fiókkönyvtárak építésének adott prioritást.

Gyakorlati modell

Szociológiai vizsgálatok eredményeképpen különböző teóriák születtek a Carnegie könyvtárak létrejöttének racionális okairól, de a kutatók megegyezni máig nem tudtak. Könyvtárakat, oktatási intézmények – mai kifejezéssel élve – háttérintézményeként építeni, szólt az egyik szociológiai magyarázat. Nem áll e nézettől távol az sem, hogy Carnegie hitt Amerika meritokrata természetében, hitt abban, hogy az oktatás egy olyan társadalom építésében segít, ahol az *érdem* mellett a képesség és az erőfeszítés a meghatározó a családi kapcsolatokkal szemben.⁵⁰ Hitt abban, hogy „...*egy olyan intézmény, mint a közkönyvtár azért olyan fontos, mert elősegíti Amerika meritokrata természetét*”, azzal, hogy azonos hozzáférést biztosít minden amerikai számára és azonos lehetőségeket jelent minden oktatási szinten.

„Aki gazdagon hal meg, szégyenteljesen hal meg”⁵¹

Andrew Carnegie az individualizmust, a magántulajdont, a gazdagság felhalmozásának törvényét, a verseny törvényét az emberi tapasztalat legmagasabb eredményének tartotta. Amikor 1889-ben elküldte „*Wealth*” c. esszéjét a *North American Review*-ba, az Egyesült Államok 30 évvel volt túl a polgárháborún. Az azt követő ipari fejlődés olyan multimilliomos réteg kialakulásához vezetett, akiknek gazdagsága elképesztette és megdöbbenetete a köznépet. Előnyt vagy fenyegetettséget jelent-e a milliomosok felbukkanása a köz számára? Mit tegyünk a milliomosainkkal? – vetődött fel gyakran a kérdés a közgondolkodásban.

„*Kikerülni nem tudjuk, el kell tehát fogadnunk a nagy társadalmi különbséget*” – fogalmazott Carnegie. A versenyzés törvénye lehetővé tette, hogy az üzlet, az ipar, a kereskedelem kevesek kezében összpontosuljon. Néhány kereskedőben meg iparosban különleges képességek halmo-

zódtak fel; tehetség a szervezéshez és a vezetéshez, mely kevesek számára adatott meg. A vagyon viszont, amihez e képességek birtokában jutottak, nem csupán a saját munkájuk gyümlöcse: azok kezével született, akik nélkülözik ezeket a képességeket.

Hogyan kezelhető tehát a gazdagság? Egyetlen jogos módja van e hatalmas vagyon felhasználásának: azokhoz kell visszajuttatni, akik létrehozták.

Több mint száz év telt el azóta, hogy Carnegie kifejtette: a könyvtár a demokrácia alapintézménye. Ma ez evidencia számunkra, ahogy az 1997. évi CXL. törvényünk is deklarálja: „*Az információs társadalom és a demokratikus jogállam működésének alapfeltétele a könyvtári rendszer, amelyen keresztül az információk szabadon, bárki számára hozzáférhetők.*”

Kérdés, hogy ezt a cikkelyt csak mi, könyvtárosok ismerjük, vagy esetleg a politikusok és üzletemberek is? S ha igen, az előbbiek milyen felelősséget, az utóbbiak milyen kötelezettséget éreznek ez ügyben?

Irodalom

ÁCS Zoltán J. – PHILLIPS, R. J.: Entrepreneurship and philanthropy in American capitalism. In: Small business economics, Vol. 19. No.3. November 2002. pp. 189–204.

BOBINSKI, George S.: Carnegie Libraries: Their History and Impact on American Public Library Development. Chicago : ALA, 1969.

CARNEGIE, Andrew: The gospel of wealth and other timely essays. Garden City, NY, Doubleday, 1933.

A The gospel of wealth c. esszéje először a North American Review 1889. júniusi számában „Wealth” címen jelent meg.

Autobiography of Andrew Carnegie. Boston, Houghton Mifflin Company, (1920).

DAIN, Phillis: American public libraries and the third sector: historical reflections and implication. In: Libraries and Philanthropy.

Carnegie Collection. Rare Book and Manuscript Library. Carnegie Corporation of New York Records 1872–2000. <http://www.columbia.edu/cu/libraries/indiv/rare/guides/Carnegie/index.html>.

ERÜNSAL, Ismail E.: Ottoman Foundation Libraries in the age of reform: the final period. In: *Libri*, Vol. 54. 2004, . pp. 247–255.

GAUDIANI, Claire: *The Greater Good. How Philanthropy Drives the American Economy and can Save Capitalism.* New York: Henry Holt and Co. 2003.

DOBKIN HALL, Peter: „To make us bold and learn to read – to be friends to each other, and friends to the world”: Libraries and the origins of civil society in the United States. In: *Libraries and Philanthropy*.

HAMMACK, David C.: Nonprofit Organizations in American History - Research Opportunities and Sources. In: *American Behavioral Scientist*, Vol. 45. No. 11. July, 2002. pp. 1638–1674.

HURN, Christopher J.: *The limits and possibility of schooling: An introduction to the sociology of education.* Boston : Allyn and Bacon, 1993.

HUFF Endre Béla: Filantróp finanszírozási program (Az Európai Unió tag Magyarország és az ACP országok oktatásfinanszírozásáról). EU WORKING PAPERS 1/2005.

HENDRICK, Burton J.: *The Life of Andrew Carnegie.* 2 vols. Garden City, New York : Doubleday, 1932.

LENKOWSKY, Leslie: Bill Simon's Legacy to Philanthropy: Combining charity and capitalism. *National Review* : America's Conservative Magazine on Politics & Culture. <http://www.nationalreview.com/comment/comment060700b.html>

LERNER, Fred: *Libraries Through the Ages.* New York : Continuum, 1999.

Libraries & Philanthropy: Proceedings of Library History Seminar. 9. Ed. Donald G. Davis Jr. Austin, Tex.: Graduate School of Library and Information Science, Univ. of Texas, 1996.

TEDLOW, Richard S.: *Vállalkozó titánok – titáni vállalkozások, (Giants of Enterprise. Seven Business Innovators and the Empires They Built.)* Budapest: HVG Kiadó Rt., 2003. (HVG Könyvek)

VAN SLYCK, Abigail A.: *Free to All: Carnegie Libraries & American Culture, 1890–1920.* Cicago: University of Chicago Press, 1995.

WATSON, Paula D.: The Funding Mothers: The contribution of women's organizations to public library development in the United States. In: *The Library Quarterly*, Vol. 64. No. 3. July, 1994,

<http://www.philanthropy.com/>

<http://corporatephilanthropy.org/>

Jegyzetek

1. http://en.wikipedia.org/wiki/Ethic_of_reciprocity
2. Görög szó, az anthropolosz ('ember') és a phil- ('kedvelő') elemekből ismerjük, ellentéte a mizantrop. A hagyományos szerepe szerint a filantrópia, mint tevékenység főképpen gazdag személyek – időnként trösztök, érdekszövetkezetek – önkéntes gazdasági támogatása konkrétan meghatározott, szociálisan hasznos célok érdekében. <http://en.wikipedia.org/wiki/Philanthropy>, <http://concise.britannica.com/ebc/article-9375094/philanthropy>
3. NOL, 2006, április.
4. ADEMOS Magyarország Alapítvány 2006. december 7-én tartott konferencián Matthias Platzeck, Brandenburg tartomány miniszterelnöke, Patrick Diamond, a londoni Policy Network igazgatója és Gyurcsány Ferenc, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke előadásaikban fogalmazzák meg többek között az állami és egyéni felelősségvállalás arányának és formájának kérdését.
5. Huff Endre Béla: Filantróp Finanszírozási Program. EU Working Papers 1/2005.
6. <http://www.tamogatasiszemle.hu/cikk.php?mod=special&id=166>
7. A hazai könyvtári filantróp tevékenység természetesen nem szűnt meg teljesen a korábbi – szocialista - rendszerben. Számos könyvtár – különösen egyházi – ajándékozás útján is gyarapodott, de ezek száma elenyésző.
8. <http://nccsdataweb.urban.org/FAQ/index.php?category=31>
9. <http://www.ki.oszk.hu/statisztika.html:kvstat05.xls>
10. Az IFLA sajtó közlése
11. A Magyar Villamos Művek Zrt. Igazgatóságának elnöke, 2004-2005 pénzügyminiszter
12. Főigazgató, Szegedi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár
13. The Greater Good
14. Ibid
15. Hammack, D. C.
16. <http://www.nationalreview.com/comment/comment060700b.html>; Bill Simon's Legacy to Philanthropy

17. A time for truth / William E. Simon. New York : Reader's Digest Press, c1978. 0070573786.
18. <http://www.wesimonfoundation.org>
19. The Greater Good
20. Ibid
21. Ács Zoltan J. - Phillips R.J.
22. The Real Deal: My Life in Business and Philanthropy /A Kraushaar, Judah, S., A Weill, Sandy. Warner Business Books. Released online for download: 10-09-2006. 9780759569126.
23. 1835. november 25-en Skóciában, Dunfermlinben született. 1919. augusztus 11-én halt meg Lanox, Massachusettsben. http://en.wikipedia.org/wiki/Andrew_Carnegie; <http://www.columbia.edu/cu/lweb/indiv/rbml/collections/carnegie/index.html>
24. Carnegie, A.: The Gospel of Wealth.
25. Dain, P.
26. Dobkin Hall, P.
27. A cikkben valamennyi dollárral jelzett összeg a korabeli érték értendő. Mai értékre átszámítani szinte lehetetlen; 50-től 100-szoros arányban található számadatot.
28. <http://www.nypl.org/pr/history.cfm>
29. A beszélgetés résztvevői: David Nasaw történész, a most megjelent Andrew Carnegie c. könyv szerzője és Vartan Gregorian, a New Yorkban székelő Carnegie Corporation jelenlegi és a NYPL korábbi elnöke <http://www.nypl.org/research/calendar/eventdesc.cfm?id=2389>
30. Ismail E. Erünsal
31. Több forrás 2800-nál több könyvtárról beszél
32. Bobinski, G. S.
33. http://en.wikipedia.org/wiki/Harvard_University.
34. <http://www.wordowner.com/carnegie/>
35. Tedlow, R. S.
36. Carnegie, A.: The Gospel of Wealth
37. Ibid
38. Autobiography
39. Bobinski, G. S.
40. The Founding Mothers
41. Digital Library of Georgia, The Athens Women's Club and Social Reform, 1912-1920. <http://dlg.galileo.usg.edu/athenswomensclub/history.php>
42. The Founding Mothers
43. A Carnegie Corporation nevében, minden egyes esetben Andrew Carnegie rigorozus, ám teljes bizalmát élvező titkára, James Bertram intézkedett. Ő felelt azért, hogy a kihelyezett hatalmas összeg minden dollára jó helyre kerüljön.
44. Carnegie Collection.
45. Ibid.
46. Ibid
47. There is not such a cradle of democracy upon the earth as the Free Public Library, this republic of letters, where neither rank, office, nor wealth receives the slightest consideration.
48. Bobinski, G. S.
49. Ibid
50. Hurn, C. J.: The limits and possibilities
51. Carnegie, A.: The Gospel of Wealth

Könyvtári mecenatúra – jelenleg még csak az USA-ban

Laura Bush az amerikai könyvtárakért létrejött alapítványát 2001 július 30-án jelentette be. Azóta 4,3 millió dollárból 897 magán, állami és alternatív iskola kapott támogatást. A First Lady újabb, 1,3 millió dolláros felajánlásából 2007. május 31-én 263 iskolai könyvtár útján 129 800 diák jutott támogatáshoz, sok esetben a maximális, 5000 dollár értékben. Tekintettel arra, hogy az alapítványok javarésze a legmodernebb technikai támogatásban részesítik a könyvtárakat, ezért Laura Bush alapítványa egyik fő céljaként, az egyensúlyteremtést határozta meg a fejlett technika és modern könyvekhez való hozzáférés között. A mecenatúra igen nagy hagyományával rendelkező amerikai társadalomban a támogatók biztosítottabbnak látják, ha pénzükre nagy alapítványokon – ebben az esetben a *The Community Foundation for the National Capital Region* – keresztül pályázhatnak. Ezen kívül a First Lady úgyis, mint hajdani könyvtáros és mint a jövő társadalmáért felelősséget érző közéleti személy átadta azt a három évre szóló 918 589 dolláros támogatását is, mellyel tíz diák a digitális könyvtárosságot tanulmányozhatja. Talán a hazai 'first ladyk' is érznek annyi felelősséget a jövő társadalma iránt, mint az amerikaiak, csupán ők még nem tudják, nálunk hogyan kamatozna a pénzük ...

(átvéve: MIT Hírlével, máj. 30.)

Gondolatok a pénzszerzésről és a hatékonyságról

MIKULÁS Gábor

A könyvtári gazdálkodás egyensúlyának megteremtése több módon érhető el. A források növekedését alapesetben a kiadások megugrása követi, az ellenkezőjét pedig költségfelfaragások. Az utóbbi két évtizedben és a várható következőkben is inkább az utóbbi lehet a diskurzusok tárgya. Az egyensúly megteremtésének eszköztárát a szervezeti kultúra, és a döntéshozók tudásszintje, tapasztalatai egyaránt befolyásolják. *Irene Wormell*¹ kedvenc példája szerint a harminc évvel ezelőtti dániai közkönyvtári megszorítások hatására sok könyvtáros a saját bér kitermelésével válaszolt – amiért is Dániában gyakorivá vált a könyvtáron belüli térítéses információszolgál-

tatás. Hazai köz- és szakkönyvtári tapasztalataim szerint a helyi vezetők döntései alapján hasonló helyzetben inkább a munkatársak juttatásainak elvonása (pl. nyelvpótlék), illetve a munkakörülmények rontása (pl. telefonhasználat korlátozása) volt gyakorlat – jellemzően a beosztottak szintjén. Ami a kontraszelekción és a demoralizáltságot fokozta, egyúttal a könyvtárügy versenyképességét csökkentette, illetve csökkenti a mai napig.

Nem mindegy tehát, hogy az egyensúly többletforrás-bevonással vagy hatékonyság-növeléssel, vagy azok mely fajtájával teremthető meg. Tekintsük át a lehetséges eszközöket

	Lehetséges bevétel, előnyök	Nehézségek, árnyoldalak
1. Szponzorálás	<ul style="list-style-type: none"> • egyszeri / többszöri anyagi javak • származtatott imázs² 	<ul style="list-style-type: none"> • a könyvtár nem a használókra fordítja a figyelmét • a támogató brandjének képviselője • a függetlenség veszélybe kerülhet • kevés a tapasztalat • gyenge könyvtár-imázs (keves hajlandóság a szponzorban)
2. Mecenatúra³	<ul style="list-style-type: none"> • egyszeri / többszöri anyagi javak • erősítésre szoruló intézmény-imázs • támogatásra érdemesség imázsa 	<ul style="list-style-type: none"> • a könyvtár nem a használókra fordítja a figyelmét
3. Lobbizás költtségvetési pénzért, pályázat	<ul style="list-style-type: none"> • a költségvetési bázis növekedése⁴ • egyszeri pályázati pénz 	<ul style="list-style-type: none"> • a könyvtár nem a használókra fordítja a figyelmét • a pályázati pénz a tevékenység fenntartására nem elegendő • adott esetben imázsromboló összefonódások a pályázatok elbírálóival
4. Térítéses szolgáltatások	<ul style="list-style-type: none"> • tudás- ügyfél- és pénztőke-növekedés • a szolgáltatások értéke növekszik a használók és fenntartók szemében 	<ul style="list-style-type: none"> • a fenntartó bevételarányosan csökkentheti a fenntartási összeget • a hozzá bevezetendő teljesítményértékelés belső feszültségeket eredményezhet • kevés még a tapasztalat
5. Belső hatékonyság növelése	<ul style="list-style-type: none"> • szervezeti és tudástőke-növekedés • a feltárt belső pénzügyi források hasznosabb célra felhasználhatók • a fenntartó és a használók elismerését kiválthatja 	<ul style="list-style-type: none"> • belső, munkatársi ellenállást válthat ki, előjogokat sérthet • kevés még a tapasztalat • a fenntartó forráselvonását kiválthatja

1. táblázat

A gazdálkodási egyensúly megteremtésének főbb eszközei.

A táblázat lehetséges elemek oszlopában emlegetett tőkefajták rövid kifejtése indokoltá válhat. A szervezet piaci értékét a különböző tőkefajták összértéke adja. Szervezetek, cégek értékesítése esetén ezt veszük alapul. Tehát a tőkefajták (ld. a következő oldalon lévő táblázatot):

Tárgyasuló (megfogható) tőke	<i>pénzügyi tőke</i> (pénz, épület, értékpapír, vagyontárgyak stb.)
Nem tárgyasuló tőke	<i>tudástőke</i> (a munkatársak tudása és munkatapasztalata)
	<i>szervezeti tőke</i> (szervezeti kultúra, belső rutinok, szervezési gyakorlat)
	<i>ügyfél-tőke</i> (a potenciális piacból megnyert hányad; imázs, ügyfélérték)

2. táblázat A tőkefajták⁵

• A várható bevétel értékelése

Az első három esetben (ld. 1. táblázatban *sponzorálás, mecenatúra, lobbizás stb.*) csak a pénzügyi tőkét növelik. A térítéses szolgáltatások és a belső hatékonyság növelése viszont a stratégiailag fontosabb, megfoghatatlan tőkeelemeket (tudás-, szervezeti és ügyfél-tőke) is gyarapítják.

• A kiadások értékelése

Kérdés lehet, hogy a fent felsorolt eszközök közül melyikhez mekkora arányban forduljon a könyvtár. A mérlegeléshez érdemes átgondolni, hogy a remélt nyereség érdekében mekkora és milyen befektetésre (pénz, munka, idő stb.) van szükség. Nyilván azok kerülhetnek a fontossági sorrendben az élre, amelyek 100 forint bevételhez 30 és nem pl. 80 Ft befektetést kívánnak. Ám a könyvtári kontrolling, azaz a tervek megvalósításának menet közbeni pénzügyi és egyéb szempontú figyelemmel kísérése még jelentős fejlődés előtt áll.⁶ „*A nonprofit szervezetek az üzleti szektorhoz képest túl sokat költenek a pénzszerzésre. Ráadásul ezt a költséget gyakran nem mérik, vagy alábecsülik (1/3-nyira). Kb. a bevétel 18%-át adják ki magáért a bevételszerzésért. Az üzleti szektorban ugyanakkor csak kb. 10%-ot.*”⁷ A „kiadás” azonban lehet érték is; például a pályázati vagy jobb szolgáltatást eredményező tudás megszerzése is. Ha ez a tudás konvertálható, akkor lényegében szintén bevételt jelent. Például egy szponzor konzervgyárral való jó kapcsolat

a szponzorálás, esetleg a lobbizás tekintetében használható fel, miközben aligha konvertálható a könyvtár lényegi, szolgáltató tevékenységére. A hatékonyságnövelés attitűdje ugyanakkor a munkaszervezésben és a tájékoztatásban egyaránt kívánatos.

• Az eszközök ismételt áttekintése

Ad 1.

*Szponzorálás*⁸ esetén az intézmény használóinak figyelmét bocsátja áruba⁹. Hogy e figyelem minősége felkeltse a lehetséges szponzor figyelmét, kellő szinten feltárandó és megismerendő a célcsoport¹⁰. Pl. a motoros könyvek kölcsönzői feltehetően érdeklődnek a motoros szakbolt kínálata után is. Ám egyelőre nincsenek, vagy nem ismertek a könyvtárhasználók fogyasztási szokásait feltáró részletes mérések. A szponzorok emellett hagyományosan a látványos sportok támogatását kedvelik¹¹, mert azok nagy és fogyasztásra hajlamos célcsoport figyelmét ragadják meg. Idehaza még kevéssé figyelnek a kisebb, de jól behatárolható közösségekre (pl. a felsővárosi óvodások szülei, vagy gyümölcstermelők). Másik oldalról: a könyvtár is egyelőre csak kivételes esetekben használja ki a kölcsönzési statisztikában rejlő használói adatokat¹². A könyvtárak használói táborával kapcsolatban egymásnak ellentmondó vélekedések is vannak, ami szintén elbizonytalanítja a támogatókat.

Ad 2.

A *mecenatúra* kultúrája még kevésbé elterjedt idehaza, mint a szponzorálás. E tevékenység kiváltása leginkább a mecénás oldaláról történik. Az utóbbi időben a vállalati felelősségvállalás (CSR – corporate social responsibility) iránti figyelem azonban élenkülni látszik idehaza is.

Ad 3.

A *költségvetési pénzekért való lobbizás* hagyományosan népszerű a hatalomkultúrában, de igazán eredményesen kevés könyvtár műveli. Megítélése irigységet és ellenszenvet kiválthat – szakmán belül és kívül egyaránt. A *pályázati pénzekért folyó harc* az utóbbi évtizedben megteremtette a könyvtári pályázatiírói ismerethalmazt – ami azonban tágabb összefüggésben fokozza az állami emlékün lógást – ahogyan azt egy gazdasági napilap fogalmazta. A költségvetési megszorítások csökkentették a lobbizás mozgásterét, és az is, hogy a kormányzaton belül egyre gyakrabban kerül szóba az állami szerepvállalás csökkentése, a racionálisabb gazdálkodás elvárása. A lobbizási tevékenység hazai körvonalazatlansága és a pártállami beidegződések nemritkán gyanússá teszik a szakmai és tágabb környezetben a pénzosztó szervek munkatársaival való szorosabb kapcsolatokat, vagy akár személyi egyezéseket, a pályázatok kiírásának adott érdekcsoportok szempontjainak megfelelő artikulálásával kapcsolatban.

Lehet, hogy a polgárosodás előrehaladottabb szakaszában hátrébb sorolódik a költségvetési pénzek megszerzéséért való közvetlen törekvés: „*Egy könyvtárigazgatónak, -vezetőnek, választott hivatalnoknak és bizottsági tagnak sem szabad hinnie azt, hogy a könyvtáraknak megkérdőjelezhetetlen joguk van a közpénzekre. Lehet, hogy ez így volt az amerikai és kanadai történelem korábbi századában, de ez már a múlt.*”¹³

Az amerikai könyvtáros egyesület (ALA) nem is tekinti céljának a könyvtártámogatásokért való országos lobbizást: a fenntartók használói elégedettségen keresztül meggyőzését szorgalmaz-

zák(!)¹⁴ (Mindez nem jelenti, hogy a könyvtár ne kapjon költségvetési pénzeket, azt viszont igen, hogy azok ne automatizmusként, hanem a használók által tapasztalt teljesítménytől és potenciáltól függenek.) A könyvtáraknak kevesebb pénzből többet kell nyújtaniuk.¹⁵

Ad 4.

A *térítéses szolgáltatások*¹⁶ bevezetése iránti érdeklődés a kilencvenes évek közepétől csökken a hazai könyvtárakban¹⁷, pedig időközben megtörtént a kötelezően ingyen nyújtandó alapszolgáltatások meghatározása is. Vonatkozó felmérés híján csak feltételezhető, hogy e mögött

- a piacépes szolgáltatások hiánya,
- a gyorsabban aktivizálódó versenytársak,
- a szükséges szakmai ismeretek hiánya és
- a szervezeti kultúrából adódó tartózkodás áll.

A térítéses szolgáltatások kiépítése azonban megteremthetné a használói elégedettségen alapuló szakmai büszkeséget¹⁸, növelve a szakmai önállóságot.¹⁹ A szolgáltatások bevezetése mellett sok érv szól, de indítás előtt érdemes áttekinteni a buktatókat is.²⁰

Ad 5.

A *belső* (könyvtáron vagy könyvtári rendszeren belüli) *hatékonyság* (a kimeneti értékek és a bemeneti források hányadosa) növelésének célja az ugyanannyi forrásból több érték, vagy azonos érték előállítására kevesebb ráfordítással. (Értéknek tekinthetjük pl. a használói szempontból eredményes tájékoztatói ügyfélkapcsolatot, a könyvtári blogba tett olvasói megjegyzéseket, vagy éppen a kölcsönzések számát – a növekvő megfoghatatlan tökevényont.) A hatékonyságnövelés terjedését nehezíti a hazai könyvtárakban elterjedt vélekedés, mely szerint

- nem lehet mérni a könyvtári teljesítményt (ez már visszaszorulóban van) – pedig *amit nem tudsz mérni, azt nem tudod menedzselni*;
- nem lehet tovább növelni a hatékonyságot, csökkenteni a párhuzamos szolgáltatásokat stb. (ez még erősen tartja magát);

- a hazai minőségirányítási erőfeszítések eredményei sem a használókat, sem a fenntartókat nem győzték meg (vö.: használószám-csökkenés²¹ és költségvetési restriktciók);
- az önellátás fontosságában való hit (még nagyon tartja magát²²); a munka racionalizálása ugyanis kiválthatja a kiszervezést is, melynek eredményes végrehajtásához hiányzik a szakértelem.

A hatékonyságnövelés a restriktiótól való félelem miatt ritka téma a szakmán belül. Pedig a hatékonyságnövelésnek és a minőségirányításnak van elérhető jó gyakorlata²³. Kitapintható továbbá a továbbélő mennyiségi szemlélet (a karcsú, izmos szervezet ellenében), mely szorosán összefügghet a nagyobb egzisztenciális biztonság iránti vágygal.²⁴

A felsorolt és röviden elemzett módszerek közül feltehetően egy több elemet tartalmazó kosarat érdemes létrehozni. A könyvtárak hosszabb távú versenyképességét is a teljesítményorientáció, a bizonytalanságkerülés, a jövőorientáció szintje, a hatalomorientáltság és a csoportkollektívizmus visszaszorulása határozza meg²⁵. Ezt figyelembe véve a térítéses szolgáltatások fejlesztése és a belső hatékonyság növelése minden bizonnyal nagyobb előnyt biztosít.

Jegyzetek

1. Hazai kiadású könyve: Térítéses információ szolgáltatás : a siker titka / Irene Wormell. - Budapest : Informatikai és Könyvtári Szövetség, 1998. - 134 p. lsm.: <http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/041/index.php>
2. A könyvtár neve a szponzor nevével együtt jelenik meg
3. Egy konkrét magánszemély, intézmény műalkotás, esetleg esemény rendszerint anyagi, ritkábban természetbeni támogatása konkrét cél konkrét megvalósítása érdekében, kommunikációs természetű ellenszolgáltatás fejében.
4. Bázis szemléletű költségvetés esetén. Ennek felülvizsgálata, program-költségvetéssé való átalakítása többször felmerült a kormányzat oldaláról. A program-költségvetés esetében a forrásokért rendszeresen konkrét tervekkel szükséges megküzdeni; nincs automatizmus.
5. vö.: SVEIBY, Karl Erik: Szervezetek új gazdaságtana: a menedzselts tudás. Budapest : KJK-KERSZÖV, 2001
6. A könyvtári ráfordítás és a hozam közötti összefüggést vizsgáló cikk pl.: MIKULÁS Gábor: Haszon, nyereség és hozam a könyvtárban. In: Könyv Könyvtár Könyvtáros, 16. évf. 2007. 2. sz. p. 16–23. (<http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/281/index.php>)
7. BRADLEY, Bill – JANSEN, Paul – SILVERMAN, Les: Nonprofits and the \$100 billion opportunity. In: Harvard Business School Working Knowledge, Jun. vol. 16. 2003. (<http://hbsworkingknowledge.hbs.edu/item.jhtml?id=3535&t=organizations>)
8. Szponzorálásról bővebben pl.: MIKULÁS Gábor: A szponzorálás, mint lehetőség – szempontok mindkét oldalról. In: Könyv Könyvtár Könyvtáros, 11. évf. 2002. 5. sz. p. 20–25; (<http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/028/index.php>)
9. Pl.: MACDONALD, Vincent: Selling your message without selling out. In: Public Library Journal, vol. 15. 2000. no. 3. p. 79–82. Referálva: Hogyan nyerhetünk meg egy vállalatot könyvtárunk támogatására. Suffolki sikertörténet. Ref.: Fazokas E. In: Könyvtári Figyelő,
10. Pl.: HINSENKAMPNÉ Fehér Mária: Forrásteremtés – más-ként. In: Magyar Távközlés, 1999. 10. sz. p. 53–57
11. vö. pl.: MIKULÁS Gábor: Szponzorálás az építőiparban : sport az élen. In: Szponzorlap, 1999. (<http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/063/index.php>)
12. NAGY Nikolett: Az ügyfél nem fél ügy. Szakdolgozat. ELTE BTK, 2007; NICHOLSON, Scott: The bibliomining process: data warehousing and data mining for library decision making. In: Information Technology for Libraries, 2003. December, p. 146–151. Referálva: Adatbányászat a könyvtárban. Ref.: Mikulás G. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2004. 12. sz. p. 564–565 <http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/207/index.html>
13. HOLT, Glen E.: Getting beyond the pain: understanding and dealing with declining library funding. In: The Bottom Line. Managing Library Finances, vol. 18. 2005. no. 4. p. 185–190
14. Ld. Holt, 2005.
15. BUSCHMAN, John: Libraries and the decline of public purposes. In: Public Library Quarterly, vol. 24. 2005. no. 1. p. 1–12.

16. Ld. pl.: CLAY, Edwin S. – BANGS, Patricia C.: Entrepreneurs in the public library: reinventing an institution. In: Library Trends, vol. 48. 2000. no. 3. p. 606–618. Referálva: Vállalkozás a könyvtárban: egy intézmény újra-felfedezése. Ref.: Papp I. In: Könyvtári Figyelő, 11. évf. 2001. 1. sz. p. 186–187.

17. KISZL Péter: Hogyan tovább? Üzleti információszolgáltatás magyarországi könyvtárakban. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 51. évf. 2004. 9. sz. p. 371–378.

18. Ha a könyvtárban pénzért adnak üzleti szolgáltatásokat, jól kezdenek el dolgozni a munkatársak, büszkék a használói elégedettséget egyértelműen jelző pénzkitermelésre, és az egész könyvtári szolgáltatás színvonalá emelkedik. Ld.: LINE, Maurice, B.: Entrepreneurial library management. Elhangzott Maurice Line 1990. november 7-ei előadásán az Országos Széchényi Könyvtárban

19. Egy vállalati könyvtár hároméves tapasztalata a térítéses szolgáltatásokkal : [referátum] / [ref.] Simon András. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 43. évf. 1996. 4–5. sz. p. 193–195. Eredeti: Three years experience with fee-based services in corporate library / P. Ratliff, T. J. Weeks. In: Special Libraries, vol. 86. 1995. no. 1. p. 21–27. ([http://w3.oszk.hu/manscr/wwwi32.exe/\[in=ref1.in\]?95/281*22629](http://w3.oszk.hu/manscr/wwwi32.exe/[in=ref1.in]?95/281*22629))

20. Ld. pl.: i. m. Wormell, 1998; LINE, Maurice B.: Országos Széchényi Könyvtár: megoldandó feladatok és intézkedési javaslatok. In: OSZK Híradó, 39. 1996. 9–10. sz. p. 16–33; FOSTER, William – BRADACH, Jeffery.: Törekedjen-e profitra a nonprofit? In: Harvard Businessmanager, 2005. június, p. 16–25.; Térítéses könyvtári szolgáltatások: trendek az Egyesült Királyságban. Ref. Mohor J. In: Könyvtári Figyelő, 41. évf. 1996. 4. sz. p. 750–751.

Forrás: Revista Española de Documentación Científica, vol. 19. 1996. no. 1. p. 50–58.; / IVANOVA, Tat'ana Vladislavovna: Mit illi real'nost? In: Biblioteka, 2002. no. 9. p. 24–25. Ref.: Mítosz vagy realitás? A térítéses szolgáltatásokról. Ref.: Hangodi Á. In: Könyvtári Figyelő, 2003. 2. sz. p. 466–467.

21. NAGY Attila: Szakemberek helyett gépek? Változási tendenciák a könyvtárhasználati szokásokban. In: Könyvtári Figyelő, 52. évf. 2006. 4. sz. p. 457–467.

22. MIKULÁS Gábor – KÖNTÖS Nelli: Lehetőség-e a kiszervezés a magyar megyei könyvtárak számára? In: Vezetéstudomány, 38. évf. 2007. 2. sz. p. 48–52 (<http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/258/index.php>)

23. Kivétel pl.: Több milliós könyvtári hatékonyságnövelés Nagykanizsán (<http://www.szikla.net/cgi-bin/ckit?a1=5754>) In: KIT Hírlevél, 2004/8., vagy Számítógépes kölcsönzési rendszer az Év könyvtárában. In: Népszabadság, 2003. okt. 9. (<http://nol.hu/cikk/129908/>); EVERETT, Shaunessy: Do more, better for less. In: Library Journal, vol. 131. 2006. no. 15. p. 28–31. Referálva: Többet, jobban, kevesebbért. Minőségfejlesztési program egy nagyvárosi könyvtári hálózatban. Ref.: Hegyközi I. In: Könyvtári Figyelő, 53. évf. 2007. 1. sz. ([http://w3.oszk.hu/manscr/wwwi32.exe/\[in=ref1.in\]?07/046*58251](http://w3.oszk.hu/manscr/wwwi32.exe/[in=ref1.in]?07/046*58251))

24. vö.: MIKULÁS Gábor: A hatékonyságról és a költségvetésről. In: Könyvtári Levelező/lap, 5. évf. 1993. 8. sz. p. 3–4. (<http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/023/index.php>)

25. vö.: BAKACSI Gyula: Kultúra és gazda(g)ság – A gazdasági fejlődés és fejlettség és a GLOBE kultúráváltozóinak összefüggései. In: Vezetéstudomány, 38. évf. 2007. Különszám, p. 35–45.

Ajánlott könyvlista a brit fiúk számára

A napokban jelentetett meg a brit Oktatásügyi Minisztérium egy 160 darab, véres sztorikat és klasszikus hősokeket megjelenítő könyvből álló listát tinédzser fiúk részére, hogy ezzel is ösztönözze őket az olvasásra, és segítse a lányokhoz történő felzárkózásukat az iskolában. A listán Dickens nem található, van viszont kortárs és nem kortárs íróktól származó számtalan, kemény fickókat, harcoló, kémkedő, vérszomjas, fantasztikus, és sportos hősokeket megelevenítő olvasmány. Tagadhatatlan a japán képregények és illusztrált novellák térnyerése a „művészibb” beállítottságú gyermekek körében, azoknak a fiúknak pedig, akik a kalandhősök helyett inkább a tényeket kedvelik, listákat és adatokat tartalmazó könyveket ajánlanak. A projektet egy olyan ember vezeti, aki maga is falánk olvasó, és könyvek nélküli otthonban felnőtt gyermekként a kampányt személyes ügyének tekinti.

(KIT Hírlevél, 2007. jún.)

A Berzsényi Dániel Könyvtár szponzor-szerző tevékenysége

KÖBÖLKUTI Katalin

A szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár a 80-as évekig – a többi közgyűjteményhez hasonlóan – a fenntartóink által biztosított költségvetésből gazdálkodott. A 80-as, de számottevő mértékben a 90-es évektől kezdődően a finanszírozás kibővült egyéb támogatásokkal is. Elsősorban olyan feladatok megoldása miatt folyamodtunk szponzorok megnyeréséhez, amelyek nem szerepeltek az alapfeladatok között, ill. a biztosított forrás nem eredményezhetett minőségi megoldást: pl. kiadványok megjelentetése; konferenciák, emlékülések szervezése; gyűjteményfejlesztés; technikai eszközök beszerzése.

Milyen forrásokat vettünk igénybe?

- állami pénzalapok (NKA, NKÖM, megyei, városi önkormányzat)
- civil szervezetek
- tudományos műhelyek, kutatóhelyek
- a gazdasági élet szereplői
- olvasók felajánlása
- a média támogatása.

A kapcsolatfelvételnek többféle módszerrel éltünk. Ha a könyvtár tevékenységét, ill. a projektet megvalósító könyvtáros már ismert volt a szponzor számára, közvetlenül vettük fel a kapcsolatot; közvetítő személy segítségét kértük a könyvtár és a támogató között; ismeretlen megkeresést alkalmaztunk a könyvtár és a projekt bemutatásával. Természetesen a források, a feladatok és a kapcsolatfelvétel módjai többszörösen is keresztezik/keresztezhetik egymást.

Néhány sikeres pályázatnak – többek között OTKA – köszönhetően a *Vasi életrajzi bibliográfiák* sorozatban 15 kötetet jelentettünk meg 1983–1991 között a támogatások segítségével. A sorozat köteteinek előállítására alacsony költségvetésű volt, ezért a 90-es évek elején megjelentetésükhöz egy-egy kisebb támogatás is segítséget jelenthetett. Olyan intézményeket, szervezeteket, civil közösségeket kerestünk meg, amelyek célkitűzései közé tartozott egy-egy adott életmű feldolgozása: egyházi személyiség (Szombathely Püspöki Hivatal); építész (Vas Megyei Építészakadémia); képzőművész (Rumi Rajki Műpártoló Kör); irodalomtörténész (Magyar Irodalomtörténeti Társaság).

A finanszírozásban jelentős változás következett be, amikor Szombathely megyei jogú város kulturális programjának részévé tette a könyvkiadás támogatását. Az 1997-ben megjelent Szombathely bibliográfia már közös kiadásban látta meg a napvilágot.

1998-ban indult útjára a Szombathelyi tudós tanárok c. sorozatunk. Az első kötet megjelenése ismét a várossal közös kiadásban történt, de a 2.(2002) és 3.(2006) kötetet – a szponzoroknak köszönhetően – könyvtárunk már egyedül vállalhatta. Az 1. kötet nettó előállítási költsége: 970.633.-Ft, a 2. köteté 879.773.-Ft, a 3. köteté pedig 976.727.-Ft volt. A támogatók megkeresése célzottan történt, a XVIII., XIX. századi feldolgozott tanár életpályák többsége egyházi szolgálatban állt, s így mind a Szombathelyi Püspöki Hivatal,

mind a Csorna Premontrei Rend készséggel állt anyagiakkal kezdeményezésünk mellé. Az NKA-nál két esetben volt sikeres pályázatunk, a megyei és városi önkormányzatok bizottságai a tervet érdemesnek találták támogatásra, valamint a gazdasági, pénzügyi élet szereplői közül is sikerült megnyerni pl. a Vasi Volánt, az OTP-t, a Vasi Nyugalom Kft., a Savaria Computert, stb., sőt egy esetben magánszemélyt is.

A Szombathelyi Szépitő Egyesület és a Gazdag Erzsébet Irodalmi Alapítvány is segítette a kötetek megjelenését.

Könyvtárunk egy évtizede rendszeresen szervez tudományos konferenciákat, amelyek közül a jelentősebbek előadásait kötetben jelentette meg. Mind a konferenciák megszervezése, mind nyomtatott közreadásának megvalósításához új támogatóként kapcsolódtak be társintézmények (TIT, Savaria Múzeum), tudományos műhelyek (VATT, Németh László Szakkollégium, BDF Tudományos Tanácsa), illetve élveztük a helyi média támogatását is. 1996-tól kezdődően 8 emlékülést szerveztünk, ezek közül 4 konferencia előadásait tudtuk kötetben ily módon közreadni ...

Az államilag elkülönített pénzalapok esetében sikertelen és sikeres pályázataink egyaránt voltak: az NKA-nál kiállítási katalógusokra (2000, 2004), Vas megye városi könyvtárai (1997), A Berzsenyi Dániel Könyvtár (2002), illetve ebben az évben könyvtárunk 4. évkönyve szerepeltek sikerrel.

A digitális források létrehozása esetén az országos központi pénzalapok – pályázatokon keresztül – újszerű kezdeményezéseket szívesebben támogattak. Ennek köszönhetően jött létre 1996-ban a Vas megye irodalma kurrens bibliográfia adatbázissá szervezett változatának CD-ROM kiadása, majd 2001-ben 2. bővített kiadása, 2003-ban pedig a Vasi Digitális Könyvtár az NKÖM telematikai programja segítségével.

Az olvasók egyszeri felajánlását 2005-ben vettük igénybe először jelentős restaurálási programunk megvalósításához. Az RMNY állomány védelmét szolgáló örök-befogadási akciónak köszönhetően 3 kötet újult meg, 289.000.-Ft. értékben. A könyvtári gyűjtemény bővítését szolgálta a Lions Klub egyszeri támogatása, melyet hangoskönyvek vásárlására fordítottunk a vakok és gyengénlátók jobb könyvtári ellátása érdekében. Ugyanezen csoport számára jelentett segítséget a NKA, NKÖM és a Fogyatékosok Esélye Közalapítvány jelentős támogatása. Változatlanul jelen van a könyvtárpártoló jegy megvásárlása által nyújtott olvasói támogatás lehetősége is. Egy multinacionális cégnek köszönhetően címkézett iparűzési adóhoz (egy, akkor még életben lévő városi rendeletnek megfelelően a cégek megnevezhették a kedvezményezettet) 3 millió Ft értékben jutottunk 1999-ben amelyet számítógépek beszerzésére fordítottuk. 2006-ban az OTP juttatott intézményünknek 500.000.-Ft támogatást.

A nagyobb érdeklődésre számot tartó rendezvényeink közül a Gyermeknap Vigaságokat támogatta multinacionális cég és bank.

A különböző források megnyerésében jelentős szerepe van a könyvtár gazdasági osztályának, hiszen az ő feladatuk az előszerződés, reklámszerződés kidolgozása, a könyvelés, a pályázatokhoz igazolások beszerzése, továbbá a pontos pénzügyi dokumentáció.

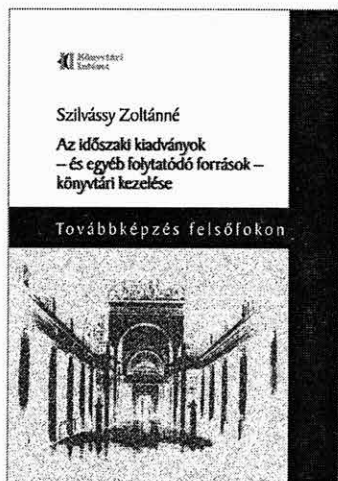
A támogatások megszerzése nem könnyű feladat, kitartó, személyes kapcsolatokat mozgósító kemény munkát igényel. El kell viselni a visszautasítást, a hitegetést is a támogatást kérőnek. A sikeres pénzszerzéshez elszántság kell, a minőségi munkát közvetítő nyilvánosság és a könyvtárosoknál néha még ma is szokatlan nyitottság.

Mit kell (kellene) tudni az időszaki kiadványokról?

A magyar könyvtárosok, könyvtáros-hallgatók hézagpótló kézikönyvet vehetnek kézbe, *Szilvássy Zoltánné: Az időszaki kiadványok – és egyéb folyotatódó források – könyvtári kezelése* című munkáját. Lehet, hogy a szerző nem értene egyet azzal a kijelentéssel, hogy talán jó, hogy a kötet nem évekkkel ezelőtt, hanem most jelent meg magyarul, de nem alaptalan ez a megállapítás. A műnek ugyanis története van. Eredetije, pontosabban első változata több mint tíz éve jelent meg angolul,¹ ezt követte a spanyol² és az orosz³ nyelvű kiadás, s elkészült a francia nyelvű is. Mi dolog az, hogy ilyen hosszú ideig váratott magára a hazai változat, s miért jó, hogy éppen napjainkban látott napvilágot? Ennek is van magyarázata. Ha az eredeti, 1996-os szöveget azonnal kiad(hat)ta volna valamely szakirodalmi kiadó, szinte biztos, hogy ma is csak azt a kiadást tanulmányozhatnánk. Több mint tíz év elteltével azonban nagyot változott a könyvtári világ, a szakembereknek el kellett végezniük néhány új „szemesztert” ahhoz, hogy mindennapi teendőjükbe beköltöztessék az informatika eszközeit, kamatoztatni tudják az előnyöket, megbirkózzanak a nehézségekkel. Az ifjú tanulógeneráció most biztos és hiteles forrás birtokában készülhet hivatására, megismerheti a gyökereket, és az azokra épülő aktuális tudnivalókat, tennivalókat.

1. Basic serials management handbook / by J. Szilvássy ; under the auspices of the IFLA Section on Serial Publications. – Revised ed. – München; New Providence; London; Paris: Saur, 1996. – XII, 172 p. ; 21 cm. – (IFLA publications ; 77) – ISBN 3-598-21803-6
2. Manual básico de gestión de publicaciones seriadas / J. Szilvássy. – Version española de Antinio Lozano Palacios et al. – Madrid : ANABAD, 1998. – 279 p. ; 21 cm. – ISBN 84-88716-26-5
3. Osnovy raboty s serial'nymi izdaniyami v bibliotekah [elektronikus dok.] / Ūdit Silvaši ; pri sodejstvii Sekcii serial'nyh izdaniy IFLA ; perevod I. Ū. Bagrovoy. – Peresm. izd. – PDF szöveg. – Budapest : [s. n.], 2002. – XIII, 201. – Online hozzáférés: <http://www.ifla.org/VII/s16/p1996/rep1-r.pdf>

SZILVÁSSY Zoltánné

Az időszaki kiadványok – és egyéb folytatódó források – könyvtári kezelése / Szilvássy Zoltánné. – Budapest : Könyvtári Intézet, 2006. – 238 p. ;

24 cm. – (Továbbképzés felsőfokon ; ISSN 1589–1682)

ISBN 963 201 626 2

ISBN 978 963 201 626 9

A kézikönyv logikus sorrendben tagolt fejezetekre, alfejezetekre, azokon belül többszörös hierarchiába rendezett, pontosan számozott egységekre osztva tartalmazza a tudnivalókat. Fel kell hívnunk a figyelmet a szerkezet tiszta logikájára, mert szinte vezeti a szemet és az elmét a bonyolult téma egységben látására. Ugyanakkor segíti, hogy bármely részletkérdésre könnyen rátaláljon a használó. Minden fejezetet hivatkozások, és ha szükséges, a hozzájuk fűzött magyarázatok zárnak a tárgyalt témák fejezeten belüli számozásához igazítva. A szövegben szereplő fogalmak, kifejezések melletti jelek (<H>, <F>, <AI>) utalnak arra, hogy velük kapcsolatos *Hivatkozásokat* találunk az egyes fejezetek végén vagy a függelékben, szerepelnek a *Fogalom meghatározások* között, vagy az *Ajánlott irodalom és segédletek* jegyzékében.

Az öt fő fejezetről

1. Az időszaki kiadványok

A fejezet legfőbb érénye azon kívül, hogy ismerteti az időszaki kiadványok vázlatos történetét, fogalmának meghatározását, típusait, jellemzőit, felvázol egy új nemzetközi koncepciót, amelynek célja, hogy a bibliográfiai források világában rendet tegyen. A dokumentumtipológia szövevényes területén született „új koncepció és modell” bárki számára áttekinthetővé és érthetővé teszi, hogy a dokumentumok (információforrások) közül melyek tartoznak a *folytatódó források* táborába, ezek közül melyek az *időszaki kiadványok*, és melyek az ún. *integráló*, a folyamatos frissülés szándékával megjelenő *források* csoportjába. A 14. oldalon közölt *Egyszerűsített modell*, és a 16. oldalt kitevő *Dokumentumtipológiai modell* biztos fogódzót ad a forrástípusok felismeréséhez, majd könyvtári kezelésükhöz.

Ebben a fejezetben kapunk rövid, praktikus eligazítást az időszaki kiadványok azonosító rendszeréről, az ISSN-ről és a kulcs címről, de a rendszer nemzetközi – ma újból aktuális –, más azonosítókhoz kötődő jelentőségéről és működéséről majd az 5. *Nemzetközi kitekintés* fejezet 5.3 *Nemzetközi információs rendszerek* alfejezete tájékoztat részletesen.

2. Az időszaki kiadványok kezelése

Az időszaki kiadványok megfelelő, korszerű de következetes könyvtári kezelése alapos szakismereteket, gyakorlatot, számtalan felelősségteljes és összehangolt napi feladatot ró a könyvtáros(ok)ra, akár nagy gyűjtemények, akár kis könyvtárak

munkatársai. Biztos támpontokat nyújt számukra ez a fejezet, amely minden könyvtártípust figyelembe véve magyarázza el lépésről lépésre a gyűjteményfejlesztéssel, a feldolgozással és az állomány gondozásával kapcsolatos tennivalókat. A szigorú elveken alapuló, pontosan megfogalmazott munkamenetek betartásán, napi gyakorlatba ültetésén múlik, hogy miként hasznosulnak a ráfordítások (a gyűjteményre és a személyzetre költött kiadások) a használóknak nyújtott szolgáltatásokban.

Szükség van a gyűjtőköri szabályzat kidolgozására, de ez csak akkor eredményez sikert, ha a pénzügyi forrásokat megfelelően képzett szakemberekre bízják, olyanokra, akik át tudják tekinteni az információs forrásokat, ismerik, és ki tudják használni a hazai és külföldi kiadványok beszerzési módjait (vétel, csere, ajándék, köteles példány), megbízható partnerek az együttműködésben. A pontos és a könyvtártípusnak megfelelő gyarapítási nyilvántartások vezetése is kulcsfontosságú a gyűjtemény szempontjából a különböző periodicitású kiadványok érkezésétől kezdve reklamálsukig, a számlák kezelésétől a leltári nyilvántartásig.

A kézikönyv pontról pontra ad mindenre kiterjedő útmutatást a beszerzett dokumentumok feldolgozásának módjairól és eszközeiről (hazai és nemzetközi szabványok, szabályzatok, kooperáció), a katalógustételek és a különféle katalógusok elkészítéséről – a tájékoztatáshoz szükséges adatelemekről (ezek forrásairól, a formai és tartalmi feltárásnál alkalmazandó szabványokról, lehetőségekről), amelyeknek igazodniuk kell az adott könyvtár, illetve az együttműködő könyvtárak közösségének előírásaihoz, tájékoztatási igényeihez.

3. A gyűjtemény gondozása és állapotának megővése

A szerző hozzáértéssel foglalkozik a kevésbé látványos, de a gyűjtemény megőrzése és a kiadványok rendelkezésre bocsátása szempontjából

annál fontosabb kérdésekkel. A különböző könyvtártípusokban más-más szempontok figyelembe vételével kell eldönteni, hogy hol és hogyan helyezték el az időszaki kiadványokat, gondoskodni kell a jelzetadásról, a szabadpolcok, illetve a raktár kezeléséről, meg kell birkózni az örökös helyhiánnyal. A kézikönyv foglalkozik a papíralapú hordozók kiváltásával, mind használati, mind állományvédelmi szempontból. Tárgyalja az állagmegővési kérdéseit: megfelelő hőmérséklet, páratartalom megoldása, védelem a rovarok ellen, tűz- vízkár előfordulásakor, vagy a rongálók, tolvajok esetében. Felveti a kérdést: biztos, hogy mindent meg kell őrizni? Milyen eszközökkel, módszerekkel lehet kiváltani a papíralapú hordozókat, hogyan lehet tartalmukat az utókor számára átmenteni. A már ismert mikroformáktól és optikai lemezektől máris eljutunk napjaink legfontosabb kérdéséhez, a digitalizáláshoz, megismerkedünk a mellette szóló érvekkel és azokkal, amelyek e módszert nem tartják alkalmasnak hosszú távú megőrzésre. Képet kapunk a külföldi, nemzetközi és hazai kísérletekről, projektekről, valamint az eleve digitális formában keletkező objektumokról.

4. Szolgáltatások

Kétségtelen, hogy az előző fejezetekben ismertett tevékenységeket egyetlen cél érdekében végzik el a könyvtárak, az olvasók, használók igényeinek megfelelő kielégítésére. A gyarapítás, feldolgozás és állománygondozás minősége meghatározza a szolgáltatásokét. Az is igaz, hogy az igények ismerete és figyelembe vétele nélkül az előbbieket sem lehetnek sikeresek. A szolgáltatásokat taglaló fejezet a gyakorlati feladatok leírásával kezdődik, amelyeket felsorolva akár könyvtárosoknak, akár könyvtárlátogatóknak érezhetjük magunkat. Ha azonban e feladatokra nem készülünk fel, vagy a szolgáltatások láncolatában valahol rés támad, jogos a használói elégedetlenség. Szó esik itt az olvasószolgálatról

(beiratkozás, olvasóterem, tájékoztató szolgálat, kölcsönző szolgálat, másolatszolgáltatás, fordító szolgálat) kezdve a bonyolultabb, általában hosszabb időt vagy kutatómunkát igénylő szolgáltatásokig (témafigyelés, referálás, indexelés) mindenről, beleértve a könyvtárközi kölcsönzés hazai és nemzetközi gyakorlatát.

Külön alfejezet (4.4) foglalkozik az időszaki kiadványok központi katalógusaival, kialakulásukkal, céljaikkal, megvalósításuk formáival, hazai helyzetükkel, és egy megfogalmazott, a MOKKA-t érintő tervvel, amely szerint: „*A rendszer a jövőben mintegy 100 vagy annál is több tagkönyvtárral számol ..., melyek lefednék a teljes magyar dokumentumállományt. Ennek feltételeként ... a MOKKA egyesülne az ODR-rel, majd – a csak monografikus műveket nyilvántartó, összekapcsolandó rendszerek – tovább bővílnének az NPA-val (Nemzeti Periodika Adatbázis ...), hogy ezáltal teljessé válva, az újjászervezendő multifunkciós adatbázis kiterjedjen az időszaki kiadványok nyilvántartására/adataira is*”.

5. Nemzetközi kitekintés

A fejezet pótolhatatlan összefoglaló forrás mindenkinek, aki tájékozódni szeretne az időszaki kiadványokkal kapcsolatos nemzetközi munkálatokról, szervezetekről, testületekről és programokról.

Nem véletlen, hogy a szerző e témakörben elsőként a szabványok fontosságával és szerepével foglalkozik. A szabványok voltaképpen eszközök, amelyek segítségével és használatával a könyvtárak birtokában lévő tartalmakról egyértelmű információkat lehet közölni, értelmezni és befogadni hazai és nemzetközi szinten. A nemzetközi megállapodások eredményeként megfogalmazott szabályok teszik lehetővé a nemzetközi szintű együttműködést, nélkülük nem lehetett volna létrehozni a ma mindenki számára elérhető információs rendszereket, a modern tájékozódás és tájékoztatás magától értetődő kellékárát. A kézikönyv a nemzetközi szabványosítás terüle-

teit ismerteti, közülük is a legfontosabb, az *ISO (International Organization for Standardization)* működését. Ezt követik azok a szervezetek, amelyek szellemi és anyagi hozzájárulással meghatározó szerepet játszanak a szabványosításban és más, a könyvtárak számára fontos területeken: nemzetközi információs rendszerek és szolgáltatások kialakítása, adatok létrehozása, cseréje és publikálása, a testületek munkásságáról szóló tanulmányok, kézikönyvek, adattárak, irányelvek megjelentetése, és nem utolsósorban a fejlődő országok támogatása a maguk információs-kommunikációs rendszerei létrehozásában.

A következő nemzetközi szervezeteknek és programjainak az információs és kommunikációs technológia fejlesztésében, támogatásában és elterjesztésében játszott szerepéről kapunk pontos, naprakész tájékoztatást:

- az *UNESCO* és programjai (Részvételi Program, Általános Információs Program, „Információt Mindenkinek” Program, „Világemlékezet” Program), kapcsolatai a könyvtárakkal, kiadói tevékenysége;
- az *IFLA* és programjai a könyvtárak fejlődésének szolgálatában, az információhoz való szabad hozzáférésben, a bibliográfiai szabványosításban, az állagmegővésben, a kiadványok egyetemes hozzáférhetőségében, az egyetemes bibliográfiai számbavételben és a nemzetközi MARC-ban, az egyetemes adat- és távközlésben végzett tevékenysége és programjai, nagyszabású és aktív kiadói tevékenysége;
- a *FID* 1895 és 2001 között betöltött szerepe.

A nemzetközi információs rendszerekről szóló beszámolóban kanyarodik vissza Szilvássy Zoltánné az *ISDS (International Serials Data System)*, 1993-tól *ISSN* néven ismert, az időszaki kiadványok nemzetközi azonosító rendszerének, az *ISSN* hálózatnak, az *ISSN* termékeknek és szolgáltatásoknak (*ISSN Regiszter, A Címekben*

Előforduló Szavak Rövidítési Jegyzéke) ismertetéséhez. Megismerkedhetünk az ISSN Regiszter használatával és az OSIRIS-szel, az *Időszaki kiadványok online információs és regisztrációs rendszerével*, valamint az ISSN jövéjével.

Ráadás

Ráadásként a kézikönyv – viszonylag terjedelmesnek tűnő része – hosszú távon használható, és minden bizonnyal majd rongyosra lapozott függelékeket tartalmaz. A szerző gyakorlati tapasztalatait igazolja, és józan előrelátását dicséri, hogy ezeket az információkat nem gyömöszölte bele a mű folyamatos olvasását és az időszaki kiadványok kezelésének magas színvonalú elsajátítását lehetővé tévő szövegébe.

Az 1. számú függelék: *Betűszavak és rövidítések* minden, a tárgyhoz kötődő szervezet, program, fogalom stb. eredeti és magyar nyelvű feloldását adja meg a rövidítések betűrendjében.

A *Fogalom meghatározások* (2. számú függelék) a kézikönyv szövegében előforduló és ott <F>-fel jelölt fogalmak, kifejezések meghatározását közli, jelölve a szövegben első előfordulásuk számát, és felsorolva itt is a hivatkozásokban azokat a forrásokat, amelyekből származnak.

A 3. számú függelék először a tárggyal kapcsolatos *nemzetközi szabványok*, majd a *magyar szabványok* jegyzékét sorolja fel.

A 4. számú függelék címe: *Az UNESCO területi és regionális irodái*, az 5. számúé: *Az IFLA regionális irodái és regionális szekciói*.

A 6. számú függelék tartalma: *A kardexben használatos érkeztető kartonok (minták)*.

A 7. számú függelék az *ajánlott irodalom és segédletek* bőséges jegyzékét kínálja, tematikus elrendezésben összefoglalva a hazai és a külföl-

di forrásokat, a szükséges jegyzetekkel bővítve, megadva online elérési címüket.

A 8. és 9. számú függelék az angol nyelvű kiadás előszavát, illetőleg bevezetőjét tartalmazza, mindkettőt magyarul. Az előszót *Hazel Woodward*, az *IFLA Időszaki Kiadványok Szekció Állandó Bizottsága* akkori elnökeként írta, míg a bevezető a szerző munkája, aki azokban az években az *Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ* igazgatói tisztét látta el. Ezek is igazolják a mű nemzetközi elterjedtségét, hasznát és sikerét.

Az új, magyarul megjelent művet a szerző angol nyelvű összefoglalója zárja.

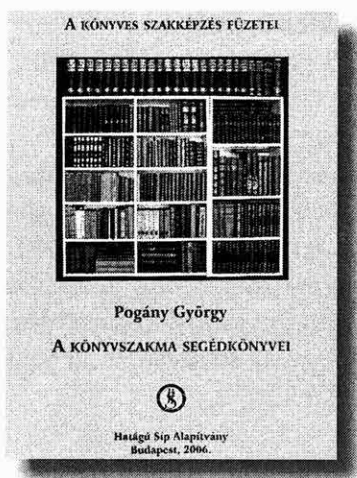
A felsorolt tartalmi gazdagság feltehetően önmagáért beszél, külön említésre méltó viszont a mondanivaló sallangoktól, divatoktól mentes tömör és érthető megfogalmazása, a kifogástalan és korrekt terminológia.

A szerző szinte egész szakmai pályafutása az időszaki kiadványokkal kapcsolatos hazai és nemzetközi munkálatokhoz kötődik. Az *Országos Széchényi Könyvtár* osztályvezetőjeként irányította a *Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusát*, az *NPA* elindítását, munkatársaiból tanítványokat nevelt, s ezt tette a szakmának a kézikönyvben ismertett nemzetközi porondjain is.

Köszönet illeti a Könyvtári Intézetet és a támogatókat, az *Oktatási és Kulturális Minisztériumot* és a *Nemzeti Kulturális Alapot* a hézagpótló mű megjelenítéséért. Szerencsések vagyunk, hogy Szilvássy Zoltánné oly gazdag szakmai pályáján gyűjtött és mindig megújuló tudását megosztotta a pályatársakkal, a pályára készülőkkel.

Berke Barnabásné

„Ódondászok” segédkönyve: A könyv- szakma segédkönyvei

POGÁNY György

A könyvszakma segédkönyvei /
Pogány György. – Bp. : Hatágú
Síp Alapítvány, 2006. – 181 p. ; 20
cm. – (A könyves szakképzés fü-
zetei, ISSN 1785.8410 ; 9.)

ISBN 963 7615482

Fáy András, a reformkori író, politikus szerint az antikvárium „a tudós világnak vérkeringető artériája”, a 19. századi könyvkereskedők mégsem tekintették magukkal egyenrangúnak az „ódondászokat”: 1878-ban nem lehettek tagjai az akkor létrehozott Magyar Könyvkereskedők Egyletének. A későbbiekben természetesen változott a helyzet, hiszen éppen a század utolsó harmadában sorra nyíltak a használt, régi könyveket árusító antikváriumok, a fővárosban egyes utcák szinte „Antikváriumok utcája” nevet is kaphatott volna. Így érezhetjük ma is, ha végigsétálunk a Múzeum körút Kossuth Lajos utca és Kálvin tér közötti szakaszán, ahol egymást követő üzletekben antikváriusok várják, segítik és tájékoztatják a régi könyvek, metszetek, kották és hanglemezek után érdeklődőket, vagy akár a képeslapok gyűjtőit. Az antikváriumi szakeladó az 1990-es években önálló bejegyzett szakmává lépett elő, az antikváriusok érettségire épülő képzését a Hatágú Síp Alapítvány által 1992-ben létrehozott Gutenberg János Könyvkereskedelmi Szakközépiskola látja el. A hallgatók oktatása a következő témakörökre terjed ki: könyv- és folyóirat-történet, forráskiadványok, illusztrációs és képsokszorosítási technikák, könyvkötéstörténet, bibliográfia, antikváriumi kereskedelmi ismeretek, árképzés és árbecslés, könyvrestaurálási szempontok, latin-német címlapfordítási gyakorlat, marketing. *Dercsényi Szilvia*, az iskola igazgatója 2001-ben még úgy nyilatkozott a Magyar Könyvgyűjtő című folyóirat októberi számában, hogy tankönyv nincsen, a különböző szakterületek elismert képviselői előadásokat tartanak, ezen kívül a hallgatók vastkos irodalomjegyzéket és néhány házi jegyzet kapnak, majd ezekből, illetve a gyakorlatok során szerzett tapasztalatok alapján készülnek fel a vizsgára.

Ezen a helyzeten változtatott a 2004-ben megindult, éppen Dercsényi Szilvia által szerkesztett *A könyves szakképzés füzetei* című sorozat. (A sorozatnak első két kötetét a Könyvtári Figyelő is ismertette.) A Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete támogatásával a Hatágú Síp Alapítvány által eddig megjelentetett művek mindegyike tankönyvként használható a könyvszakmai tanfolyamok hallgatói számára. Így van ez a kilencedikként közreadott, 2006-ban megjelent *A könyvszakma segédkönyvei* című kötettel is, amelynek szerzője – hasonlóan az indító két kötethez – **Pogány György**.

Az ízléses borítóval fedett, 181 oldalas kötet jóval többet nyújt, mint amennyit a címe sejtetni enged. Ugyanis a kiadvány nemcsak a vizsgaletételéhez, a szakma műveléséhez elengedhetetlenül fontos segédkönyvek tartalmával, használhatóságával kíván megismertetni, hanem – valószínűleg a tanfolyam tematikájához igazodva – azokat a bibliográfiái és tájékoztatósi alapismereteket is tartalmazza, „amelyekre a könyvszakmában, [...] illetve a könyves szakiskolában e pályára készülőknek szüksége lehet”.

Ezen kívül „*kitér a könyvkereskedelemben használatos különféle típusú eszközök vázlatos fejlődéstörténetére is és ismerteti a gyakorlati napi munkában ma már talán nem, vagy csak kevésbé használatos eszközöket*”. Ezzel, a bevezetésben megfogalmazott koncepciójával a szerző – bár kötetében nem említi őket – tulajdonképpen a szakképzésben korábban használható tankönyvek tematikáját követi. Nevezetesen a tanárképző és tanítóképző főiskolák számára készített, a hetvenes-nyolcvanas években forgalomban lévő (Kertész Gyula sorozatszerkesztésével készült) *Könyvtári tájékoztatás* című jegyzetsorozat metodikáját, illetve a hetvenes évek végén sokszorosításban közreadott *Az antikváriusképzés füzetei* című sorozat Bibliográfia címen megjelenő első két tagjának felépítését. (Ez utóbbiak szerzői Kollin Ferenc és Pogány György voltak.)

Az említett előzmények az anyaggyűjtésük lezártáig érvényes tájékoztató apparátusról korrekt, használható információt nyújtanak ugyan, de súlypontjaik, kifejezéseik, szóhasználatuk az adott kornak volt csak megfelelő. Ha eltekintünk az Interneten jelenleg elérhető, különböző főiskolák, egyetemek hallgatói által e témakörökben összeállított szigorlati jegyzetektől, azt mondhatjuk, hogy a Könyvtárosok kézikönyve idevonatkozó fejezetei mellett valóban szükség volt egy kifejezetten a könyvkereskedelemben, szűkebben véve az „antikváriumi világban” használható, könnyen kézbe vehető segédkönyvre.

A könyves szakmának ugyanis egészen mások a tájékoztatósi szempontjai, mint a könyvtári területnek. Ahogyan Pogány György írja: „*a könyvtárak ilyen jellegű szolgáltatásait igénybe vevő olvasóknak, használóknak elsősorban a hordozón rögzített információra van szükségük; [...] A könyvesbolti vásárlók viszont – bár az ismeret, a tudás számukra sem közömbös – mégis inkább magát a dokumentumot óhajtják megszerezni, ezért nem annyira az információra vonatkozó, hanem az azt hordozó konkrét fizikai entitáshoz kapcsoló tájékoztatást igényelnek.*” Egyetértve a szerzővel, ezen a területen nemcsak tájékoztatásról, hanem tájékozódásról is szó van egy-egy régi könyv, metszet vagy hanglemezzel azonosításakor, adatainak rögzítésekor, árának megálapításakor.

A szerző nem vállalkozott az összes tudományterület segédkönyveinek áttekintésére, hiszen amint hivatkozik rá, ezt a feladatot *A szerkesztők és szerzők kézikönyve* című munka egyik fejezeteként Gyurgyák János már elvégezte. Pogány György tehát csak arra vállalkozhatott, hogy a segédkönyvek és tájékoztatósi eszközök területéről az antikváriusok által használható bibliográfiai, faktográfiai apparátust tárgyalja, beleértve a bibliofiliával, könyvgyűjtéssel kapcsolatos szakbibliográfiákat is. Az összesen több mint 370 segédletet bemutató vagy csak említő kötet használatát az is elősegíti, hogy az oldalak élőfeje mindig mutatják a fejezet címét. Ezek a

fejezetek (a kiegészítő részeket leszámítva) hét egységre tagolják a könyvet.

A *Bibliográfiai és tájékoztatósi alapismeretek* című fejezet az alapfogalmakkal, a tájékoztatósi eszközök tipológiájával, a bibliográfia műfajának legfontosabb elméleti tudnivalóival ismert meg, és kitér a direkt (faktografikus) tájékoztatósi eszközöknek a könyvkereskedelemben használható csoportjaira is. A *tájékoztatósi eszközök kialakulásának vázlatos története* című rész a 16. század kezdetétől tekinti át a könyvekről és a tudásról számot adó, azokat összegző „historia litteraria” műfajának európai és magyarországi fejlődését a 19. század második feléig. A nagy ívű léptékből kissé kilóg Sándor István életútjával, az 1803-ban megjelent Magyar könyvesház című munkáján túli műveivel részletesen foglalkozó alfejezet.

A következő fejezetek egy olvasmányos kalauz-bibliográfia műfaji megoldásait alkalmazva már az antikváriusok számára a nagyobb nyilvános könyvtárakban vagy akár saját segédkönyvtárakban elérhető, kereken 300 tájékoztatósi/tájékoztatósi segédlettel foglalkoznak. Képet kapunk a bibliográfiai és egyéb segédletek szerkezetéről, felépítéséről, gyűjtőköréről és tartalmáról, használatának egyéb tudnivalóiról. A rövidített leírások címei minden előfordulásukkor tipográfiailag kiemelkednek a magyarázó-értékelő szövegből. Ez a módszer néhány esetben megtévesztő is lehet a használó számára akkor, amikor a cím csak utalásként említődik meg, vagy amikor egy korszak-bibliográfia tárgyalásakor a cím (vagy rövidítése) több alkalommal is kiemelten előfordul. (Talán egy kevésbé olvasmányos, szikárabb feldolgozás megkönnyíthette volna a tankönyvszerű használatot.)

A történeti megközelítés tovább folytatódik *A magyar nemzeti bibliográfia retrospektív rendszere* című fejezetben, ahol nemcsak a területi, tartalmi és nyelvi hungarikumokat leíró bibliográfiákkal, hanem azok keletkezéstörténetével is megismerkedhetünk. *A magyar nemzeti bibliográfia kurrens rendszere és a könyvkereskedelmi*

könyvészetek című fejezet egy része már csak történeti értékkel bír, hiszen a korábbi kurrens bibliográfiák tartalma jórészt beépült a retrospektív bibliográfiákba. A kurrens könyvkereskedelmi bibliográfiák mellett e fejezetben kapott helyet a hazai könyves szaklapok (köztük a ma is élők) bemutatása, és itt említődnek meg a könyvkereskedelmi adattárak, adatbázisok.

A könyveken kívüli dokumentumok retrospektív és kurrens bibliográfiai című fejezet a gyűjtői szempontokat figyelembe véve foglalkozik a hazai hírlapok, folyóiratok, röplapok, térképek, metszetek plakátok és kották bibliográfiáival. E fejezet címe az antikvárius-hallgatók számára félrevezető lehet, persze csak akkor, ha nem olvassák el e rész bevezetőnek szánt mondatait, amelyek egyértelművé teszik, hogy e dokumentumok bibliográfiai is a nemzeti bibliográfiai rendszer részét alkotják. E részben meg kell említeni, hogy a megyei sajtóbibliográfiák ugyan valóban a 2001-ben megjelent Győr-Moson-Sopron megyei anyaggal váltak teljes körűvé, viszont 2002-ben a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár egy minden szempontból bővített kiadványt adott közre Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (a történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék) sajtóbibliográfiája, 1845–2000 címmel.

Az antikváriumi munka egyéb bibliográfiai jellegű segédletei című fejezetben kaptak helyet a szakirodalmi kalauzok, az aukciós jegyzékek, a régi könyvek haza lelőhelyjegyzékei, a bibliofil bibliográfiák. A fejezet végén találhatóak a történelem és határterületeinek, az irodalomtörténetnek, a néprajznak és művészettörténetnek a gyűjtő és az antikvárius számára legfontosabb bibliográfiái.

A faktografikus dokumentumokat az eddigiekhöz hasonló módszerrel bemutató *A könyvszakma direkt tájékoztatósi eszközei* című egység zárja le kalauz-bibliográfiai fejezeteket az általános lexikonokkal, enciklopédiákkal, életrajzgyűjteményekkel, biobibliográfiákkal, szótárakkal és terminológiai gyűjteményekkel, továbbá a leg-

fontosabb adat-, név- és címtárakkal. Ebben a részben a szerző félreérthetően fogalmaz a Petőfi Múzeum Magyar életrajzi index nevű adatbázisával kapcsolatban, amikor azt közli, hogy „elvezeti a használót a részletes adatokat tartalmazó megbízható forráshoz”. Ez részben igaz, de hozzá kellett volna tenni, hogy ennek az indexnek éppen az az egyik felbecsülhetetlen érdeme, hogy a források eltérő, bizonytalan születési-halálozási adatai közül igyekszik a valót megállapítani, a szerkesztők ennek érdekében a gyászjelentéseket is több esetben megnézték.

A kötet a további tájékozódást elősegítő legfrissebb, főként az önállóan megjelent szakirodalom (17 tételes) válogatott bibliográfiájával, a kötetben való analitikus keresést lehetővé tevő betűrendes név- és címmutatóval folytatódik, majd táblázatos formában mutatja be a könyvkereskedelemben forgalmazott dokumentumok, valamint a retrospektív és kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszerét. A 179. oldalon láthatóan sajtóhiba, hogy a táblázat első oszlopában 1976-évszámmal jelzett Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek CD-ROM legfrissebb kiadásáról azt közli, hogy az 1986-2006 közötti kiadványokat tartalmazza a tényleges 1976–2006 helyett. (Valójában a lemezen található periodikumok időhatára 1986–2006.)

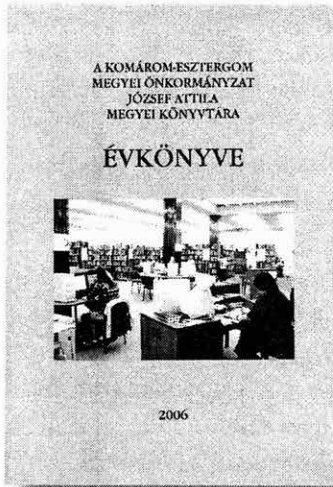
Az Amerikai Könyvtáregyesület (ALA) Tájékoztató és olvasószolgálati egyesületének irányelvei szerint a szakmai készségek közé tartozik 1) az információforrások szerkezetének ismerete az elsődleges felhasználók figyelmének központjában álló ismeretágakban, 2) az információkeresési típusok és az elsődleges felhasználók szokásainak ismerete, 3) az alapvető információeszközök ismerete, ideértve az online katalógusokat, a keresőrendszereket, az adatbázisokat, webhelyeket, a monográfiákat és folyóiratokat nyomtatott és elektronikus formában. Ha mindezeket az antikváriusság szempontjából vonatkoztatjuk *A könyvszakma segédkönyvei*-re azt mondhatjuk, hogy az első két követelményt a kiadvány teljesítette, úgy gondolom azonban, hogy

adós maradt a harmadikkal. Bár több helyen említés történik a tárgyalt mű CR-ROM formátumára is, és kilenc esetben az internetes elérés is jelezve lett, azt gondolom, hogy a könyvesbolti, különösen az antikvárium területén sem lehet nélkülözni a tájékozódás/tájékoztató webes információforrásait.

Számos tárgyalt segédkönyv online elérési lehetőségére hivatkozhatott volna a szerző, olyanokra, melyek az anyaggyűjtés lezárásáig (ez az időpont egyes utalásokból kikövetkeztethetően 2006 nyara lehetett) bekerültek a Magyar Elektronikus Könyvtár állományába. Ilyen például *Busa Margit* sajtóbibliográfiája (2006. febr.), *Monoki István* 1919–1940-es romániai magyar könyvésze (2000. jún.), id. Szinnyei Józseftől a Magyar írók élete és munkái (2006. márc.), a Magyar életrajzi lexikon 1000–1990 (2002. okt.), vagy a Pallas nagy lexikona (1998. okt.). Nem történik említés olyan tájékoztatói forrásokról, mint a különböző nemzeti könyvtárak online elérhető katalógusai, vagy a régi magyarországi nyomtatványok közös katalógusának projektje, a MOKKA-R, mely utóbbi a kötet megírásának időszakában kezdte meg érdemi működését. Utalni lehetett volna az árbecslési segédletek kapcsán arra, hogy vannak olyan hazai webhelyek, ahol egyidejűleg több tízezer könyvet ajánlanak árverésre, az éppen aktuális licitek közlésével.

A műfajelméleti és műfaj történeti bevezetőket, a kalauzbibliográfiai rész történeti és dokumentumismereti információit az antikváriusi tanfolyamok hallgatói jól tudják tankönyvként hasznosítani, és (elsősorban a nyomtatott segédletek vonatkozásában) összefoglaló jellege miatt a könyvtáros-képzésben részt vevőknek is segítséget nyújthat tanulmányaikhoz. Az előbb említetteken túl Pogány György könyve mindenkinek ajánlható, aki szeret bibliográfiákban búvárkodni.

Kégli Ferenc

A József Attila Megyei Könyvtár évkönyve 2006

A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat József Attila Megyei Könyvtára évkönyve : 2006 / szerk. Monostori Imre, Nász János, Takács Anna. – Tatabánya; Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat József Attila Megyei Könyvtára, 2006.– 225 p. ISSN 1218-6090

Bármely kulturális intézmény életében fontos esemény egy évkönyv megjelenése. Különösen érvényes ez a *Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat József Attila Megyei Könyvtára*ra, hiszen az utolsó másfél évtized gazdag története éppúgy bővelkedett szakmai, szervezeti, pénzügyi nehézségekben, hiábavalónak tűnő küzdelmekben, mint továbblendítő eredményekben, büszkeségre jogosító sikerekben.

Bár a könyvtár igazgatójának s egyben az évkönyv egyik szerkesztőjének, *Monostori Imrének* a „főljegyzései” (Főljegyzések a József Attila Megyei Könyvtár elmúlt másfél évtizedéről. 1990–2005) nem a könyvtártörténeti szempontot hangsúlyozzák, a felhasznált irattári anyagokból, munkabeszámolókból és adatsorokból mégis rekonstruálni lehet az intézmény működésének utóbbi tizenöt évét. A kötet első tanulmányának legfőbb célja „a megyei könyvtár *jövője, sorsa* szempontjából legfontosabbnak tartott jelenségek és tendenciák megragadása” volt. A szerző e szándék jegyében két nagy korszakot különböztetett meg az általa vizsgált és cselekvően formált időszakban, mégpedig az önkormányzati törvénytől a könyvtári törvényig tartó „hét szűk esztendő” (1990–1996), valamint az 1997–2005 közötti „felívelő századvéget – munkás századelőt”. A „rendszerátalakítás” első éveit jellemző fenntartási, finanszírozási és identitásbeli zavarok nyomot hagytak a megyei könyvtár akkori „módszertani”-hálózati tevékenységén, belső feszültségeket eredményeztek, és indokoltá tették azt a szakmai átvilágítást, amely azután 1992. elejétől mélyreható pozitív változásokat indított el az intézmény életében. Az *OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központjának* munkatársai által készített jelentés legfontosabb hozadéka a megyei könyvtár funkciórendszerének, feladatainak kijelölése volt, különös tekintettel a számítógépesítésre és a „szolgáltatkozvetítésre”. A szakmai átvilágítás nyomán, illetve azzal párhuzamosan fejlesztési tervek készültek, melyekbe – csakúgy, mint néhány munkabeszámolóba – Monostori Imre dolgozata szintén bepillantást enged. Bár a

könyvtárnak 1995–96-ban – a „Bokros-csomag” következtében – ismét komoly pénzügyi nehézségekkel és ebből adódóan „drákói” szigorúságú takarékosági intézkedésekkel kellett szembenéznie, *mégsem bocsátottak el senkit*.

A könyvtáros szakma a kilencvenes évek második felétől kezdett magához térni, hisz a könyvtári törvény és az abban rögzített érdekltség-növelő támogatás, az országos programként meghirdetett könyvtári telematikai program és az ODR megszületése perspektívát nyitottak a magyar közkönyvtárak ügyének. Így az évtized utolsó éveiben a József Attila Megyei Könyvtár „csaknem minden tekintetben stabilizálódott, s 2000-től kezdődően pedig emelkedő pályára tért”. Ennek bizonyítéka az a három munkabeszámoló-összefoglaló is (2000, 2001, 2002), amelyekből bőven idéz a szerző. A városi és a megyei könyvtár egymáshoz való viszonya, funkcióik szétválasztása vagy éppen összevonása a tanulmányban vizsgált időszak alatt többször górcső alá került. 1999 elején ismét fölvetődött a két könyvtár társulások formában való működtetése, de a megyei közgyűlés csak 2004. végén rögzítette határozatban azokat a pénzügyi és szakmai kritériumokat, melyeknek megléte esetén „szükségesnek és lehetségesnek” tartja összevonásukat. Ennek előkészítését 2007 végéig kell lebonyolítani.

Monostori Imre tanulmánya harmadik részében „a jelenbeli jövőbe” nyújt betekintést (Pillantás a jelenbeli jövőbe), számba véve a szakmai sikereket, biztató eredményeket (például: a gépi kölcsönzés bevezetése; részvétel a megyei szakfelügyeleti munkában és a minőségfejlesztési/ teljesítménymérési programban; a megyei könyvtár színvonalas honlapja; tanfolyamok szervezése; az Új Forrás elektronikus kiadása; a „piár” munka korszerűsödése stb.). Mindez azért volt lehetséges, mert a könyvtár pénzügyi helyzete a szakmai programok vonatkozásában kiszámíthatóvá, tervezhetővé vált. Így összegzőként elmondható, hogy a József Attila Megyei Könyvtár az elmúlt 16 esztendőben meg tudta

őrizni jó hagyományait, és meg tudott újulni a legfontosabb szakmai területeken. Erről tanúskodik a dolgozat végén az a kilenc grafikon is, mely jellemző könyvtári adatok (például a költségvetés szerkezete; a személyi juttatások aránya az összkiadáson belül; a dokumentumvásárlásra fordított összeg; az állományba vett dokumentumok száma; a személyes látogatások, a beiratkozott olvasók és a kölcsönzések száma stb.) alakulását szemlélteti a vizsgált időszakban.

Lehrreichné Dürgő Brigitta, a József Attila Megyei Könyvtár könyvtárosa annak az olvasáshoz társadalmi vizsgálatnak az eredményéről számol be, amely még 2004-ben kezdődött az NKA Könyvtári Szakmai Kollégiumának támogatásával, de az évkönyvben közzétett tanulmány a korábbihoz képest az 5–6. osztályos gyermekek olvasási szokásain túl a vizsgált korosztály szabadidős tevékenységeibe, értékrendjébe, könyv- és könyvtárhasználati szokásaiba is betekintést nyújt (Az 5. és 6. osztályos gyermekek olvasási, könyv- és könyvtárhasználati szokásai Tatabányán és Vértesomlón). A 31 pontból álló kérdőív összesen 104 lány és 98 fiú töltötte ki négy tatabányai és egy vértesomlói iskolából. A különböző szociokulturális háttérrel rendelkező tanulók válaszainak feldolgozása lehetőséget nyújtott az értékrendek, motivációk, szemléletmódok, jövőképek, távlati célok összehasonlítására éppúgy, mint az olvasás helyének meghatározására az egyéb szabadidős tevékenységek rendszerében, vagy az olvasói ízlés változásainak elemzésére. Az eredmények ismertetése tényszerű adatokkal támasztja alá azokat az egyébként közismert jelenségeket, hogy az olvasás hátterbe szorult, az olvasói ízlés amerikanizálódott és a kommersz irányába fordult, hogy a családi minta – mint mindenben, úgy e téren is – meghatározó, vagy hogy „a gyerekek olvasmányainak zömét a kötelező olvasmányok alkotják”. Az életkori sajátosságok és a nemi szerepek szintén jelentősen befolyásolják a vizsgált korosztály olvasási szokásait. Összességében jelentősebb eltérés nem érzékelhető a más-más iskolákba járó

tanulók között, kivéve a gimnazistákat, akiknek nem kell annyi szociális hátránnyal megküzdniük, mint a periférián élő kortársaiknak. Bár a felmérés eredményei túl nagy optimizmusra nem adnak okot, a szerző mégis bízik abban, hogy „a gyerekeknek a könyvhöz, az olvasáshoz való jelenlegi viszonyuk csak egy átmeneti állapot, és a jövőben egyre többen élnek majd át azt az élményt, hogy mit jelent a könyv, az olvasás, milyen jó érzés belebújni a szereplők bőrébe”.

„Mi a helyzet? Van „helyzet”? – teszi fel a kérdést Katona Ildikó (a szegedi Jonatán Első Országos Könyvmolyképző vezetője) a gyermek- és ifjúsági lapok jelenbéli sorsáról írt tanulmánya címében. (E gondolatok „élőben” 2006. június 26-án hangzottak el Tatabányán, a gyermekfolyóiratokról tartott országos konferencián.) A szerző tájékozódásának és elemzésének két forrása volt: az internet és a 2004-ben megjelent Média Ász című kiadvány. Az előbbi „az igazán erős lapokat” jól áttekinthető írással (célcsoport, a lap céljai, jellegzetességei, ára), ún. médiaajánlattal mind felsorolja. A 2–12 éveseknek szóló lapok kategóriájában két nagy kiadóvállalat – az Egmont és az Adoc-Semic – jár az élen olyan periodikákkal, mint a *Micimacskó Magazin*, a *Hercegnők*, a *Barbie Magazin*, a *Dumbo Magazin* vagy a *Dörmögő Dömötör* és a *Garfield*. A legnagyobb példányszámmal dicsekvő professzionalista áru az Egmont által kiadott *Barbie Magazin*. Vele és a hozzá hasonló kiadványokkal szemben vajmi kevés esélye van a hazai lapoknak (közülük a legéletképesebb a *2 Zsiráf*), nem is beszélve az igényes, tartalmas kulturális kezdeményezésekről, „melyek megütik azt a színvonalat, melyet egy könyvtáros, pedagógus, szülő, olvasó ember elvár”. A támogatások rendszere (is) jellemző népbetegség mifelénk, mert amíg pl. a *Kincskereső* című irodalmi lapnak folyamatosan keresnie kell a fennmaradáshoz szükséges utakat – olykor anyagi támogatás híján is –, addig „százmilliók mennek el olyan könyvekre, melyeket senki nem vesz kézbe, se felnőt, se gyerek”.

Katona Ildikó írása utolsó részében „újabb veszszőparipájával” foglalkozik, nevezetesen azzal az igénnyel, amelyet „az ország vezető, véleményformáló értelmisége támaszt az ország lakói, ha úgy tetszik, a nép felé”. Véleménye szerint „A Nagy Könyv”-kampány „kitűnően szemlélteti az egész irreális, irracionális, illúziókra épülő, a végletekig idealista szemléletet”, amely „más kontójára sznob”, mivel „olyantól követel műélvezetet, akiről tudván tudja, hogy arra – mindegy milyen körülmények miatt – képtelen”. „A Nagy Könyv”-es attrakció ennek az „extrasznobizmusnak” volt látványos megnyilvánulása.

Ez utóbbi témához kapcsolódik Takács Anna írása is („A Nagy Könyv” hatása a József Attila Megyei Könyvtár kölcsönzési forgalmára). A Nagy-Britanniából importált „irodalmi valóságshow”-t nálunk szkepticizmussal vegyes várakozás előzte meg. A szakmai fenntartások oka egyrészt a kampányra fordított hatalmas összeg, másrészt pedig az olvasástól idegen harsány reklám volt. A felemás eredmény zömmel sajnos a kétkedőket igazolta, mert nemcsak a TV-műsorok elhibázott koncepciója (az irodalmi értékek „bírószáji tárgyaláson” versengtek egymással) hagyta többnyire hidegen a közönséget, hanem „a könyvtári statisztika sem jelzi az érdeklődés elmozdulását”. Bár a TOP 100 listája – a prognózissal ellentétben – jó könyveket tartalmazott, „de ebben nagyobb szerepe volt a szavazók „megfelelni akarásának”, mint a tényleges olvasási szokásoknak”. „A Nagy Könyv” hatására a József Attila Megyei Könyvtár kölcsönzése mindössze 6%-kal növekedett, mégpedig úgy, hogy a TOP 100 könyvei közül némelyeknek – 27 műnek – csökkent is a kölcsönzése az előző évi adatokhoz képest, további 26 mű esetében a kölcsönzés gyakorisága lényegében nem változott, 47 könyvnek pedig legalább 10%-ot növelt az olvasottsága. Ez utóbbi kategóriában – a régi-új kötelező olvasmányok mellett – jelentős az újonnan felfedezett vagy újra felfedezett regények száma. A kölcsönzések 2004-es és 2005-

ős számadatainak összevetését *Takács Anna* a százas toplistán szereplő valamennyi műre vonatkoztatva elvégzi, és táblázatokban az olvasók elé tárja.

Valójában nem könnyű megválaszolni azt a kérdést, hogy sikernek vagy inkább kudarcnak tekinthető-e „A Nagy Könyv”. A legfőbb pozitívum talán az, hogy „*valóban történt némi átrendeződés a korábbi felmérésekhez képest a magyar klasszikusok és az értékes irodalom javára*”. A legfőbb tanulság pedig ekképp foglalható össze: „*szükséges ugyan az olvasók lehető legjobb kiszolgálása..., de nem elegendő csupán a megszokott sémákat alkalmazni. Új módszerek kikísérletezésére is szükség van, és minden eddiginél fontosabb a könyvtár kapcsolatrendszerének karbantartása, bővítése. Ki kell lépni a könyvtárból, és ehhez szükségünk van mindazok segítségére, akik tudatában vannak az olvasás fontosságának. És akik nincsenek, azokat meg kell próbálni meggyőzni, bármilyen nehéznek tűnik is ez jelenleg.*”

Kolok Melinda (könyvtáros, József Attila Megyei Könyvtár) azt vizsgálja tanulmányában, hogy mivel magyarázható az a szenvedélyes olvasási láz, melyet a Harry Potter-kötetek világszerte kiváltottak még az olvasáshoz nem szokott gyermekekben is (A Harry Potter-könyvek olvasáspszichológiai elemzése). Döntőnek tartja ebben a mű eredetiségét és a rendkívül pörgős, fordulatossá cselekményt, mely megfelel a TV-n felnőtt mai gyerekek gondolkodásmódjának. Harry Potter, a kiszolgáltatót, meglehetősen hátrányos helyzetű fiú – a népmesék legkisebbjeihez hasonlóan – „*nagyszerű azonosulási modell a kiskamaszok számára*”. A varázslás nem más, mint a bántalmazásokat kompenzáló elégtétel Harrynek és a vele azonosuló gyermekolvasónak. *Rowling* könyveinek csodavilága a gyermeki lélek alapszükségleteinek tesz eleget: „*a gyerekeknek szüksége van arra, hogy a mindennapok eseményeiről beszéljenek neki, de úgy, hogy azok a képzelet birodalmába legyenek helyezve, hogy aztán csak a végén kerüljenek visz-*

szta a mindennapokba.” (Bruno Bettelheim) A Harry Potter-könyvek cselekményének egyik legfontosabb színhelye a varázslóiskola, ezért a tanulmány kitér az iskolára, a vele kapcsolatos félelmekre, szorongásokra is. *Kolok Melinda* szerint „*a könyv segíthet az iskolával, tanárokkal, osztálytársakkal, teljesítménnyel kapcsolatos feszültségek feloldásában.*” Az ismétlések, a humoros elemek, a feszültség ébrentartását szolgáló helyzetek, fordulatok, a rendkívül gazdag fantáziavilág, sokszínűség, a jó és rossz kettőssége mind-mind hozzájárul ahhoz, hogy a „Harry Potter” a gyerekek számára vonzó, szórakoztató olvasmány legyen. „*Arról nem is beszélve – zárja alapos, gondolatgazdag elemzését a szerző -, hogy a könyv elolvasása során megtapasztalva az olvasás örömét, könnyen lehet, hogy olvasó gyerekek és később olvasó felnőttek válnak belőlük.*”

Pap Zsuzsanna – szintén a JAMK munkatársa – 2006 februárjában egy hetet töltött Angliában a British Council vendégeként. A szakmai útról írt beszámolója – némileg személyes jellegén és hangvételén túl – mindazok érdeklődésére is számot tarthat, akik kíváncsiak az Egyesült Királyság könyvtárügyére, kulturális életére. *Pap Zsuzsanna* három éve gondozza a British Council által a JAMK-ban elhelyezett angol nyelvű állományt. Angliai útján – többekkel együtt – képet kaphatott az angol könyvtárügyről: a British Council információs munkájáról, a Croydon Central Library működéséről, a vidéken – pubokban és magánlakásokon - is szerveződő olvasóklubokról, az Essexi Könyvfesztiválról és olyan híres vidéki könyvtárakról, mint a Chelmsford Library vagy a Colchester Library. Félnapos program volt a British Library, ahol lehetőség nyílt a könyvtár kincseit bemutató galéria fölkeresésére is. Az említetteken kívül még további – nem kevésbé emlékezetes - élményeit is megosztja a szerző az olvasókkal egészen a hazaindulásig és érkezésig. A szakmai kitekintés egyik legfőbb tanulságát pedig így összegzi: „*Nagyon tetszett, hogy Angliában a könyvtárak a*

média minden lehetőségét kihasználják újításaik népszerűsítésére. Talán nekünk is jobban kellene reklámozni magunkat.”

Az évkönyv második része – noha a szerzők között itt szintén jelen vannak a könyvtárosok is – zömmel helytörténeti, művelődéstörténeti, illetve irodalomtörténeti tanulmányokat tartalmaz. *Haraszi Mihály* tatai helytörténetés „Adatok a tatai piaristák 18. századi történetéhez” címen a kegyesrendi szerzetesek tatai iskolaalapításáról értekezik, nyomon követve és értékelve „az iskola gyarapódó könyvtárának tartalmi jellemzőit”. *Horváth Géza* a Komáromi Kalendárium borítékverseit vizsgálja. E „versezetek” jelentőségét az adja, hogy „nemcsak a kor(ok) hangulatát jelenítik meg egyszerű eszközökkel, de eme nyomdatermékek komáromi voltát a legszembeütőbb helyen, az ugyancsak hagyományos kék borítón is erőteljesen hangsúlyozzák”. *Számadó Emese* régész, a komáromi Klapka György Múzeum igazgatója *Zsolt Béla* egyik regényét veszi górcső alá – természetesen helytörténeti szempontból (A szülőváros ábrázó-

lása *Zsolt Béla Villámcsapás* című regényében). *Simonik Péter* tatabányai levéltáros dolgozatából (Az anya- és csecsemővédelmi munka megszervezése a tatabányai bányatelepen) kirajzolódik a „Tatabányai Stefánia Szövetség az Anyák és Csecsemők Védelmére” 1926 és 1940 közötti története. Tatabánya első gimnáziumának első tanévét *Tapolcainé Sáray Szabó Éva* ny. könyvtáros mutatja be „a ma már ritkaságnak számító két évkönyve alapján” (A Tatabányai Állami Gimnázium 1946-1947).

A sokszínű, változatos tartalmú, de egységesen színvonalas írásokat tartalmazó évkönyv „Appendix”-ében három hasznos összeállítást találunk: Komárom-Esztergom megye könyvtárainak, könyvtárosainak név- és címjegyzékét (összeáll. *Kolok Melinda*), a Komárom-Esztergom megye könyvtáraitra vonatkozó újság- és folyóiratcikkek repertóriumát 2004–2005 (összeáll. *Horváth Géza*), valamint Komárom-Esztergom megye könyvtárainak kiadványait 2004–2005 (összeáll. *Kelecsényi Péterné*).

Éger Veronika

Félmillió adomány a váci könyvtárnak

Mintegy félmillió forintnyi támogatásban részesült a váci Katona Lajos Városi Könyvtár gyermekkönyvtári részlege. A Henkel Magyarország a váci mellett egy barcsi, egy körösladányi és egy budapesti iskolai, illetve gyermekkönyvtárat segített ugyanilyen összegű adománnyal.

Összesen 1027 új szerzeménnyel gyarapodott az Olvasni jó! programban támogatott könyvtárak állománya. A Henkel világszerte ismert társadalmi szerepvállalásáról, művészettel, sporttal, környezetvédelemmel kapcsolatos e karitatív tevékenységéről.

(Átvétel a KIT Hírlevél májusi számából)

<http://www.somogy.hu/index.php?cid=2890>;

<http://www.barcs.hu/site/?p=hirek&id=1821>;

http://www.korosladany.hu/album_henkelkonyvtar.php#;

<http://www.vac.hu/index.php?page=hirek&flag=0&id=4797>

http://www.infovilag.hu/?ka_tegoria_id=52&IVSESSION=422ca5d5cc9704119b.

Könyvtár- és információtudomány

Általános kérdések

07/068

MICCOLI, Sebastiani: Questioni di epistemologia biblioteconomica = Boll.AIB. 45.vol. 2005. 4.no. 415-438.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

A könyvtártan tudománytani kérdései

Könyvtártudomány

Úgy tűnik, a könyvtárak többségének stratégiai céljává az vált, hogy jellemzőiket mindinkább az információmenedzsment technológiai eszközrendszerének igényeihez illesszék. Ebből a megfigyelésből és az olasz szakirodalomnak a felhasználóbarát könyvtári szolgáltatások szervezéséről és menedzsmentjéről szóló írásaiból kiindulva merülhet fel a kérdés, hogy a könyvtártudományra nézve milyen következményei vannak a más diszciplínáktól átvett elveknek és eljárásoknak.

A megközelítés egyik iránya a társadalmi-gazdasági, mely részint a szociológia (a közösség elemzése) részint a közgazdaság (a piac elemzése) területéről veszi módszereit. Persze a nyitás az olvasói igények felé nem abszolút újdonság (gondoljunk csak *Ranganathan* „reference library-ja”ra). A könyvtárat mint „nyitott rendszert” tekintő megközelítés sem új önmagában (hiszen a hagyományos könyvtártanban is jelen van a rendszerszemlélet, a tervezés és a mérés

Felvigyeltő
KÜLFÖLDI

szükségessége). Ami erőteljes (és üdvözlendő) változásokat hozott, az a teljes körű minőségmenedzsment vállalati környezetben megérett szemléletének átvételéből következett (átszervezés, szabványosítás stb.).

A technológiai megközelítés már az angol LIS rövidítésben (*library and information science*) megnyilvánul, ahol az *Otlet* és *Lafontaine* óta a dokumentáció elméletében egymásra hatott két tudomány, a könyvtár és az információé együtt szerepel. Mára az automatizálással (számítógépesítéssel) ez a folyamat (mely Olaszországban az 1970-es években kezdődött) odáig jutott, hogy új antropológiai típus jött létre: a *bibliothecarius technologicus*.

Bármelyik megközelítés kap nagyobb hangsúlyt, ez mindenképpen a redukcionizmus veszélyével jár, és a kapcsolatba hozott tudományterületek ugyan szükségesek, de nem elégségesek ahhoz, hogy a könyvtár tudományosságának kérdését megoldják.

A könyvtári tevékenységek lényegéhez visszatérve, és annak alapvető interpretatív értékét újra felfedezve a hermeneutika (amennyiben az az interpretáció tudománya) modern változata lehet az az episztemológiai keret, melyben a fent említett diszciplínák elvei felhasználhatók.

(Mohor Jenő)

Kutatás

07/069

SEVERINO, Fabio - ANZERA, Giuseppe: La Social Network Analysis [!] sui sistemi bibliotecari: il caso civico romano = Boll.AIB. 45.vol. 2005. 4.no. 439-449.p.

Res. angol nyelven

A Social Network Analysis módszer alkalmazása könyvtári rendszerekre: a római városi könyvtár-hálózat esete

Együtműködés -helyi; Könyvtári hálózat; Közművelődési könyvtár

Egy közösségen, vagy egy intézményen belüli valódi viszonyok feltárására alkalmas eszköz a *Social Network Analysis* (közösségi hálózat elemzése – SNA) módszere. Míg egy intézmény hagyományos organigramja a formális viszonyokat mutatja, azaz azt, hogy ki, hol, mit és kinek dolgozik, egy SNA diagram az informális kapcsolatokat ábrázolja, azaz azt, hogy ki kit ismer, ki kivel osztja meg értesüléseit. Segítségével megismerhetők azok a kapcsolatrendszerek, amelyek vagy erősítik, vagy éppen gátolják az adott intézmény működését. Mivel ezek a kapcsolatok általában nem láthatók, a módszer feltárja a formális szervezeti struktúra alatt működő valódi hálózatokat, s ezzel a működés javításához nyújt segítséget.

A hálózatelemzés lehet eseti alkalom, de lehet akár folyamatos, illetve gyakran ismételt vizsgálat is, mely főként a belső kommunikációs folyamatok javítását célozza. A módszer kérdőívek és interjúk segítségével gyűjti össze a szükséges adatokat, amelyeket speciális szoftver (pl. UCINET) segítségével dolgoznak fel, és rajzolják meg a hálózatot, mely az egyes szereplők egymáshoz való viszonyát, egymáshoz illetve a hálózat középpontjától való távolságát-közelségét (stb.) ábrázolja. Olaszországban az SNA módszert első ízben most alkalmazták nem egy adott intézményen belüli személyek, hanem egy intézményhálózat kapcsolatrendszerének feltárására. Róma közkönyvtári hálózatának vizsgálata elsősorban arra tért ki, hogy mely könyvtárak állnak egymással ritka (évi egy) időszaki (legalább negyedévenkénti) gyakori (havi), illetve folyamatos kapcsolatban. Mivel a római hálózat nem központból és tagkönyvtárakból áll, a felmérés különösen hasznosnak bizonyult, és nem várt eredményeket is hozott. (Vezető, központi szerepet látszik betölteni a nem arra szánt, de létező és jól működő központi ifjúsági könyvtár.)

(Mohor Jenő)

Lásd még 114, 118, 135-136

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

07/070

BRINDLEY, Lynne: Re-defining the library = Libr.Hi Tech. 24.vol. 2006. 4.no. 484-495.p. Bibliogr.

A könyvtár fogalmának, szerepének újragondolása

Jövő könyvtára; Nemzeti könyvtár; Tervezés

2006-ban a bielefeldi konferencián hangzott el a British Library képviselőjének vitaindító előadása azokról a közelmúltban lezajlott folyamatokról, amelyek alapjaiban módosították a könyvtáraknak a társadalomban betöltött helyéről vallott korábbi felfogást.

Brindley illusztrációi világosan igazolják, hogy a kihívás összetett: a technológiai korszakváltás hatása nem pusztán a könyvtáros és a felhasználó viszonylatában hozott radikálisan újat, de például a hozzáférés kérdésében szemléletbeli, szerzői jogi, gazdasági problémák is megoldásra várnak. Nem kevésbé sürgető feladat a könyvtárhasználat szokásainak megváltozása sem, hisz az olvasók egyre nagyobb hányada érdeklődik az információ digitalizált formája iránt – ennek következménye pedig a könyvtári tér újragondolása kell, hogy legyen. A külső hatások között végül az üzlet világa felől tapasztalható nyomás említhető, mint amely versenyhelyzetet teremtve ösztönöz a továbblépésre.

Egy tengeren túli felmérés adatai mindazonáltal azt bizonyítják, hogy nem áldozott le a hagyományos könyvtári szolgáltatások napja sem. A modernizáció útján élen járó Egyesült Államokban például még ma is ötször annyi regisztrált könyvtári tag van, mint ahányan az Amazonon keresztül vásárolnak, és az intézmények négy-

szer annyi tételt kölcsönöznek naponta, mint amennyi a népszerű internetes cég forgalma. Világviszonylatban a statisztika imponáns képet mutat: több mint 1 millió könyvtár (16 milliárd kötettel) igyekszik kielégíteni a mintegy 1 milliárd felhasználó igényeit.

A British Library „házon belüli” 2005-ös felmérése látszólag evidens kérdésekre kereste a választ: hogyan lehetne kiszolgálni az új, „internetes generációt”; folytatható-e, és ha igen, milyen módon a könyvtár hagyományos kutatói/tanítói szerepvállalása az új körülmények között; hogyan lehetne becsalogatni a nem használók tömegeit a könyvtárba; az információs lánc melyik szeletére érdemes fókuszálnia a szolgáltatások megtervezésénél; milyen új módjai képzelhetők a tartalomszolgáltatásnak. Az olvasói reakciók komoly segítséget jelentettek az orientálásban. Ezek többsége ugyan megerősítette az intézményről élő sztereotípiákat (könyvközpontú, nem túl gyors, stb.), de pozitívként jelölte meg például – a keresőmotorokkal ellentétben – a szolgáltatott információ minőségét, megbízhatóságát. Az eredmények nyomán kezdődött meg a címben jelzett önmeghatározás újragondolása.

Brindley hét pontban foglalja össze azokat a kritériumokat, amelyek révén a könyvtár egyfelől megőrzi relevanciáját, másfelől megnövelheti szolgáltatásai értékét. Mindenekelőtt ismernie kell a felhasználókat, és arra kell törekednie, hogy minél rövidebb időn belül reagálhasson jövőbeni kívánalmaikra. Számos sikeresen megújult kulturális intézmény (könyvesbolt, múzeum, galéria) mintájára úgy alakítja át a fizikai teret, hogy az alkalomadtán társadalmi fórummá, találkozó, koncertek, viták színhelyévé válhasson. Az üzleti világ szereplőinek becsalogatására a BL nemrég új részleggel gazdagodott (*British Library' Business and IP Centre*), és ugyancsak

ők teremtették meg London legnagyobb wi-fi közterét. 2000 óta külön igazgatóság gondoskodik róla, hogy a marketing-szemlélet jelen legyen a mindennapi gyakorlatban. Negyedik elemként a szerző a ritkaságok digitalizálását említi: *Turning the Pages* programjuk során virtuálisan rekonstruálták Mozart zenei naplóját, és jelenleg is dolgoznak a világ négy pontján őrzött *Codex Sinaiticus* „újraegyesítésén”.

Az említettek mellett nemzeti könyvtárként 2003 óta felelnek az Egyesült Királyság digitális termékeinek archiválásáért. És hogy végül az emberi tényező se maradjon ki: ezeket a feladatokat kizárólag jól felkészült, innovatív, üzleti ismeretekben jártas könyvtáros-információs szakemberek (*information professional*) tudják sikeresen ellátni.

(*Vasbányai Ferenc*)

07/071

CEJPEK, Jiří: Varoványi George Orwella = Čtenář. 58.roč. 2006. 11.no. 346-349.p.

George Orwell figyelmeztetése

Információs társadalom; Nyelvészeti kérdések; Tájékoztatás szabadsága

George Orwell (1903-1950), eredetileg Eric Arthur Blair, megélt 2 világháborút, fasiszta diktatúrát, sztálinizmust. Az Indiában született Orwell saját szociális tapasztalatokat szerzett: a 20-as években 2 évig rendőrségi alkalmazott volt, majd Londonban és Párizsban 2 évig csavargók, koldusok között élt. A 30-as években Spanyolországban baloldali újságíróként harcolt a demokraták oldalán, megsebesült és soha többé nem gyógyult föl teljesen. Ezek a tapasztalatok erős szociális érzéseket váltottak ki benne, de soha nem vált szocialistává. A 2. világháborúban a BBC rádió tudósítójaként vett részt, újságokban publikált. 1949-ben írta legismertebb művét, az 1984-et.

Orwell, műve megjelenése után, viszonylag fi-

atalon, 1950 elején hunyt el. Zseniálisan érezte meg regényében élete végén, a számítógépes korszak kezdetén, hogy a demokratikus rendszereket a totális rendszerek minden eddiginél nagyobb veszélye fenyegeti.

Az egyik legfontosabb kérdés, hogy a totális rendszerek hogyan tudnak visszaélni a legmodernebb információs technológiával. Az elmúlt 25 évben az információs technológia hatásfoka exponenciálisan megsokszorozódott. Hamarosan eljön a zsebszámítógépek kora, amelyek memóriájában valamennyi eddigi, jellel rögzített ismeret fele el fog férni. 2010 után megjelennek a nanoszámítógépek, a nanotechnológia eredményei. Ezzel a technikával az ember rendkívül kicsi, hatékony számítógépeket lesz képes beépíteni a gépekbe, az élő anyagba, emberi testbe egyaránt. Ezek a testbe épített nanogépek képesek lesznek felügyelni az egészségünket, és kontrollálni a gondolkodásunkat. Pandora nanotechnológiai, genetikai, molekuláris biológiai és robotikai szelencéje tehát nyitva. Az ember azonban nem teljesen védtelen ezekkel a változásokkal szemben, amit a természetes nyelv példája is igazol. Orwell regényében a nyelv természetes keletkezésébe beavatkozva egy új hivatalos nyelvet (newspeak) vezetnek be. A természetes nyelvet úgy egyszerűsítik, hogy minden szót megfosztanak a másodlagos jelentéseitől, minden kifejezés pusztán egyjelentésű lehet, a nyelvtan leegyszerűsödik. A természetes nyelv erőszakos egyszerűsítői szerint, minél kisebb az ember választási lehetősége a kifejezések között, annál kisebb a gondolkodás kísértése. Vagyis a természetes nyelv reformja maximálisan elnyomná az alkotó és kritikus gondolkodást. Az új nyelvre csak néhány kiválasztott művet fordítanának le, amely az eredeti jelentésétől gyökeresen különbözne. A régi nyelven írt műveket pedig megsemmisítenék. Sok hasonló nyelvújítási reformot megéltünk már a történelem folyamán, de miben rejlik igazán Orwell küldetése a természetes nyelvvel kapcsolatban? Arra figyelmeztet, hogy becsüljük meg a természetes nyelv-

vet, ezt az előző generációk által ránk hagyott legnagyobb kincsünket, örökségünket, amelyért mindenki felelős, aki használja. Legyünk érzékenyek, igényesek az egyszerűsítésekkel szemben, amilyen például manapság az SMS-ek stílusa. A művelt, kulturált kifejezés szabadságunk része. A természetes nyelv kulturális örökségünk, történelmi tudatunk lenyomata és olvasata.

A nyelven kívül a tevékenységeinkkel is visszaélhetnek, ha követnek, megfigyelnek bennünket. Nyomokat hagyunk magunk után úton-útfélen, azonosíthatóak vagyunk. A totális rendszerek nyomkövető kutyákkal erednek a polgárok után. A virtuális nyomkövető kutyák, már ténylegesen be vannak építve digitális jelek formájában a számítógépekbe, gyűjtik az adatokat. Az adatokból adatbankokat építenek, amelyek könnyen és gyorsan visszakereshetőek. A mindennapi internethasználatban leveleket küldünk, „szagnyomokat” hagyunk. Bár létezik adatvédelem, nincs százszázalékos biztonság, a hackerek vagy crackerek rendkívül jól őrzött adatbázisokba is behatolnak. Még a jogi védelem sem tökéletes és megnyugtató.

Naponta szembekerülünk kamerákkal, amelyek követik mozgásunkat, rögzítik viselkedésünket. Tökéletesednek és miniatürizálódnak a lehallgatókészülékek. Digitális nyomokat hagyunk, digitális nyomkövetésben élünk. Orwell regényében a kamerákat a tv-készülékekbe építették be, a nézőket is figyelve. Ezek a mindennapi orwelli veszélyek arra hívják föl figyelmünket, hogy nagyon érzékenyen és figyelmesen óvjuk a demokratikus társadalom elveit és hárítsuk el a veszélyeket.

Számolnunk kell azzal, hogy a tudomány és technika fejlődése folytatódik, nem lehet megállítani, föltartóztatni, legfőljebb időnként fékezni a sebességét. Tudásunk elmélyítése, ismereteink szélesítése, a technikai eszközök tökéletesítése mellett az embert és a társadalmat az ezekkel való visszaélés nem várt mértékben fenyegeti. Ezért aktuális ma is Orwell intése, az 1984 üzenete.

(Prókai Margit)

Nemzeti könyvtárügy

07/072

VARGANOVA, Galina Vladimirovna: Čitausaâ Finlândiâ = Bibliotekovedenie. 2006. 4.no. 92-98.p.

Az olvasó Finnország

Információs társadalom; Irodalompropaganda; Olvasásra nevelés

A 2000-es és a 2003-as PISA (*Programme for International Student Assessment*)-felmérések során a finn tizenöt évesek – maguk mögé utasítva a világ 41 országának képviselőit – az olvasás területén a legkiemelkedőbb eredményeket érték el. Ez az eredmény annak fényében különösen jelentős, hogy a statisztikák szerint a finnek vezető helyet foglalnak el a számítógép-használat területén is. Ez a „finn csoda” meggyőző érv arra is, hogy a hagyományos és az elektronikus kultúra kapcsolata és együttműködése nem is határozható meg olyan egyszerűen, mint ahogy azt a szakemberek korábban gondolták.

A finn oktatási minisztérium olyan körülményeket képes teremteni az oktatási szférában, amelyek támogatják az anyanyelv sikeres elsajátítását, az írástudás megszerzését és az olvasás, az irodalom megszerettetését. A minisztérium „*Olvasó Finnország 2001-2004*” címmel speciális programot dolgozott ki és valósított meg, amelynek célja az olvasásban és írásban való jártasság fejlesztése, valamint az irodalmi ismeretek elmélyítése volt az alsó- és középfokú oktatás területén. Program indult a tantervek és oktatási programok tartalmának átdolgozására és kialakították az iskola és a könyvtár együttműködésének új formáit.

Finnországban különös figyelmet szentelnek az anyanyelv elsajátításának fontosságára: olyan jogszabályokat léptettek érvénybe, amelyek biztosítják mindkét anyanyelv (finn és svéd) fejlesztésének szociális, gazdasági és jogi alapjait. Az

ország lakossága komolyan motivált más nyelvek használatában is: jogszabály született arról, hogy a külföldi filmeket szinkronizálás nélkül, csak feliratozva forgalmazzák, így már a fiatalabb korosztály körében is fejleszhető a feliratok gyors és értelmező olvasása, valamint az idegen nyelv hallás utáni elsajátítása. Az oktatási minisztérium tevékenységét intézmények hosszú sora segíti, köztük a könyvtárak, a finn könyvtárosok és a finn iskolai könyvtárak egyesülete.

A finn könyvtári rendszert nyilvános, tudományos és szak-, ill. oktatási intézményekhez tartozó könyvtárak alkotják. Ma Finnországban mintegy 420 közkönyvtár működik, 450-nél több fiókkönyvtárral és mozgókönyvtárakkal. A finn lakosság 80 százaléka könyvtárhasználó, a könyvtárak 97 százaléka gépesített, 10 könyvtárból 9-ben van (ingyenes) internet-hozzáférés. A finn könyvtárak közös portált működtetnek elektronikus katalógusaik és honlapjaik minél kényelmesebb elérése érdekében, a könyvtárak 80 százaléka olyan regionális informatikai rendszerekhez csatlakozik, amelyen keresztül szolgáltatásaik elektronikusan is elérhetők. Az ország lakosságának 65%-a a városokban lakik, az északi területeken azonban négyzetkilométerenként mindössze ketten-hárman élnek, ezért feltétlenül fontos a mozgókönyvtári szolgáltatások fejlesztése. A tervek szerint e területeken a hagyományos szolgáltatásokat a közeljövőben úgy bővítik, hogy a mozgókönyvtárak információs centrumokká válhassanak – már nem csak könyvtári, hanem banki, postai és más szolgáltatások biztosításával.

Az olvasásfejlesztést a könyvtári terület mellett a könyvkiadás is támogatja: az évente kiadott könyvmennyiség 20 százaléka a gyermek- és ifjúsági irodalmat képviseli. Az oktatási minisztérium pénzügyi támogatásban részesíti a gyerek-könyvek kiadót, és eltekint e művek szerzőinek adókötelezettségétől.

Az olvasás megkedveltetését segítik a különböző szervezetek és intézmények által indított irodalmi versenyek és vetélkedők, az utóbbi húsz

évben több mint tíz irodalmi díjat alapítottak, a vetélkedőket a médian keresztül hirdetik és népszerűsítik. A könyvtárakban rendszeresen tartanak könyvtár- és internethasználati, valamint olvasást népszerűsítő órákat.

Az INSEAD és a Világbank megrendelésére készült, mintegy hetven különböző kritériumot vizsgáló felmérés alapján Finnország 2002-ben megkapta a „*legfejlettebb információs társadalom*” címet, a számítógépes írástudás aránya igen magas: a lakosság kétharmad része az információs és kommunikációs technológiák aktív használója.

A hagyományos könyvtári szolgáltatások mellett egyre több újat vezetnek be: kihasználva azt, hogy a mobilhasználók száma Finnországban eléri a 98 százalékot, a könyvtárak sms-ben is tartják a kapcsolatot használóikkal. Az irodalom területén létrehozott adatbázisok is szolgálják az olvasásfejlesztést.

A finn gyerekek egyre több mesét írnak – éppen ezért egyre több a legjobb meséket jutalmazó vetélkedő és az se véletlen, hogy az eszperantó gyermekmesék nemzetközi versenyét (Fabelo Internacia) címmel Finnországban rendezik.

Az olvasás- és írástudás támogatását szolgáló programok megvalósításában a könyvtárak szorosan együttműködnek a finn olvasásközponttal. A központ évente több rendezvényen népszerűsíti a könyvolvasást (az olvasás hete márciusban, a kedvenc könyvek napja októberben) és három folyóiratot ad ki a témában.

Az olvasás megszerettetésében végül, de nem utolsósorban hatalmas szerepe van a család saját könyvtárának és a család által előfizetett, otthon olvasott periodikumoknak. A finn szülők tudják, hogy gyermekeikkel már egyéves korban meg kell ismertetniük a könyveket és a meséket ahhoz, hogy egyéniségük fejlődését ezzel is segíthessék, ennek érdekében aztán egészen a gyermekek 10-12 éves koráig együtt olvassák a meséket.

(Hangodi Ágnes)

Lásd még 75

Központi szolgáltatások

Lásd 76

Együttműködés

07/073

REINHARDT, Werner - HARTMANN, Helmut - PIGUET, Arlette: 5 Jahre GASCO: Konsortien in Deutschland, Österreich und der Schweiz = Z. Bibliothekswes. Bibliogr. 52. vol. 2005. 5. no. 245-266. p. Bibliogr. a jegyzetekben.

5 éves a Németországra, Ausztriára és Svájcra kiterjedő GASCO-konzorcium

Együttműködés -belföldi; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Konföderencia -nemzetközi

A könyvtárak gazdasági szövetkezéseit, konzorciumait, elsősorban az elektronikus folyóiratok árának mértéktelen növekedése hívta életre, de a konzorciumok előnyei ennél szélesebb körűek:

- növekszik a résztvevők kompetenciája,
- bővül az információcsere,
- egységes stratégia fejleszthető ki,
- az együttműködés adott esetben országossá növelhető,

s mindezek a konzorciumban részt vevő könyvtárosok tárgyalási és vásárlási pozícióit erősítik a kiadókkal szemben.

Az ilyen irányú könyvtári kezdeményezéseket összefogó nemzetközi társulás, a COLC (*Coalition of Library Consortia*) mellett 2000-ben a Bajor Állami Könyvtár kezdeményezésére létrejött a német nyelvterület (Németország, Ausztria, Svájc) könyvtári konzorciumait összekapcsoló szövetség, a GASCO (*German, Austrian and Swiss Cosortia Organisation*). A fél évtizedes működés mérlegét a szervezők pozitívnak ítélik.

Konzorciumokba elsősorban az elektronikus fo-

lyóiratokat nagyobb mértékben vásárló, adatbázisokat használó könyvtárak, így a felsőoktatási intézmények könyvtárai tömörültek. Ausztriában a 30 részt vevő intézmény az egyetemi és főiskolai könyvtárakból, a tartományi könyvtárakból, hazai és nemzetközi kutatóintézetekből tevődik össze, Svájcban 12 főiskola, 7 szakfőiskola és a nemzeti könyvtár vesz részt konzorciumban. A német könyvtári konzorcium jelenleg már az ország minden tartományát átfogja.

A könyvtárak együttes fellépése a beszerzés több területére is kiterjed: elsősorban az elektronikus folyóiratok előfizetésére, ezen kívül az online elérhető tájékoztató eszközök valamint az adatbázisok igénybevétele.

Milyen gazdasági előnyt jelent az együttes fellépés? A adatbázisok és a tájékoztató eszközök licenclábjainak általában elérhető mérséklése Ausztriában (hasonlóan a legtöbb európai országhoz) 10%, Svájcban ez az engedmény 5 és 60% között ingadozik. Arra a kérdésre, hogy a közös vásárlás az egyedivel szemben minden esetben előnyt jelent-e, nem lehet egyértelmű igennel válaszolni, az azonban kijelenthető, hogy a konzorciumban folyó vásárlás összességében anyagi előnnyel jár.

A könyvtári konzorciumok szervezését és működését ma még számos probléma nehezíti. Ausztriában pl. az új felsőoktatási törvény nem biztosítja a könyvtáraknak a pénzügyek területén a kellő önállóságot.

Az előrelépést országonként központi szervező iroda létrehozása és megerősítése szolgálja a legjobban. Ezek a más gazdasági területen működő üzleti központok mintájára hozhatók létre. Benünk főfoglalkozású munkatársak nyújtanak segítséget a könyvtárosoknak: értékelő tájékoztatást adnak a piac kínálatáról és tehermentesítik a könyvtárakat a konzorciumi tevékenységgel járó rutinmunkától.

A konzorcium a könyvtár mindennapi életében teher vagy innovációs tényező? A szerzők az utóbbi mellett foglalnak állást.

(Katsányi Sándor)

07/074

VIAF - Virtual International Authority File - virtuálny medzinárodný súbor autorít. Previazanie súborov autorít Nemeckej knižnice a Kongresovej knižnice = Knižnica. 7.roč. 2006. 9.no. 42-48.p.

Res. angol nyelven

VIAF - Virtual International Authority File - Nemzetközi virtuális „authority” adatbázis. A német nemzeti könyvtár és a Kongresszusi Könyvtár személyneveket tartalmazó besorolási adatbázisának összekapcsolása

Adatbázis; Besorolási adatok jegyzéke; Együttműködés -nemzetközi; Online információkeresés; Számítógép-hálózat

Az IFLA 2006. évi szöuli konferenciáján a német nemzeti könyvtár (Die Deutsche Nationalbibliothek), a Kongresszusi Könyvtár és az OCLC bemutatták közös projektjüket a személynevek virtuális adatbázisáról (VIAF), amely a világ nemzeti bibliográfiai intézeteinek besorolási rekordjait kapcsolja össze, és teszi szabadon hozzáférhetővé a weben. A projekt legfontosabb feladata automatizált algoritmusok kifejlesztése volt, amelyek a besorolási rekordokból és a megfelelő bibliográfiai rekordokból egyaránt nyernek információt. A VIAF projekt hosszú távú célja, hogy a minél több nemzeti könyvtárból származó egységesített személyneveket és más fontos forrásokat egy közös, globális besorolási adat-szolgáltatásba integrálja. A cikk bemutatja a két nemzeti könyvtár egységesített személynév-adatbázisában (PND ill. LCNAF) végzett tesztelés módszereit. A különböző nemzeti bibliográfiai intézetekből származó rekordok összekapcsolásával és folyamatos frissítésével megvalósul az egyetemes bibliográfiai számbavétel eszméje a globális környezetben.

(Autoref.)

07/075

LAW, Derek: Remembering history. The work of the Information Services Sub-Committee of the Joint Information Systems Committee in the UK = Program. 40.vol. 2006. 4.no. 315-324.p. Bibliogr.

A JISC (Joint Information Systems Committee) információszolgáltatási albizottságának tevékenysége az Egyesült Királyságban

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Fejlesztési terv; Információtechnológia

A brit egyetemi könyvtárak 90-es évektől kezdődő fejlődésében jelentős szerepe volt a Joint Information Systems Committee-nek (JISC) és az eLib programnak.

Az elektronikus szolgáltatások megjelenése után a Universities Funding Council (UFC) Information Systems Committee (ISC) által szervezett központi program keretében készítették elő az adatbázisok beszerzését közös felhasználásra. Éves díj fejében azt biztosították, hogy a szolgáltatás igénybevétele az egyes könyvtárakban ingyenesen történhetett. Egyéves fennállása során az ISC szervezte az ISI hivatkozás-adatbázisainak előfizetését és a Follett-jelentést megalapozó információtechnológiai felmérést. Az ISC-ből hamarosan JISC lett, az UFC-ből pedig több, területi alapon szerveződött országos Funding Council (Anglia, Skócia, Wales és Észak-Írország).

A JISC különböző albizottságokkal működött, ezek egyike volt az Information Services Sub-Committee (ISSC; ennek tevékenységét örökíti meg a cikk), amelynek feladata lett a közös felsőoktatási számítógépes hálózat (JANET) létrehozása és működtetése, valamint az országos adatbázis-politika megfogalmazása. Az 1993-as Follett-jelentés megállapításai, továbbá az NCSA (National Center for Supercomputer Applications) webes böngészője (a Mosaic) és az első SuperJANET szerződés további forradalmi változásokat eredményezett.

Az ISI-vel kötött szerződés sikeres volt, 76 intézmény csatlakozott hozzá. Az ISI szolgáltatásait a Bath Information and Data Services (BIDS) közvetítette. Az ezt az időszakot követően célul kitűzött korlátlan hozzáférés újabb óriási változást jelentett. Az ISSC ezt azzal toldotta meg, hogy – lévén, hogy 8 millió fontos költségvetést kellett bölcsen elkölteni – dokumentumban rögzítette az adatbázisokkal kapcsolatos koncepció elveit. Amikor az ISI-vel kötött szerződés lejárt a közeledett, a közös beszerzés filozófiájában is váltás következett be: a legjelentősebb egyetemes adatbázisokat mindenki közös használatára, a tematikus adatbázisokat egy szűkebb kör számára szerezték be. A kiadók a rendelkezésre álló hatalmas összeget megismerve kemény tárgyalási feltételeket szabtak.

A tárgyalási elvek a következőképpen foglalhatók össze: ingyenes használat a könyvtárakban; előfizetés, nem pedig tranzakció-alapú elszámolás; egyetemesség a tematikát illetően; törekvés arra, hogy ne csak az elitet szolgálják, tehát az oktatók és a hallgatók minden rétege élvezze a szolgáltatás előnyeit; törekvés az interfészek és a lekérdezés egységesítésére (ez vezetett az interoperabilitás eszméjéhez); tömeges használatképző programok (pl. Netskills).

1994-ben fogalmazta meg az ISSC az osztott országos elektronikus források (Distributed National Electronic Resource, DNER) tervét. Ezt is központilag finanszírozták, és öt – részben már meglévő, részben újonnan alapított – nagy adatközpontra alapult.

Az ISSC a Follett-jelentést követően szorosan együttműködött a jelentés megállapításait nyomon követő munkacsoporttal, a FIGIT-tel (Follett Implementation Group on Information Technology). A FIGIT fejlesztési projekteket finanszírozott (évi 3 millió fontból; többek között az eLib programot), az ISSC költségvetése továbbra is 8 millió font maradt, ezt szolgáltatások működtetésére és infrastrukturális fejlesztésekre költötték. Az egyik legnagyobb siker az UKOLN (UK Office for Library and Information

Networking) létrehozása volt.

Az ISSC-FIGIT együttműködés fontos területe volt a forrásfelderítő szolgáltatásoké. Egyik jelentős eredménye a COPAC közöskatalogus-adatbázis. A továbbiak: a felsőoktatás országos szoftver-archívuma, az országos tájékoztatási szolgáltatásokat és rendszereket tömörítő NISS szolgáltatás-csomag, és a BUBL internetes forrás- és szolgáltatás-gyűjtemény.

A tematikus forrásfelderítő szolgáltatások szabványos megoldásait kutatta a ROADS projekt. A létrejött szolgáltatások (ADAM – művészet, dizájn, építészet és média, EEVL – mérnöki tudományok, OMNI – orvostudományi, RUDI – várostervezés, SOSIG – társadalomtudományok). 2006-ra közös platformra kerültek (Resource Discovery Network), és nyolc tárgyköri „zsilipet” alkottak (Altis, Artifact, BIOME, EEVL, GEsources, Humbul, PSIGate, SOSIG). 2006 közepén további integráció történt, és sikerült közös interfészt kialakítani, a szolgáltatás neve: Intute.

Az ISSC infrastruktúra- és szolgáltatásfejlesztő tevékenységének, a FIGIT-tel való együttműködésének eredményei máig megmutatkoznak a brit felsőoktatási szektorban.

(Hegyközi Ilona)

07/076

KEMPF, Klaus: Vascoda and the subject-based gateways - the German answer to visibility and accessibility in collection development = LIBER Q. 16.vol. 2006. 3/4.no. 6 p.

Vascoda és a tárgyköri zsilipek - a német megoldás a láthatóság és hozzáférhetőség elérésére az állománygyarapításban

Internetcím: <http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-06/kempf.pdf>

Egybehangolt állományalakítás; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Portál

A hagyományos könyvtár állományát a katalógus tette láthatóvá, és az olvasószolgálat tette hozzá-

férhetővé. A „hibrid” könyvtár megjelenésével a könyvtár központi funkciói közötti választóvonal kevésbé merev; a digitális források „anyagtalansága” a gyűjteményfejlesztésben más megközelítést igényel; a katalógus (vagy az OPAC) mellett számos különféle hozzáférési pont (pl. webhelyek) teszi könnyebbé és gyorsabbá az állomány és főként az új szerzemények láthatóvá tételét. A digitális kor új eszméje, a „hozzáférés a birtoklással szemben” új beszerzési gondolkodásmódot eredményezett: a könyvtárak közötti együttműködés szükségességének és a „végfelhasználó” igényei elsődlegességének felismerését. Ezek is a láthatóság, illetve a hozzáférhetőség, mint lényeges minőségi kritérium fontosságára mutatnak.

Németországban a „virtuális” nemzeti könyvtár koncepciója már sokkal az internetkor előtt megszületett (hiszen azt a *Deutsche Nationalbibliothek* három egysége – Frankfurt, Lipcse, Berlin – valamint a korábbi *Porosz Állami Könyvtár* és a müncheni *Bayerische Staatsbibliothek* együttesen alkotja), és más területeken is erős az együttműködés. Az *Arbeitsgemeinschaft Sammlung Deutscher Drucke* (AGSDD) keretében hat könyvtár működik együtt a német nyelvterületen publikált dokumentumok teljes körű gyűjtésének érdekében. A *Zeitschriftendatenbank* (a központi folyóiratkatalógus) elektronikus adatbázisa a német könyvtárak folyóirat-gyűjteményeiről tartalmaz kb. 1 millió cím- és 5 millió állományadatot.

Az 1970-es években létrehozott hat regionális könyvtári hálózat központi katalógusai nagymértékben segítik elő a gyűjtemények láthatóságát és hozzáférhetőségét. Többé-kevésbé ezekre alapul a legnagyobb és legismertebb német metakatalógus, a *Karlsruher Virtueller Katalog*, mely az összes regionális katalógusban való egyidejű keresést tesz lehetővé. A kéziratok, ősrégi nyomtatványok, irodalmi emlékek tárgyában szintén együttműködésen alapuló erőfeszítések folynak az országosan egységes hozzáférési lehetőségek biztosítása érdekében (*Gesamtkatalog*

der Wiegendrucke, *Kalliope* projekt, *Handschriftendatenbank*).

A német tudományos és felsőoktatási könyvtárak állományfejlesztésének másik fontos eleme a *Deutsche Forschungsgemeinschaft* (DFG) által kezdeményezett és támogatott gyűjtőköri együttműködés, illetve az ezek alapján létrejövő ill. létrejött tárgyköri portálok. Jelenleg 44 ilyen kezdeményezés létezik, a fejlesztés különböző stádiumaiban, az éppen megkezdett, vagy tervezés alatt álló projektektől a kifejlett, működő és az adott tudományos közösség által kedvező fogadtatásban részesített portálokig.

Ezek egyike a Bajor Állami Könyvtárban a *Chronicon* elnevezésű történelmi portál, mely integrált és minőség-ellenőrzött szolgáltatást kínál. A számos modulból álló portál metakeresést tesz lehetővé, és megmutatja, hogy az eredmény honnan származik, illetve a metakeresésbe be nem építhető forrásokat közvetlenül teszi elérhetővé. Jelenleg adatbázisokat, történelmi referenz munkák digitális kiadásait, szakbibliográfiai adatbázisokat és folyóiratcikk-archívumokat tartalmaz. Pozitív keresési eredmény esetében közli a dokumentum lelőhelyét és elérhetőségi módját (optimális esetben elektronikus teljes szövegéhez is kapcsolatot nyújt). Kapcsolódik a *Vascoda*-hoz is.

A *Vascoda* egy olyan többretegű kezdeményezés, melynek az interdiszciplináris, országos tárgyköri portál volta – mely Németországon kívülre is nyitott – csak a projekt egyik „arca”. 2005-ben jegyezték be egyesületként, jelenleg a DFG és a kutatási és oktatási minisztérium tartja fenn, két éven belül kell önfenntartóvá válnia. Főbb célkitűzései: átfogó keresőfunkciók a tudományos információk minden területén; szabványos és kényelmes keresési lehetőségek egyetlen portálon keresztül, integrált hozzáféréssel és differenciált dokumentumelérési lehetőségekkel; a későbbiekben pedig a digitális források hosszú távú megőrzése. Jelenleg a metakeresési funkció használható, a tárgyköri portálok többségéből válogatott adatforrások tekintetében, a *Vascoda*-

partnerek nyújtotta dokumentumellátást is integrálva. A Vascoda a meglévő helyi és regionális kapcsolatokat használja, nem törekszik párhuzamos rendszer-architektúra kiépítésére. A Vascoda platformjává válhat a digitális korban az országos állománygyarapítási együttműködésnek, melynek a láthatóság és a hozzáférhetőség integráns része kell, hogy legyen.

(Mohor Jenő)

07/077

RESETNIKOVA, O.V. - TEPLICKÁ, A.V.: Upravenie proizvodstvom bibliografickej produkcie = Bibliográfia. 2006. 4.no. 3-11.p.

A bibliográfiai termékek készítésének irányítása

Bibliográfia; Egyesület -könyvtári -nemzeti; Kiadói tevékenység -könyvtárban; Koordináció -belföldi

Az Oroszországi Könyvtáros Egyesület (Rosszjszkaâ bibliotechnâ associaciâ = RBA) 2006. májusi konferenciáján a bibliográfiai szekcióban a vita tárgya a bibliográfiai kiadványok előállításában tapasztalható koordináció hiánya volt.

A konferencián a Szövetségi Kulturális és Filmügynökség kulturális örökséggel foglalkozó vezetője kijelentette, hogy a könyvtárügynek nincs szakmai irányítása, az Ügynökség mindössze kilenc szövetségi könyvtárat irányít. Az okok között szerepel a költségvetés csökkentése minden szinten, valamint több feladatnak a kiszervezése. Ezért a bibliográfiai tevékenységet folytató könyvtáraknak maguknak kell megoldaniuk a tervezéssel és a szervezéssel járó problémákat. Az utóbbi évtizedben Oroszországban a könyvtárak tevékenységének decentralizálása tapasztalható, ami oda vezetett, hogy megszűnt a könyvtárak közötti együttműködés. Egyes vélemények szerint a bibliográfiai források irányításának fő eszköze a létező adatbázisok számbavétele. Ilyen adatbázist épít az Oroszországi Könyvkamara (Rosszjszkaâ kniznaâ palata = RKP) és az Oroszországi Nemzeti Könyvtár

(Rosszjszkaâ nacional'naâ biblioteka = RNB). A kis példányszámú kiadványok azonban nem kerülnek be ezekbe az adatbázisokba. A két nemzeti könyvtárban (az RNB mellett az Oroszországi Állami Könyvtár, Rosszjszkaâ gosudarstvennaâ biblioteka = RGB) az 1991-2005 között készült bibliográfiai termékekről a könyvtárak honlapjain lehet tájékozódni (a RGB esetében a http://orel3rsl.ru/bibliograg/bib_pr.htm, az RNB esetében a <http://www.nlr.ru/res/epubl/bibpubl/> oldalon). A bibliográfiai jegyzékeket a két könyvtár egységes séma szerint állítja össze. Az RKP és az RNB által épített adatbázisok alapján nyomtatott kiadványok készülnek, ezek azonban nagy késéssel jelennek meg, és elektronikus formában nem érhetőek el.

A bibliográfiai tevékenység koordinálásában keletkezett információs vákuumot a könyvtárak és információs intézmények önkéntes egyeztetésekkel igyekeznek felszámolni. Ez akkor tud hatékonyan működni, ha a kezdeményezők között ott vannak a módszertani központok és a regionális oktatási központok bibliográfusai.

Mivel a bibliográfiai tevékenység valódi irányítása országos szinten nem valósítható meg, és nincs az országban olyan központ, amely az összes rendszerbe és főhatóságához tartozó könyvtárat összefogná, a koordináció csak önkéntes alapon lehetséges. A keretet az RBA jelentheti, amelynek tagjai a különböző fenntartókhoz tartozó könyvtárak, információs központok, kiadók. Az intézményi tagok száma 550, ez több mint 30 ezer könyvtári dolgozót jelent. Az RBAnak már van tapasztalata a közös munka szervezésében: 2010-ig szól az Orosz Föderáció retrospektív nemzeti bibliográfiájának fejlesztése, amely 93 szövetségi és regionális projektet foglal magában.

A bibliográfiai termékek előállításának koordinálására kidolgozott javaslat szerint a tevékenységet hét szövetségi adminisztratív területre bontva célszerű folytatni. Ezekben gyűjtenék és az RGB-RNB séma szerint megszereznék a régió könyvtáraitól kapott információkat. Innen azután

az információk az RBA-hoz kerülnek, itt egy-
séges táblázatban foglalják össze, majd az RBA
honlapján a projekt résztvevőinek szabadon el-
érhetővé teszik őket. A kezdeményezés alapját az
RGB-ben a bibliográfiai termékek éves összesít-
ő tervének előállításában szerzett tapasztalatok
képezik. A könyvtárban a legkülönbözőbb bibli-
ográfiai termékeket állítják elő hagyományos és
elektronikus úton: katalógusokat, katalóguscédu-
lákat, adatbázisokat, bibliográfiai kiadványokat.
2005-ben ezek száma 122 volt, 2006-ban 110. A
könyvtárak együttműködési készségét jellemzi,
hogy 2006-ban két könyvtári szakfolyóiratban
is jelent meg felhívás a bibliográfiai tevékeny-
ség koordinálására. A kezdeményezők azonban
egyetlen választ sem kaptak. Az RBA 2006. má-
jusi konferenciáján arról született megállapodás,
hogy azok a könyvtárak, amelyek érdekeltek a
koordinációban, megküldik az RBA-nak azt az
elektronikus címet, ahol az általuk tervezett ki-
adványok, adatbázisok találhatóak. A csatlakozás
önkéntes, az RGB szakemberei mindenben se-
gítségét nyújtják.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 103, 109, 118, 139

Jogi szabályozás

07/078

BOWERS, Stacey L.: Privacy and library records =
J.Acad.Libariansh. 32.vol. 2006. 4.no. 377-383.p. Bibli-
ogr. a jegyzetekben.

Az adatvédelem és a könyvtári nyilvántartások

*Adatvédelem; Jogsabály -más területről; Nyilvántar-
tartás -általában*

A jogász szerző azt a kérdést vizsgálja írásában,
hogyan érvényesül a magánélet, a személyes
adatok tiszteletben tartásának elve a könyvtári
gyakorlatban. Első hallásra furcsának tűnhet a

probléma, ám ha belegondolunk abba, hogy a
könyvtári dokumentumokhoz való hozzáférés
szabadságát (legyen szó helyszíni használatról,
kölcsonzésről, vagy akár tudományos kutatás
anyaggyűjtéséről) milyen mértékben befolyá-
solhatja a közvélemény, illetve bizonyos ese-
tekben a hatalom részéről várható szankciók,
belátjuk, hogy adataink biztonsága elsődleges
fontossággal bír.

Ugyanakkor meglepő, hogy a polgári szabad-
ságjogokat oly nagyra értékelő Egyesült Ál-
lamokban a mai napig nem létezik szövetségi
szintű jogi szabályozás a könyvtárhasználattal
kapcsolatos magántermészetű adatok védelmé-
re. A hiányt az alkotmány módosításai mellett
az esetjogra támaszkodva igyekeznek folyama-
tosan betölteni, különösen az utóbbi 40 évben.
A nyomtatott anyagokra vonatkozó szabályozás
terve ezzel együtt először 1988-ban került komo-
lyan szóba, ám a *Video Privacy Protection Act*
kiegészítéseként született anyag háttéralkui so-
rán az FBI számos fenntartást fogalmazott meg
(kifogásolták többek között, hogy csak bírósági
végzés birtokában lehetne hozzáférni az adatok-
hoz; hogy a nyomozóhatóságoknak egyértelmű
bizonyítékokat kellene szolgáltatni az illető bü-
nösségéről; hogy illegálisan szerzett információ
nem használható fel a bíróság előtt, stb.). Ezek
törvényerőre emelkedése az FBI vizsgálatát
(*Library Awareness Program*) lehetetlenítette
volna el, amely pedig az egyik eszköz volt a Rea-
gan-korszakban a nemzetbiztonsági kockázatot
jelentő (elsősorban a kommunista országokból
érkező, azokkal kapcsolatban álló) személyek
könyvtárhasználati szokásainak ellenőrzésére.
A program keretében évente mintegy 30 ezer
ember adatait vizsgálták. Mivel törvényi háttér
hiányában az adatgyűjtés illegálisnak minősült,
ma sem tudható, hogy a szakma mennyire volt
partner az effajta akciókban.

Maradt tehát az egyes államok szabályozása: ez
50-ből 48-ban létezik is valamilyen formában.
Többségükben titkosan kezelik a felhasználó re-
gisztrációs és kölcsönzési adatait, de kiadhatják

az illető számítógépes jelszavát vagy keresési listáját a hatóságoknak, sőt bizonyos esetekben az előbbieket is. A legszigorúbb ezen a téren Colorado állam gyakorlata, ahol a könyvtár és a használó közötti kommunikáció valamennyi formáját bizalmasan kezelik.

Jelenleg két olyan szövetségi szintű törvény van érvényben, amelyek befolyásolhatják a könyvtárhasználattal kapcsolatos adatvédelmet. A FISA (*Foreign Intelligence Surveillance Act*, 1978) arra hivatott, hogy megvédje az állampolgárokat a felügyelet nélkül ellenük folyó esetleges titkos adatgyűjtéstől. 2001. szeptember 11-ével azonban ezen a téren is új korszak kezdődött: a *USA PATRIOT Act* (amely felülírja az egyes államok törvényeit) több ponton lazította a FISA-ban foglalt megkötéseket. Így ma már elég a megfigyeléshez a gyanú, hogy valaki kapcsolatba hozható egy bizonyos üggyel, és könyvtári adataihoz rögtön hozzáférhetnek – természetesen az illető tudomása nélkül. Bár a terrorizmusellenes törvény hatálya megszületésekor négy évre szólt, a határidő lejártának közeledtével egyre gyakrabban merült fel az igény az érvényesség meghosszabbítására, sőt, az időbeli korlátozás eltörlésére.

Mikor alhatnak nyugodtan a könyvtárhasználók? Ha a hatóságok is megfogadnák a New York-i Könyvtáros Egyesület 1988-as elveit, és minimálisra csökkentenék a bizalmasnak tekinthető adatok körét, azok megőrzési idejét. Ebben az esetben persze újra kellene gondolni az adattárolási rendszert, és az azonosításra szolgáló információkból csupán a könyvtári műveletekhez szükségeseket szabadna megőrizni.

(Vasbányai Ferenc)

07/079

SERSTOBOEVA, Elena Alekseevna: Bibliotečnoe kopirovanie v Rossii mozet stat' zakonnym = Bibliotekovedenie. 2006. 4.no. 55-57.p.

Törvényben szabályozzák a könyvtári másolást Oroszországban

Jogszabály -könyvtárügyi; Másolás; Szerzői jog

Az Orosz Föderáció szerzői jogokkal és szomszédos jogokkal foglalkozó törvénye egy példányban és hasznoszerzés nélkül ingyenesen engedélyezi a fénymásolást

- a könyvtárak és levéltárak számára az elvezett és elhasználandó dokumentum-példányok pótlására,
- a könyvtárak és levéltárak számára egy-egy cikk és kis terjedelmű mű esetében, egyének kérésére, tanulási és kutatási célra,
- a képzőintézmények számára egy-egy cikk és kis terjedelmű mű, ill. dokumentumrészlet esetében.

Minden más esetben az összes szerző beleegyezését kell kérni, ami természetesen hatalmas munkabefektetéssel jár. A fejlett országok többségében a jogszabályok a szerzői jogok közös kezelését teszik lehetővé.

Oroszországban erre a célra nemrégén létesült az Orosz Szerzői Társaság, a Kopirusz, amelynek létrehozását a legkülönbözőbb hatóságok is támogatták. A Kopirusz számára nagyon értékesek a külföldi, különösen a skandináv országokból származó, az orosz gyakorlathoz nagyon közel álló tapasztalatok. Svédország az elsők között oldotta meg a legális másolás problémáját. 1974-ben hozták létre a BONUS (ma: BONUS-Presskopia) társaságot.

Őt követte Norvégia (a Kopinor társaságnak ma a jogtulajdonosok 21 egyesülete tagja), amely az oktatási folyamat érdekeit is figyelembe tudta venni a szabályozásban. A Kopinor hangsúlyozza, hogy a másolatok nem azért készülnek, hogy a kiadók nyomtatásban megjelenő termékeit kiváltsák. A megfelelő források hiánya ugyanakkor nem eredményezhet jogtalan másolást. A másolásnak mennyiségi korlátokat szabtak. Kották másolatait tilos felhasználni a művek nyilvános előadására. 1986-ban a Kopinor megállapodásokat kezdett kötni, először a kormányzati intézményekkel, aztán a helyi és regionális hatóságokkal, cégekkel, egyesületekkel, egyházakkal.

2004-ben közös érdekképviselési megállapodás született a Kopirusz és a Kopinor között is. A Kopinor a befolyt szerzői jogdíjakat statisztikai adatgyűjtés és számítások alapján osztja szét.

A világon jelenleg közel ötven szerzői jogkezelő szervezet működik. Nemzetközi szervezetük az IFPRO, amely többek között az UNESCO-nak, az Európa Tanácsnak is tagja. Ennek akkor lehet tagja egy-egy országos szervezet/egyesület, ha mind a szerzők, mind a kiadók érdekeit képviseli. A Kopirusz 2004-ben lett az IFPRO teljes jogú tagja. Fontos, hogy a közös jogkezelés gyakorlata Oroszországban is meghonosodjon, és betartsák a szerzői jogról és szomszédos jogokról szóló törvény előírásait. Ebben nagy szerep hárul a könyvtárakra.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 107

Könyvtárosi hivatás

07/080

SHANK, John D.: The blended librarian. A job announcement analysis of the newly emerging position of instructional design librarian = Coll.Res.Lib. 67.vol. 2006. 6.no. 515-524.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

A sokoldalú könyvtáros. Az újonnan induló oktatástervező könyvtárosi állások hirdetéseinek elemzése

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Munkakör

A technológia fejlődése új kihívásokat jelent az egyetemi és főiskolai könyvtárak számára. A kihívásoknak való megfelelés az ismeretek és képességek újszerű kombinációját igényli. Olyan sokoldalú könyvtárosokra van tehát szükség, akik a hagyományos könyvtári szaktudás mellett az információtudomány, a számítástechnika terén is megfelelő jártassággal rendelkeznek. Új jelenségként egyre gyakrabban fordul elő a

könyvtári álláshirdetésekből az „instructional design librarian” (oktatástervező, vagy használó-képzés szervező könyvtáros) fogalma. A tanulmány különböző álláshirdetések elemzésén keresztül vállalkozik az oktatástervező könyvtárosi pozíció betöltéséhez szükséges készségek, képességek, valamint a munkakörhöz kapcsolódó feladatok meghatározására.

A témával foglalkozó szakirodalom vizsgálatából kiviláglik, hogy mind a számítógépes ismeret, mind a használóképzésben való jártasság igénye az utóbbi időben egyre nagyobb hangsúlyt kap a könyvtári álláshirdetésekből. Az oktatástervező könyvtáros szerepe a használóképzés során a specifikus oktatási eszközök kifejlesztésében, a tanulóval kapcsolatos ismereteken alapuló oktatási stratégiák elemzésében, kidolgozásában fogalmazható meg. A szerző három folyóirat (*College and Research Libraries News, Library Journal, The Chronicle of Higher Education*), valamint egy internetes szakmai levelezőlista (*Libjobs*) álláshirdetéseit vizsgálta a fogalom megjelenésétől (1999) kezdve 2004-ig bezárólag. Mindössze két tucat olyan hirdetés talált, ahol oktatástervező könyvtárost kerestek. Miután egyes hirdetések többször is napvilágot láttak – jelezve, hogy a pozíció betöltésére alkalmas személy megtalálása nem egyszerű feladat –, végül csupán tíz olyan egyedi hirdetés akadt, amelyre a vizsgálatokat alapozni lehetett.

A vizsgálat eredményei a következőképp alakultak.

Ami a képzettséget illeti, minden egyes intézménynél elvárás a mester fokozatú könyvtárszakos egyetemi diploma. A hirdetések 90 százaléka az American Library Association (ALA) által akkreditált Master of Library Science (MLS) fokozatot fogalmazta meg kritériumként, míg a maradék 10 százalék az ugyancsak az ALA által hitelesített Master of Library and Information Science (MLIS) fokozatot. A hirdetések 60 százaléka egyéb, az előbbi képzettségeket kiváltó mester fokozatú képesítéseket is felsorol.

Jóllehet a szükséges, elvárt képességek és tapaszt

talatok terén jelentős különbségek mutatkoztak az egyes hirdetésekben, némi hasonlóság ugyan csak megállapítható. A hirdetések 90 százaléka fogalmazta meg elvárásként a webhasználatban, valamint a multimédiás technológia terén szerzett jártasságot. 80 százalékuk tartotta fontosnak, hogy az eljövendő munkatárs kitűnő kommunikációs, illetve interperszonális képességekkel rendelkezzen. Az új oktatási technológiák ismerete és a jó szervezési készség a harmadik leggyakrabban megfogalmazott elvárás: a hirdetések 60 százalékában fordul elő.

Az elsődleges feladatok megfogalmazása terén a hirdetések jóval nagyobb homogenitást mutatnak, mint a szükséges képességeket illetően. Minden egyes intézmény a feladatok között említi az online források (oktatási anyagok, oktatói modulok) létrehozását. A második legfontosabb feladat a technológiai fejlődéssel való lépéstartás, az új oktatási technikák elsajátítása. A pályázató intézmények 60 százaléka fontosnak tartotta továbbá a használóképzési programokban való részvételt is.

A vizsgálat eredményeit természetesen annak fényében kell értékelnünk, hogy egy merőben új pozícióról lévén szó kevés forrásanyag állt rendelkezésre. Az eredmények a későbbiekben, egy nagyobb intervallumot felölelő vizsgálat során tovább finomíthatóak.

(Dancs Szabolcs)

07/081

MARCINKOWSKI, Piotr: Czy bibliotekarze będą budowniczymi społeczeństwa informacyjnego w Polsce? = Bibliotekarz. 2006. 11.no. 3-8.p.

A könyvtárosok szerepe az információs társadalom építésében - egy lengyelországi felmérés tanulságai

Felmérés; Információs társadalom; Könyvtárosi hivatás; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

Lengyelországban a szakma éles tiltakozásához vezetett, hogy az illetékes minisztérium az információs társadalom megteremtésére vonatkozó tervezeteiben semmilyen szerepet nem szánt a könyvtárosoknak. A Lengyel Könyvtárosok Egyesületének elnöke 2002. áprilisi levelében azt sugalmazta, hogy a könyvtárosok szaktudása nélkülözhetetlen az információs társadalom kialakításához. Fölvetődik a kérdés, hogy ez valóban így van-e? A könyvtárosok mennyiben elszenvedői és mennyiben tevékeny formálói a változásoknak?

Ha szeretnénk pontosabb képet alkotni a könyvtárosok kibertérben betöltött szerepéről, illetve arról, hogy milyen mértékű a hozzájárulásuk az információs társadalom kialakulásához, érdemes mindenekelőtt megvizsgálnunk, hogy hol és milyen mértékben élnek az információtechnológia nyújtotta lehetőségekkel, valamint telekommunikációs szokásaik mennyiben térnek el másokétól.

Egy 2005 ősze és 2006 tavasza között Lengyelországban lezajlott anket éppén ezekre a kérdésekre kereste a választ. A felmérésben az ország különböző régióiban található különböző típusú könyvtárak dolgozói vettek részt. Az eredmények értékelése során az anket készítői különválasztották a felsőoktatási intézmények könyvtárainak dolgozóit a többi – nyilvános, illetve iskolai – könyvtár dolgozóitól. Ennek oka, hogy előbbi intézmények az utóbbiakhoz képest mindig néhány lépéssel előrébb jártak az információtechnológia használata terén. Az eredményeket összevetették az összlakosság telekommunikációs szokásait feltérképező felmérés eredményeivel.

Mint kiderült, a könyvtárosok 85%-a rendelkezik vezetékes telefonnal, 69%-uknak van otthon kábeltévéje vagy műholdas adás vételére alkalmas készüléke szemben az összlakosság 41, ill. 51%-ával. Az arányok hasonlóképpen alakultak a személyi számítógép és mobiltelefon birtoklását firtató kérdések esetén is. Az összlakosság 41%-ával szemben az egyetemi könyvtárosok

72, a nyilvános könyvtárak dolgozóinak pedig 70%-a rendelkezik otthon számítógéppel. (Ez az arány a mobiltelefonok esetén: 78, ill. 74% szemben az összlakossággal 47%-ával).

Az internet-hozzáférést illetően a számok már kevésbé imponálóak. Jóllehet a könyvtárosok körében az internet-előfizetéssel rendelkezők arányszámaikat tekintve kétszer annyian vannak, mint az összlakosság körében, ez a szám (50 és 54% szemben a 24%-kal) még mindig igen alacsony. A felmérés további adataiból kiderül, hogy a könyvtári dolgozók mintegy 36%-a használja otthon napi rendszerességgel a számítógépet. A felsőoktatási intézmények könyvtárosainak 96%-a, az egyéb könyvtárak alkalmazottainak 74%-a használja a munkahelyén a számítógépet minden nap. A munkahelyi számítógép-használat elsősorban a könyvtári szolgáltatáshoz, a könyvtárosi munkához kötődik. Egyes adatokból azonban arra következtethetünk, hogy a könyvtárosok egy része privát, ill. „fél-privát” célokra is használja a munkahelyi gépét. Az egyetemi könyvtárak dolgozóinak 78, a többi könyvtár dolgozóinak pedig 53%-a mondta, hogy naponta böngészi a webet. Mindéből azonban nem következtethetünk arra, hogy a könyvtárosok a munkahelyi teljesítményük rovására használják a számítógépet. Sőt épp ellenkezőleg! Egyfelől az interneten való szörfözések jelentős része ilyen-olyan módon összefügg a könyvtári szolgáltató tevékenységgel. Másfelől a könyvtárosok privát internethasználata azoknak az információközvetítői készségeknek a fejlődését, finomodását vonja maga után, amelyek az információs társadalom építésének időszakában különös jelentőséggel bírnak.

A könyvtárosok privát e-mail-használata tekintetében az arányszámok hasonlóképp alakulnak, mint a webhasználat terén. Az internet nyújtotta egyéb lehetőségeket (fórumok, chatelők, elektronikus banki szolgáltatások stb.) a könyvtárosok közül arányosan háromszor annyian használják, mint a lakosság egésze. Legelelterjedtebb a chatelő programok használata, az internetes fő-

rumokban való részvétel azonban kirívóan alacsony!

Mindent összevetve úgy tűnik, hogy a könyvtárosok többsége, mintegy 70%-a csak passzív módon használja az új technológiákat, és sokszor nem a hivatástudat, hanem a kényszer viszi rá. Abban a kérdésben, hogy az információtechnológia mennyiben mozdítja előre a világot, jelentős részük szkepticizmusról adott tanúbizonyságot. Míg mindössze 20%-uk vallja, hogy a technológia fejlődése pozitív hatású, addig a lengyelek 49%-a gondolja ugyanezt.

A felmérés eredményei arról tudósítanak, hogy jóllehet a lengyel könyvtárosok a társadalom egészéhez mérten intenzíven vannak jelen a kibertérben, szkeptikusak az új technológiákat illetően, és nagy többségük nem veszi ki részét tevékeny módon az információs társadalom építéséből.

(Dancs Szabolcs)

07/082

CHEVILLOTTE, Sylvie: Développements et tendances de la formation à la maîtrise de l'information en Europe: un aperçu = Doc.Bibl. 52.vol. 2006. 3.no. 187-196.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Irányok és tendenciák Európában az információs szakemberekkel kapcsolatban a képzéstől a mesterfokig

Használói szokások; Információs társadalom; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú

A világméretű globalizáció mindenkit érintő gazdasági és kulturális életében az UNESCO az IFLA-val közösen egy nagyméretű programot indított, hogy európai viszonylatban megvizsgálja az információs kompetenciák mibenlétét és jelenlegi helyzetét. Így került sor 2003-ban Prágában, majd 2005 novemberében arra a nemzetközi konferenciára, amelynek az ún. „Alexandri-

ai nyilatkozat” létrejöttét köszönhetjük. Jóllehet ez nem kötelező szabvány, csak ajánlás, mégis összességében felveti e témakör leglényegesebb elemeit: hogyan és mit tudnak tenni az európai országok e téren.

2003-tól lép érvénybe az „Oktatás és képzés 2010” program, amelyhez 2006. június 21-én az Európai Parlament hozzáfűzte a saját elképzelését és nyolc olyan kulcskompetenciát határozott meg, amely minden európai állampolgárt érint (http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/pr/609/609848/609848fr.pdf). Mindezek eredete már 2000-re nyúlik vissza, a lisszaboni konferenciára, amelynek az „Innovatív és ismeretben gazdag Európáért” gondolat volt az irányadója, valamint az, hogy Európának kell a legügyesebben, a leghatékonyabban megoldania az információgazdálkodást.

Az egyes országok saját pénzügyi lehetőségeik, saját ütemezésük és értelmezésük szerint veszik ki részüket az információgazdálkodásból. Néhány olyan ritka példa adódik, mint amilyen Svédország példája, ahol már az alaptörvényekbe beemelték az informálódás szükségességét. Finnország ugyancsak elől jár, mert nemcsak a könyvtári törvénye foglalkozik e témával, hanem a 2003-2008 közötti időszakra meghirdetett felsőoktatási fejlesztési terv is. Németország, Spanyolország, Olaszország, Nagy-Britannia, Belgium politikai vagy decentralizált egyetemi síkon oldja meg a kérdést. Franciaország valahol a középúton áll, hiszen alaptörvény nem, de az 1997-es nagy felsőoktatási reform itt is magában foglalja az információs kompetenciák fontosságát. Közép-Európa országaiban ennek konkrét megfogalmazása még hiányzik. Hogy milyen szerepe lehet mindebben az európai könyvtáraknak? Elsősorban az egyetemi könyvtáraké a főszerep, mivel a bolognai folyamat ugyancsak az új szemléletű tanítást sürgeti. Az egyetemi könyvtáraknak tehát arra kell törekedniük, hogy felkínált szolgáltatásaikat és forrásait a különböző szakmai, szellemi és gyakorlati szinten álló felhasználók egyedi igényei szerint tud-

ják alakítani. Meg kell tanulni alkalmazkodni a heterogén felhasználók sokszor nagyon eltérő kívánságaihoz. Az új szemlélet következménye az is, hogy – Közép-Európa országait kivéve – a könyvtárosokat új elnevezésekkel illetik: tanulást segítő-tanulást könnyítő személynek (learning facilitators), formátoroknak, médiatárosoknak, könyvtárostanároknak hívják őket. A téma egyik sokszor idézett kutatója, Judy Peacock ettől az új típusú könyvtárostól még néhány speciális kompetenciát vár el: legyen meggyőző, fejlődőképes, tanító egyéniség, aki jártas a különféle tudományok információforrásaiban. Ennek eléréséhez feltétlenül magas szintű könyvtáros-, könyvtárostanárr-képzésre van szükség.

A téma aktualitását és fontosságát jelzi az is, hogy egyre több speciális szemináriumot, kongresszust, továbbképzést szerveznek ez ügyben (Rencontres Formist, LILAC, Nordinfolit, UNICA stb.), amelyet blogokkal is kiegészítenek (Formist Information, ALFIN stb). A tanulmány nyomdába adásáig a 2006. évi nyári UNICA (Network of Universities from the Capitals of Europe) volt az ilyen utolsó európai rendezvény.

(Pajor Enikő)

07/083

LUZIUS, Jeff - ARD, Allyson: Leaving the academic library = J.Acad.Libriansh. 32.vol. 2006. 6.no. 593-598.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Volt egyetemi könyvtári dolgozók további pályája

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtárosi hivatás

Mostanában sok szó esik világszerte a könyvtárosi pálya gondjairól: a hatékonyabb könyvtárostoborzásról és a tapasztalt munkatársak megtartásáról egyaránt. Az amerikai Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Egyesülete, az ACRL egyik munkacsoportja is az egyik legfontosabb kérdésnek tartja.

Számos kezdeményezés született már a jelentkezők és a szükséges szakemberek száma közötti aránytalanság megszüntetésére, így pl. az IMLS (*Institute of Museum and Library Services*) jelentős forrásokat mozgósító jövőorientált programja (*Recruiting and Educating Librarians for the 21st Century*), illetve az ACRL 2002-ben közreadott fehérkönyve. A figyelem ugyan elsősorban a tehetséges jelentkezőkre irányul, de legalább ennyire fontos a gyakorlott könyvtárosok megtartása a pályán (és még olcsóbb is!). A pályaelhagyók zöme a nyugdíjba menők közül kerül ki, de az amerikai felsőoktatási könyvtárakban dolgozók átlagéletkora is igen magas: az előrejelzések szerint 2010 és 2020 között kb. 45%-uk fogja betölteni a nyugdíjkorhatárt, amivel (a jelenlegi szakképzés révén) a 2015 és 2019 között végzősök száma nem fog lépést tartani.

A tanulmány a pályaelhagyás és pályamódosítás szakirodalmának áttekintése után azt a kérdőíves felmérést ismerteti, amit a minta kicsisége ellenére (tizennyolc egykor egyetemi vagy főiskolai könyvtárban dolgozó szakembert kérdeztek meg) az okok feltárásához vezető út első állomásának tekintenek. A tizenöt pontból álló kérdőívre tizennyolc értékelhető válasz érkezett, amelynek eredményei az alábbiakban összegezhetők:

- A pályaelhagyók zöme (44,4%) a rossz munkakörülményekre hivatkozott (döntésüket a beosztás, illetve a munkahelyi vezető miatti elégedetlenségük motiválta), a többi válaszban az alacsony bérek (és juttatások), a munkával/beosztással való elégedetlenség, az előmenetel hiánya, a szakterület alacsony elismertsége, továbbá személyes vagy egyéb okok szerepeltek.
- Az új munkahelyek eltérőek: sokan oktatói vagy vezetői státuszban a felsőoktatásban maradtak, míg mások jogi vagy informatikus pályára mentek.
- Sokan (44,4%) jobban kedvelik jelenlegi foglalkozásukat, mint a régit, csupán 16,7% jelezte, hogy jobban kedvelte a könyvtárosi

munkát (11,1% bizonytalan volt a preferenciát illetően).

- Az új pályához szükséges ismeretek megszerzéséről a többség (61,1%) úgy nyilatkozott, hogy már rendelkezett ezekkel, míg a többi éppen azért lépett ki a könyvtárból, hogy tanulhasson (mesterfokozat, MBA-végzettség, doktorátus stb. megszerzése).
- Valamennyien úgy nyilatkoztak, hogy a könyvtárban töltött évek sokat segítenek új munkahelyükön.
- Az esetleges visszatérésről 44,4% azt írta, hogy jobb feltételek esetén visszatérne a pályára, míg ugyanennyien nemmel válaszoltak (11,1% nem válaszolt).

E rövid felmérés is igazolta, hogy szakmánk sorban veszi el tapasztalt könyvtárosait. Az okok arra is rávilágítanak, hogy a kiszemelt vezetők felkészítésén, képzésén nagyon sok múlik: nem elegendő a rangidősek automatikus előléptetése. (Vannak jó vezetőképző programok, de sokkal többre lenne szükség.) Fontos volna a kilépőkkel folytatott interjúk szorgalmazása és folyamatos értékelése is, így az okok is feltárhatóak, a könyvtárosok megtartására tett erőfeszítések pedig megalapozhatók lennének. ugyanis ha tisztában vagyunk a problémával, megfelelő megoldásokat lehet kialakítani a szakemberek megtartására.

(Murányi Lajos)

07/084

TRUCCOLO, Ivana - VIDALE, Claudia [et al.]: Riconoscimento del profilo professionale del bibliotecario documentalista in sanita = Boll.AIB. 46.vol. 2006. 3.no. 221-232.p. Bibliogr. 36 tétel.

Res. angol nyelven

Az orvosi könyvtáros szakmai profilja

Könyvtárosi hivatás; Szakkönyvtár - orvostudományi

Az orvosi könyvtáros szerepe világszerte széles körűen elismert; az IFLA-ban külön szekciójuk van, az amerikai *Medical Library Association* 1898 óta működik, Európában pedig 1988-ba tartotta első nemzetközi összejövételét az *European Association for Health Information and Libraries*.

Olaszországban a történelmi könyvtáregyesület (AIB) és az 1983-ban alakult dokumentációs egyesület (*Associazione italiana documentazione avanzata* – www.aidaweb.it) mellett 2002-ben formálisan is megalakult az egészségügy könyvtárosainak és dokumentációs szakembereinek egyesülete (*Bibliotecari documentalisti della sanità*). Fő célkitűzése, hogy méltó elismerést szerezzen a orvostudományi-biológiai környezetben végzett információterjesztő és azt támogató tevékenységnek, hogy az egészségügyben dolgozókat az információs források intelligens használatára oktassa. Ugyancsak alapvető célja, hogy javítsa az egészségügyi szolgáltatásokat az állampolgároknak az egészségügyi információkhoz való jogának teljes megvalósításán keresztül. Az egyesület 2002-ben felmérést végzett az egészségügy területén dolgozó könyvtárosok, dokumentációs és tájékoztatási szakemberek körében. Első eredményként az orvostudományi-biológiai könyvtárakban dolgozók rendkívüli heterogenitása emelhető ki. A felmérés alapján az orvosi könyvtáros fő feladatai (melyeket jogszabály, vagy irányelv még nem ismert el) az alábbiakban foglalhatók össze:

- a meglévő és virtuális dokumentumok (ma a piacon mintegy 1000 orvostudományi-biológiai adatbázis kapható) szervezése, kezelése és összegyűjtése;
- a felhasználók irányítása (orientálása) az információforrások kiválasztásában és használatában, képzés formájában is, a távoktatási módszerek felhasználásával is;
- az információs struktúrák közötti kooperáció és integráció a dokumentumok beszerzésének és a források megosztásának gazdaságossága érdekében (konzorciumok, könyvtárközi cse-

re, közös katalógusok és dokumentumellátás stb.);

- a minőségi információtartalmak kiválogatása a különböző olvasók (orvos, ápoló, kutató, beteg) számára;
- információszervezés és információnyújtás a páciensek és a polgárok számára, hogy tájékozottak legyenek az egészségügyi szolgáltatások terén;
- a tudományos kutatások értékelése a könyvtártudomány és a bibliometria által kidolgozott módszerek és paraméterek segítségével;
- hozzájárulás az egészségügyi környezet integrált informatizációjához, a közismert terminológiákat használó és barátságos felhasználói felülettel rendelkező rendszerek alkalmazása révén.

(Mohor Jenő)

07/085

KNOWLTON, Sean Patrick - IMAMOTO, Becky: Recruiting non-MLIS graduate students to academic librarianship = *Coll.Res.Lib.* 67.vol. 2006. 6.no. 561-570.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Nem könyvtár szakon végzett hallgatók egyetemi könyvtári munkakörökben

Egyetemi könyvtár; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtáros-utánpótlás

Az Egyesült Államokban (is) gondot okoz olyan kvalifikált szakemberek toborzása, akik egy-egy tudományterületen megfelelő ismeretekkel, illetve megfelelő idegennyelvtudással rendelkeznek, és a felsőoktatási könyvtárakban alkalmazhatók. Az amerikai Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Egyesülete, az ACRL egyik munkacsoportja (*Focus on the Future task Force*) 2002 novemberi állásfoglalása a felsőoktatási könyvtárak egyik legfontosabb feladatának nevezte a könyvtárosok toborzását, képzését és megtartását, egyben felhívta az egyetemek figyelmét a

könyvtáros pálya propagálására és a munkaerő-toborzásra.

Ennek nyomán a *Boulder Libraries* (University of Colorado) és az egyetem tanári programja (GTP) egy olyan ösztöndíjprogramot dolgozott ki, amely a végzős diákokat arra ösztönözheti, hogy a könyvtáros pályát válasszák. A program első fordulója 2005 januárjában indult öt kiemelkedő képességű végzős diákkal és öt könyvtáros mentorral.

A tanulmány a program létrejöttét és lebonyolítását, az egyetemi könyvtár (BL) és a GTP együttműködését, valamint az első szakasz eredményeit ismerteti részletesen, és hasonló kezdeményezéseket sürget. A program célja az volt, hogy a jelentkezőket

- 1) bevezesse a könyvtárosi tevékenységbe,
- 2) bemutassa az egyetemi könyvtár munkáját és az alkalmazási feltételeket, és
- 3) megfelelő képzettségű ösztöndíjasokat nyerjen meg az egyetemi könyvtár számára, első sorban a mesterfokozat megszerzését követően.

Az ösztöndíjkeret a kurzusra 2500 dollár volt fejenként, amit az egyetem szakmai vezetése biztosított (*Prevost's Fellowship*). A mentorok önkéntes alapon vállalták a diákok segítségét. A tizenkilenc jelentkező között 14 nő és 5 férfi volt (köztük 6 PhD-hallgató, de ők nem kerültek kiválasztásra). A legtöbb jelölt nyelv- és irodalom szakos volt (11), illetve valamilyen társadalomtudományi szakot hallgatott (7), egy pedig földrajzos volt. A kiválasztás írásbeli pályázatok alapján történt. A jelöltek megjelölhették, a könyvtár melyik részlegében kívánnak dolgozni (egy a tájékoztató pultnál, ketten a tájékoztatási és oktatási részlegben, egy a katalógizáló osztályon, egy pedig a különgyűjteményekben teljesített szolgálatot rendszeresen).

A kurzus végén a tapasztalatokat mind a pályázók, mind a mentorok írásban értékelték, illetve javaslatokat tettek (így pl. a többi ösztöndíjas napi tapasztalatairól való informálódás merült fel igényként). Ezek alapján elmondható:

- szükség van arra, hogy a hallgatók a jövőben mélyebb könyvtártudományi ismeretekre is szert tegyenek;
- mindegyik ösztöndíjas egyetemi könyvtárban szeretne majd elhelyezkedni (egyikük már részt is vesz egy távoktatási programban, ketten pedig már jelentkeztek könyvtár szakra);
- a program sikeres volt, s a második szakasz is elkezdődött 2005 őszén;
- az ösztöndíjprogram mintául szolgálhat a szakembertoborzásokhoz a többi egyetemi könyvtárban is.

(*Murányi Lajos*)

Lásd még 87, 134

Oktatás és továbbképzés

07/086

JENNERICH, Elaine Z.: The long-term view of library staff development. The positive effects on a large organization = *Coll.Res.Libr.News*. 67.vol. 2006. 10.no. 612-614.p. Bibliogr.

Továbbképzési programok pozitív hatásai a nagy-könyvtárakban

Személyzet; Továbbképzés

Mennyiben más a továbbképzési program egy nagy könyvtárban? – teszi fel a kérdést a University of Washington Libraries (UWL) továbbképzési programjáért felelős munkatársa. Az UWL-ben már tíz éves múltra tekint vissza ez a program, melynek teljes munkaidőben foglalkoztatott koordinátora, részmunkaidős diák alkalmazottja és önkéntes hálózati koordinátora van, továbbá egy könyvtárosokból álló tanácsadó bizottság is segíti a munkát. (Nemrég napi négy órában újabb szakember kapcsolódott be a munkába, a koordinátor pedig igazgatói státust kapott.)

A program komoly, stabil költségvetéssel rendelkezik – külön keretet biztosítanak az utazási költségekre. (A könyvtárosok közel 76%-a vesz részt évente legalább egy továbbképzésen). A program sokszínű, helyet kap benne

- az új munkatársak felkészítése,
- vannak könyvtárban szervezett foglalkozások, workshopok,
- az olvasószolgálatosok képzése,
- egyéb képzések (pl. egyetemi számítógépes tanfolyamokon, elektronikus távoktatásban való részvétel stb.),
- konzultációs szolgáltatások (coaching stb.),
- szervezetfejlesztési kezdeményezések segítése és koordinálása (stratégiai tervezés, a kommunikáció fejlesztése),
- ergonómiai egészségfejlesztés,
- ösztöndíjprogram a diákalkalmazottak számára és
- semleges forrás egyéni és részlegkeretben bonyolított továbbképzésre.

A spektrum egyik felén azok találhatók, akik teljesen megváltoztak a tanultak nyomán, és beépítették napi tevékenységükbe ezeket a technikákat és megoldásokat, a másikon pedig azok, akik alig élnek a továbbképzési lehetőségekkel. Ezeknek a programoknak a hosszú távra szóló hatását nem szabad lebecsülnünk: sokkal hatásosabb és mélyrehatóbb, mint bárki gondolná.

A továbbiakban a szerző a továbbképzési program hozadékát veszi sorra:

- bővíti az új munkatársak tapasztalatait,
- javítja a belső és külső olvasószolgálatot,
- elősegíti a várakozásokat / csökkenti a félelmeket,
- javítja a csoport-kommunikációs képességeket,
- eszközöket biztosít a problémák kreatív kezeléséhez,
- az egyetem számára értékes munkatársakat biztosít,
- tudatosítja az egyéni fejlődés szükségességét,
- növeli a bizalmat a szervezeten belül.

Az eredmények csak fokozatosan érnek be a nagy intézményekben, de a sikerhez folyamatos erőfeszítésekre és következetes odafigyelésre van szükség. (A cikk teljes szövege elérhető a <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/crlnews/backissues2006/november06/staffdev.htm> címen.)

(Murányi Lajos)

07/087

PASZKO, Artur: Awans zawodowy w bibliotekach publicznych. O potrzebie i możliwości zmian = Poradnik Bibl. 2006. 10.no. 12-16.p.

Szakmai előmenetel a közkönyvtárakban – a változások szükségességéről és lehetőségeiről

Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Közművelődési könyvtár; Továbbképzés

A könyvtári szakmai előmenetel szabályozásának problémája évek óta foglalkoztatja a lengyel könyvtáros társadalmat. A vélemények több ponton találkoznak. Egyfelől mindenki egyetért abban, hogy bár a törvényi szabályozás a megfelelő képzettség megszerzésétől teszi függővé a könyvtárosi pozíció betöltését, nem kötelezi a könyvtárosokat arra, hogy tovább képezzék magukat, holott szükséges volna, hogy a könyvtárosok a szakmában eltöltött életük során folyamatosan tökéletesítsék szaktudásukat. Másfelől szükséges egymástól különválasztani a szakmai előmenetel lépcsőfokait és a könyvtárban betöltött funkciókat, amelyek a jelenleg érvényben lévő szabályozásban gyakorta keverednek egymással. Harmadrészt a szakmai előmenetel szabályozása maga után vonja a könyvtárban betölthető funkciók normalizálását. Végül, de nem utolsósorban a szakmai előmenetel mérlegelése során figyelembe kell venni, hogy a könyvtáros milyen mértékű aktivitást mutatott szaktudása tökéletesítése terén, milyen szakmai kompetenciával rendelkezik, milyen minőségű munkát végez.

A cikk szerzője javasolja, hogy az előmenetel lépcsőfokait és a könyvtári funkciók (tisztviselők) kérdését egymástól különválasztva kezeljék, valamint hogy a kérdéskörön belül ne foglalkozzanak a könyvtárak adminisztratív és technikai személyzetével. Javasolja továbbá a tudományos könyvtárakban dolgozó, tudományos pozíciókat betöltő diplomás könyvtárosok szakmai előmenetele során a felsőoktatási titulusok (tanársegéd, adjunktus, professzor) alkalmazását.

Az előmenetel javasolt lépcsőfokai a következők:

1. könyvtáros asszisztens: legalább középfokú szakmai képzéssel kell rendelkeznie, ellenkező esetben a könyvtár szerződésben kötelezi, hogy a munkakezdést követő két éven belül megszerzi a képzést; csak olyan könyvtárban alkalmazható, ahol rajta kívül legalább egy könyvtáros is dolgozik;

2. könyvtáros: a pozíció betöltéséhez felsőfokú képzés, valamint legalább kétéves könyvtári gyakorlat szükséges; szakképzettség hiánya esetén szakmai tanfolyamon kell részt vennie; a felvételéről egy kijelölt bizottság dönt, mérlegelve, hogy rendelkezik-e az adott állás betöltéséhez szükséges kompetenciával;

3. „senior könyvtáros” (lengyelül: „starszy bibliotekarz”): felsőfokú könyvtárosi szakképzéssel vagy posztgraduális informatikus-könyvtárosi végzettséggel, valamint legalább ötéves könyvtári gyakorlattal kell rendelkeznie; a felvételéről döntő bizottságnak mérlegelnie

kell, mennyire alkalmas az önálló könyvtárosi pozíció betöltésére, a könyvtár tájékoztató apparátusának (katalógusok, adatbázisok stb.) kezelésére, karbantartására stb.

4. könyvtárőr (custos): mester fokozatú könyvtári szakképzéssel vagy posztgraduális informatikus-könyvtárosi végzettséggel, valamint legalább tízéves könyvtári gyakorlattal kell rendelkeznie; a felvételéről döntő bizottságnak mérlegeléskor arról kell döntenie, hogy rendelkezik-e a senior könyvtárosoktól megkövetelt kompetenciákon túl a könyvtár, illetve a könyvtári hálózat többi dolgozójával való együttműködés készségével, vezetői készségekkel, legalább kettő, a könyvtártudomány vagy az információ-tudomány fontosabb kérdéseivel foglalkozó – valamely tudományos vagy szakfolyóiratban – megjelent publikációval, valamint megfelelő kitekintéssel a könyvtári internetes szolgáltatások lengyelországi és nemzetközi helyzetére stb.

A szabályozásnak ezt a rendszerét természetesen érdemes volna minél szélesebb körben, minden könyvtári típusra vonatkozóan kiterjeszteni.

(Dancs Szabolcs)

Lásd még 82

Szabványok, normatívák

Lásd 107

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

07/088

Helsingin yliopiston kirjasto Kansalliskirjasto = Kirjastoletti. 98.vsk. 2006. 5.no. 29.p.

A Helsinki Egyetemi Könyvtár új neve: Finnország Nemzeti Könyvtára

Feladatkör; Nemzeti könyvtár

A finn köztársasági elnök 2006 nyarán erősí-

tette meg azt az egyetemi törvénymódosítást, amelynek alapján a Helsinki Egyetemi Könyvtár neve Nemzeti Könyvtár (Kansalliskirjasto) névre változik. Tudni kell, hogy a könyvtár továbbra is az egyetem szakintézményeként működik tovább. A törvény 2006. augusztus elsejével hatályos. A módosítás célja azonban nemcsak a pusztán névváltoztatás, hanem a finn könyvtári szervezet erősítése, és az immáron nemzeti könyvtári funkciót betöltő egyetemi könyvtár hálózati szolgáltatásainak fejlesztése.

Az új törvény értelmében a legnagyobb finn könyvtár feladatköre a jövőben úgy módosul, hogy nemzeti könyvtári gyűjtőköréhez kapcsolódó szolgáltatásait ne csak az egyetemi könyvtár szempontjából fejlessze és tegye elérhetővé, hanem az anyakönyvtáron kívül ugyanúgy lássa el szolgáltatásaival a főiskolai könyvtári hálózatokat, a szakkönyvtárakat, sőt a közkönyvtárakat is, valamint segítse elő a hazai és a nemzetközi könyvtári együttműködést.

A finn Nemzeti Könyvtár elsődleges feladata marad továbbra is a nemzeti kulturális örökség és más kiemelkedő gyűjtemények megőrzése, valamint az ezekhez kapcsolódó információközzvetítés és információszolgáltatás.

A Nemzeti Könyvtár továbbra is rendelkezik kötelezpéldány-joggal minden Finnországban megjelent nyomdatermék és hangzóanyag vonatkozásában.

Az egyetemi könyvtár állománya a nemzeti gyűjteménybe olvad, és a katalogizálás is a nemzeti adatbázis szempontjai alapján történik.

A gyűjtemény gyarapítása érdekében a beszerzés céljaira fordítható anyagi forrásokat a kulturális tárca, illetve a Helsinki Egyetem biztosítja. A törvényi módosítás értelmében a Nemzeti Könyvtár vezetése az egyetemen, a kulturális tárcán és a könyvtári szakmán kívül néhány fő külső szakemberrel is bővül.

(Kránitcz Lászlóné)

Lásd még 70, 74, 100, 125, 139

Felsőoktatási könyvtárak

07/089

COLAS, Alain: Bibliothèques universitaires. L'enquête statistique annuelle a l'épreuve du changement = Bull.Bibl.Fr. 51.tom. 2006. 2.no. 60-65.p. Bibliogr. láb-jegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Egyetemi könyvtárak: változás előtt áll az éves statisztika

Egyetemi könyvtár; Statisztika; Szolgáltatások

A francia egyetemi könyvtárak statisztikai felmérése (ESGBU) már 30 éve szolgál olyan országos eszközként, amelynek segítségével az egyetemi könyvtárak tevékenységéről, gyűjteményeiről és forrásairól rendszeresen lehet tájékozódni. Az összehasonlító módszer lehetővé teszi az egyetemi könyvtárak számára, hogy elhelyezzék magukat a rendszerben, és az állam számára átfogó ellenőrzést biztosít. A statisztikai rendszer nemrég két fontos változáson esett át. Az első, hogy 2004 óta az elektronikus források elérését és használatát is mérik, a második pedig a közpénzek felhasználására vonatkozó pénzügyi jogszabályokkal kapcsolatos, ami az állam és az intézmények közötti szerződéseken alapul. Az ESGBU az intézmények teljesítményének mérése révén központi szerephez jut.

(Autoref.)

07/090

GABEL, Gernot U.: Wo Amerikas Elite büffelt. Die Yale University will Harvard auch bibliothekarisch Konkurrenz machen = BuB. 58.Jg. 2006. 11/12.no. 756-759.p.

Ahol Amerika elitje biflázik: a Yale Egyetemről és könyvtáráról

Egyetemi könyvtár; Felsőoktatási intézmény

A mai Yale Egyetem Collegiate School-nak nevezett elődjét 1701-ben Connecticut tartomány lelkészei alapították. Ez volt Amerikában a Harvard (1636) és a William and Mary College (1693) után a harmadik felsőoktatási intézmény.

A kezdetben csak lelkészlakokban működő kollégium 1716-ban költözött át New Havenbe, ahol Elihu Yale gazdag kereskedő adománya lehetővé tette a kőépület felépítését. A kezdetben egyházi jellegű intézményben 1810-től orvosi fakultás, 1824-től jogi, majd 1861-től természettudományi fakultás működött. Ma az egyetemnek 11 ezer hallgatója van. Az intézmény részben a tandíjából tartja fenn magát (évente 31 ezer dollár) nagyobb részt azonban adományokból. Az utóbbit elősegíti, hogy az amerikai bank- és üzleti világ vezetői többnyire a Yale egyetemen végeztek.

A kollégiumnak már a kezdetek óta volt szerény könyvtára. A New Havenbe való átköltözéskor 1300 kötetet vitt át az előző helyről, Saybrookból az ökrösszekér (bár Saybrook lakói a magukénak tekintett könyvtár elvitelét meg akarták akadályozni, a szekeret és a hidakat összetörték). A könyvtár, melyet Elihu Yale 400 kötetes adománya is gazdagított, az új kőépület emeletén kapott helyet. Jelentős növekedést jelentett az angol filozófus, Berkeley 1000 kötetes Angliából küldött ajándéka, így az állomány 1740-ben 2500 könyvből állt.

A következő évtizedekben a könyvtár kinőtte eredeti helyét, ezért 1846-ban külön könyvtár-épület emelését határozták el. Ez volt a Yale első önálló könyvtárépülete. A neogót stílusú épület ma a turisták látványossága. Az 1880-as években újabb épületet avattak. A századforduló után a már egymillió kötetre duzzadt könyvtár mindkét épületet kinőtte. Ekkor John Sterling 17 millió dolláros ajándéka egy reprezentatív könyvtár-épület létrehozását tette lehetővé. A kívülről középkori várra, belülről gótikus templomra emlékeztető épületben 16 emeletes toronyraktárt helyeztek el, mely 3,5 millió kötet befogadására volt képes, és 2000 ülőhelyet biztosítottak az olvasóknak. A bejárat felett ez a felirat olvasható:

a könyvtár az egyetem szíve.

A modern irodalom mellett a könyvtár a régiségek és ritkaságok gyűjtésében is élen járt. Jelen európai és amerikai írók kéziratai (Meredith, Cooper, Heine), politikusok (Franklin), természettudósok (Einstein) kéziratai kerültek a könyvtárba. A régiségek és ritkaságok elhelyezésére 1963-ban külön épületet emeltek. A márványfallal borított és 800 ezer könyv befogadására alkalmas könyvtár a világ legnagyobb könyvritkaság-gyűjteményei közé tartozik.

A hatvanas évektől kezdve a központi könyvtár mellett az egyetemi campuson szakkönyvtárak nyíltak (természettudomány, 1966, társadalomtudományok, 1972). 1974-től a Yale más egyetemekkel és New York Public Library-vel együtt megalapította a Research Libraries Group-ot. A központi épületként szolgáló Sterling könyvtár nagyszabású átépítések, föld alatti raktárak után a szellemtudományok könyvtára lett. 1998-ban zenei könyvtár nyílt, egyike az USA legnagyobb ilyen intézményeinek. Ugyanabban az évben a campuson kívül 2,3 millió kötetes tároló könyvtárat létesítettek.

Az állomány számítógépes feldolgozása 1977-ben kezdődött. Havonta 75 ezer tételt dolgoztak fel, így a katalógus konverzióját 2002-re befejezték, kivéve a keleti nyelvek anyagát. Készült egy képadatbázis is, a könyvtár kb. félmillió képet képes online szolgáltatni.

Jelenleg a könyvtárnak 11,7 millió könyve van, 10 millió mikroformátumú dokumentuma és 250 ezer AV-dokumentuma, és évi 37 millió dollárt költ a dokumentumok beszerzésére. Így ez az intézmény ma a Harvard Egyetem könyvtára után, mellyel konkurálni akar, az USA második egyetemi könyvtára.

(Katsányi Sándor)

07/091

ARENDE, Julie - TAYLOR, Mary K.: When the walls crash down. Offer services where the students are = Coll.Res.Lib.News. 67.vol. 2006. 11.no. 698-700.p.

Hogyan biztosíthat szolgáltatásokat egy egyetemi könyvtár építési baleset után?

Átépítés; Egyetemi könyvtár; Elemi károk; Szolgáltatások

Az a bizonyos hétfő a Southern Illinois University Carbondale's Morris Library-ben pont úgy kezdődött, mint bármelyik másik. A diákok a könyvtár számítógépeinél szorgoskodtak, és a csöndet csak a felső emeleteken zajló átépítési munkálatok hangjai törték meg. Aztán hirtelen éktelen robaj... és zuhogó téglák tömkelege. Átszakadt az emeleti födém. Szerencsére senki sem sérült meg, mindenkit azonnal evakuáltak.

A főépület hozzáférhetetlensége mégsem bénította meg a könyvtári munkát. A folyóiratok nagy része elektronikus formában is hozzáférhető, a szolgáltató szerverek más épületben vannak elhelyezve. Az állomány 80%-át még az átépítés kezdete előtt külső raktárakba szállították. A munkatársaknak, a tájékoztató szolgálatnak és a kölcsönzésnek szinte rögtön találtak helyet a campus központjának közelében, és a diákújságban közzétették a történeteket és az új elhelyezési pontot.

A könyvtárosok önkéntes alapon kibővítették a chat referenz szolgáltatás időtartamát, de az incidens utáni első nap kérdésáradata után a használók alig vették igénybe az online tájékoztató szolgálatot.

Az egyik kolléga felvetette, hogy egy mobil tájékoztató pont talán változtatna ezen a helyzeten. Nem kell hozzá más, mint egy laptop, amelyen wifi segítségével elérhető a könyvtári adatbázisok, online referenz eszközök. Az ő ötlete nyomán, két könyvtáros önkéntes alapon és főnökük lelkes jóváhagyásával megszervezte az esti barangoló ügyeletet a tanulóközpontban. E-mailben értesítették a tanulóközpontot is az új szolgáltatásról, és kerestek újabb vállalkozókat a kollégák közül az egész heti beosztáshoz. A tanulóközpontban örömmel fogadták a könyvtárosokat, sőt, mindjárt egy asztalt is felajánlottak

az első emelet központjában és a hallgatóknak szóló figyelemfelhívó feliratok elhelyezéséről is gondoskodtak az épület bejáratánál.

A kísérlet sikerült. Kezdetben csak arról érdeklődtek az arra járó diákok, hogy mi történt a könyvtárral, és mikorra várható az újbóli megnyitás. Később azonban már érdemi kérdések is érkeztek, és a könyvtárosok kielégítően tudtak segíteni a diákoknak.

A baleset utáni második héten újra kinyitott a könyvtár. Habár nem tervezik, hogy újabb falomlással kell szembesülniük, mégis levontak néhány használható tanulságot a kihelyezett tájékoztatósi ponttal kapcsolatban. Először is, hogy az ötlet nem egy formális válságkezelő értekezleten, hanem informális folyosói beszélgetésen született. A mobil szolgáltatás legmegfelelőbb helyét sem hivatalos úton, hanem egy a könyvtárban dolgozó diák tanácsa nyomán találták meg. Ebből az következik, hogy az ilyen informális beszélgetések más problémák megoldásában is kulcsszerepet játszhatnak.

Bármilyen új szolgáltatást érdemes kicsiben kezdeni. Bonyolult tervezés és kiterjedt közvélemény-kutatás nélkül kezdték meg a kihelyezett tájékoztatót – kísérletképpen. Sikertelenség esetén így kevés volt a vesztenivaló. Mikor a tesztszakaszon túl voltak, és láthatóvá vált, hogy az ötlet jó, akkor terjesztették ki, fejlesztették tovább a néhány órás, pár könyvtárossal működő szolgáltatást. Ez a módszer tehát új programok, szolgáltatások bevezetésénél máskor is jól működhet.

A tanulóközpont helyet és hírverést biztosított, a könyvtár használóképzéssel foglalkozó munkatársai is azonnal felajánlották szolgálataikat, a könyvtárosok pedig önként vállalkoztak a túlórákra. A könyvtár szorult helyzete, valamint munkatársainak ehhez való pozitív hozzáállása jó szándékot és segítőkészséget váltott ki a többiekben. Ez adta a legnagyobb ösztönzést a terv végrehajtásához.

Azóta a könyvtár felújítása befejeződött, de folytatódik a kihelyezett tájékoztató szolgálat

munkája is. A legnyüzsgőbb szorgalmi időszakban újból felállították a laptopos előőrsöt a tanulóközpontban, és további siker esetén újabb campuson belüli, mobil információs pontok felállítását is elképzelhetőnek tartják.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 75, 80, 83, 85, 95, 121, 124, 131, 135, 138, 141, 143-144

Közművelődési könyvtárak

Lásd 69, 87, 109, 111, 127-128, 140, 145

Tudományos és szakkönyvtárak

07/092

KNOCHE, Michael: Auf dem Weg zur Forschungsbibliothek. Die Herzogin Anna Amalia Bibliothek im neuen Studienzentrum = Z.Bibliothekswes.Bibliogr. 52.vol. 2005. 2.no. 59-60.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

A Herzogin Anna Amalia Könyvtár új épületrész-szel bővül

Általános tudományos könyvtár; Feladatkor; Könyvtárépület -tudományos és szakkönyvtári

A weimari hercegi kastélykomplexum és a hercegi könyvtár sorsa kezdetektől szorosan összefonódott. IV. Vilmos herceg 1630 körül a Vörös Kastélyban helyezte el könyvtárát, Anna Amália hercegnő pedig 1760-ban a Zöld Kastélyt építtette át könyvtár céljára. Az évszázadok során folytatott tiszta profilú gyarapítás nagy történelmi értékű állományt hozott létre: kódexek, ösnyomtatványok, reformáció korabeli röpiratok, történelmi térképek, atlaszok és földgömbök va-

lamint Weimar nagy klasszikus goethei korszakának dokumentumgyűjteményét, nem is szólva a Liszt Ferenc és a Nietzsche gyűjteményről.

A funkcióváltások 1918-ban kezdődtek, ekkor a korábbi nagyhercegi könyvtár Turingiai Tartományi Könyvtár lett, és közművelődési feladatokat is vállalt. 1945 után három járás (Erfurt, Gera, Suhl) mindenirányú tudományos irodalmi igényeinek kielégítése lett a feladata, az orvostudománytól a mezőgazdaságig. A történelmi gyűjtemény szerepének lebecsülése, a raktározási viszonyok katasztrofálissá válását, az állományfeltárás és a tudományos publikációk elhanyagolását eredményezte. 1969-től egyesítve egy kisebb kutatóintézeti könyvtárral, a „Német Klasszicizmus Központi Könyvtára” lett, ekkor a goethei korszak hagyományai kerültek előtérbe, ami részleges állománykivonással is járt.

1991-ben a könyvtár felvette legnagyobb pártfogójának Anna Amália hercegnőnek a nevét és kutatói könyvtárrá vált, s a régi épületek megőrzése mellett egy melléjük telepítendő modern könyvtár építésére született határozat. A tervek szerint a vadonatúj rész megépülése után újították volna fel a régi könyvtárépületeket.

Néhány hónappal az új épületkomplexum megnyitása előtt azonban katasztrófa történt: 2004. szeptember 2-án meggyulladt és leégett a könyvtár régi rokokó terme, a tűzvészben számos korabeli festmény és szobor mellett elpusztult 50 ezer 17. és 18. századbeli könyv, 62 ezer kötet pedig súlyosan megsérült. A második világháború óta ez volt Németország legnagyobb könyvtári tűzvésze.

2005. február 4-én megnyílt a régi épületek, a Vörös Palota és a Sárga Palota mögé helyezett új épületkomplexum. Földszintjén helyezték el az információt, az olvasói adminisztrációt, a fotótárat (150 ezer képpel Weimar kultúrtörténetéről), egy 48 férőhelyes zenehallgató-termet és egy 90 férőhelyes előadótermet. A két felső szinten szabadpolcon, szakrendben érhető el az állomány, s itt található a nagy olvasóterem a történelmi értékű könyvek tanulmányozásához. A két alsó szinten

„regénykönyvtár” van, azaz kölcsönözhető szépirodalmi művek betűrendes felállításban. Az állomány elhelyezésére mélyraktárak szolgálnak. Az új könyvtáráépületben a használók rendelkezésére álló tér ötszöröse a korábbinak, és 100 ezer kötet áll szakrendben, szabadon az olvasók rendelkezésére.

Az új rész elkészülte után megindult a muzeális értékű régi épületek rekonstrukciója is. A felújítás 8,4 millió euróba, az égési károk helyreállítása 3 millióba kerül. A tervek szerint a részben helyreállított rokokó terem a weimari klasszikus korszak könyveinek és műalkotásainak emlékhelye lesz, és egyúttal a kutatói könyvtár raktára, a teljesen kiegészített második galériát azonban nem állítják vissza eredeti formájába, ott olvasótermet alakítanak ki. A Zöld Kastély lesz a régi könyvek központja, ide kötődik minden ezekhez kapcsolódó könyvtári szolgáltatás. Itt kapnak helyet a restaurátorok, a különgyűjtemények és az igazgatóság. A földszinti reneszánsz terem könyvkiállításoknak ad helyet.

Az intézmény újrafogalmazta kutatói könyvtári koncepcióját. Prioritást kap a nemzeti kulturális hagyatékot képviselő könyvállomány megőrzése és restaurálása, valamint a kutatói igényeknek megfelelő feltárása. Egyaránt fel kell készülni a könyvtártörténeti, az olvasástörténeti (állomány, proveniencia, olvasottság), a filológiai, a könyvtörténeti és a művészettörténeti kutatók szempontjaira. Kiemelt feladat a régi állomány digitalizálása is: a történeti kutatói könyvtár az a csomópont, ahol a nyomtatott és a digitális információknak találkozniuk kell.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 97

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

07/093

GRODZICKA, Małgorzata: Działalność kulturalna, edukacyjna i informacyjna bibliotek publicznych dla dzieci i młodzieży = Poradnik Bibl. 2006. 12.no. 8-12.p.

A közkönyvtárak kulturális, oktatási és információs feladatai gyermekek és fiatalok számára

Ifjúsági és gyermekkönyvtár; Ifjúság nevelése olvasásra

A Szent Kereszt Vajdaságban több mint 1 millió ember él, 18%-uk 15 éven aluli, 2005-ben a fiatalok 26%-a volt közkönyvtári tag. A könyvtári hálózat 299 egységgel működik, amelyből 32 gyermek- vagy ifjúsági könyvtár. Ezek többsége a városokban található, vidéken gyakran csak néhány polcnyi gyűjtemény várja a legifjabbakat. A vajdaság könyvtáraiban összesen 4,4 millió kötet áll az olvasók rendelkezésére, ennek 8%-a a gyermekkönyvtárakban. 2005-ben a Kulturális Minisztérium támogatásának köszönhetően 100 lakosra 8,2 kötet beszerzés jutott, és hosszú évek óta először nyílt lehetőség arra, hogy a beszerzett könyvek 32%-át a fiataloknak juttassák. Az előző évinek kétszerese volt a gyermekkönyvtárak gyarapodása.

2004-ben 3300 könyv jelent meg a gyermek- és ifjúsági könyvpiacra, amelynek fele újdonság volt. Sajnos a forráshiány és a könyvterjesztés akadozása miatt ennek csak a töredéke kerül a könyvtárak polcaira. Még rosszabb a helyzet a folyóiratok esetében: sok gyerekkönyvtárban nincs korosztályi sajtó, és csak 4-ben olvasható 10-12 féle ifjúsági lap.

A vajdaság 220 ezer olvasójának 29%-a 15 évesnél fiatalabb, 12,5% a gyermekkönyvtárak használója. Az olvasók, ezen belül a gyerekolvasók száma 15 éve csökken.

A 21. században nem képzelhetőek el a könyvtárak számítógépek nélkül. 2005-ben a Tudományügyi és Informatikai Minisztérium IKONKA akciója keretében 5 közkönyvtár kapott számítógépet és internet-hozzáférést, aminek a fiatalok a legfőbb használói. A kétségek dacára a számítógép és az internethasználat nincs negatív hatással az olvasásra. Az internetezők kétszer annyit könyvet olvasnak, mint a nemhasználók, és még többet olvasnak azok, akik szeretnek otthon

video- vagy DVD-filmeket nézni.

A vajdaságban az 1950-es években hozták létre a gyermekkönyvtárakat amelyek a 60-as, 70-es években egyre népszerűbbekké váltak. A 80-as években tetőzött a használatuk az olvasó-, irodalmi, rajzversenyeknek köszönhetően. A 90-es években 70%-kal csökkent a beszerzés, a gyermekkönyvtárak hanyatlásnak indultak. Az ismeretterjesztő irodalom és a könyvtárban rendezett órák váltak a legnépszerűbbé, vagyis az oktatási funkció erősödött. A könyvtárosok is megkongatták a vészharangot, hogy a gyerekek nem olvasnak, de ennek az elavult állomány és az unalmas tevékenységi formák is okai voltak.

A könyvtáraknak ma már a virtuális valósággal is versenyezniük kell, és a könyvtárosok és a szülők erőfeszítése egyaránt szükséges ahhoz, hogy a gyerekeket „elcsalják” a számítógép vagy a tévé képernyője elől. A gyerekek, a könyvek és az olvasás viszonyára két esemény volt nagy hatással: a „potterománia”, amely bebizonyította, hogy a gyerekek tudnak és akarnak is olvasni, és az ABCXXI Alapítvány „*Lengyelország olvas a gyerekekkel*” mozgalma. Az utóbbi öt évben a megnövekedett olvasási kedv változásokat indított el: a gyermekkönyvtárakban megjelentek az új műfajok (képregény, a horror, Harry Potter), valamint a számítógépek is.

A könyvtári normatívák hangsúlyozzák a gyermekek igényeinek sokszínűségét. A könyvtár segítse a tanulási folyamatot, az olvasást, és népszerűsítse a könyveket és más dokumentumokat. Ennek érdekében szervezzen speciális programokat: könyvári órákat, olvasóműhelyeket, olvasótermi foglalkozásokat, multimédiás bemutatókat stb. A gyerekkönyvtár információs funkciói elsősorban az oktatás eredményességének növeléséhez kötődnek: a könyvtár használatát bemutató kiállítások, tájékoztatók, táblák készülnek. A legfőbb kulturális tevékenységi kört azon rendezvények alkotják, amelyeken (pl. Mikulás, András nap, Bálint nap) a könyvekkel való találkozást akarják a gyerekek szokásrendszerébe beépíteni. Ebbe a körbe illeszkednek a népszerű

író-olvasó találkozók is. A nyári szünet idején kedveltek a matinék, sőt, önkéntesek felkerekednek, és könyveket visznek, foglalkozásokat tartanak városzerte a parkokban, udvarokon stb. a városban rekedt gyerekeknek, de felkeresik a kórházakat is. A felolvasó mozgalom keretében előadóművészek, focisták, tanárok stb. olvasnak a gyerekeknek.

A gyermekkultúra olyan fontos intézményei működnek vagy fognak megnyílni a vajdaságban, mint Pacanówban a Kozioł Matolek Európai Meseközpont az épülő Gyermekkultúra Házában, ahová a könyvtár is beköltözik, Kielcében a játékmúzeum, a báb- és babamúzeum.

Remélhető, hogy a gyerekek a sokszínű ajánlat révén megtanulják, hogy a könyvtár olyan hely, ahol izgalmas időtöltések várják őket.

(*Orbán Éva*)

07/094

Verkkopalveluja lapsille ja nuorille = Kirjastoletti. 98.vsk. 2006. 5.no. 28.p.

Gyermek- és ifjúsági adatbázis-szolgáltatások Finnországban

Adatbázis; Ifjúsági és gyermekkönyvtárak

A Pallas konzorciumhoz tartozó finn tartományi könyvtárak gyermek- és ifjúsági részlegeinek vezetői által kezdeményezett vállalkozást a közelmúltban helyezték üzembe.

A projekt célja az, hogy kidolgozzák a közkönyvtárak egyesített gyermek- és ifjúsági adatbázishálózatának megvalósíthatósági modelljét. A vállalkozás húzóereje a Porvoo-i városi könyvtár, amely a kulturális tárcától jelentős támogatásban részesült a tervek elkészítésére. A tervezőmunka nagyszabású feltérképezéssel indult, hogy világossá váljon a könyvtárak ifjúsági részlegeinek jelenlegi hálózati állapota és lefedettsége.

A projekthez kapcsolódik, hogy nemrégiben nyilvánosan is elérhetővé vált egy fórumjellegű és könyvtári tudakozódat is lehetővé tévő elekt-

ronikus cím, amelyet Finnország minden egyes közkönyvtárának eljuttatnak.

A csatlakozást lehetővé tévő meghívót e-mail útján küldik el minden települési és városi könyvtárnak. A szolgáltatás a következő címen érhető el: www.filib2.net.

Örömmel fogadják a részvételi, ill. kapcsolatfelvételi szándékot a már említett weboldalakon, és ami fontos, nem csak a nagykönyvtárak részéről. Külön weboldalon megtekinthetők a projekt tervezett fejlesztései is. Ugyanitt minden érdeklődő számára elérhető az összes felvitt dokumentáció,

így pl. azok a dokumentumok, amelyekhez vitanyagot vagy hozzászólást küldtek.

(Krántz Lászlóné)

Iskolai könyvtárak

Lásd 101

Egyéb könyvtárak

Lásd 110

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

07/095

WOLF, Martin: Going e-only. A feasible option in the current UK journals marketplace? = *Acq.Lib.* 19.vol. 2007. 1/2.no. 63-74.p. Bibliogr.

Áttérés az elektronikus folyóiratok kizárólagos előfizetésére. Kivihető-e ez a brit folyóiratok jelenlegi piacán?

Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Esettanulmány [forma]; Folyóirat-előfizetés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Cardiff University Mérnöki Főiskola Könyvtárában elhatározták, hogy a csak elektronikus előfizetést választják azoknak a folyóiratoknak az esetében, amelyeknél ez az előfizetési megoldás olcsóbb, mint a nyomtatott változaté. A

könyvtárban a szerzeményezési költségvetés legnagyobb részéről a tanszékek döntenek, az e-forrásokról a szakreferensek az érintett oktatókkal és kutatókkal konzultálnak. A nagy, több tudományágra is kiterjedő adatbázisok előfizetésére külön alap (Reference and Information fund) szolgál, a kézikönyvek és referenzs források közös beszerzésének analógiájára.

A könyvtárban a Voyager könyvtári rendszerben kezelik a folyóirat-előfizetéseket, és a címek legtöbbször a Swets Blackwell cégen keresztül fizetik elő (kivételt jelentenek a kisebb és a szűkebb szakterületeken működő kiadók termékei). Enyhe tendencia mutatkozik arra, hogy inkább közvetlenül a kiadókkal kötnek egyedi megállapodásokat.

A NESLI-t (országos elektronikus licenclési kezdeményezés) 1998-ban indították a felsőoktatási finanszírozási tanácsok a JISC (Joint Information Systems Committee) bizottság keretében; 2002-ben váltotta fel ezt a NESLi2 program. Ennek a feladata lett a licencekről folytatott tárgyalások lebonyolítása (később mintalicencként létrehozása), a hozzáférés biztosítása és a hitele-

sítés megoldása. A Cardiff University könyvtára a NESLI szellemében igyekszik dolgozni.

Az e-folyóiratok használata a Voyager rendszer online katalógusán keresztül zajlik. A katalógusban a SerialsSolutions e-folyóirat-kezelési szolgáltatás keretében és az egyes szakterületi honlapokon elhelyezett statikus linkek biztosítják a hozzáférést. A felmérések szerint az e-folyóiratok népszerűbbek, főképp amiatt, hogy a kutatók íróasztalukról elérhetik őket. A nyomtatott folyóiratok ugyanakkor a hosszú távú elérhetőség és a böngészési lehetőség miatt őrizték meg népszerűségüket.

A Mérnöki Főiskola Könyvtára költségvetési megfontolásokból döntött a csak e-előfizetés mellett. Ellenőrizték a különböző előfizetési opciókat az összes partnerügynökség és – kiadó esetében, továbbá azt is, hogy lehetséges-e a csak e-előfizetés, és az költségmegtakarítást jelent-e. A következő előfizetési modellekkel találkoztak:

1. az e-hozzáférés ingyenes a nyomtatott változat mellett (bár az előfizetési díj így akár 20%-kal is megnövekedhet);
2. aszerint szabják meg a díjakat, hogy a kiadó nyomtatott folyóirataira mennyit költ a könyvtár (az előfizetés nem mondható le) – sok ilyen előfizetése volt az érintett könyvtárnak;
3. a kurrens előfizetés az előző öt év anyagához biztosít hozzáférést, annál korábbi anyagot külön kell előfizetni (tehát van olyan tartalom, amiért kétszer fizetnek a könyvtárak).

Ahhoz, hogy a nyomtatott előfizetést le lehessen mondani, gyakran le kell mondani az e-változatok esetében nyújtott kedvezményekről. A „big deal” tehát még jó ideig tovább él, és a kiadók számára kettős bevételi forrást biztosít.

Az Institute of Electrical and Electronics Engineers IEEEExplore szolgáltatása üdítő kivételt jelentett. Ennek révén közösen előfizethető az IEEE összes folyóirata, magazinja, konferenciái anyaga teljes szöveggel. A korábbi nyomtatott termékek lemondhatók, igaz, hogy az egyenkén-

ti lemondás még a számítógépes rendszerben is elég munkaigényes. A legtöbb esetben nehéz volt megoldást találni, mivel a gazdasági szempontok domináltak (és az adott esetben a nyomtatott folyóiratoknak nem volt olcsóbb e-változata); ha a minőség döntötte volna el a kérdést, könnyebb lett volna a helyzet. Nehezíti még a dolgot, hogy az elektronikus szolgáltatások esetében 17,5%-os ÁFA fizetendő.

A lemondások, majd a licencek és az elérési problémák (jelszók, URL-ek) miatti folyamatos kapcsolattartás nemcsak a gyarapítók, hanem a feldolgozók munkáját is megnövelte. Az e-folyóiratok ügyeit külön munkatárs koordinálja. A jövőben a következő területeken várhatók fejlemények: folyóiratpiaci változások, rugalmasabb előfizetési konstrukciók (már nem kell a nyomtatott előfizetést megtartani), piaci verseny, nyílt hozzáférésű archívumok közös lekérdezése, ingyenes hozzáférés.

(Hegyközi Ilona)

07/096

LAWAL, Ibironke O.: Electronic reference works and library budgeting dilemma = Acq.Lib. 19.vol. 2007. 1/2.no. 47-62.p. Bibliogr.

Az elektronikus referenzművek és a könyvtári költségvetés dilemmája

Állománygyarapítás; Elektronikus dokumentum; Használói szokások; Költségvetés; Referenz

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A közelmúltban az elektronikus források száma folyamatosan nőtt. A tájékoztatási segédletek egyre nagyobb része jelenik meg elektronikus formában, elsősorban a természet- és műszaki tudományok, valamint az orvostudomány területén – nyilvánvaló okokból. A könyvtárak gyarapítási kerete két fő részből áll, az egyik a befejezett (monografikus) források, a másik a folytatódó

források (időszaki kiadványok) beszerzésére használható fel. Ha az árpolitika nem stabil, a kiadványtípusok egyensúlya könnyen felborulhat. A cikk tárgyalja a referenz szolgáltatás eredetét, a kutatók és mérnökök információkeresési szokásait, a nyomtatott és elektronikus források különbségeit, a használói szokásokat és elvárásokat, a tudományos tájékoztatási források elérésének és használatának sajátosságait, valamint a tudományos tájékoztatás elektronikus forrásainak állománygyarapítási és pénzügyi vonatkozásait. A szerző tájékoztató könyvtárosoknak tette fel a kérdést, hogy a gyarapítási kereteket kellen-e az új trendhez igazítani, vagy a kiadóknak kellene a keretek szerkezetét figyelembe venniük. A válaszok rámutatnak, hogy a probléma általános, ugyanakkor a könyvtárak minden más szempontot háttérbe szorítva előnyben részesítik az elektronikus forrásokat, a problémával csak egyes esetek kapcsán foglalkoznak, és hosszú távú megoldást a legtöbb helyen még nem dolgoztak ki.

(Autoref.)

Lásd még 73, 76

Állományvédelem

Lásd 139

Különgyűjtemények

07/097

SCHMITT, Eleonore: Kenntnis exotischer Sprachen und Schriften willkommen. Das Südasien-Institut der Universität Heidelberg und seine Bibliothek = BuB. 58.Jg. 2006. 10.no. 686-691.p.

Res. angol és francia nyelven

A Heidelbergi Egyetem Dél-Ázsiai Intézete

Ázsiai gyűjtemény; Egyetemi könyvtár; Kutatóintézet-i könyvtár

A Heidelbergi Egyetem Dél-Ázsiai Intézetében sokféle információ áll rendelkezésre az ez évi frankfurti könyvvásár tiszteletbeli vendégéről, Indiáról. 265 ezer kötetével, 500 kurrens folyóirat-előfizetésével a könyvtár a világ egyik leggazdagabb indiai gyűjteményét tudhatja magáénak. A gyűjtemény több mint fele erre a hatalmas, sokszínű országra vonatkozik. Indiában egyébként 24 nyelven 70 ezer cím jelenik meg évente, a tudományos irodalom túlnyomó része angol nyelven. A könyvtárban őrzött művek 70-80%-a angol nyelvű. 2005-ben a könyvtár lett a felelős a „Dél-Ázsia” nevű szakterület anyagának gyűjtéséért a német gyűjtőköri együttműködés keretében. Ez a feladat egy online virtuális szakkönyvtár (a neve: „savifa”) kialakításával is együtt jár, amely a Németországban folyó dél-ázsiai kutatások elsődleges információs portálja kíván lenni (www.savifa.de). Ezzel tovább bővült a Németországban épített virtuális szakkönyvtárak köre, amelyek a „vascodea” nevű ernyőszervezet (www.vascodea.de) keretében nyújtják szolgáltatásaikat.

(Autoref.)

Lásd még 102

Feldolgozó munka

07/098

PETRUCCIANI, Alberto: La catalogazione, il mercato e la fiera dei luoghi comuni = Boll.AIB. 46.vol. 2006. 3.no. 177-185.p.

Res. angol nyelven

A katalogizálás, a piac és a közhelyek vására (bevezető T. Mann tanulmányához)

Dokumentumleírás; Információkeresés

MANN, Thomas: Il catalogo e gli altri strumenti di ricerca: un punto di vista dalla Library of Congress = Boll.AIB. 46.vol. 2006. 3.no. 186-206.p.

Res. angol nyelven

A katalógus és a többi információkerső eszköz a Kongresszusi Könyvtárból nézve

Dokumentumleírás; Információkeresés

A könyvtárügyi eszmecsere a 21. század elején olyan klisék elszaporodásától szenved, amelyeket állandóan ismétlünk, de jóformán soha nem vetjük kritikai vizsgálat alá. Ennek oka talán a reakció a huszadik század második felét jellemző, hullámokban jelentkező előítéletes és folyamatosan kritikus attitűdre.

Petrucciani szerint Mann írása talán a legerőteljesebb és legátgondoltabb reflexió a klisék némelyikére, mely egy olyan helyről jön, ahol a tudósokat és a könyvtárosokat egyaránt foglalkoztató változások némelyikét tervezték, illetve létrehozták. Az írás voltaképpen a Kongresszusi Könyvtár szakmai egyesületének válasza Karen Calhoun jelentésére, melyet 2006 márciusában készített a könyvtár számára „A katalógus változó természete és integrációja más kereső eszközökkel” (*The changing nature of the catalog and its integration with other discovery tools*) címen (<http://www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf>).

Mann elsősorban Calhoun *business model* szemléletével vitázva kifejti, hogy a könyvtári tájékoztatás a kereslet-kínálat szempontjából nem közelíthető meg. Megemlíti, hogy az elektronikus könyvek piaca egyáltalán nem növekszik a korábban megjósolt mértékben (sőt, visszaesően van), és az e-könyv továbbra is nagy ellenállással találkozik. Alapvető fontosságú különbséget tenni a tudós kutató-kereső tevékenysége, és a gyors információkeresés között. Ha a Kongresszusi Könyvtár magáévá tenné a tanulmány üzleti, piaci szemléletét, egy ilyen hibás tanul-

mányt visszaküldene a készítőnek, és nem fizetné ki.

(Mohor Jenő)

07/099

MARKEY, Karen: Forty years of classification online. Final chapter or future unlimited? = Cat.Classif.Q. 42.vol. 2006. 3/4.no. 1-63.p. Bibliogr.

Negyvenéves az osztályozási rendszerek online használata

Formátum -gépi; Gépi osztályozás; Hatékonyság; Online üzemmód; Osztályozási rendszer

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk az osztályozási rendszerek online használatának negyvenéves történetét tárgyalja. Az utóbbi időben a tárgyi keresési lehetőségek fejlesztése jegyében fellendültek az olyan kutatások, melyek az online rendelkezésre álló osztályozási rendszerekre, illetve az osztályozási rendszerek online rendszerekbe való integrálására irányulnak. Az eddigi eredmények legnagyobb haszonélvezői a katalógizálók. Számukra jelentősen egyszerűbbé vált a szakjelzetek hozzárendelése a dokumentumokhoz, valamint a szakrend szerinti listák előállítás. Az online osztályozási rendszerek azonban nem váltak a távoli könyvtárhasználók bevett keresési eszközeivé; a legtöbben egyelőre csak a szakjelzet szerinti böngészés lehetőségével találkoztak. Az információipar és a könyvtári szakma egyaránt elmulasztotta a lehetőséget, hogy a könyvtári osztályozási rendszereket az internetes forrásokra is alkalmazzák. Igaz, az OCLC lényeges fejlesztéseket végzett ez irányban az általa közreadott Dewey-féle Tizedes Osztályozáson. Miután a Google Print és a többi tömeges digitalizációs projekt megoldást ígér a dokumentumok tárgyi keresésére, a szerző a távoli könyvtárhasználók érdekében a keresési folyamat megterve-

zésére, a találatok minőségi válogatására és az ismétlődő kérdésekhez kapcsolódó további releváns információ automatikus keresésére tesz javaslatokat.

(Autoref.)

07/100

LANDRY, Patrice: Dewey Decimal Classification (DDC) at the Swiss National Library = Cat.Classif.Q. 42.vol. 2006. 3/4.no. 135-145.p. Bibliogr.

A Dewey-féle Tizedes Osztályozás alkalmazása a svájci nemzeti könyvtárban

Nemzeti könyvtár; Tizedes osztályozás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A svájci nemzeti könyvtár (Schweizerische Landesbibliothek) 1999 óta alkalmazza a Tizedes Osztályozást a szabadpolcos gyűjteményrészben és a Das Schweizer Buch címet viselő nemzeti bibliográfiában. A cikk arról szól, miért és milyen döntési folyamatok során jutott el a Tizedes Osztályozás bevezetéséig. Lényeges szempont volt az osztályozási rendszer elterjedtsége Európában, illetve, hogy a németországi könyvtárakban már folyamatban volt a német nyelvű, teljes 22. kiadás szerkesztése. A cikk beszámol a bevezetés végrehajtásáról is.

(Autoref.)

07/101

SHENTON, Andrew K.: The role of „reactive classification” in relation to fiction collections in school libraries = New Rev.Child.Lit.Lib. 12.vol. 2006. 2.no. 127-146.p. Bibliogr.

A valószínű használói igényekre reagáló osztályozás szerepe az iskolai könyvtárak szépirodalmi gyűjteményeiben

Felmérés; Használói szokások; Középiskolai könyvtár; Online információkeresés; Osztályozás; Szépirodalom

Az iskolai könyvtárak szépirodalmi gyűjteményrészeinek osztályozására a szakirodalom mindeddig kevés figyelmet szentelt. A cikk egy északkelet-angliai középiskola szépirodalmi állományának újraosztályozásáról számol be, miután bebizonyosodott, hogy az addig alkalmazott osztályozási rendszer alkalmatlan az állományrész szabadpolcos elrendezésére. Az új kategóriák nem előre meghatározottak, hanem a gyűjteményben lévő könyvek sajátosságaiból kiindulva alakították ki azokat. Ennek érdekében fél éven keresztül rögzítettek minden szépirodalomra vonatkozó olvasói kérést a könyvtárban, majd ennek alapján egy kereszthivatkozásokkal ellátott olvasói tájékoztatót szerkesztettek. A tájékoztatót a könyvek átrendezésénél is igénybe vették az olyan esetekhez, amikor valamely művet több kategóriába is be lehetett volna sorolni. A cél mindvégig az volt, hogy az új rendszer az olvasói igényekkel az addiginál sokkal inkább összhangban legyen. Kidolgozói tisztában vannak vele, hogy más gyűjteményekben ezek a kategóriák megkérdőjelezhetők lennének; nem is szánták arra, hogy máshol alkalmazzák. Módszereik azonban szabadon átvehetők.

(Autoref.)

Lásd még 74, 121, 138

Katalógusok

07/102

CARTELLI, Antonio - DALTRI, Andrea [et al.]: Il catalogo aperto dei manoscritti malatestiani = Boll.AIB. 46.vol. 2006. 3.no. 207-220.p.

Res. angol nyelven

A Biblioteca Malatestiana (Cesena) kéziratainak nyílt katalógusa

Gépi katalógus; Kéziratgyűjtemény -muzeális

A Malatestiana könyvtár 429 középkori kéziratot őriz, köztük olyan jeles humanisták könyvtárából valókat, mint Bessarione bíboros, VII. Pius pápa (Barnaba Chiaramonti), vagy az orvos Giovanni da Marco. Hogy a gyűjtemény teljes mértékben hozzáférhető és kutatható legyen, a Winisis és a Wxis szoftverek segítségével készítették el a kéziratok nyílt katalógusát, mely több adatbázisból áll. Ezek a kéziratok leírását (szignatúra, szerző, cím, tipológia, link a szövegekhez), azok képeit, bibliográfiát, hivatkozásokat, a szövegek képeit, valamint a kéziratkutatóhoz kapcsolódó fórumot tartalmazzák. Forli-Cesena tartomány közösségi szervere biztosítja (ingyen) a könyvtár honlapját, amelyen a katalóguson kívül szövegek (a könyvtár leírása, épülete és építészettörténete, Cesena humanista kultúrája, a könyvtár régi leltárai és katalógusai, kodikológiai és filológiai tanulmányok stb.) és fórum is található.

(Mohor Jenő)

07/103

GROSSGARTEN, Astrid: Katalogsysteme mit Inhaltsverzeichnissen angereichert. Das 180T-Projekt in Köln - oder wie verarbeitet man 180 000 Bücher in vier Monaten = BuB. 58.Jg. 2006. 10.no. 664-666.p.

Res. angol és francia nyelven

Katalógusrekordok bővítése tartalomjegyzékekkel, avagy hogyan lehet 180 ezer könyvet négy hónap alatt feldolgozni. Kölni könyvtárak közös projektje

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -helyi; Gyorstájékoztató; Munkaszervezés; Online katalógus; Országos szakkönyvtár -orvostudományi

Az Amazon és a Google általános jelenléte, valamint az egyre inkább elkényeztetett internethasználók arra ösztönzik a könyvtárakat,

hogy az innovációkat ne bízzák teljesen a kereskedelmi szolgáltatókra. Észak-Rajna-Vesztfália Felsőoktatási Könyvtári Központja (HBZ), Németország egyik legnagyobb könyvtári szolgáltató és fejlesztő intézménye, a Kölni Egyetemi és Városi Könyvtárral és a kölni Központi Orvostudományi Könyvtárral szövetkezve olyan katalógusbővítési projektet kezdett el, amely minden korábbi német kezdeményezésnél nagyobb méretű, és példaként szolgálhat hasonló jövőbeni programok számára.

A kölni projekt keretében több mint 180 ezer könyv tartalomjegyzékét szkennelték be, az OCR-es feldolgozás révén ezek teljes szövegű elérése vált lehetővé, ezután pedig a szkennelt tartalomjegyzékeket betöltötték a különböző katalógusrendszerekbe. A mintegy 720 ezer szkennelt oldalból kb. 240 ezer az orvostudomány, a többi 420 ezer pedig a közgazdaság és a társadalomtudományok körébe tartozik. A négy hónapon át tartó szkennelés során kb. 2000 könyvet ill. 7000 oldalt dolgoztak fel naponta.

A munkafolyamat a következő lépésekből állt: egy munkatárs a szkennelés helyszínére vitte a könyveket, ahol először minden könyvet vonalkódos szkennel segítségével nyilvántartásba vettek. Ezután a tartalomjegyzék minden oldalt beszkenelték, és az irreleváns információkat törölték. Az OCR-es feldolgozás után egy kijelölt munkatárs ellenőrizte a helyességet. Ha ebben a fázisban hiba maradt, az ezt követő több lépcső minőségellenőrzési folyamat során javítható volt.

(Autoref.)

Lásd még 104

Információkeresés

07/104

HAUER, Manfred: Retrieval quality of library catalogues and new concepts. A comparison = Inf.Serv.Use. 26.vol. 2006. 3.no. 241-248.p. Bibliogr. 9 tétel.

A visszakeresés eredményessége a könyvtári katalógusok, keresőmotorok és a nyelvtudományi módszerek alkalmazása esetén

Felmérés; Használoi szokások; Nyelvészeti kérdések; Online információkeresés; Online katalógus; Számítógép-hálózat

A keresőgépek, az online könyvkereskedések, a kiadói portálok és a nyílt archívumok modern világa nagy kihívás a hagyományos könyvtárak számára. Ezek a szolgáltatások ugyanis újfajta felhasználói szokásokat és igényeket hoztak magukkal. Egy szöveg legyen könnyen és gyorsan megtalálható, legyen elektronikusan hozzáférhető, és legyen ingyen (legalább is egyetemen belül). A papírdokumentumok esetében ez a helybéli használók számára biztosítható, az internet viszont határok nélkül nyújtja ezeket a szolgáltatásokat. Komoly erőfeszítésekre van tehát szükség a könyvtár, mint intézmény védelme érdekében, és ezek egyik kulcsa a keresés technológiája.

A szerző egy korábbi vizsgálatában 3-3 fő indexelte ugyanazokat a dokumentumokat, és mindössze 21%-os egyezést állapított meg, ami a nyelvi eszközök kimunkálásának fontosságára mutat. Jelenlegi vizsgálatában egy osztrák (Eisenstadt) és egy svájci (Chur) egyetem hallgatóinak kellett ugyanazt a 295 tudományos közleményt megtalálniuk különböző helyeken. A saját intézmény könyvtárának katalógusa, mint leginkább ismert környezet szerepelt (a svájci esetben a saját állomány katalógusát a NEBIS rendszer mintegy 4 millió egységgel egészíti ki), ezen kívül kerestek Voralberg tartományi könyvtárának (VLB) katalógusában, a „dandelon.com” online portálon, és a főleg angol teljes szöveget tartalmazó Google Scholarban.

Akár a hagyományosan indexelt könyvtári katalógusokat, akár az elektronikus forrásokat tekintjük, megállapítható, hogy minél nagyobb a gyűjtemény, annál nehezebb egy adott dokumentum megtalálása. A könyvtári katalógus-

sokhoz képest a gyors eredmény (1-2 keresés utáni siker) a VLB esetében 40%-kal, a kisebb dandelon.com-nál 76%-kal emelkedett, a sikertelen keresések aránya 34-ről 28-ra, illetve 8-ra csökkent. Első pillantásra a Google Scholar alig valamivel jobb, mint a könyvtári katalógusok, valójában azonban csak a churi műszaki-gazdasági főiskola 4700 tételes állományának a 4 millió címes NEBIS-es kiegészítésével hasonlítható össze, és így már erősebbnek tűnik. (Megjegyzendő, hogy a két hallgatói csoport között itt mutatkozott lényeges eltérés, mivel az eisenstadtiak komoly angol nyelvi képzést kaptak.) A dandelon.com és a VLB esetében a humán indexelés melletti automatikus indexelés, a keresést könnyítő morfológiai eszközök magyarázzák a jobb eredményeket.

(Mohor Jenő)

07/105

Keski-Suomen Nelli tiedonhaun uusi työväline avattu = Kirjastoletti. 98.vsk. 2006. 5.no. 30.p.

A közép-finnországi Nelli, az új keresőrendszer a finn olvasók szolgálatában

Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresési rendszer; Közművelődési könyvtár

A közkönyvtárak számára létrejött nemzeti elektronikus könyvtári felület, röviden a Nelli Közép-Finnországban is elérhető az olvasókörzség számára.

A Nelliben minden adat megtalálható, ami a közkönyvtárak elektronikus adatbázisaiban fellelhető: állomány-, cikk-, valamint tematikus adatbázisok, másrészt elektronikus szótárak, kézikönyvek, elektronikus folyóiratok, továbbá olyan linkek, melyek az alapadatbázishoz való eljutást szolgálják.

A közkönyvtári igényekre szabott információkereső rendszer egy nagy nemzeti vállalkozás, melyhez való hozzáférésről és a fenntartásról a

nemzeti könyvtár gondoskodik más nagy köz-könyvtárakkal közösen. Az anyagi forrást a kulturális tárca biztosítja. A Nellihez minden egyetemi, illetve főiskolai könyvtár is csatlakozott.

Meg kell említeni, hogy a tartalmakat tekintve ez az integrált adatbázis nem egységes nemzeti szempontból, mivel maga az adatbázis a köz-könyvtárakban és a felsőoktatási könyvtárakban folyamatosan bővül: részben már kész, saját adatbázisok csatlakozásával, máshol pedig egyedi tartalmakat is felvisznek az adatbázisra. A Jyväskylä-i Egyetem élen jár, mivel ott már 2005 óta elérhető a Nelli portál. Az új közép- finnországi hálózat a harmadik a köz-könyvtárakra tervezett Nellik sorában, amelynek célja, hogy minden, az ország e régiójában található köz-könyvtári adatbázis és egyéb elektronikus gyűjtemény elérhető legyen az olvasó számára. Jelenleg minden olyan könyvtár csatlakozhat a rendszerhez, ahol a technikai háttér ezt lehetővé teszi. (Eddig mintegy 140 könyvtár tagja a rendszernek.)

A Nelli természetesen az interneten is elérhető bárhol és bármikor, bár tartalmát tekintve némileg változhat a felcsatlakozás helyétől függően. Azt is érdemes tudni, hogy jelenleg könyvtáron kívül csak a nem fizetős oldalak érhetők el, ami kétségtelenül hátránya a rendszernek. Ezzel szemben a könyvtárakban az összes olyan adatbázisban is lehet böngészni – mégpedig korlátlanul – amelynek a használati jogát a könyvtár megszerezte. A Nelli portál elérhetősége: www.nelliportaali.fi

(Kránitz Lászlóné)

Lásd még 76, 98-99

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

07/106

ANDERSON, Byron: Keeping up: SDI to RSS = Behav.Soc.Sci.Lib. 24.vol. 2006. 2.no. 113-117.p.

A figyelőszolgáltatás megújításának lehetőségei az RSS módja az RSS

Figyelőszolgálat; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A huszadik század második felében az SDI szolgáltatás nagy népszerűségnek örvendett. A szelektív információterjesztés (selective dissemination of information) a személyre szabott újdonságértesítés kiváló eszköze volt, melyet szívesen vettek igénybe a különböző tudományterületek kutatói, oktatói. Neves elődei is voltak, például az ISI (Institute of Scientific Information) 1967-ben induló tartalomjegyzék-szolgáltatása. Leszármazottainak pedig az online katalógusokban és bibliográfiai adatbázisokban megőrizhető keresési profilok, és azok a webportálok tekinthetők, melyek kifejezetten a használatot érdeklő tartalmak összegyűjtésére szolgálnak.

Mára az érdekes és értékes tartalommal bíró blogok elszaporodása szinte lehetetlenné tette eme hasznos források hatékony használatát. Égető szükség lett egy olyan eszközre, mely alkalmas a használókat érdeklő források kiválogatására, gyűjtésére, strukturálására. Így született meg az RSS technológia, mely alkalmas az elektronikus újságok, folyóiratok, hírlevelek, fórumok, blogok egyéni szempontú szűrésére.

1999-ben debütált az interneten az XML-alapú, webtartalmak megosztására szolgáló RSS 0.9, melyet újabb verziók követtek. A 2002-ben megjelenő Really Simple Syndication (RSS 2.0) a Wikipedia szerint olyan eszköz, mely valamely aggregátornak vagy hírolvasónak nevezett szoftver segítségével különböző weboldalak tartalmait gyűjti és aktualizálja egyetlen weboldalon.

A szoftver alapú aggregátorok, mint a FeedReader (<http://www.feedreader.com>), vagy a FastBuzz (<http://www.fastbuzz.com>) csak azon a gépen teszik lehetővé az ilyen tartalmakhoz

való hozzáférést, amelyre a programot telepítették, a web alapú aggregátorok viszont, mint a NewsIsFree (<http://www.newsisfree.com>), vagy a Bloglines (<http://www.bloglines.com>) bármilyen internetes eléréssel rendelkező gépen működnek. (További aggregátorokról a Wikipedia List of News Aggregators szócikkéből – http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_news_aggregators – tájékozódhatunk.)

Egyéni igény szerint dönthetjük el, hogy milyen sűrűséggel akarunk az új eseményekről értesülni. Nyilván mást választ a politológus szakember, aki a választások fejleményeit esetleg percről percre kívánja követni, mint a történész, aki a History Channelről (<http://www.historychannel.com>) tájékozódik időről időre az új kutatási eredményekről.

A könyvtárosok számára a LISfeeds.com nevű aggregátor (<http://www.listfeeds.com>) nyújt igen jó tájékozási lehetőséget az RSS eléréssel, headline-okkal felszerelt 262 könyvtáros blogról.

És hogy milyen előnyöket is nyújt az RSS? Először is, kiváló eszköz a kutatók, oktatók számára az egyes tudományágak új eredményeiről való tájékozódásban. Ezen kívül az RSS használatához nem kell regisztrálni, tehát a használat megőrizheti anonimitását. Nem kell tartanunk a spamek megjelenésétől sem. Hacsak másképp nem kívánjuk, az elolvasott hírek automatikusan törlődnek, nem kell velük tovább bíbelődnünk. És nem utolsósorban időt takaríthatunk meg vele, hiszen a témánkba illő újdonságokról anélkül értesülhetünk, hogy ismétlődő kereséseket végeznénk az egyes forrásokban. Az Oxford University Press például az összes általa kiadott folyóirat tartalomjegyzékéhez kínálja a RSS csatornát is.

A könyvtárosok érdeklődésére különösen számíthat Karen Schneider Librarian's Index to the Internet (<http://www.lii.org>) és Mary Ellen Bates Search Tip of the Month (<http://www.batesinfo.com>) weblapja, melyek kiváló segítséget nyújtanak az információáradatban

való célirányos eligazodáshoz.

A könyvtárosok szolgáltatásaikban is számos módon felhasználhatják ezt az új eszközt. Például a beérkezett könyvekről a kutatók egyéni érdeklődését szem előtt tartó újdonságértéssel kezdve az új programok, technológiák és szolgáltatások ajánlásáig. További lehetőségekért forduljunk bizalommal az RSS4Lib: Innovatív ways libraries use RSS forráshoz (<http://blogs.fletcher.tufts.edu/rss4lib>).

Összegezve: ha célszerűen használjuk, sok időt megtakaríthatunk e technológia segítségével, miközben, az interneten elérhető, jól strukturált információk révén folyamatosan a topon lehetünk szakmánk aktuális kérdéseiben.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 96

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

07/107

JANOVSKÁ, Darina: Aktuálne problémy medziknižničných výpožičných služieb = Knižnica. 7.roč. 2006. 10.no. 11-17.p.

Res. angol nyelven

A könyvtárközi kölcsönzés aktuális problémái

Irányelvek -könyvtári; Jogszabály -könyvtárügyi; Könyvtárközi kölcsönzés

A könyvtárközi kölcsönzés (továbbiakban KK) nemzetközi dokumentumai közé tartozik az ISO 8459-1:1988 Dokumentáció. Bibliográfiai adatok. Könyvtárközi kölcsönzés szabványa. A KK protokollját az ISO 10160 Információ és dokumentáció. Könyvtárközi kölcsönzés előírásai szabályozzák. Az IFLA javasolt modellje (www.ifla.org/VI/2/p3/model.html) a KK folyamatát részletesen meghatározza.

Szlovákiában a 183/2000. A könyvtárakról szóló törvény óta a KK menete jóval gyorsabb lett, a nemzeti könyvtár címén (www.kis3g.sk) a kérést közvetlenül a dokumentummal rendelkező könyvtárnak lehet küldeni. A KK egységes működéséhez, a minőség biztosításához kidolgozták a nemzeti alapelveket (www.snk.sk/sluzby/zasadyMVS.doc).

A gyakorlatban kétféle KK jellemző: kölcsönzés saját állományból más könyvtár számára (küldés), kölcsönzés más könyvtár állományából saját olvasónak (kérés). Korábban ezt aktív és passzív KK-nak nevezték. A kérés és küldés között az állomány nagyságától függően eltérések lehetnek (pl. a nemzeti könyvtár 2005-ben 7530 dokumentumot küldött más könyvtárnak, saját olvasói számára 724 dokumentumot kért). A KK fogalma mára kibővült, nem csak nyomtatott, hanem elektronikus másolatot is kaphatnak a használók, ekkor nem kölcsönöznek, hanem vásárolnak, a szolgáltatásért fizetnek. Terminológiailag könyvtárközi szolgáltatásról kellene beszélni és nem kölcsönzésről, de megmaradt a régi kifejezés.

A törvény szerint minden könyvtár köteles információt szolgáltatni a KK-ról, könyvtárhasználati szabályzatban rögzíteni az állományának kölcsönözhetőségére vonatkozó adatokat. A régi, értékes könyvek (1830-ig kiadott) mellett nem engedélyezett a jogszabályba ütköző dokumentumoknak a kölcsönzése (fasiszta, pornográf, rasszista irodalom). Az egyoldalas nyomtatványok, szabványok, képeslapok, audiovizuális és elektronikus dokumentumok, mikroformátumok, kézikönyvek sem kötelezően kölcsönzendők. Nem kötelező kölcsönözni az utolsó két évben kiadott legújabb irodalmat, amire pedig a legnagyobb az érdeklődés, többkötetes szótárak és enciklopédiák valamennyi kötetét egyidejűleg, szépirodalmat (kivéve a kötelező olvasmányokat), bármilyen típusú tankönyvet.

A KK kérései tükröződnek a könyvtár beszerzési tevékenységében. Ismétlődő KK esetén javasolt a beszerzés, de nem a beszerzés hézagainak

pótlására szolgál.

A kért dokumentumok bibliográfiai adatai az azonosításhoz megfelelőek kell, hogy legyenek.

Kölcsönzés esetén a minimális adatok: szerző, cím, kiadás helye és éve. Másolat esetén: szerző, cikk, periodikum címe, évfolyam, szám, oldalszám.

A lelőhelyek forrásait, a hozzáférés feltételeit a közös és online katalógusok szolgáltatják.

Szlovákiában többnyire az alábbi közös katalógusokat veszik igénybe az egyes könyvtárak online katalógusai mellett: Szlovák Könyvtári Portál (www.kis3g.sk), Közös Periodika Katalógus (www.ulib.sk).

A hagyományos könyvtárközi kéréslap mellett fax, e-mail vagy közvetlen elektronikus kérés is küldhető. A kérő könyvtárnak tiszteletben kell tartania a küldő előírásait, olvasótermi használat esetén nem kölcsönözhető a dokumentum. A kérő könyvtár a kérést még aznap vagy 3 napon belül továbbítja, a küldő könyvtár maximum 5 napon belül teljesíti. A szlovák könyvtárakban a KK ideje 5 hét, de az utolsó már a visszaküldés hete.

A térítési díj megállapítása a forgalomtól függ, nem lehet riasztóan magas, de az indokolatlan kérések szűrése miatt túl alacsony tarifa sem javasolt. A szlovák könyvtári gyakorlatban a saját használóktól átlagosan 1-200 korona közti összeget kérnek. A statisztikai adatok szerint a 8 regionális könyvtárra naponta összesen 50 kölcsönzés, könyvtáranként napi 6,3 dokumentum küldése jutott 2005-ben.

Jelentős, de nem a legfontosabb a másolatküldés. Könyvek esetén a szerzői jog tiszteletben tartásával lehet másolatot szolgáltatni. Cikkek másolása esetén nincs szerzői jogi korlátozás.

Az elektronikus másolatküldés a leggazdaságosabb és leggyorsabb szolgáltatás, amelyet a pozsonyi Egyetemi Könyvtár teljesít.

Összességében a KK szolgáltatásában Szlovákiában még mindig nem áll rendelkezésre elegendő, jól képzett személyzet, a munkahelyek

technikai felszereltsége hiányos, sok helyen a munkatársak egyáltalán nem rendelkeznek végzettséggel, nem ismerik a KK szabályait, saját munkájuk jelentőségét.

(Prókai Margit)

07/108

FROUD, Rob: Unity reaps rewards: an integrated UK ILL and resource discovery solution for libraries = Interlend.Doc.Supply. 34.vol. 2006. 4.no. 164-166.p.

Integrált könyvtárközi kölcsönzési és forrásfelderítési megoldás a brit könyvtárak számára (UnityUK)

Dokumentumszolgáltatás; Könyvtárközi kölcsönzés; Szoftver

A könyvtárak mindig is tisztában voltak az együttműködés előnyeivel, és annak különböző fajtái – mindenekelőtt a könyvtárközi kölcsönzés – nagy múltra tekinthet vissza országos, regionális és helyi szinten egyaránt. A 90-es évek elején azonban meglepő módon két, regionálisan elkülönült könyvtárközi kölcsönzési rendszer alakult ki: a V3 (a későbbi Link UK) és a Unity. A V3-at magánvállalkozás működtette, és korlátozott adatokkal változatos szolgáltatásokat nyújtott a Unity-énál magasabb árakon. A Unity kezdetben pusztán hozzáférést kínált CD-ROM-on a legtöbb egyesült királyságbeli közkönyvtár és sok felsőoktatási könyvtár állományadataihoz. Ebből lett később az interneten hozzáférhető UnityWeb. A Unity a regionális könyvtárhálózatok tagjai által szolgáltatott adatokat azok tulajdonaként kezelte, és az őket tömörítő ernyőszervezettől (The Combined Regions, TCR) licencelte. A TCR üzleti vállalkozás, mely a szolgáltatásból befolyó díjakat elszámolta a tagkönyvtárak felé. Igazgatótanácsa a tagkönyvtárak képviselőiből áll.

1999 táján már nyilvánvaló volt, hogy az UnityWeb funkciórendszerét bővíteni kell, mindenekelőtt az ISO szerinti könyvtárközi kölcsönzéssel és Z39.50-átjárhatósággal. A TCR és

a Talis finanszírozta fejlesztési projekt azonban egy év elteltével kudarcot vallott, noha a TCR vezetésének nem titkolt szándéka volt, hogy az új UnityWeb2 legyen az ország egységes, minden funkcióval rendelkező rendszere.

(Autoref. alapján)

07/109

BRAUN, Paula - HÖRNIG, Leo - VISSER, Friso: A new approach towards a national inter-library loan system in The Netherlands: introducing VDX = Interlend.Doc.Supply. 34.vol. 2006. 4.no. 152-159.p.

Az országos könyvtárközi kölcsönzési rendszer új modellje Hollandiában

Együttműködés -belföldi; Könyvtárközi kölcsönzés; Közművelődési könyvtár; Munkafolyamat; Szolgáltatások

A tervek szerint 2006 őszén induló holland Zoek&boek nevű szolgáltatás lehetőséget nyújt a lakosságnak, hogy regionális, tartományi és országos katalógusokban keressen, és ennek alapján kérést adjon le a lakóhelye szerinti könyvtárból hiányzó dokumentumokra. Az új digitális rendszer egyaránt alkalmas a kéréssel kapcsolatos logisztikai és pénzügyi ügyvitelre. A kért dokumentumhoz a lelőhelyek és a hozzáférhetőség, valamint a használó által megadott felső árküszöb alapján lista készül a szolgáltatni képes könyvtárakról. A cikk tárgyalja a forrásmegosztáshoz szükséges attitűdváltás kérdéseit, valamint a rendszer zavartalan működéséhez még legyőzendő akadályokat. A Zoek&boek esetében egy többszintű hálózat valósult meg, mely egy országos intézményből, illetve további országos, tartományi és helyi szereplőkből áll. A hálózat létrehozását kulcsfontosságú döntések előzték meg, melyek kiterjedtek az országos, tartományi és helyi érdekek egyeztetésére, a rendszerek szabványokon alapuló integrálására, a forrásmegosztási szabályzatokra, az egyszerű használhatóságra, a hitelesítésre, a logisz-

tikai és költségbeli vonatkozásokra, valamint a rendszer stabilitására és sokoldalúságára.

(Autoref. alapján)

Lásd még 79

Dokumentációs eljárások és termékeik

Lásd 77, 94, 117

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

07/110

SAPOSNIKOV, Aleksandr Evgenevič: Biblioteki dlá slepyh v sisteme sociokul'turnoj rehabilitacii invalidov = Bibliotekovedenie. 2006. 4.no. 27-32.p. Bibliogr. 7 tétel.

A vakok könyvtárainak szerepe a szociokulturális rehabilitáció rendszerében

Vak könyvtárhasználó

A rokkantak társadalmi-kulturális rehabilitációjában a könyvtárak is jelentős szerepet vállalnak. Oroszországban a vakok és csökkentlátók speciális könyvtári hálózata, amelynek vezető intézménye a Vakok Állami Könyvtára (RGSZ, Moszkva) 72 könyvtárból áll. Ezek különböző szintű (köztársasági, járási és területi) intézmények, amelyek korszerűen felszereltek, sokrétű szolgáltatásokat kínálnak. Az utóbbi időben a vakok és csökkentlátók mellett használóik között – spontán módon – egyre növekvő számban jelentek meg a más okból rokkantak. Ennek egyik magyarázata, hogy ilyen speciális könyvtárak más típusú rokkantak számára nem is létesültek, így a vakok könyvtárainak vezető szerepet töltenek be, és módszertani feladatokat látnak el a más szempontból hátrányos helyzetűeknek szolgáltató egyéb könyvtárak számára is. Felmerült az is, hogy az elnevezés is tükrözze a funk-

ciók bővülését: rokkantak könyvtára vagy szociális segítőintézmény és hasonlók.

A vakok könyvtárainak voltaképpen csak akkor – más típusú könyvtárakkal együttműködve, speciális formátumú dokumentumok és a megfelelő információtechnológiai eszközök birtokában – vállalhatják más használói rétegek ellátását, ha eleget tesznek alapfeladataiknak. Integrált és specializált szolgáltatásokra van szükség, ezekhez megfelelő iránymutatást ad az utóbbi évtizedek oroszországi szakirodalma és gyakorlata. Az integrált szolgáltatásokba beletartozik akár az is, hogy a hangos könyvek a látó emberek számára is vonzóak lehetnek. A technika használatához szükséges elméleti és gyakorlati ismereteket a vakok és csökkentlátók a moszkvai Szakmai Rehabilitációs és Képzési Intézet (REAKOMP) tanfolyamain sajátíthatják el. A könyvtárak internethasználati tanfolyamokat szerveznek, és a számítógépes munkahelyeket megfelelő eszközökkel és információforrásokkal szerelik fel. Ez a szaktudás a hátrányos helyzetűek, különösen a halmozottan hátrányos helyzetűek számára még értékesebb, mint az egészséges ember esetében.

2004-ben a Vakok Tverszki Speciális Könyvtárában összoroszországi konferenciát tartottak arról, hogyan működhetnek együtt a könyvtárak a rokkantak ellátása területén. 24 oroszországi régió képviselői voltak jelen. Következtetések: a rokkantak társadalmi-kulturális rehabilitációjában a különböző típusú könyvtáraknak együtt kell működniük, mind specializált, mind integrált szolgáltatás keretében; a vakok könyvtárainak társadalmi-kulturális tevékenységéhez (információellátásukhoz és szabadidejük eltöltéséhez egyaránt) speciális formátumú dokumentumok felhasználására van szükség; a rokkantak könyvtári ellátásában egyre növekszik a virtuális információs tér szerepe.

(Hegyközi Ilona)

07/111

HOLT, Glen E.: Fitting library services into the lives of the poor = Bottom Line. 19.vol. 2006. 4.no. 179-186.p.

Könyvtári szolgáltatások a szegény emberek számára

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

Elgondolkodtató képet fest a társadalmi esélyegyenlőtlenség és a könyvtárhasználat összefüggéseiről a szerző, St. Louis közkönyvtárának egykori igazgatója. Írása mindazonáltal nemcsak látélet arról, hogy hol az intézmény helye a szegénység elleni küzdelemben, de példatár is olyan kezdeményezésekről, amelyek révén sikereket lehet elérni.

Kiindulópontja az az eltérés, amely a mindennapok világában a hangzatos elvek („az információhoz való egyenlő hozzáférés biztosítása”) és a gyakorlat között tapasztalható. Ez az egyenlőség mindenekelőtt a beteg, szociálisan izolált, hajléktalan, diszkriminációtól szenvedő, analfabéta érintettek esetében csorbul, de ugyanígy hátrányt szenvednek a „csak” anyagi értelemben lemaradtak is. Nem járul hozzá a probléma kezeléséhez az amerikai társadalom anyagias attitűdje, amely elsősorban a fizetőképes (vagyonosabb, jómódúbb) fogyasztót preferálja – szinte minden téren.

Pedig figyelembe kellene venni a szegényebb használók szempontjait is: a könyvtárhasználat alacsonyabb mértéke arra vezethető vissza, hogy ezekben a társadalmi csoportokban kerülnek a felesleges kiadások veszélyét (attól tartva, hogy elvesztik az olvasójegyüket, vagy a kölcsönzött könyvet). Gyakrabban költöznek, nehezebben építenek kapcsolatokat a könyvtárral, a könyvtárossal; attól a szülőtől, aki maga is írás-olvasási gondokkal küzd, nem lehet elvárni, hogy írásban kérjen engedélyt gyermeke számára az internet használatához. További akadály lehet az időhiány: a keresőképes családtagok több állást vállalva igyekeznek fenntartani a családjukat, ami mellett illúzió lenne elvárni tőlük az aktív

könyvtárlátogatást. Érthető, ha az ő számukra más kommunikációs stratégiák vezethetnek eredményre: például a családokhoz ellátogatva személyesen lehet reklámozni egyes szolgáltatásokat, vagy hétvégén (is) nyitva kell tartani. Tudatában kell lenni annak a szomorú ténynek, hogy egyes körzetekben a könyvtárak jelentik a legbiztonságosabb teret, ahol (még) alkalom adódik a találkozásra, beszélgetésre, gyermekprogramokra – mivel „a legnagyobb vetélytárs az utca”. Így válik a kultúra-közvetítő intézmény fontos társadalmi köztérre a helyi közösség életében. A helyzet orvoslása ha nehéz is, nem lehetetlen. Ám ehhez az kell, hogy a könyvtárak felhagyjanak a passzivitással, és proaktív módon elébe menjenek az igényeknek: először is mérjék fel, mi az, amire ezeknek a közösségeknek szükségük van. Látogassanak el ezekhez az emberekhez, kérdezzenek rá az igényeikre; állítsanak össze ún. minimális szolgáltatást nyújtó könyvcsomagokat (tematikus válogatásokat, amelyet szülők, nevelők, tanárok forgathatnak haszonnal), illetve olyan, a hétköznapiakban eligazító ismeretterjesztő anyagokat („subject-centered book bags” – az orvosi ellátásról, a kisállattartásról, stb.), amelyhez az érintettek egyébként nem jutnának hozzá.

Rugalmasságra van szükség abban a tekintetben is, hogy gyakrabban kell kilépni a könyvtár falai közül. A potenciális olvasókkal való kapcsolatfelvételre iskolai órákon, közösségi központokban, nyugdíjas otthonokban, múzeumokban, templomi eseményeken is lehetőség kínálkozik, amelyeket kár lenne elmulasztani. Ahogyan hirdetések révén lehetőség van az állandó jelenlétre a közlekedési eszközökön, a helyi lapokban és rádióműsorokban. Felbecsülhetetlen hatása lehet a családi rendezvényeknek – különösen, ha azok ingyenesek. Abban a pillanatban, amint teljesítik az egyes konkrét elvárásokat és kéréseket, máris hiánypótló szerepet tölthetnek be, egyben társadalmi küldetést teljesítettek.

(Vasbányai Ferenc)

Lásd még 134

Tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

07/112

MICHEL, Volker: Das Konzept „Virtuelle Fachbibliothek”. Resümee und Ausblick = ABI-Tech. 26.Jg. 2006. 4.no. 245-252.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A „virtuális szakkönyvtárak” fogalma. Összegzés és kilátások

Elektronikus könyvtár; Portál; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás

A médiatechnológia jelenlegi fejleményei, a határtalan és az egész világra kiterjedő adat- és kommunikációáramlás kihívást jelent a hagyományos információszolgáltató intézmények számára, és újfajta gondolkodást és stratégiát igényel. A kilencvenes évek vége óta az ún. „virtuális szakkönyvtárak”, amelyeket a gyűjtőköri együttműködésben részt vevő könyvtárak és tudományos társaságok működtetnek, ígéretes koncepciót jelentettek Németországban. Ennek lényege, hogy egy központi webes felületen egy adott szakterülethez tartozó válogatott nyomtatott és digitális médiát gyűjtöttek össze, rendszereztek és különböző hozzáférési lehetőségeken keresztül kínálták meghatározott tudományos közösségnek. A cikk röviden áttekinti a ViFA koncepció alakulását, és bemutat néhány problematikus területet, amelyek a megvalósulás során jelentkeztek és ma is aktuálisak.

(Autoref.)

07/113

SLOAN, Bernie: Electronic discussion lists = J.Lib.Admin. 44.vol. 2006. 3/4.no. 203-225.p.

Elektronikus levelezőlisták és vitafórumok

Számítógép-hálózat; Tapasztalatcsere

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A könyvtárak és az őket ellátó cégek már húsz éve használják az elektronikus levelezőlistákat és vitafórumokat. Az utóbbi tíz évben e listák különösen népszerűek, jelenleg több mint 250 könyvtári vonatkozású levelezőlista működik. A cikk bemutatja a különböző típusú listákat és fórumokat, áttekinti az egyes könyvtári levelezőlisták demográfiai összetételét, és vizsgálja, hogy ezek hogyan befolyásolják a könyvtárak és könyvtárosok munkáját. Annak érdekében, hogy a résztvevők a lehető legjobban alkalmazzák ezt a hatékony kommunikációs eszközt, egy fontos fogalmat kell szem előtt tartaniuk: a felelősségét. A könyvtárosok részéről ezt azt jelenti, hogy mérlegelniük kell annak jelentőségét, hogy amit írnak, azt az olvasók ezrei fogják olvasni. A forgalmazó cégek részéről pedig azt, hogy magukat mindig becsületesen és nyitottan kell bemutatniuk.

(Autoref.alapján)

07/114

MEHO, Lokman I.: E-mail interviewing in qualitative research. A methodological discussion = J.Am.Soc.Inf.Sci.Tech. 57.vol. 2006. 10.no. 1284-1295.p. Bibliogr.

Az e-postai mélyinterjúk alkalmazása a minőségi kutatásban. Módszertani kérdések és ajánlások

Elektronikus posta; Felmérés; Módszertani útmutató [forma]

A cikk azoknak a tanulmányoknak a tapasztalatait foglalja össze, amelyek során az elektronikus le-

velezést használták fel mélyinterjúk készítésére. Vizsgálja, milyen előnyökkel jár és milyen kihívást jelent, ha minőségi kutatás során e-mailes interjú alkalmaznak. Arra a következtetésre jut, hogy bár lehetőség szerint többféle módját kell használni az interjúkészítésnek, az e-mailes interjú sok esetben életképes alternatívát jelent a személyes és a telefonos interjúval szemben. Végül a sikeres és hatékony e-mailes interjúkészítésre vonatkozóan ajánlásokat fogalmaz meg a szerző.

(Autoref.)

07/115

RIDI, Riccardo: Citare Internet: tradizioni da confermare e miti da sfatare = Boll.AIB. 46.vol. 2006. 3.no. 247-253.p. Bibliogr. 18 tétel.

Res. angol nyelven

Hogyan idézzünk az internetről? Megerősítendő hagyományok és lerombolandó mítoszok

Elektronikus publikáció; Hivatkozás

Az internetről származó dokumentum, ha megbízható, lelkiismeret-furdalás nélkül idézhető, hivatkozható minden bibliográfiai kontextusban. Ám az URL-cím egyáltalán nem helyettesítheti az idézet vagy a hivatkozás megszokott elemeit. Azokat továbbra is fel kell tüntetni, a hagyományokat követve, amíg csak lehet, viszont nagyobb figyelmet kell fordítani a kronológiai elemekre. Ugyanakkor el kellene kerülni, hogy ok nélkül különbséget tegyünk a hagyományosabb dokumentumok bibliográfiának nevezett listája, és az interneten felfedezett dokumentumok listája között, amelyet gyakran igen változatos és nemegyszer bizarr nevekkel illetnek. Friss felmérések is azt mutatják, hogy a tudományos publikációkban hivatkozott, a netről származó dokumentumok igen nagy része már rövid idő elteltével sincs jelen az eredeti URL-címen. Számos más dokumentum viszont évek múlva

is megtalálható, egyrészt az *internet Archive* és hasonló eszközök, másrészt a teljes és pontos hivatkozás eredményeként.

(Mohor Jenő)

Lásd még 76, 104, 106, 124, 127

Természettudományi és műszaki tájékoztatás

07/116

VENUDA, Fabio: Il GIS (Geographic Information System) in biblioteca. (Seconda parte) = Boll.AIB. 45.vol. 2005. 4.no. 477-488.p. Bibliogr. 39 tétel.

Res. angol nyelven

A GIS (földrajzi információs rendszer) a könyvtárban, 2. rész

Szoftver; Tájékoztatás -földrajzi

A tanulmány első része (Boll.AIB. 45.vol. (2005.) 3. no. 327-346.p.) a GIS technikai jellemzőit és könyvtári alkalmazásának két fő területét (az ellátandó terület, a „piac” megismerését, a stratégiai tervezés segítését, illetve a referenz szolgáltatások bővítését) ismertette. A második rész néhány rendelkezésre álló szoftverterméket mutat be. Az ESRI (*Environmental Systems Research Institute, Inc.* www.esri.com) éa a MapInfo (www.mapinfo.com) kínálata mellett különösen érdekes a Civic Technologies cég kifejezetten könyvtári célra fejlesztett terméke, a LibraryDecision (www.civictechnologies.com/librarydecision), amely az USA 2000-es népszámlálási adataira előfizetett könyvtárak számára teszi lehetővé helyi adatok sokoldalú felhasználását, technológiája azonban más adatfelhasználást is megenged. A cég szoros kapcsolatban áll néhány nagy könyvtári szoftverfejlesztővel (pl. Dynix, TLC, Innovative stb.) is. Az amerikai hadsereg berkeiben 1982 óta fejlesztett,

és az egyetemi környezetbe 1995-ben átkerült *Geographic Resources Ananlysis Support System* (GRASS) ma *public domain*-ként érhető el, nem csak az eredeti, Unix-ban fejlesztett, hanem windowsos változatban is (www.grass.itc.it)

(Mohor Jenő)

Orvostudományi tájékoztatás

Lásd 84

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

07/117

CAPELLARO, Christof - UMLAUF, Konrad: Per Mausclick durch die Bibliothekswissenschaft. Datenbank DABI soll Informationslücke schliessen = BuB. 58.Jg. 2006. 11/12.no. 783-787.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol és francia nyelven

A DABI nevű könyvtártudományi adatbázis

Könyvtártudományi adatbázis; Könyvtártudományi tájékoztatás

Az NSZK könyvtári szakirodalmát 1982-től folyamatosan a Német Könyvtári Intézet tárta fel a DOBI (*Dokumentationsdienst Bibliothekswesen*) útján. Az intézet megszüntetésével 2002-ben a szakirodalom feltárása is leállt. A hiányt részben pótolta két szolgáltatás: a potsdami szakfőiskola Információs Központjában szerkesztett hasonló adatbázis, az INFODATA, valamint a LISA (*Library and Information Science Abstracts*) német vonatkozású adatai. E két adatbázis azonban csak a hosszabb cikkeket vette fel, a rövid közleményeket nem.

A hiány pótlására jó alkalmat teremtett „Az NSZK könyvtárügye” c. kézikönyv ismételt megjelente-

tése. Az 1999-ben már másodkiadásként megjelenő mű íróinak szükségük volt a német könyvtárügy teljes bibliográfiai áttekintésére, ezért a berlini Humboldt Egyetem keretében megszervezték az adatgyűjtést. A bibliográfiai tevékenység 2000 után Prof. Konrad Umlauf irányításával a Könyvtártudományi Intézet keretében túlnőtt eredeti keretein: 2004-től az interneten ingyenesen elérhető szakmai adatbázisi szolgáltatássá vált DABI (*Datenbank Deutsches Bibliothekswesen*) elnevezéssel, a névvel is utalva elődjükre a DOBI-ra.

A DABI 25 szakfolyóirat anyagát dolgozza fel, 2006-ban 5700 tételt tartalmazott. Az adatok visszakereshetők szerző, címszó, tárgyszó és a kézikönyvben használt szakmai osztályozás kategóriái szerint, valamint a közlő folyóirat és a megjelenés éve alapján. A DABI nem csak a terjedelmesebb cikkeket dolgozza fel, hanem a rövid közleményeket, híreket is felveszi, ez a többlet teszi az INFODATA és a LISA hasznos kiegészítőjévé. Internet-elérhetősége: <http://dabi.ib.hu-berlin.de>

(Katsányi Sándor)

Kutatás és termelés információellátása

07/118

JUBB, Michael: The UK's research information infrastructure: key issues and challenges = LIBER Q. 16.vol. 2006. 3/4.no. 6 p.

Az Egyesült Királyság kutatási információs infrastruktúrája

Igény; Kutatás információellátása; Kutató -mint olvasó; Tudományos és szakkönyvtárak

Az Egyesült Királyság (UK) kutatói információs

infrastruktúrájának kulcsszereplői a nemzeti és a kötelezpéldány-jogú könyvtárak (elsősorban a British Library), más tudományos nagykönyvtárak (főként a CURL – *Consortium of Research Libraries in the British Isles*), a JISC (*Joint Information Systems Committee*) és nagyobb szolgáltatói, az olyan nagy adatbázisok, mint a *British Geological Survey* (BGS), *European Bioinformatics Institute* (EBI), vagy az *Arts and Humanities Data Service* (AHDS) és a nagy tudományos kiadók.

Az egyetemi könyvtárak átlagosan a teljes egyetemi kiadások 3%-át viszik el, de nehéz lenne kibogozni, hogy ebből mennyi jut kifejezetten a kutatás támogatására. Míg a folyóiratcikkek száma világviszonylatban évi 3%-al növekszik, az UK-ban 2000 óta évi 100%-kal nő az egyetemi könyvtárak által előfizetett címek száma. A helyzet összetettebb, mintsem csak folyóiratválságról, vagy csak az egyre költséghatékonyabb, könnyebb hozzáférésről beszéljünk. A tudományos kommunikáció új fajtái is terjednek, különös lendületet kapott a nyílt hozzáférés mozgalma, miután a RCUK (*Research Council UK*) közzétette állásfoglalását (elvei, hogy a közpénzből finanszírozott kutatások eredményeinek nyilvánosnak és hozzáférhetőnek kell lenniük, a közzétett eredményeknek ellenőrzötteknek kell lenniük, a közreadás és a hozzáférés hatékony és költségkímélő legyen, a kutatási eredményeket meg kell őrizni a jövő számára is). Hasonlóképpen célkitűzések fogalmazódtak meg a digitális kutatási adatok tekintetében is: előállításuk és gyűjtésük a nemzetközi szabványok szerint történjék; a hozzáférhető adatok minősége legyen ellenőrzött; legyenek könnyen megtalálhatók és könnyen használható környezetben hozzáférhető; használatuk joga legyen tisztázott.

A könyvtárak szerepe a kutatás támogatásában meglehetősen világos, még ha a természettudományi kutatók meg sem fordulnak a könyvtárban, és talán nem is tudják, hogy a könyvtár szerződéseinek köszönhetik, hogy hozzájutnak

a szükséges adatokhoz. A humán és társadalomtudományok kutatóinak azonban szövegekre (és képekre, hangokra) van szükségük, amelyek nyomtatott volta még sokáig fennmarad. Ugyanakkor e téren is a digitalizálás teheti gyorsan hozzáférhetővé és használhatóvá a dokumentumokat. A könyvtáraknak jobban meg kell érteniük a jelenlegi és jövőbeli változások hatását a kutatás támogatásának módszereire; hogy hogyan tudják jobban kielégíteni a kutatók igényeit (a nem publikált adatok, a szürke irodalom terén is); hogy milyen igényeket tudnak helyben kielégíteni, hol van szükség együttműködésre, és hol országos koordinációra.

A kutatói információellátás komplex és gyorsan változó területén számos kihívással néznek szembe mindazok, akik a szükséges szolgáltatások fejlesztésével foglalkoznak. Világos, hogy további befektetések szükségesek a lényegi szolgáltatásokat nyújtó infrastruktúra fejlesztéséhez, de ezek optimális kihasználásához koordinációra is szükség van. A koordinációhoz nélkülözhetetlen a változások pontos ismerete, és tisztánlátás abban, hogy ki mit tesz (vagy kellene, hogy tegyen), milyen céllal, és ez milyen hatással van a többiekre.

Ennek érdekében tevékenykedik a *Research Information Network* (RIN), melyet az UK felsőoktatási és kutatási finanszírozási tanácsai, valamint a British Library (Skócia és Wales nemzeti könyvtáraival) alkotta konzorcium hozott létre. A RIN célja, hogy vezesse és koordinálja a kutatók érdekeit szolgáló információszolgáltató együttműködések. Megfigyelő, bizonyítékgyűjtő szerepet játszik a jelenlegi fejlemények, és különösen a kutatói szokások és igények tekintetében, összehozza a kulcsszereplőket, és segíti anyagi forrásokhoz jutni a fejlett szolgáltatásokat.

(Mohor Jenő)

Lásd még 124

07/119

DRUEKE, Jeanetta: Researching local organizations. Simple strategies for building social capital = Ref. User Serv. Q. 45. vol. 2006. 4. no. 327-333. p. Bibliogr.

A helyi szervezetek, szerveződések megismerése. Egyszerű stratégiák a társadalmi tőke megszerzésére

Állami, társadalmi szervezetekkel kapcsolat; Címtár; Közérdekű tájékoztatás; Tájékoztatási eszköz

Az Egyesült Államokban egyre kevesebb azon felnőttek száma, akik valamilyen klubnak vagy szervezetnek a tagjai. *R.D. Putnam* sikerkönyve (*Bowling alone: the collapse and revival of American community*, 2000) is megállapítja, egyre nő a magányos tevékenységek száma (tévés, autózás stb.). A statisztikák is igazolják ezt: az elmúlt huszonöt évben 58%-kal csökkent a klubrendezvényeken való részvétel.

Mindez azért is aggályos, mert a civil szervezetekben való részvétel Amerika „társadalmi tőkének” fontos eleme, és befolyásolja a biztonságot, az oktatást, a termelékenységet, az egészséget és a demokráciát is. Nem is csoda, hogy a téma kutatása fellendült az utóbbi években. A települések helyi szerveződéseinak az „újraélesztésére” már számos erőfeszítés történt, melyben a könyvtárak komoly szerepet vállaltak: a könyvtárosok olyan kezdeményezésekkel álltak elő, amelyek a könyvtár társadalmi szerepét hangsúlyozták, mivel azok „a szolgálat közösség földrajzi központjai” (*S. Long*), „társadalmi tőkével rendelkeznek” (*Kranich*) és „virtuális erőt jelentenek a helyi lakosság összehozásában” (*Putnam, Feldstein*).

A könyvtár szervezőereje – találkozóhely, programszervezés – mellett a helyi eseményekről és szervezetekről nyújtott szerepét emeli ki a ta-

nulmány, és a Nebraskai Egyetem egyik fontos projektjét ismerteti részletesen.

Az egyetemen már 1998-ban megalakult a régió humán tudományok központjának állami konzorciuma (*Nebraska Consortium for Regional Humanities Center*), és megpályázták a létrehozandó tíz regionális központ egyikét az országos humán tudományok alapítvány (*National Endowment for the Humanities*, NEH) kezdeményezésére.

A feladat az volt, hogy erőfeszítéseiket az alábbi fő területekre koncentrálják:

- 1) intézmények közötti együttműködés,
- 2) a szakterület oktatásának a kiválósága,
- 3) részvétel a regionális humán tudományok művelésében, ennek közreádása,
- 4) a régió kultúrájáról végzett jelentős kutatómunka,
- 5) intézményi, műszaki és pénzügyi források.

A pályázat részeként a konzorcium javasolta a harmadik témát is, az öt államból (Nebraska, Kansas, Oklahoma, Észak- és Dél-Dakota) álló régió kulturális forrásainak a feltérképezését. A létrehozandó adatbázisban az irodalmi és művészeti szervezetekből, intézményekből, tevékenységformákból és személyekből álló információs hálózat szerepel, amely vegyes (civil és professzionális) közönség számára készült. (A konzorcium célkitűzései összecsengenek *Putnam*éval: az állampolgárokat a szervezetekben való részvételre ösztönözni, segíteni a kapcsolatfelvételt és a kapcsolattartást.)

A projekt fő eredménye a kulturális létesítmények és szervezetek adattára, amelyhez módszertani segédletek is készültek; ezt a civil szervezetek nagy száma indokolta. (Az Egyesült Államokban jelenleg 1,3 millió nonprofit szervezet működik.) Az adattár kiépítése a helyi civil szervezetek típusaira kialakított paraméterek és a felkutatásukra alkalmas stratégiák (illetve a protokoll) kidolgozásával indult, majd a művészeti és humán források kereshető, webes adattárának elkészítésével folytatódott, bár többször is kése delmet szenvedett a munka a 2001. szeptemberi

terrortámadást követő megszorítások miatt. Az elkészült protokoll és a forráslista hasznos azoknak a könyvtáraknak és szervezeteknek, amelyek teljes körű közhasznú információs hálózatot építenek, de jól szolgálja a könyvtári tájékoztató munkát is. A javasolt alábbi stratégiák minden könyvtárban alkalmazhatók:

- a kormányzati információs források felhasználása a bejegyzett nonprofit szervezetek azonosítására (jótékonyági szervezetek, alapítványok, klubok stb. esetében),
- az országos szervezetek helyi internetes oldalainak a felhasználása be nem jegyzett

nonprofit szervezetek azonosítására az ún. ágmódszer alkalmazásával (a már említett NEH, valamint a művészeti, könyves és helytörténeti szervezetek regionális, állami és helyi szervezeteinél), illetve internetes keresőkkel,

- a közismert könyvtári kézikönyvek felhasználása (egyesületek enciklopédiája, helytörténeti szervezetek, etnikai kisebbségek adattára).

A tanulmány végén a szerzők a könyvtáraknak az ún. társadalmi tőke revitalizálásában játszott fontos szerepét emelik ki.

(Murányi Lajos)

Vezetés, irányítás

Tervezés

Lásd 70

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

07/120

GALIMOVA, Elena Âkovlevne: Kriterii effektivnosti organizacionogo upravljenâ bibliotekoj = Bibliotekovedenie. 2006. 4.no. 33-39.p. Bibliogr. 8 tétel.

A könyvtár szervezeti irányítása - a hatékonyság kritériumai

Hatékonyság; Munkaszervezés

Az Oroszországban folyó adminisztratív reformok célja, hogy a résztvevők felelősségének növelésével és önállóságuk bővítésével a hangsúlyt a források irányításáról az eredmények irányítására helyezték át. A könyvtárak folyamatosan a munka eredményességének és hatékonyságának

javítására töreksenek. Az eredményesség ebben az esetben a tervezett tevékenység megvalósításának és a tervezett eredmények elérésének fokát jelenti, míg a hatékonyság az elért eredmények és a felhasznált források közötti kapcsolatot. Irányítási döntést nem lehet az eredmények szakszerű értékelése és a könyvtári tevékenység hatékonyságának elemzése nélkül hozni. Az eredményesség értékeléséhez a tényleges és a tervmutatókat és/vagy egy másik könyvtár hasonló tevékenységét jellemző mutatóit hasonlítják össze. Az eredmények értékelése és elemzése képezi a hatékony irányítás alapját.

A könyvtári tevékenység hatékonysága az eredmények és a ráfordítások összevetését jelenti. Ennek két módja van: amikor az eredményeket vetik össze a ráfordításokkal (azaz egy egységnyi ráfordítás hány egységnyi eredményt hoz), és fordítva (azaz hány egységnyi ráfordítás szükséges ahhoz, hogy egy eredményegységet kapjanak, más szóval mennyire gazdaságos a tevékenység).

A humán szférában ma a könyvtári tevékenység az egyetlen olyan, amely sok tekintetben a múltban elért eredmények alapján vagy ösztönösen

működik, a hatékonyság kritériumai nincsenek pontosan meghatározva. A könyvtári irányítás hatékonysága

- valamennyi könyvtári folyamat feltárását, meghatározását és leírását,
- ezek megfelelő forrásokkal történő ellátását,
- a szükséges felelősség és jogosultság megszátását,
- az adat- és információcsere zökkenőmentessé tételét,
- a folyamatok hatékonyságmérésének elsajátítását, és ennek alapján a megfelelő javító és megelőző intézkedések meghozatalát jelenti.

A könyvtárban dolgozók munkája azért sajátos, mert eredményeit sokszor nehéz mennyiségi mutatókkal jellemezni, az eredmények gyakran csak egy (esetleg hosszabb) időszak elteltével válnak nyilvánvalóvá.

A könyvtárirányítás minőségi értékelésére speciális, hatékonysági kritériumoknak nevezett mutatókat használnak, amelyek meghatározzák a cél elérésére irányuló folyamat hatékonyságát. Ennek a mutatónak a szélső értékét adott mértékiségben határozzák meg, és az a maximálisan megengedhető hatékonyságot jellemzi (pl. a könyvtár szolgálja ki a lakótelepen élők 60%-át, vagy a fiatalok körében 22% legyen az olvasók aránya). A könyvtári munka hatékonyságának mérésére vonatkozó nemzetközi kézikönyv 17 jellemzőt tartalmaz, míg az ISO 11620 Információ és dokumentáció. A könyvtári munka hatékonysági mutatói c. szabvány 30 mutató meghatározását és leírását. A könyvtári irányítási rendszerek hatékonysági kritériumait két alapvető típusba lehet sorolni: a könyvtár által kitűzött célok elérésének foka, valamint a kitűzött célok eléréséhez szükséges folyamatok összehasonlítása és értékelése.

A bonyolult irányítási rendszerrel rendelkező könyvtárak esetében elég nehéz értékelni a működés hatékonyságát, többek között a könyvtárak többcélú (információs, oktató-nevelő, felvilágosító, emlékmegőrző) rendeltetése miatt. Ez azt jelenti, hogy az egyes célokat külön-külön kell

értékelni, vagyis a többcélú rendszerek több kritérium meghatározását igénylik. Előfordul, hogy eredmények túlmutatnak a rendszer határain, pl. a könyvtárak humanitárius küldetése, az olvasóvá nevelés eredménye az egész társadalom szellemi kultúráján értékelhető.

Minden irányítási objektum (könyvtárügy, könyvtári hálózat, egy konkrét könyvtár) nemcsak a nemzetgazdaság műszaki-termelési és gazdasági egysége, hanem társadalmi képződmény is. A szociális feladatok megoldása ezekben a rendszerekben legalább olyan fontos, mint a működtetési feladatoké. Bármely konkrét irányítási rendszer hatékonyságát tehát a társadalmi célok elérésének figyelembevételével kell értékelni. A könyvtárirányítás társadalmi hatékonysága a munkatársak munkabeli és társadalmi aktivitásának fokozásában, a különböző jobbítási formák és módszerek széles körű alkalmazásában nyilvánul meg.

(Viszocsekné Péteri Éva)

07/121

DRAGON, Patricia - SHEETS BARRICELLA, Lisa: Assessment of technical services workflow in an academic library: a time-and-path study = Tech.Serv.Q. 23.vol. 2006. 4.no. 1-16.p. Bibliogr.

A feldolgozó munka folyamatának útvonalelemzése egy egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Feldolgozó munka; Hatékonyság

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Kelet-Karolina Egyetem (East Carolina University) könyvtárában 2004 tavaszán útvonalelemzést végeztek. A dokumentumokat beérkezésüktől teljesen feldolgozott állapotukig követték. A vizsgálatot egy hosszú távú önértékelési folyamat részeként indították meg. A dokumentumokba már a postai csomagok felbon-

tásakor kísérőlapot helyeztek, melyen minden elvégzett feladatot dokumentáltak a befejezés dátumával együtt. A cikk leírja a vizsgálat megtervezését, elemzi az eredményeket, és ismerteti néhány változtatást, melyek tanulsággal szolgálhatnak hasonló projektek jobb kivitelezéséhez.

(Autoref.)

Lásd még 137

Pénzügyi és gazdasági kérdések

07/122

DI DOMENICO, Giovanni: Fund raising e identità istituzionale della biblioteca: quale rapporto? = Boll.AIB. 45.vol. 2005. 4.no. 467-476.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Milyen viszonyban áll a fundraising (a szükséges anyagiak előteremtése) és a könyvtár intézményi identitása?

Könyvtárkép; Pályázat -könyvtáraknak; Támogatás -pénzügyi -általában; Társadalmi követelmények

Nagy figyelem fordul mostanában Olaszországban a *fundraising* és minden más, a könyvtárak számára az anyagi forrásokat rendszeresen feltáró és összegyűjtő módszer iránt. Néhány változás is történt: tovább szűkültek az elérhető források, megnövekedett a pénzpiacon megjelenő nonprofit és kulturális szervezetek száma, néhány *fundraising*-technika pedig előregedett.

Úgy tűnik, új alapokra kell helyezni a szükséges anyagiak összegyűjtését, amelynek kulturális, etikai és kommunikációs aspektusai egyaránt fontosak. Be kell mutatni minden érintettnek, hogy mit tett, mit tesz a könyvtár, mit ér el azon anyagiak segítségével, amelyeket külső forrásokból szerez (szerzett) meg. Különösen fontos a könyvtár megbízhatóságának, más szavakkal felelősségtudatának és átláthatóságának eszméje. A *fundraising* stratégiai fontosságú a könyvtár

számára, így össze kell kapcsolódnia a könyvtár társadalmi szerepével és intézményi identitásával. Intézményi identitás tekintetében (Olaszországban) a könyvtár némi késésben van más kulturális javak és intézmények (pl. a múzeumok) mögött. Az identitás meghatározásához, a múlt, a jelen és a jövő közötti szintézis megtalálásához alighanem zárójelbe kell tennünk a szokásos tipológiai címkéket és jóval nagyobb kiterjedésben kell gondolkodnunk, valami olyanra, ami számos összetevőből születik meg. Gondolnunk kell egy könyvtár kultúrájára, történetére, értékeire, küldetésére, szervezeti valóságára, emberi tőkéjére, dokumentum- és szolgáltatás-kínálatára, az odatarozás érzésére, amelyet ki tud váltani azokból, akik ott dolgoznak, és akik látogatják; ezek adják eredeti, nem egyszer egyedi voltát. Az identitás nem tévesztendő össze az imázssal, ez utóbbi inkább komplex benyomásként definiálható, mely (racionális vagy érzelmi képzetek közvetítésével) egy adott környezeti összefüggésben egy egyénben, vagy az érintettek közösségében (olvasók, partnerek, szervek) keletkezik. Az identitás és az imázs között gyakran van olyan távolság, melyet át kell hidalni.

A gondos vezetés, a megfelelő értékelés, a jól irányított kommunikáció és az etikai felelősség kombinációja lehet nem csak a szükséges anyagiak előteremtésére irányuló tevékenység erőssége, hanem a könyvtár kiterjedtebb társadalmi legitimitációjának forrása is.

(Mohor Jenő)

Lásd még 96, 140

Személyzet

07/123

SUKIASÂN, E.R.: Priem novyh sotrudnikov na rabotu. Strategičeskie celi i povsednevnye realii = Naučn.Teh.Bibl. 2006. 10.no. 45-51.p.

Új munkatársak felvétele: stratégiai célok és hététköznapos tények

A humán erőforrás helyzetét vizsgálva kiderül, hogy Oroszország könyvtárainak nagy részében vannak üres állások – ezeket természetesen szakképzett munkaerővel szeretnék betölteni, a munkaerőpiacon azonban nincsenek az igényeknek megfelelő szakemberek. Az okok világosak: évről évre csökken a könyvtárosképző intézményekből kibocsátott pályakezdők létszáma, a legtehetségesebbek már a tanulmányi éveik alatt állásba kerülnek. Ugyanakkor a végzősök komoly hányada nem könyvtárakban és információs intézményekben helyezkedik el. A terület hivatalos irányítószervei ugyan nem készíteneek statisztikákat a könyvtárosok számáról, az állami rendszer és hálózat könyvtárosainak létszáma közismert. A valóságban azonban e számnak legalább a kétszereséről kellene beszélni: senki sem tudja például, hány könyvtáros dolgozik a honvédelmi minisztérium és a hozzátartozó hivatalok és szervezetek hálózatában. Sohasem publikált senki adatokat az oktatási szféra könyvtárosairól, velük kapcsolatban csak annyit lehet tudni, hogy teljes létszámuknak évente mintegy 20 százalékát kell pótolni. Ismert adat viszont minden évben a felsőoktatásban könyvtárosként végzettséget szerzők alacsony száma.

Mindezek után egyetlen megoldás marad: a nem szakképzettek alkalmazása a könyvtárakban. A legtöbb könyvtárvezető még a felvételi beszélgetést se tartja fontosnak, annyira örül, ha egyáltalán akad jelentkező; és esetleg csak évek múlva derül ki, hogy az új munkatárs egyáltalán nem képes alkalmazkodni a már régebben együtt dolgozó közösséghez. Éppen ezért van szükség a munkahelyi közösség összetételének tüzetes vizsgálatára: egyetlen felméréssel tisztázható, melyik munkatárs milyen csoportba tartozik. Vajon abba, amelyiknek határozott céljai vannak; talán abba, amelyiknek tagjai csak „látogatják” munkahelyüket; esetleg abba, akiknek legszívesebben azt mondanánk, „jobb lenne, ha

be se jönnél, mert legalább nem zavarnál a munkában”. Ha e három csoport tagjainak százalékos arányait sikerül kimutatni, az egyben megmutatja az elvégzett munka hatékonyságát is.

Sajnos azonban, hiába létezik külföldön már bejáratott gyakorlat a munkaerő könyvtárban való alkalmazásának előzetes vizsgálatára (a szerző az amerikai példa tanulmányozására kapott lehetőséget 1990-ben, tapasztalatait a Biblioteka 1993. évi 10. számában publikálta), ezt a módszert az orosz viszonyokra még nem adaptálták. A napjainkra Oroszországban is megjelent fejlődés cégek segítségével és a korábbi tapasztalatok kiegészítésével az utóbbi években mégis elkészült egy, a felvételi beszélgetés módszertanát rögzítő kézikönyv, amelyet megkaptak a szerző által Petrozavodszkban, Brjanszkban és Kurszkban tartott tréningeken részt vevők (az anyagot 2002-ben szakfolyóiratban is publikálták). A szemináriumok és tréningek megdöbbentő tapasztalata az volt, hogy a résztvevők a kézikönyvet kérdések olyan jegyzékeként fogták fel, amelyre elegendő írásban válaszolni, vagyis egyáltalán nem értették meg a felvételi beszélgetés szóbeli erejének jelentőségét.

Sok volt az értetlenkedés például a családi körülményeket firtató kérdésekkel kapcsolatban. Pedig a humán erőforrás hosszú távú tervezése szempontjából – a magánszférába való beavatkozás erőltetése nélkül – feltétlenül fontos tudni, hogy a felvett fiatal női munkaerőre milyen ütemezésben lehet számítani: körülbelül mikor következik majd be az, amikor a gyermek(ek) születése miatt egy időre kikerül a munkahelyi közösségből (az orosz munka törvénykönyv ugyanis egészen a gyermek 13 éves koráig komoly előjogokat biztosít az édesanya számára). A cél mindenképpen az, hogy a munkatársak személyes érdekei és a munkahelyi közösség érdekei sohasem keresztezzék egymást, a boldog családi élet és a nyugodt könyvtári légkörben végzett munka egymással párhuzamosan is megvalósítható legyen.

Értetlenséget, sőt tiltakozást váltottak ki azok a

kérdések is, amelyek a kézikönyvben az előző munkahellyel kapcsolatosak: pedig ha a munkavállalónak nincs titkolnivalója, miért is ne vehetné fel a munkahelyi vezető a kapcsolatot a jelentkező előző főnökével annak érdekében, hogy minél pontosabb jellemzést kaphasson az új közösségbe kerülő kollégáról – természetesen ez csak úgy etikus, ha a kapcsolatfelvételhez szükséges elérhetőséget a jelentkezőtől kapja meg. A kézikönyv további kérdései között szerepel-

nek még ún. diagnosztikai típusúak (a papír-, a számítógép előtti vagy az olvasókkal kapcsolatos munkát kedveli-e; milyen a közösséghez való viszonya, erős vagy gyenge jellem stb.) és a magánszférára vonatkozóak (vannak-e jellemének erős oldalai, milyen tulajdonságát szeretné javítani, és melyiket erősíteni, szeret-e másoktól tanulni, mivel tölti a szabad idejét, van-e saját könyvgyűjteménye stb.).

(Hangodi Ágnes)

Lásd még 80

Felhasználók és használat

Használat- és igényvizsgálat

07/124

GENONI, Paul - MERRICK, Helen - WILLSON, Michele A.: Scholarly communities, e-research literacy and the academic librarian = *El.Libr.* 24.vol. 2006. 6.no. 734-746.p. Bibliogr.

A tudományos közösségek, az e-kutatási jártasság és az egyetemi könyvtáros szerepe

Egyetemi könyvtár; Kutatás információellátása; Kutató -mint olvasó; Számítógép-hálózat

Annak vizsgálatára, hogy az infokommunikációs technológia folyamatos fejlődése hogyan változtatja meg a tudósok és kutatók munkáját, a Curtin egyetemen (Perth, Ausztrália) felmérést végeztek az oktatók-kutatók és a posztgraduális hallgatók internethasználatáról.

Mint várható volt, a válaszolók gyakran használják az internet kommunikációs funkcióit, az informális tudományos kommunikáció érdekében, ugyanakkor 9,8% csak alkalmanként, vagy soha nem használ e-mailt. A kutatók inkább olvasóként használják a különféle kommunikációs eszközöket: a válaszolók közel fele soha nem ír

a levelezőlistákra, több mint fele soha nem ír a hirdetőtáblákra. Leggyakrabban a jól ismert kollégákkal folyik kommunikáció, de a válaszolók fele legalább alkalmanként kapcsolatba lép ismeretlenekkel (vagy ismeretlenek keresik meg őket), és 26 % létesített napi vagy gyakori kommunikációval járó kollegiális kapcsolatot olyan kutatóval, akivel soha nem találkozott. 58% válaszolt úgy, hogy mióta internetet használ, sokkal inkább válaszol ismeretlen kutatók kérdéseire, mint korábban, és közel háromnegyedük szerint több a kollégák közötti informális levelezés.

Az internethasználat nyomán 76% több szakfolyóiratot olvas, 33% pedig aktívabban járul hozzá a szakirodalomhoz, mert az interneten alapuló kooperáció gyakran vezet cikkíráshoz, illetve mert az internet számos új publikálási lehetőséget hozott. Meglepő, hogy 25% most több konferencián vesz részt, holott az internetes kapcsolatok éppen a kevesebb személyes részvétel mellett szólnának. Akiknek már az internet előtt is volt tudományos kommunikációs gyakorlatuk, külön kérdéseket is kaptak. Válaszaik szerint kétharmaduk intenzíven használja az internetes és webalapú könyvtári szolgáltatásokat, mindössze 18% használja ritkábban a könyvtár szolgáltatásait, 18,6% viszont gyakrabban látogat személyesen is a könyvtárba.

A változások dinamikusabb és rugalmasabb tudományos kommunikációt, illetve együttműködést tesznek lehetővé. Akár a hagyományos „láthatatlan kollégium” kiterjedésének, akár egy újfajta „virtuális találkozóhelynek” tekintjük, az ilyen jellegű fórumok fejlesztése és fenntartása mind a kutatók, mind a könyvtárosok részéről fontos része a mai „akadémiai” életnek.

(*Mohor Jenő*)

07/125

RIPON, Romuald: L'observation des publics à la Bibliothèque nationale de France. Quels enjeux? quelles méthodes? = Bull.Bibl.Fr. 51.tom. 2006. 2.no. 32-35.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A francia nemzeti könyvtár használóinak vizsgálata: kérdések és módszerek

Felmérés; Hatékonyság; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Nemzeti könyvtár

A Francia Nemzeti Könyvtár új otthonának, a Francois Mitterand könyvtárnak 1996. decemberi megnyitása óta a vezetők igen gondosan figyeltek arra, hogy a könyvtár közönségét a lehető legjobban megismerjék. Ennek érdekében számos ankétot és rendezvényt szerveztek a könyvtár Richelieu épületében is, amely nagy részét a szociológus Christian Baudelot vezette le. Az erre és a könyvtár egyéb tevékenységei eredményeinek vizsgálatára évi százezer eurót biztosítottak. A jelen cikk az e pénzből finanszírozott felmérések, kutatások tematikai és módszertani sokszínűségét összegzi.

Az új könyvtár első évében már megkezdtek a vizsgálatokat, amelyet öt időpontban –1997-ben, 1999-ben, 2000-ben, 2002-ben és 2005-ben – ismételték meg kérdezőbiztosokkal a könyvtár különböző épületeiben. A körülbelül 15-30 percet igénybe vevő kérdéssort csak magában a Mitterand épületben két hét alatt 1500-an töltötték ki, de az eredmény értékelhetősége és objektivitása érdekében 2005-ben interneten és 2006-ban

telefonon is kikérdezték olvasóikat (1000 főt). A felmérések valamennyi kérdése az olvasók személyiségére és a könyvtár használatára, a szolgáltatások által nyújtott lehetőségekre vonatkozott. Ennek az elégedettségi felmérésnek az eredménye ma már a <http://www.bnf.fr/page/zNavigat/frame/infopro.htm?ancre=publics/enquetes.htm> URL-címen olvasható.

A tapasztalatok alapján megerősödött az a gondolat, hogy egy-egy részterületre külön kell figyelni, külön felmérést kell készíteni, mert jellemből adódóan nem kapcsolhatók be a könyvtár átfogó egészébe. Amikor az elektronikus forrásokat (adatbázisokat, e-folyóiratokat, internetes online dokumentumokat) tartalmazó portálszolgáltatást elindították az olvasótermekben, megvizsgálták a kevés gyakorlattal rendelkező felhasználók, az e-források használatára kíváncsi olvasók és az online keresésben, forráshasználatban jártas kutatók szokásait. Egy másik felmérésben a könyvtár ún. „függőkert” részének olvasóit mérték. Ezt az állományrészt 80%-ban az egyetemisták látogatják. 2003-tól folyamatosan vizsgálják, figyelik őket, és számos kedvezményt biztosítanak nekik. Nyaranta például bizonyos hétvégéken ingyenesen használhatják a könyvtárat. A vizsgálati módszer itt más, az érkeztető övezetek munkatársai adják a kérdőíveket, amelyek összesítése után kiderült, hogy ebben az ingyenes időszakban a könyvtár látogatóinak több mint 50%-a nem az egyetemisták köréből kerül ki. A Mitterand könyvtár keleti halljának látogatóit aszerint mérték, hogy adott nap adott időszakában hány felhasználó és hány látogató érkezett a könyvtár e részébe.

A cikk tovább sorolja a példákat és kiderül, hogy számos másféle vizsgálatot folytattak és folytatnak a könyvtár munkatársai annak érdekében, hogy a legmegfelelőbb szolgáltatásokat nyújthassák olvasóiknak egy olyan igazi kulturális fejlődés érdekében, amelynek pénzügyi adatai megfelelnek a gazdasági mutatók mindenkori követelményeinek.

(*Pajor Enikő*)

07/126

NORRIS, Sonya Schryer: Real simple? Exploring online user satisfaction in Michigan = Libr.J. 131.vol. 2006. 18.no. 34-36.p. Bibliogr.

Felmérés a michigani elektronikus könyvtár online katalógusának használatáról

Elektronikus könyvtár; Ember-gép kapcsolat ; Felmérés [forma]; Online katalógus; Szolgáltatások használata

A Kelet-Karolina Egyetem (East Carolina University) könyvtárában 2004 tavaszán útvonal-elméletet végeztek. A dokumentumokat beérkezésüktől teljesen feldolgozott állapotukig követték. A vizsgálatot egy hosszú távú önértékelési folyamat részeként indították meg. A dokumentumokba már a postai csomagok felbontásakor kísérőlapot helyeztek, melyen minden elvégzett feladatot dokumentáltak a befejezés dátumával együtt. A cikk leírja a vizsgálat megtervezését, elemzi az eredményeket, és ismerteti néhány változtatást, melyek tanulsággal szolgálhatnak hasonló projektek jobb kivitelezéséhez.

(Autoref.)

07/127

COUDRIN, Delphine: Fréquentation du site Internet. Une expérience d'évaluation à la bibliothèque municipale de Lyon = Bull.Bibl.Fr. 51.tom. 2006. 2.no. 54-58.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Internethelyek látogatottsága: a Lyoni Városi Könyvtár tapasztalatai

Felmérés; Honlap; Szolgáltatások használata; Városi könyvtár

A szerző az 1995-ben írott szakdolgozatához készített felmérésének tapasztalatait adja közre e cikkében.

A Lyoni Városi Könyvtár 1995-ben hozta létre internetes honlapját, amelyen az általában ismert könyvtári kínálattal találkozhatunk: információk az adott könyvtárról, könyvtári publikációk, gyakorlati tanácsok, online referenz szolgáltatás, digitalizált állományrészek elérhetősége, egyedi könyvtári sajátosságok stb.

Tíz év elteltével a könyvtár szakemberei úgy vélték, a továbbfejlesztés, felújítás előtt itt az ideje, hogy megvizsgálják honlapjuk eredményességét, olvasóik, látogatóik elégedettségét. Érdeklődésük az alábbi kérdéskörökre terjedt ki:

A honlap segítségével, a hálózati elérhetőséggel nyert-e a könyvtár új látogatókat, új célközönséget? Ha igen, kik ők? Használnak-e más virtuális könyvtárat és hogyan? Mely online, virtuális könyvtári kínálatot tartják a leghasznosabbnak és miért? Milyen javaslataik lennének a webhely továbbfejlesztéséhez? Minek érzik hiányát?

A kérdőív összeállításához elsősorban az angolszász gyakorlatot és a kereskedelmi honlapok felmérésének a gyakorlatát követték, mivel azok sokkal szerteágazóbbak, mint amit a francia könyvtárak általában használnak.

A kérdések öt témakört öleltek át:

1) Mérték a weboldal felkeresésének gyakoriságát a helyi lakosság, a rendszeres és az új látogatók köréből.

2) Külön kérdéscsoportot állítottak össze a látogatók szociológiai vizsgálatához, amelyben a nem, kor, iskolázottság stb. adatait elemezték.

3) Kíváncsiak voltak arra, hogy a könyvtár internetoldalát használók a valóságban is felkeresik-e a könyvtárat? A 4-5. kérdéskör a webhely gyakorlati használhatóságát, majd az olvasók és látogatók elégedettségét vizsgálta.

Egy hónap alatt 1370-en válaszoltak a virtuális kérdőívre. Az összesítés után még a vizsgálat és az értékelés között eltelt idő alatt született logfájlok és scriptek adatait is figyelembe vették. Így az alábbi eredmények születtek:

- a honlap használói többségében a nők (65%);
- a fiatalok aránya 28,5% (18-24 év), szinte

azonos a ténylegesen könyvtárba járókkal (nők 62%, fiatalok 26 %);

- a webhelyet felkeresők 62 %-a lyoni lakos;
- a használók 65%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezik (érettségi+2,3,4,5 év tanulmányi idő);
- a megkérdezettek 82%-a legalább egy interneten elérhető könyvtár szolgáltatásait használja, 74%-uk pedig beiratkozott olvasó is;
- az internauták 14%-a valamilyen „könyves” hivatást gyakorol.

Összességében tehát elmondható, hogy az internetes változatot zömében azok használják, akik a valóságban is olvasók. Világosan érzékelhető, hogy ők a könyvtárban végzendő munkájukat készítik elő azzal, hogy először felkeresik a könyvtár internetes oldalát, és ott megnézik az adott dokumentumra vonatkozó leőhely-információkat. A felmérés bizonyítja, hogy a leggyakrabban az OPAC katalógust (58%) és a hasznos információk (21%) részt keresik fel.

A továbbfejlesztést illetően az olvasók, felhasználók javaslatai, kérései ugyancsak az OPAC minőségi fejlesztését célozzák meg: legyen olvashatóbb, egyszerűbb az interfész, legyen világosabb szerkezetű, rendelkezzen összetett keresési funkciókkal. Ez utóbbi és a hozzá hasonló kérések azért érdekesek, mert ezek a kezdetektől fogva léteznek, ám az olvasók figyelmét elkerülték, nem vették észre. Mint ahogy az online referenz szolgáltatást is csak 68-an ismerik az 1370-ből! Ennek talán az a magyarázata, hogy e szolgáltatás a honlapról a könyvtári szolgáltatások igénybevétele nélkül, közvetlenül érhető el, és aki az egyiket használja, nem biztos, hogy a másikra is kíváncsi. A fejlesztési javaslatok körében felmerült, hogy ezt a szolgáltatást talán úgy kellene integrálni a honlap egészébe, hogy aki online referenz segítséget kér, az láthassa a könyvtár egyéb szolgáltatásait is. A jövőre mutató kívánságok között szerepel még a blogírás és a honlap könyvtári portállá fejlesztése is.

(Pajor Enikő)

07/128

AMAR, Muriel - BÉGUET, Bruno: Les semaines tests. Évaluation de l'utilisation des collections imprimées sur place à la Bpi = Bull.Bibl.Fr. 51.tom. 2006. 2.no. 36-41.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A „teszthetek”: nyomtatott dokumentumok helybeni használatának mérése a Pompidou központ könyvtárában

Állomány használata; Felmérés; Helybenolvasás; Közművelődési könyvtár

A párizsi Pompidou központ könyvtára (Bpi) meghatározott heteken (teszthetek) keresztül mérte a monográfiák helybeni használatát. Minden kötet, amely visszakерült a polcra, megszámlálható egységet jelentett, és egy összetett értékelési módszer segítségével nem csak az volt megállapítható, hogy mit használtak, hanem az is, hogy melyik gyűjteményből származott (ágazatok és szakterületek szerint). A hosszabb időn át tartó megfigyelések lehetővé tették bizonyos strukturális tendenciák és szezonális eltérések mérését a hallgatók jelenlétével kapcsolatban. A teszthetek során nyert eredményeket a könyvtár arra is felhasználja, hogy gyűjteményét ezeknek megfelelően fejlessze tovább.

(Autoref.)

Lásd még 70, 81, 101, 104

Olvásáskutatás

07/129

EARL, Annette - MAYNARD, Sally: What makes a child a reluctant reader? = New Rev.Child.Lit.Lib.riariansh. 12.vol. 2006. 2.no. 163-181.p. Bibliogr.

Miért lesz egy gyerekből nehezen olvasó?

Didaktika -általános és középiskolai; Gyermekolvasó; Olvasási szokások; Olvasástanítás

A cikk arra keres választ, hogy a gyerekekből miért lesz gyenge olvasó. Vizsgálja az olvasáshoz kapcsolódó kellemetlen tapasztalatokat és az ennek következményeképpen fellépő negatív hozzáállást. A szerzők 14, 9-10 éves korú gyenge olvasóra kiterjedő kutatást végeztek. Miközben ők azt állították, hogy élvezik, az olvasás valójában nehézséget okozott nekik. Kiderült, hogy legtöbbjük nem is bízik saját olvasási készségében. A szerzők szerint a gyenge olvasókban fenn kell tartani a jó olvasási készség iránti igényt. Ez csak úgy lehetséges, ha a szemükben érték az olvasás, de az is nélkülözhetetlen, hogy a szülők vagy nevelők segítsenek a probléma leküzdésében. A szülők jelentősége alapvető a nevelésben; ha már egy korai stádiumban közbelépnek, a sikerre jóval nagyobb az esély.

(Autoref.)

Lásd még 72

Használók képzése

07/130

MUNRO, Karen: Modified problem-based library instruction. A simple, reusable instruction design = Coll. Undergrad. Libr. 13.vol. 2006. 3.no. 53-61.p. Bibliogr.

Problémaközpontú könyvtári használóképzés egyszerű módszerekkel

Használók képzése -felsőoktatásban; Oktatási módszer

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Sok könyvtáros még mindig előadásszerű formában képezi a használókat. A problémaközpontú tanulás (PKT) ettől erősen eltérő módszereket

alkalmaz. A könyvtáros nem szakértő forrásként prezentálja az információt, hanem aktívan, a hallgatók (csoportjainak) közreműködésével, a valódi kutatási szituációkat utánozva, a problémamegoldás gyakorlatát átadva tanít. Nyílt végű kutatási kérdéseket vet fel, és azokra keresik a hallgatók a megoldásokat.

A cikkben ismertetett módszert egy húszfős, diplomás csoportra fejlesztették ki az Oregoni Egyetem angol nyelv és irodalom tanszékén. Később a módszert módosították kisebb és nagyobb csoportokra, alsóévesek esetére és különböző témákra.

A kurzus előkészítése során a használók képzésével foglalkozó könyvtárosnak be kell szereznie a tantervet (az előírt olvasmányok és a tárgyalt témák jegyzékével egyetemben) és a hallgatók kutatási feladatainak egy másolatát. Ezekből kiindulva mérlegeli az adott kurzusra kitűzendő kutatási feladatokat és azok időigényét. Megpróbálja felmérni a felmerülő nehézségeket, és a szükséges ismereteket összeállítani, a hallgatókat módszeresen végigvezetve a kutatási-információkeresési folyamat lépésein. Maga választhatja meg, hogy a várható nehézségekről és az egyes lépésekről a hallgatókat előre tájékoztatja-e vagy sem.

Magán a tanórán egy bevezető ismertetés után bemutatja a hallgatóknak a könyvtár honlapját, a katalógus és az adatbázisok elérését. A hallgatók ezután kisebb csoportokat vagy párokat alakítanak, és minden további előadás vagy terjedelmes instrukció nélkül megkapják a feladatokat. A hallgatók a feladatokat megbeszélhetik, értékelhetik, közös stratégiákat alakíthatnak ki. A könyvtáros körbejár, amíg dolgoznak, és észrevételeivel, javaslataival szükség szerint segíti a munkát. Egy idő után újra összehívja a csoportokat, az egyes csoportok egymással megosztják tapasztalataikat. Projektor segítségével a könyvtáros mindent demonstrál, a hallgatókat pedig jegyzetelésre szólítja fel (tehát nem maga készít előre szórólapokat).

Ezzel a módszerrel a hallgatók jobban aktivi-

zálhatók, egymással jobban kommunikálnak, kérdéseik vannak, gyakrabban kifejezik elégedettségüket, és hogy értik-e a tudnivalókat. A megszerzett ismeretek jobban rögzülnek. Az oktatók is kedvezően fogadták a módszert, sok esetben a hallgatói csoportok részeként maguk is bekapcsolódtak a képzésbe. A könyvtáros számára a PKT-t könnyebb előkészíteni és végrehajtani, és élvezetesebb is ilyen órákat tartani. A könyvtáros tiszta képet kap a hallgatók kutatási készségeinek színvonaláról. A módszert azért bírálják, mert a gyakorlati készségeket részesíti előnyben az elméletiekkel szemben, illetve mert kevés idő jut a reflexiókra és vitára. Ugyanakkor a hallgatók figyelmét jobban leköti, és úgy ütemezhető, ahogy szükséges. Olyan feladatokat lehet választani, amelyek kihívást jelentenek, de nem frusztrálják a hallgatókat. A közös problémamegoldás azt demonstrálja, hogy egy-egy problémát sokféleképpen meg lehet közelíteni. A módszer eredményességéről empirikus vizsgálat eddig nem készült, de az informális visszacsatolás pozitív volt. A könyvtárosok szerint a hagyományos előadásoknál jelentősen több hozadék van minden résztvevő számára.

(Hegyközi Ilona)

07/131

WORCESTER, Lea - BARKER, Evelyn: Podcasting: exploring the possibilities for academic libraries = Coll. Undergrad. Libr. 13. vol. 2006. 3. no. 87-91. p. Bibliogr.

Podcasting: alkalmazási lehetőségek az egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Közművelődési könyvtár

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A podcasting viszonylag új fogalom a számítástechnikában. A podcast olyan előre felvett hangállományokat, mások vagy saját magunk által készített „rádióműsorokat” takar, amelyeket a felhasználó egy kliensprogram segítségével tölt az iPodjára, MP3-lejátszójára vagy a számítógépére. Mindez olyan ún. RSS feed olvasó programok segítségével történik, amelyek képesek az XML-alapú RSS fájlok mellékleteinek letöltésére és lejátszására. A felhasználó regisztrál a kiválasztott internetes műsorszolgáltatónál, és ettől kezdve a hangállomány letöltése automatikusan, külön beavatkozás nélkül zajlik.

A podcastingot ma már nem csak egyes rádióállomások, politikai pártok vagy a NASA használja oktatási vagy szórakoztató céllal, hanem különböző egyetemi könyvtárak is felismerték a benne rejlő lehetőségeket. A Baylor Egyetemen működő *Crouch Fine Arts Libraryben* olyan iPodokat bocsátanak a hallgatók rendelkezésére, amelyek kurzus és oktató szerint kategorizált oktatási anyagokat tartalmaznak. A Brigham Young Egyetemhez tartozó *Harold B. Lee Libraryben* az intézménnyel közelebből megismerkedni vágyó látogatók egy hordozható CD-lejátszón hallgathatják meg a könyvtári körsétához készített hanganyagot, illetve MP3 formátumban a saját készülékükre is letölthetik azt. A *Duke Divinity School* könyvtárosai az adatbázisaik használatához készítettek oktató hanganyagot.

A felsőoktatási intézmények könyvtárai mellett a közkönyvtárak is élnek a technika új eszközeivel, olykor egyszersmind követendő példákat szolgáltatva az egyetemi könyvtárak számára. A *South Huntington Public Libraryben* hat darab, népszerű hangos könyvekkel feltöltött, kölcsönözhető iPod shuffle készülék található. Az olvasók a hangos könyveket a saját készülékükre is feltölthetik.

A *Texasi Egyetem* könyvtárai 2005 áprilisában egy kísérleti podcastot hoztak létre annak felmérésére, hogy érdemes-e az adatbázisok útmutatóit, a különböző oktatási anyagokat ilyen formában is a felhasználók rendelkezésére bocsátani.

A kísérleti podcast a podcasting jelenségről szóló rövid tájékoztató szöveget tartalmazott. Létrehozása – témaválasztás, technikai előkészület, a szöveg megfogalmazása, felolvasása – egy hetet vett igénybe, s a könyvtárosok több problémába is ütköztek ez idő alatt (pl. a megfelelő hardver és szoftverháttér biztosítása, a felvétel elkészítéséhez alkalmas helyszín megtalálása). A podcast létrehozása során megállapítást nyert, hogy egyfelől nem minden témában készíthető podcast, másrészt hogy szükség van a teljes munkafolyamat levezénylésére alkalmas munkatársra, „gyártásvezetőre”, valamint – többek között promóciós célból – a letöltések gyakoriságát naplózó eszközre. Két hét alatt 113-szor töltötték le a podcastot. 2005 augusztusában pedig mindösszesen 462-ször.

A podcasting technológia rengeteg, egyelőre kihasználatlan lehetőséget rejt magában. A könyvtárak e technológia segítségével naprakész információkkal láthatják el olvasóikat szervezetük működésére, a különböző könyvtári programokra, eseményekre vonatkozóan, ily módon nagymértékben hozzájárulva a podcasting minél szélesebb körben történő elterjedéséhez.

(Dancs Szabolcs)

07/132

WARD, Dane: Revisioning information literacy for lifelong meaning = J.Acad.Lib.ariansh. 32.vol. 2006. 4.no. 396-402.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Az információs jártasság oktatásának újraértelmezése az élethosszig tartó tanulást szem előtt tartva

Használói szokások; Használók képzése

Az információs jártasság (*information literacy*) fogalmának újragondolására hívja fel a figyelmet a tanulmány szerzője, aki az *Illinois Állami Egyetem* (ISU) Milner könyvtárának vezető munkatársa. Az információs jártasság sokkal több kompetenciát tartalmaz annál, mint amit

jelenlegi gyakorlatunk és a kompetencia-szabványok sugallnak. Az információk ugyanis mindenütt jelen vannak, folyamatos kapcsolatban vagyunk velük, valamennyi érzékünkkel és intuíciónkkal is. Az információk összetettebb értelmezése viszont jelentősen befolyásolja az információs jártasságról való felfogásunkat és oktatását is: a kritikai gondolkodás így az információs univerzumban való navigálásnak csupán egyik eszköze. Ez a felfogás azt is megköveteli, hogy könyvtárosok és oktatók több figyelmet szenteljenek annak, hogy a diákok egy-egy témával személyes kapcsolatot tudjanak kialakítani, találják meg, értsék is meg „a könyvtárakban fellelhető kortalan bölcsességet, függetlenül annak formájától és műfajától”.

Az információs jártasság fogalmát az Amerikai Könyvtáros Egyesület elnöki beszámolója definiálta 1989-ben. Erre alapozva pedig két fontos mű is született a Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Egyesülete (ACRL) gondozásában: a *Competency standards for information literacy* (2001) 5 szabványt, 71 témát és 141 mérhető teljesítménymutatót ír le, a *Characteristics of information literacy programs demonstrating best practices* (2003) pedig az oktatásához szükséges programpontokat fogalmazta meg. Több új fogalom (forrás alapú tanulás, médiajártasság stb.) is megjelent közben, magát az információs jártasságot is sokan más-más módon értelmezték.

A szerző új gondolata az, hogy a logikai és analitikus megközelítés nem elegendő: az intuíció és a képzelet pszichológiai folyamatait is használnunk kell a világhoz való viszonyunk megértéséhez. Az információs jártasság nem statikus és korlátozott eszme, hanem egy olyan dinamikus szemlélet, amely egyre fejlődik, és egyre több, az élethez alapvető fontosságú jártasságot foglal magában. *Shapiro* és *Hughes* 1996-ban (*Information literacy as a liberal art*) már arról beszélt, hogy a cél annak a megtanítása, mit is jelent szabad embernek lenni ma, az információ korában, és hogy az információs jártasság

olyan forradalmi eszköztár, melynek birtokában merész lépéseket tudunk tenni saját életünk alakításában, és azt tenni, ami a többség javát szolgálja.

Az újra értelmezett információs jártasság oktatása konkrét példájának kifejtése után a tanulmány az értékelés új útjaira tér ki, majd az információs jártasság szélesebb körű felfogásának a következményeit elemzi:

- (1) a tudnivalók és készségek köre jóval nagyobb, mint gondoltuk;
- (2) az információ mindkét oldalának oktatása nyomán újra kell gondolni a könyvtár tantervi szerepét;
- (3) az információs jártasság újragondolása azt is jelenti, hogy másképp kell beszélnünk róla, és másképpen kell a partnereket (az oktatókat és a diákokat) is hallgatni;
- (4) a legfontosabb persze a könyvtárnak és információforrásainak a tantervbe integrálása.

(Az egyetemi tanszékeket és a könyvtárat, illetve a könyvtárosokat és az oktatókat, diákokat elválasztó határ később jóval átjárhatóbb lesz).

Az információs jártasság ilyen formában való újragondolása fog majd életet adni a jövő egyetemi könyvtárának, amely a tanulási folyamat integráns része, ahol a könyvtárosok a használókat számos információs folyamatban segítik, vagyis a minőségi információk megtalálásában, egy téma személyes jellegzetességeinek a felfedezésében, a személyes tájékozódás megkönnyítésében.

(Murányi Lajos)

07/133

STEINEROVÁ, Jela: Informačná gramotnosť vo svetle trendov práce s informáciami = Knížnica. 7.roč. 2006. 9.no. 3-8.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Információs írástudás az információs tevékenység fejlődési irányainak tükrében

Fejlesztési terv; Használói szokások; Használók képzése; Információs társadalom

Az információs írástudás fogalmát információ-tudományi kutatások keretében számos nemzetközi szinten értelmezték. A legfontosabbak közé tartozik az *Alexandriai deklaráció az információs írástudásról és az élethosszig tartó tanulásról* (Alexandria proclamation 2005), a prágai deklaráció *Az információs írástudás társadalmi irányában* (2004), a *Világcsúcs az információs társadalomról* (Genf 2003, Tunis 2005) dokumentumai, az UNESCO nemzetközi programja, az *Information for All Programme* (IFAP) keretében megvalósult *Tematikus vita az információs írástudásról* (2005).

Az információs trendekre szociális, gazdasági, társadalmi változások egyidejűleg hatnak. Az információ fogyasztói oldalán a web önálló használatának széles körű elterjedése jellemző, de a kényelmes, webes tájékoztató, a hagyományos könyvtári referenz szolgáltatások mintájára kialakult szolgáltatások is megjelentek.

A web használóinak szokásai többnyire az életkor függvényei. Egyre több olyan szolgáltatás jelenik meg az információs iparban, amely kombinált információkínálatot biztosít (portálok, blogok, konferenciák, audio- és videoanyagok). Az egyéni használat felől a csoportos használat irányába tolódik a hangsúly. Felértékelődik a hagyományos könyvtári osztályozás, kategorizálás szerepe a weben, a tengernyi strukturálatlan információ rendezésének igényével. Teljesen új irányt mutat az „open-source” források kezelése, de a digitális jogok kezelése, a szellemi tulajdon védelme, a biztonság és hozzáférés kérdése is fontos szempont marad.

A képzésben szaporodnak az e-learning jellegű szolgáltatások, a közgyűjtemények egyre inkább fölismerik az élethosszig tartó tanulást, a közösségi identitás formálásának jelentőségét és lehetőségeit.

A legfiatalabbak szokási között a könyvtár kerülése jellemző, attraktívabb, megújult szol-

gáltásokat várnak, a könyvtár „márkájának” megfiatalítását. Gyorsan akarnak tájékozódni, a webhez fordulnak, ha információt keresnek, az önkiszolgálás eredményével elégedettek. Trendek ugyanakkor azt is jelzik, hogy az iskolai végzettség emelkedésével párhuzamosan nő a könyvtárhasználat aránya. A szlovák felsőoktatási hallgatók a könyvtárat keresik fel leginkább tanulás, ingyenes számítógép-használat, feladatok megoldása céljából. De már nem tekintik a könyvtárat az elektronikus források első és legjobb elérési helyének.

A közép-kelet-európai országok UNESCO támogatással 2006-ban Ljubljánban tartottak szemináriumot az információs írástudásról, ahol a következő megállapításokat fogalmazták meg:

Hiányoznak a nemzeti stratégiák, politikák, az információs írástudás a digitális vagy számítógépes írástudás szintjén reked. A képzésben nem szentelnek kellő figyelmet az információs írástudás oktatására. A könyvtári és információs szektorok nincsenek kellően támogatva. Nem foglalkoznak eleget az információs írástudás népszerűsítésével. Hiányos a regionális és globális együttműködés. Nincs elegendő bizonyíték, kutatás az információs írástudás jelenlegi színvonaláról. A munkahelyeken az információs írástudás gyenge színvonalú. Az információs társadalmat szociális kirekesztés jellemzi. Szegényes a kutatásra, képzésre, információs és könyvtári infrastruktúrára fordított anyagi támogatás.

Az alábbi javaslatokat fogalmazták meg szükséges lépésként:

Az információs írástudás egységes nemzeti, politikai stratégiát igényel. Az összes e-stratégiába és tevékenysége bele kell foglalni az információs írástudás fontosságát. Minden képzési szinten szükséges az információs írástudáshoz kapcsolódó készségek oktatása. A könyvtárak, könyvtárosok, információs szakemberek támogatása elengedhetetlen. Az információs írástudás népszerűsítése, együttműködés megvalósítása szükséges regionális, globális szinten. Az információs írástudás mérése és értékelése fo-

lyamatos feladat. A munkahelyeken a nagyobb produktivitás, versenyképesség feltétele az információs írástudás színvonalasabb alkalmazása. A szociális integráció támogatása az információs írástudás eszközeivel. Források biztosítása az információs írástudás mozgósítására.

Az információs írástudás fejlesztése hosszú távú folyamat, amely a kormányok, intézmények, és közreműködő szereplők koordinált együttműködésével valósulhat meg sikeresen.

(Prókai Margit)

07/134

SCHWABE, Carola: Die Schule der neuen Alten. Wie bibliothekare die „Generation 60plus“ fortbilden können = BuB. 58.Jg. 2006. 11/12.no. 777-782.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol és francia nyelven

Hogyan vehetnek részt a könyvtárosok a 60 éven felüliek továbbképzésében?

Felnőttoktatás; Idős olvasó; Könyvtárosi hivatás

A mai hatvan éven felüliek nagyobb hajlamot mutatnak a tanulásra, mint szüleik az ő korukban. Az információs társadalom részei kívánnak lenni, és ennél fogva a könyvtárak új célcsoportját alkotják. Az idős korosztályokban az utóbbi időben folyamatosan növekedett és előreláthatólag növekedni is fog a tanulás és képzés iránti igény, ezért bizonyos szolgáltatások bővítésére lesz szükség. A könyvtáraknál ez elsősorban az oktatási médiát, a tanulólhelyiségeket és az információs ismeretek közvetítését jelenti.

Az időseket célzó könyvtári programok tervezésekor figyelembe kell venni az esetleg korlátozott látást, hallást, illetve mozgást. Fontos, hogy az oktatott anyag szerkezete világos legyen, álljon rendelkezésre írott dokumentáció és elegendő idő a gyakorláshoz, ismétléshez.

A képességek a növekvő életkorral változnak, átalakulnak. Míg az intelligencia fiatalokra jel-

lemző típusa inkább arra alkalmas, hogy releváns tudás nélkül ismeretlen problémákat megoldjon, az időseknek azon képessége fejlett, hogy tapasztalatuk és szerzett tudásuk segítségével felismerjenek és megértsenek összefüggéseket. A szelle-

mi képességek korral való csökkenése közkeletű tévedés, ugyanakkor az időskori intelligencia sajátosságainak megfelelően az ilyen használók képzésére több időt kell szánni, és ajánlatos legfeljebb tízes csoportokban foglalkozni velük.

(Autoref.)

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

Lásd 103

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

07/135

THOMAS, Sarah E.: Publishing solutions for contemporary scholars: the library as innovator and partner = Libr.Hi Tech. 24.vol. 2006. 4.no. 563-573.p. Bibliogr.

A tudományos publikálás alternatívái - könyvtárak új szerepben

Elektronikus publikáció; Esettanulmány [forma]; Felsőoktatási könyvtár; Publikálás -tudományos kiadványoké

A 20. század végén a tudományos kommunikáció terén egyfajta krízishelyzet alakult ki. Míg a tudósok elsősorban abban voltak érdekeltek, hogy kutatási eredményeiket minél szélesebb körben tegyék hozzáférhetővé, addig a tudományos folyóiratok árai az egekbe szöktek, beszerzésük költségessé vált. A könyvtárak idővel kénytele-

nek voltak új megoldások után nézni, dolgukat nem kis mértékben könnyítette meg a technológia fejlődése, az internet elterjedése, a kommunikáció új eszközeinek megjelenése. Egyre több egyetemi és főiskolai könyvtár kezdte missziója részének tekinteni a tudományos kommunikációhoz való hozzájárulást: a tudományos cikkek, kutatási eredmények megjelentetését. A cikk a *Cornell University Library* (továbbiakban: CUL) példáján keresztül illusztrálja az amerikai egyetemi könyvtárak részvételét a tudományos publikálásban.

A *Project Euclid* a CUL webes szolgáltatása, amely matematikai és statisztikai tárgyú tudományos cikkekhez biztosít online hozzáférést. A cikkek egy része megvásárolható, egy része nyílt hozzáférésű folyóiratokban található, egy része pedig csak bizonyos tudományos közösségek tagjai számára elérhető. Jelenleg valamivel több, mint 40 folyóirat képezi a szolgáltatás részét. A projekt létrehozását a *The Andrew W. Mellon Foundation* anyagi hozzájárulása tette lehetővé. A finanszírozás költségeit részint a kiadóvállalatok, részint a könyvtár állja az előfizetésekből befolyt összegből. Ily módon a könyvtár megfizethető áron jut az egyes folyóiratok licenceihez.

A CUL másik, a tudományos publikáláshoz kapcsolódó szolgáltatása az *arXiv*, amely elsősorban a fizika, matematika és számítástechnika tuda-

mányaihoz kapcsolódó e-printek archiválására szolgál. Az arXiv jelenleg a legsikeresebb nyílt hozzáférésű e-print archívum a világon. A CUL munkatársai által regisztrált adatok alapján évente 300 millióan lépnek fel az oldalra, és ez – a tükörszerverek miatt – csupán a töredéke a valódi látogatottságnak. Jóllehet nem kétséges, hogy a nyomtatott folyóiratban való megjelenés nagyobb elismerést jelent egy szerző számára, egyes kutatók a cikkek eleve elektronikus formában történő publikálását kényelmesebb és költségkímélőbb megoldásnak tartják, ami elsősorban a szakértői lektorálás (peer-review) megkerülésének tudható be.

A CUL munkatársainak saját fejlesztése a *DPubS* elnevezésű nyílt forráskódú szoftver, amely elektronikus tartalmak publikálására szolgál. A szoftver segítségével a Project Euclidhoz hasonló digitális archívumok hozhatóak létre. Lehetőség van arra, hogy az egyes folyóiratokhoz való hozzáférés módját az archívum gazdaintézménye határozza meg.

A 21. század elején a hozzáértők széles köre folytat heves diskurzust a tudományos publikálás finanszírozásáról. A CUL által létrehozott „Center for Innovative Publishing” kezdeményezései: a Project Euclid, az arXiv, a DPubS a diskurzusban felvetett kérdésekre adott komplex válaszként is értelmezhetőek.

(*Dancs Szabolcs*)

07/136

FOURNIER, Johannes: Zur Bedeutung von Open Access für das Publikationsverhalten DFG-geförderter Wissenschaftler. Bericht über die Ergebnisse einer Umfrage im Auftrag der Deutschen Forschungsgemeinschaft = Z. Bibliothekswes. Bibliogr. 52. vol. 2005. 5. no. 235-244. p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A nyílt hozzáférés hatása a DFG-támogatásban

részesülő kutatók publikálási szokásaira. Beszámoló a Német Kutatási Társaság megbízásából készült felmérés eredményeiről

Elektronikus publikáció; Felmérés [forma]; Hozzáférhetőség; Kutató -mint olvasó; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudományos kutatás nemzetközi jellege igényli a tudományos információkhoz való – térítől és időtől független – hozzáférést. Az elektronikus kommunikációs eszközök fejlődése nyomán a tudósok előtt új tájékozódási és publikációs lehetőségek nyíltak; a kilencvenes évek közepe óta egyre nő az elektronikus folyóiratok száma. Az a paradox helyzet állt elő, hogy a főleg közpénzekben végzett kutatások eredményeit publikáló drága szakfolyóiratokat megint csak közpénzekből fenntartott könyvtáraknak kell megvásárolniuk: ennek hatására adták ki a tudósok a „*Sciences back to the scientists*” („a tudományokat kapják vissza a tudósok”) jelszót, amely az ún. Open Acces (Nyílt Hozzáférés = OA) mozgalom ideológiai hátteréül is szolgált. Az OA-mozgalom azt szorgalmazza, hogy a kutatási eredményeket az interneten tegyék ingyenesen hozzáférhetővé különböző formában, különféle üzleti modell alapján.

Lényegében kétféle megoldásról van szó:

- Az egyik az ún. „arany út” (*golden road to OA*), amikor a szerző (vagy munkahelye) állja a lektorált elektronikus folyóiratokban a megjelenés költségeit (*author fees*),
- a másik a „zöld út” (*green road to OA*): ebben az esetben a lektorált és már publikált cikket – szekunder módon – intézményi vagy szakterületi archívumban (*repository*) teszik hozzáférhetővé a nagyközönség számára (*self-archiving*) – mindkét esetben térítésmentesen.

A mozgalom egyre növekvő jelentőségét a különböző állásfoglalások is jelzik, így „*A tudományos ismeretekhez való nyílt hozzáférésről*

kiadott berlini nyilatkozat” is (<http://oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>), amelyhez több német kutatóintézet is csatlakozott 2003 októberében. Ekkor a Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG = Német Kutatási Társaság) is válaszút elé került: támogassa-e, s ha igen, milyen módon a nyílt hozzáférést. Ahhoz hogy megbízható információk birtokában tudjanak dönteni, 2004 nyarán széles körű felmérést kezdeményeztek 1600 kutatójuk körében, hogy jobban megismerjék az információs és publikációs szokásaikat, preferenciákat.

A tanulmány ennek a kérdőíves felmérésnek a célját, kiindulópontjait és lebonyolítását, a kérdéscsoportokat és a kapott eredményeket ismerteti, melynek során részletesen kitér a négy nagy tudományterület (társadalom- és humán tudományok, természet-, élet- és műszaki tudományok) jellegzetességeire. A kérdőívet a *Publikationsstrategien im Wandel?* című füzet (http://www.dfg.de/dfg_im_profil/zahlen_und_fakten/statistisches_berichtswesen/) tartalmazza (69-80. p.).

A DFG által támogatott kutatási projektek eredményeit a jövőben a kutatóknak digitális intézményi vagy szakarchívumokban ingyenesen közzé kell tenniük.

A DFG elektronikus publikálásért felelős programigazgatójának fenti tanulmánya stílszerűen a DFG honlapján is megtalálható.

(*Murányi Lajos*)

07/137

KENNEDY, Joy: Risk analysis of an electronic journal collection = J.Hosp.Lib.ariansh. 6.vol. 2006. 3.no. 57-66.p.

Egy elektronikusfolyóirat-gyűjtemény kockázatelemzése

Elektronikus folyóirat; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Hozzáférhetőség

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Amikor a könyvtár úgy dönt, hogy a nyomtatott folyóiratok előfizetéséről az elektronikus változatra tér át, alapos elemzést kell végeznie a lehetséges kockázatokról és előnyökről. Az előnyök közé tartozik a folyóirat tartalmának könnyű elérése az egész intézményen belül, a folyóirat-tartalom teljessége, hozzáférés kiegészítő, csak elektronikus formájú tartalomhoz, helymegtakarítás, időnyereség a folyóirat-feldolgozás kiküszöbölése révén, és megszabadulás a régi számok köttetésének terhetétől.

Az elektronikusfolyóirat-gyűjtemény kialakításának kockázatát jelenti, hogy nem ellenőrizhető folyamatosan a tartalom elérhetősége, a friss tartalom nem látható, és a folyóiratcsomagok változó címekeket tartalmaznak. Az e-folyóiratok elérése nagymértékben függ az elektromos hálózattól és az internetszolgáltatástól is. Az elektronikus folyóiratokkal kapcsolatos kockázatelemzésnek ki kell terjednie az intézmény kockázattűrési képességének és a könyvtár küldetésének alapos vizsgálatára is, valamint arra, hogy áll-e rendelkezésre technikai segítség a könyvtáron és az intézményen belüli elektronikus hozzáférés biztosítására.

(*Autoref.*)

07/138

FERGUSON, Christine L. - COLLINS, Maria D. D. - GROGG, Jill E.: Finding the perfect e-journal access solution...the hard way = Tech.Serv.Q. 23.vol. 2006. 4.no. 27-50.p. Bibliogr.

Elektronikus folyóiratok hozzáférhetővé tételének optimális megoldása

Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Felmérés; Gépi folyóiratkezelés; Hozzáférhetőség; Szolgáltatások használata

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk vázolja, hogy az utóbbi időben hogyan

fejlődött az elektronikus folyóiratok hozzáférhetővé tétele a Mississippi Állami Egyetem könyvtárában. Ismerteti az ezt célzó különféle megoldásokat, például az elektronikus folyóiratok integrálását az online katalógusba, a folyóiratcikkek jegyzékeit és az OpenURL alapú linkfeloldók használatát, és számba veszi ezek előnyeit, hátrányait. Összegezi az egyetem könyvtárában végzett felmérés eredményeit, melynek annak megállapítása volt a célja, hogy a használók melyik típusú hozzáférést részesítik előnyben.

(Autoref.)

07/139

OLTMANS, Erik - WIJNGAARDEN, Hilde van: The KB e-Depot digital archiving policy = Libr.Hi Tech. 24.vol. 2006. 4.no. 604-613.p. Bibliogr.

A holland Királyi Könyvtár digitális archiválási politikája

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Információtechnológia; Kapcsolat intézményekkel; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

Manapság a tudományos folyóiratok egyre nagyobb hányada kizárólag elektronikus formában érhető el a felhasználók számára. Azonban annak biztosítása, hogy a hozzáférés lehetősége mindig megmaradjon, hosszú távú tervezést, költséges befektetést igényel már ma is. A Holland Nemzeti Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek, KB) élen jár ebben a gondolkodásban.

A KB döntéshozói abból indultak ki, hogy a digitális formában őrzött dokumentumok folyamatos elérhetőségét számos veszély fenyegeti: a nagy nemzetközi kiadók tevékenysége nehézkesen felügyelhető; a kiadó megszűntével fontos adatok veszhetnek el; időről-időre új technológiára van szükség. A megoldás szerintük az ún. *biztonságos helyek hálózata* lehet, amelynek fenntartói hajlandók beruházni (anyagi és szellemi téren egyaránt), illetve vállalják, hogy állandóan tökéletesítik a rendszert. Emellett természetesen

szabványos lesz az adatbevitel, és a kiadók kérésére – üzleti megfontolásokból – bizonyos fájlokhoz csak korlátozott mértékben tudunk majd hozzáférni.

Mivel a KB a legmesszemenőbb mértékben élvezi a holland állam támogatását (2006-ban az intézmény költségvetési támogatása 40 millió eurót tett ki, és 2005-ben csupán a digitális megőrzés terén végzett kutatásokra közel 1 millió eurót költöttek), minden feltétel adott ahhoz, hogy a Holland Nemzeti Könyvtár meghatározó szereplője legyen az ekképpen formálódó, globális rendszernek. Kitartó munkájukat igazolja, hogy rövid időn belül megállapodtak a legjelentősebb kiadókkal: az Elsevierrel és a Kluwerrel a hazai partnerek közül, illetve a tudományos publikációk 90%-át megjelentető 20 világcég szinte mindegyikével. A megállapodások kimondják, hogy a biztonságos helyek ingyenesen tárolják a hozzájuk eljuttatott anyagokat, cserébe garanciát vállalnak arra, hogy bármilyen technikai akadályoztatás esetén képesek lesznek pótolni a szolgáltatást. A cikk írásának idején (2006 márciusában) kb. 3.500 folyóirat 5,8 millió digitális (off/online) objektumát tárolta a KB. Igazán elégedettek persze akkor lennének, ha az említett legjelentősebb lapok mellett a legtöbbet hivatkozottak is felkerülhetnének anyagaik közé – függetlenül azok kiadójától. Távlati célként pedig weblapok teljességre törekvő archiválása is a terveik között szerepel.

A hosszú távú digitális archiválás területén kétféle gyakorlat terjedt el. Az egyik arra törekszik, hogy a digitális objektum kövesse a környezet (szoftver/hardver) fejlődése által hozott változásokat (*migration*). Ez az út rövid távon észszerűnek tűnik, ám számolni kell azzal, hogy valamennyi „környezetváltozás” – ha minimális mértékben is, de – módosítja magát a dokumentumot, aminek ezáltal sérül az integritása. Alternatívának számít az ezzel ellentétes megközelítési mód: úgy alakítani a digitális környezetet, hogy egy objektum minél hosszabb időn át képes legyen hitelesen megőrizni az attribútu-

maik (*emulation*). Felismerve az időtényező jelentőségét, a KB figyelme ez utóbbi felé fordult – a könyvár idén állítja rendszerbe ún. *modular emulator*át –, ám ezzel párhuzamosan évek óta keresi annak a lehetőségét, hogyan hasznosíthatná a másik elven működő rendszereket.

Saját kutatásai mellett a Holland Nemzeti Könyvtár számos projekt részese. Említést érdemel ezek közül az Európai Bizottság által felügyelt *Planets* (Preservation and Long Term Access through Networked Services), amelyben nemzeti könyvtárak, egyetemi kutatóintézetek és számítástechnikai óriáscégek működnek együtt. A munkacsoport feladata nem kevesebb, mint dönteni az Európai Unió elkövetkezendő évtizedeinek digitalizálási stratégiájáról.

(*Vasbányai Ferenc*)

07/140

MORRIS, Anne - AYRE, Catherine - JONES, Amy: Audio-visual materials in UK public libraries: economic sense? = J.Doc. 62.vol. 2006. 5.no. 555-569.p. Bibliogr.

Gazdaságos-e az audiovizuális dokumentumok szolgáltatása a brit közkönyvtárakban?

Audiovizuális anyag; Felmérés; Gazdaságosság -könyvtárban; Költségelemzés; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

Az Egyesült Királyságban elterjedt és változatos az audiovizuális anyagokkal való állománygyarapítás gyakorlata. Az audiovizuális dokumentumok szolgáltatása kölcsönzési díjak formájában bevételt termel, ugyanakkor jelentős költséget is okoz. A médiumok formája és a szolgáltatás adekvát módja folyamatosan változik. A közkönyvtárak között kérdőíves felmérés útján állapították meg az audiovizuális dokumentumok gyarapodásának aktuális, illetve előrelátható jövőbeni adatait, valamint az audiovizuális gyűjteményrészrel kapcsolatos bevételeket és kiadásokat. Az adatokat összevetették egyéb, hitelt érdemlő forrásokkal. A cikk részleteiben ismerteti az alkalmazott számításokat, elismerve, hogy több eljárás is létezik. A költségelemzés kimutatta, hogy országos szinten minden, az audiovizuális szolgáltatásra költött font 1,34 font közvetlen hasznot eredményez.

(*Autoref. alapján*)

Lásd még 73, 95-96, 115, 131, 143

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

07/141

McDONALD, Andrew: The ten commandments revisited: the qualities of good library space = LIBER Q. 16.vol. 2006. 2.no. 10 p.

A könyvtárépületek minőségének tíz kritériuma

Igény; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai

Számos új egyetemi könyvtár épül világszerte, jó esetben sikerrel kombinálva az izgalmas építészeti kifejezőmódot az inspiráló belső terekkel és a funkcionalitással. Érdemes tehát áttekinteni *Faulkner-Brown*-nak a hetvenes évek könyvtárépítészeti gondolatvilágát tükröző „tízparancsolatát”, melyet a szerző inkább tíz minőségnek nevezne, és amelyek szerint a könyvtárépület legyen:

- funkcionális, azaz a tér működjön jól, nézzen ki jól és legyen tartós, könnyen használható, és gazdaságosan üzemeltethető;
- alkalmazkodó, azaz a tér legyen rugalmas,

hogy használatát könnyű legyen megváltoztatni: nem tudhatjuk biztosan, hogy a könyvtári teret hogyan fogják használni, annak kell megteremteni a lehetőségét, hogy a dolgok megtörténhessenek;

- megközelíthető, azaz a tér legyen hívogató, könnyen használható és segítse elő az önállóságot (nem csak a hátrányos helyzetűek számára, bár ami pl. a mozgás- vagy látáskorlátozottak számára jól van megtervezve, az általában kedvező az épek számára is);
- változatos, azaz választható tanulási és kutatási terekkel különféle médiák használatára, legyen alkalmas az egyéni és a csoportos, az interaktív tanulásra egyaránt, és mint hibrid könyvtár, hozzáférést kell biztosítani a hagyományos nyomtatott és az elektronikus forrásokhoz, helyet kell nyújtania az információtechnológiai szolgáltatásoknak és az infokommunikáció oktatásának is;
- interaktív, azaz jól szervezett tér, mely elősegíti az azonnali kapcsolatot a használók és a szolgáltatások között;
- konduktív, azaz magas színvonalú, emberies tér, mely motivál és inspirál, kellemes és változatos belső terekkel, műalkotásokkal és belső kertekkel, igényes bútorzattal. Különös gondot kell fordítani a zajra, akár a számítógépektől, akár használóitól ered; az együttműködő, csoportosan tanuló vagy kutató olvasók ne zavarhassák az éppen egyedül dolgozókat;
- környezetileg alkalmas, azaz nyújtson megfelelő feltételeket az olvasók a könyvek és a számítógépek számára egyaránt;
- biztonságos az emberek, a gyűjtemények, a műszaki berendezések, az adatok és az épület szempontjából;
- hatékony, azaz helykihasználó, alacsony üzemeltetési költségű;
- alkalmas az információtechnológiához, azaz rugalmasan tegye lehetővé az infokommunikációs technológia fejlődése nyújtotta lehetőségek kihasználását.

A tizenegyedik minőség megfogalmazhatatlan, talán a „wow faktor” kifejezés illik rá leginkább, azaz merész tér, amely hatalmába keríti az olvasó elméjét, és meghódítja az egyetem szellemét.

(Mohor Jenő)

Lásd még 91-92

Számítógép-szoftver

Lásd 108, 116

Elektronikus könyvtár

07/142

MESSINA, Maurizio: Un manifesto per le biblioteche digitali = Boll.AIB. 45.vol. 2005. 4.no. 489-497.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Kiáltvány a digitális könyvtárakról

Elektronikus könyvtár

1999-ben jelent meg a *Cluetrain* kiáltvány, melynek célja az volt, hogy az egyént helyezze az online kereskedelem középpontjába, azzal, hogy azt személyek közötti kommunikációnak tekintette. Míg a cégek nehezebben tudják kielégíteni a tényleges egyéni igényeket, növekszik a virtuális közösségek szerepe valamely árurol vagy szolgáltatásról szóló közvetlen információcserében, ezzel soha nem látott mértékben befolyásolva a piacot.

Azok a cégek, amelyek nem tudnak belépni a személyek közötti kommunikációba, szükségszerűen marginalizálódnak a piacon. Az olasz könyvtáregyesület digitális könyvtári munkacsoportja érdemesnek tartotta ezen megfontolások némelyikét az elektronikus/digitális könyvtárak környezetébe áthelyezni, különös tekintettel az olyan kereskedelmi jelenségekre, mint az Amazon, vagy legújabban a GoogleBookSearch.

Megbeszéléseik eredménye a digitális könyvtári kiáltvány, mely három részben, az elvekkkel, a modellekkel és a funkciókkal kapcsolatban 30 tézist fogalmaz meg. Közülük néhány:

- A digitális könyvtárak beszélgetések.
- A digitális könyvtárak szolgáltatásokat nyújtanak.
- A digitális könyvtárak előmozdítják az ismereteket.
- A digitális könyvtárak könyvtárak.
- A digitális könyvtárak mindenki minden jogát tiszteletben tartják.
- A digitális könyvtáraknak rugalmas modelljei vannak.
- A tartalmak és a szolgáltatások heterogének.
- A tartalmakhoz és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés homogén.
- A digitális könyvtárak fókuszában a használó áll.
- A digitális könyvtárak együttműködés révén gondoskodnak a digitális kulturális örökség megőrzéséről.

(Mohor Jenő)

07/143

COLLIER, Mel: Strategic change in higher education libraries with the advent of the digital library during the fourth decade of Program = Program. 40.vol. 2006. 4.no. 334-345.p. Bibliogr.

Stratégiai változás a felsőoktatási könyvtárakban a digitális könyvtár megjelenése következtében – a Program c. folyóirat negyedik évtizedének tükrében

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Felsőoktatási könyvtár; Folyóirat -könyvtári; Publikálás -tudományos kiadványoké

A szerző egy korábbi meghatározása szerint „a digitális könyvtár digitális formátumú multimédia dokumentumok menedzselte környezete, melyet használói népessége javának szolgálatára

terveztek, tartalmának könnyű hozzáférése érdekében strukturáltak, és ellátták a globális hálózaton való navigálást segítő eszközökkel... ahol a használók és az állományok teljesen szétszórtak, azonban koherens egészként vannak kezelve”. A digitális könyvtár kora az 1990-es évek elején kezdődött. 1995-ben (negyedik évtizedének kezdetén) a *Program* cikkeinek fele már digitális könyvtári kérdésekkel foglalkozott, az igazi vízválásztó a 2000-es év volt, ahol a digitális könyvtári cikkek 10-3-ra „verték” az egyebeket, s ez az arány 2004-ben már 17-3 lett.

A technológiai tényezők mellett a digitális kor eljövételének egyik oka a tudományos publikálás gyakorlatában végbement változás, az eltolódás a nyomtatottól a digitális felé. Sem a pénzügyi tervezés, sem a jövőbeni hozzáférhetőség illetve a megőrzés szempontjából nem mindegy, hogy a könyvtár egy nyomtatott dokumentumot vásárol-e meg, amellyel a továbbiakban kedve szerint bánik, vagy egy jogot egy dokumentum hozzáférhetővé tételére, meghatározott ideig, meghatározott számú népesség számára, nemegyszer meghatározott szervezeten, intézményen vagy akár épületen belül. Az e-folyóiratok száma 2005-ben 30 ezer körüli volt, közülük 12 ezer tudományos, és a kurrens kutatói igények 95%-át a könyvtárak elektronikus formában ki tudják elégíteni általuk. Az e-könyvekkel más a helyzet: még mindig kiforratlan, bizonytalan jövőjű kezdeményezésről van szó. A másodlagos szolgáltatások (mutatók, kivonatok, gyűjtemények, referenz források, adatbázisok) elektronikus formátuma szintén a változások tényezője, s a digitális könyvtárba már be kell illeszteni a portálok, a linkszolgáltatások növekvő mennyiségét és a nagy teljesítményű navigációs eszközöket is. A felsőoktatás egyre inkább használja a tanítás és a tanulás innovatív technológiáit. Az e-tananyagok, az elektronikus tanulás bevezetése azonban több problémával jár, mint az e-folyóiratok használatbavétele.

Az utóbbi évtized folyamán a digitális könyvtár kérdésköre olyan környezeti tényezővé vált,

amely erőteljesen befolyásolja a felsőoktatási könyvtárak stratégiai tervezését. A stratégiai válaszok:

- az alternatív tudományos publikálás (pl. a Stanford egyetemen a Highwire, a SPARC, az *Open Archives Initiative*, vagy a holland DARE – *Digital Academic Repositories*);
- a konzorciumok létrejötte;
- a digitalizálás, mely fontos stratégiai eszköz a források hozzáférhetőségének szélesítésére;
- a megőrzés, mely egyrészt nagy technikai kihívás, másrészt összetett stratégiai és üzleti kérdés, ám a könyvtárak még mindig hisznek abban, hogy feladatuk az információ megőrzése az utókor számára, ez azonban most csak a kiadókkal való szoros együttműködésben valósulhat meg.

A változás tényezői közül az e-folyóiratok fejlődése a leggyorsabb, hiszen a folyóirat-előfizetés üzleti modelljét könnyen át lehetett alakítani a digitális könyvtári környezet számára, s noha az árak miatt sok a panasz, a rendszer mégis működik. Az e-könyveknél az ellenkezőjét tapasztaljuk: a nyomtatott könyv még mindig túlnyomóan dominál; a speciális eszköz használata kevés előnnyel jár a könyvtárak számára. Az online elérhető digitális szöveg látszik megfelelő könyvtári opciónak, leginkább a sűrű irodalom, a konferencia-közlemények és a tananyagcsomagok terén. Az e-tanulás körében viszont még egyáltalán nincs általánosan elfogadott üzleti modell; a valódi interaktív és magas színvonalú tananyagok gondos előkészítése és folyamatos karbantartása „nem fér bele” a felsőoktatás jelenlegi üzleti modelljébe.

A tudományos nagykönyvtárak ugyan az e-folyóiratok nagyfogyasztói, és a tudományos kommunikáció egyre nagyobb hányada folyik elektronikus úton, a digitális könyvtár stratégiai térnyerését gátolja a digitális adatok hosszú távú megőrizhetőségének bizonytalansága és költségei. A tanulás és tanítás terén ugyan növekszik az elektronikus források használata, és minél több digitális forrás áll a tanulók rendelkezésére, an-

nál inkább dolgoznak digitális környezetben. Ugyanakkor hiányzik az általános üzleti modell, sok kérdés nyitott még a pedagógiai aspektusok és a minőség ellenőrzése terén.

(*Mohor Jenő*)

07/144

JOHNSON, Gareth J.: Institutional challenges to increased library provision of electronic materials = *Acq.Libr.* 19.vol. 2007. 1/2.no. 3-14.p. Bibliogr.

Intézményi kihívások az elektronikus dokumentumok könyvtári szolgáltatásának bővítése esetén

Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Esettanulmány [forma]; Szolgáltatások

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A University of York-ot (amely nem karokból, hanem önálló tanszékekből épül fel) oktatási és kutatási teljesítménye alapján az Egyesült Királyság legjobb egyetemei között tartják számon. Könyvtára, a J. B. Morrell University Library elektronikus szolgáltatásait még fejleszteni kívánja: a rövid időre szóló elektronikus kölcsönzés kísérleti programja sikert aratott, a virtuális tanulási környezet kialakítása módot ad majd arra, hogy a hibrid gyűjteményt továbbfejlesszék, és az oktatók ellenállását leküzdve éljenek az új technológiák előnyeivel. A két fő használói csoport, a kutatók és oktatók, illetve a hallgatók igényei egyre összetettebbek.

Jelenleg közel háromezer e-folyóiratot és 50 adatbázist szolgáltatnak, a használók megelégedésére. Más intézményekkel ellentétben, ahol teljességgel áttértek az e-folyóiratokra, a Morrell könyvtárban mindez még nem valósult meg, bár a raktári helynek szűkében vannak.

A rövid távú elektronikus kölcsönzési kezdeményezések a RALPHY e-archívum projektben való részvételre nyúlnak vissza (kötelező olvasmányok digitális szolgáltatása volt a cél,

de a szerzői jogi költségek megnövekedése és a személyzeti-adminisztratív költségek miatt a projekt nem folytatódott). Lenne igény ilyen szolgáltatásra, a tanszékekkel szorosan együttműködve.

A hallgatók az egész campusra kiterjedő virtuális tanulási környezetet igényelnének, és ennek létrehozása nem lehetséges központi szándék, támogatás és finanszírozás nélkül. A virtuális tanulási környezet kialakítása kiváló lehetőség lenne arra, hogy az e-dokumentumokat és a központi tananyagokat összekapcsolják. Az intézménynek van online tanulási stratégiája is; részvétele az országos E-University projektben szintén az előremeneküلسi program része.

Az e-könyvek szolgáltatása többször is napirendre került, jelenleg is figyelemmel kísérik a fejleményeket és más könyvtárak gyakorlatát. Egyelőre nem mutatkozik jelentős igény, bár ahol bevezették ezt a szolgáltatást, ott a hallgatók igénybe vették. A könyvtár kérdőíves és fókusz-csoportos igényvizsgálattal igyekszik felmérni a használók elégedettségét. Az érdektelenség okai: a megfelelő szövegek hiánya, az olvasók nem szeretnek a képernyőn olvasni hosszabb szövegeket, nem kívánnak fizetni a nyomtatásért (ami drágább, mint a másolás).

A könyvtár sok-sok kihívás előtt áll: az oktatókat rá kell bírnia, hogy változtassanak használati szokásaikon, a hallgatókat pedig, hogy vegyék igénybe az elérhető forrásokat. A tanszékek és az egyes oktatók ellenállásának leküzdéséhez a PR-t, a képzési és a tesztelési lehetőségeket és mások tapasztalatainak felhasználását hívhatja segítségül a könyvtár. Az oktatók, kutatók körében az e-dokumentumok használata, az arra való áttérés jelentős ellenállást váltott ki, és a szakreferensek erőfeszítései (oktatás és népszerűsítés) hiábavalók voltak. Az intézmény stratégiai céljai tartalmazzák a távoli hozzáférés biztosítását és a használó íróasztalára való szolgáltatást. A kutatókat főként a hozzáférés biztonsága aggasztja a csak e-előfizetés esetén. A Morrell könyvtár az aggodalmakat különböző modellki-

sérletek eredményeinek bemutatásával (például szimultán keresés a nyomtatott és az e-print címek katalógusában) és innovatív projektekből való részvétellel igyekszik eloszlatni.

Az Elektronika Tanszék példamutató módon előfizet az IEEE és az IEE folyóiratcsomagjaira (az IEEE Explore Ejournal csomagra egyelőre csak kipróbálásra), ami megnyerte az ügynek a PhD-hallgatókat és a fiatal kutatókat, akik elvárják a hasonló szolgáltatásokat. Az idősebbek körében a már említett visszafogottság jellemző. A finanszírozási nehézségek is jelentős visszatartó erőt képviselnek: az IEEE Explore Ejournal csomag beszerzéséhez le kellene mondani az összes nyomtatott előfizetést, ezt viszont nem vállalják.

(Hegyközi Ilona)

07/145

PASZKO, Artur: Impresje na temat hybrydyczej usługi bibliotek publicznych w Polsce = Bibliotekarz. 2006. 10.no. 2-6.p.

Benyomások a lengyel közönyvtárak hibrid szolgáltatásairól

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

A cikk nem vállalkozhat többre, mint e szerteágazó témakörrel kapcsolatos néhány probléma és ötlet felvetésére. Technológia uralta világban élünk: a cél a hatékonyság növelése és a munkaerő-ráfordítás csökkentése, s ez a munkaerőnek a gazdasági ágazatok közötti mozgását is maga után vonja. Ebben a környezetben kimondott gazdasági jelentősége is van annak, hogy a világhálón potenciálisan mindenkinek azonnali hozzáférése lehet az ott közzétett információhoz, így az információ birtokosa és használója közötti távolság térben és időben is lecsökkent. Maga a hozzáférés kevés: fel is kell készülni az új technológia használatára, a magasabb szintű képzettség viszont hozzájárul a technológia fejlődéséhez.

A közkönyvtárak a társadalom képzésének fontos színhelyei, bár a köztudatban inkább a tudással (az olvasási igényeket kielégítő könyv- és folyóirat-gyűjteménnyel) kapcsolódnak össze, mint az információszerzéssel. Ez részben annak tudható be, hogy nincsenek megfelelő könyvtári műhelyek, és jelentős eltérések tapasztalhatók az egyes könyvtárak között. Nem megfelelő az információs szolgáltatások marketingje sem.

A közkönyvtáraknak megvannak a maguk speciális információs feladatai, amelyek korlátlanok – átfogják az oktatást, a kultúrát, de még az üzleti életet is –, és teljes mértékben a helyi közösség igényeitől függenek. A mikrotársadalom azonban rendszerint nem úgy tekint a könyvtárakra, mint információs központokra, pedig a közkönyvtáraknak kellene a lakosság speciális szükségleteit kielégíteni.

Az olvasók többsége tanul, és az iskola befejezésekor a könyvtárhasználatot is megszakítja, később is inkább a szükség – szakmai vagy önképzés – vezeti vissza őket a polcok közé. A felmérések szerint az olvasás visszaesésének a legfőbb oka az időhiány, a könyvek és könyvtárak „elutasítása” pedig a számítástechnika előretérése, a „Bill Gates galaxis”.

A közkönyvtáraknak mind saját munkafolyamataikat, mind szolgáltatásaikat az új technológiára kell építeniük, és messzemenően igénybe kell venniük az internet adta lehetőségeket. Mit foglal ez magában? Először: az információs szolgáltatást kell teljesebbé tenni és integrálni (retrospektív feldolgozás, a Z 39.50-re épített keresőfelületek). Másodszor: a könyvtár állományát hozzáférhetővé kell tenni elektronikus könyvtárak vagy e-mailben küldött másolatok segítségével. Az előbbire számos nagyobb és kisebb kezdeményezés van már Lengyelországban (területi vagy felsőoktatási könyvtárak elektronikus gyűjteményei, amelyek tízezres nagyságrendtől néhány száz dokumentumig terjednek, lengyel elektronikus folyóiratok gyűjteménye stb.), az utóbbit pedig a felsőoktatási és tudományos könyvtárak használják.

A közkönyvtárak hibridizációja szervezeti-köordinációs problémákat is felvet, és ennek megfelelő háttérrel igényel. Szükség van pl. a digitalizálás összehangolására, az elektronikus dokumentumok szabványosságának biztosítására, a szerzői jogi kérdések megoldására, az anyagi források megteremtésére és jó kihasználására. Bár ezek megoldására egyre felkészültebbek a könyvtárosok, szükség van az erőfeszítések összehangolására.

A közkönyvtárak számára a hibridizáció elkerülhetetlen: a használók teljesebb és gyorsabb információs szolgáltatásokat igényelnek, ráadásul úgy, hogy be se kelljen menni ezekért a könyvtárba. Olyan „hibridizációs stratégiát” kell kidolgozni, vajdasági és kisebb régiós szinten, illetve országosan is, amely megszabja a fejlesztések irányát, mert e nélkül később jóval több eszközt és munkát kell a hibridizáció megoldásába befektetni.

(Orbán Éva)

07/146

BLUMMER, Barbara: Opportunities for libraries with print-on-demand publishing = J.Access Serv. 3.vol. 2005. 2.no. 41-54.p. Bibliogr.

A könyvtárak lehetőségei az igény szerinti publikálás területén

Állománygyarapítás; Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Kiadói tevékenység -könyvtárban

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A felsőoktatási könyvtárak, egyetemi kiadók és kereskedelmi vállalkozások szolgáltatásaik javítása és költségeik csökkentése céljából egyre inkább alkalmazzák az igény szerinti publikálást. A fogalom az 1990-es évek elején keletkezett, de a technológiai problémák, valamint a könyvtárosok és könyvkiadó vállalkozások érdektelensége következtében nem vált népszerűvé. Jelenleg az

igény szerinti nyomtatás ideális megoldás az intézményi archívumok és digitális gyűjtemények számára, valamint állománygyarapítási célokra. Különösen népszerű a nyomtatott dokumentumokat kedvelő használók körében. Sok kiadó

és könyvtáros úgy véli, hogy az igény szerinti nyomtatás több lehetőséget rejt a könyvtárak számára, mint az elektronikus könyv.

(Autoref.)

Lásd még 75, 105, 112, 126

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

Lásd 135-136, 146

Az ismertetett cikkek forrásai

- ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Acq.Lib. – The Acquisitions Librarian (US)
Behav.Soc.Sci.Lib. – Behavioral and Social Sciences Librarian (US)
Bibliografiâ – Bibliografiâ (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotekovedenie – Bibliotekovedenie (RU)
Boll.AIB – Bolletino AIB (IT)
Bottom Line – Bottom Line (US)
BuB – BuB Forum für Bibliothek und Information (DE)
Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)
Cat.Classif.Q. – Cataloging and Classification Quarterly (US)
Coll.Res.Lib. – College and Research Libraries (US)
Coll.Res.Lib.News – College and Research Libraries. News (US)
Coll.Undergrad.Lib. – College and Undergraduate Libraries (US)
Čtenář – Čtenář (CZ)
Doc.Bibl. – Documentation et Bibliothèques (CA)
El.Lib. – The Electronic Library (I)
Inf.Serv.Use – Information Services and Use (I)
Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)
J.Acad.Lib. – Journal of Academic Librarianship (US)
J.Access Serv. – Journal Access Services (US)
J.Am.Soc.Inf.Sci.Technol. – Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)
J.Doc. – Journal of Documentation (GB)
J.Hosp.Lib. – Journal of Hospital Librarianship (US)
J.Lib.Admin. – Journal of Library Administration (US)
Kirjastolehti – Kirjastolehti (FI)
Knihnica – Knihnica (SK)
LIBER Q. – LIBER Quarterly (I)
Libr.Hi Tech – Library Hi Tech (US)
Libr.J. – Library Journal (US)
Naučn.Teh.Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)
New Rev.Child.Lit.Lib. – New Review of Children's Literature and Librarianship (GB)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Program – Program (GB)
Ref.User Serv.Q. – Reference and User Services Quarterly (US)
Tech.Serv.Q. – Technical Services Quarterly (US)
Z. Bibliothekswes.Bibliogr. – Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)

Könyvtári Intézet

Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár

Budapest, I. Budavári Palota F. épület
Levél cím: 1827 Budapest, Telefon: 224-3795
e-posta: kszk@oszk.hu

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

— 2007. július —

(Az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

a Könyvtári Intézet honlapja:

<http://www.ki.oszk.hu>

*(A LISA-t könyvtárunkban helyben
szolgáltatjuk)*

a szakkönyvtár honlapja:

<http://www.ki.oszk.hu>

Szakkönyvtár menüpont

Könyvtári Figyelő:

<http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html>

az online katalógus (LibriVision):

http://nektar1.oszk.hu/librivision_hun.html

**magyar könyvtári lapok
tartalomjegyzéke:**

www.matarka.hu

Dokumentáció, Könyvészet,
Könyvtárak opció

**könyvtárközi kölcsönzés,
dokumentum-szolgáltatás:**

kszk@oszk.hu

**online tájékoztatás a LibInfo
keretében:**

<http://libinfo.oszk.hu>

adatbázisok (MANCI, THES):

<http://w3.oszk.hu/manci.htm>

ÚTMUTATÓ A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ SZERZŐI ÉS KÖZREMŰKÖDŐI SZÁMÁRA

- **A lap feladata:** a magyar könyvtár- és tájékoztatástudomány elméletével és gyakorlatával foglalkozó eredeti tanulmányok közlése, kiegészítve a külföldi könyvtárügyi fejleményeket bemutató rovatokkal.
- **Műfajok, terjedelem:** önálló tanulmányok 20–25 A/4-es oldal (1A/4-es oldal: 1800 n; az ennél hosszabb tanulmányokat több részletben jelentetheti meg a szerkesztőség); szemletanulmányok 10–20 A/4-es oldal; tömörítések, fordítások 5–15 A/4-es oldal; recenziók 3–6 A/4-es oldal, referátumok 1–2 A/4-es oldal. A megadott terjedelemtől a szerkesztővel egyeztetve, el lehet térni.
- **A szövegszerkesztővel készült kéziratokat** e-mailben csatolt fájlként, vagy mágneslemezen lehet küldeni. A szöveget 1,5-es sortávolsággal írják, a címhierarchiát számozással célszerű jelölni. Szövegközi kiemeléseket (idézeteket, neveket, fontos részleteket) kurzíválni lehet. A mondandó áttekinthetősége érdekében érdemes alcímekkel tagolni a szöveget. A rövidítések, betűszók feloldását az első előfordulásuk alkalmával kell megadni.
- **Irodalomjegyzék, hivatkozások:** a szövegben említett hivatkozások forrásait a cikk végén kell megadni *Irodalom* cím alatt. A cikk szövegében a felső indexbe írják a hivatkozás számát. A lábjegyzetet csillaggal kérjük jelölni az oldal alján. Ha a megjegyzések száma 3-nál több, a cikk végén folyamatos sorszámozással kérjük megadni.
Folyóiratcikkre történő hivatkozás: BERKE Barnabásné: Az elektronikus dokumentumok és könyvtári használatuk. Helyzetkép. In: Könyvtári Figyelő, 11. (47.) évf. 2001. 2. sz. 275–276. p.
Könyvekre történő hivatkozás: ERIKSON, Rolf – MARKUSON, Carolyn: Designing a school library media center for the future. Chicago, ALA, 2001. 109 p.
Könyvrészletre történő hivatkozásnál: HARASZTI Pálné: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. In: Könyvtárosok kézikönyve 4. Határterületek. Szerk. Horváth Tibor, Papp István, Bp. Osiris, 2002. 87–118. p.
- **Illusztrációk (ábrák, képek, grafikonok stb.):** a kézirat mellékleteként kérjük megadni, folyamatos sorszámozással, ábrafelirattal ellátva. A szövegben is pontosan jelöljük meg a helyüket. Elektronikusan elérhető illusztrációknál .jpg-formátumban, internetforrásnál az URL feltüntetésével kérjük megadni az illusztrációt.
- **Tartalmi összefoglaló:** a Tanulmányok és a Kitekintés rovat írásaihoz 10–15 mondatos tartalmi összefoglalást kérünk mellékelni az angol nyelvű rezümék elkészítéséhez.
- **Javítás, tipográfia:** a szerkesztőség stiláris és nyelvhelyességi szempontok alapján javíthatja a kéziratokat. Szükség esetén szakmai lektor nézi át a kéziratot. A tartalmat érintő változtatást a szerző jóváhagyásával lehet végrehajtani. Az írások tipográfiai kialakítását a szerkesztőség végzi. A szerző kérheti a betördelt cikket korrektúrára.
- **Illusztrációk:** az ábrákat, táblázatokat, képeket stb. folyamatosan számozzák be, helyüket egyértelműen adják meg a kéziratban. Az ábráknak adjanak címet. Csak megrajzolt, kész táblázatot tudunk tördelésre küldeni.
- **Szerzői jog:** a szerzőkkel kötött felhasználási szerződés szerint a szerkesztőségnek joga van a cikkek elektronikus változatát az adott szám hagyományos megjelenését követő fél év múlva kitenni a KF internetes archívumába, ingyenes használatra. Amennyiben a Könyvtári Figyelőben közölt írások másik folyóiratban is megjelennek, kérjük, hogy hivatkozzanak a folyóiratban történt közlésre.
- **Tiszteletpéldány:** A Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle c. rovatok szerzőit a folyóirat megjelenése után 1 tiszteletpéldány illeti meg.

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

NAGYÍTÁS (KÖZELEBB AZ OLVASÁS ÉS ÉRTÉKREND
ÖSSZEFÜGGÉSEINEK FELDERÍTÉSÉHEZ)

OLVASÓKÖZPONTÚ OLVASÁSFEJLESZTÉS

INDEX LIBRORUM PROHIBITORUM A
DEMOKRATIKUS MAGYARORSZÁGON

A NYILVÁNOS HASZONKÖLCSÖNZÉSI JOG
ALKALMAZÁSA (PLR) A KÜLFÖLDI GYAKORLATBAN 2.

CIRILL BETŰS ADATOK GÉPI TRANZLITERÁLÁSÁNAK
PROBLÉMÁI

**HIRDESSZEN
A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!**

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLÖDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

2007/12

IKÖZNYAVTÁRSÁGI
FISZÉLVISZELŐSÉG